A budapesti német főkonzulátus jelenti...

AZ 1918–1919-ES FORRADALMAK
ÉS AZ ELLENFORRADALOM
NÉMET DIPLOMÁCIAI IRATOK TÜKRÉBEN

Kossuth Könyvkiadó 1989

SZERKESZTETTE ÉS A BEVEZETŐ SZÖVEGEKET ÍRTA;
A DOKUMENTUMOKAT FORDÍTOTTA
TOKODY GYULA

LEKTORÁLTA
BORSÁNYI GYÖRGY

ISBN: 963 09 3385 3

(4631)

Bevezetés

Abban az igen tekintélyes történeti irodalomban, amely a magyarországi polgári demokratikus forradalommal, a Tanácsköztársasággal és az ellenforradalmi rendszer hatalomra jutásával foglalkozik, alig találunk hivatkozást a korabeli német diplomáciai iratokra. Érthető, hiszen a világháborúban elszenvedett vereség a német külpolitikát passzivitásra kényszerítette, az a forradalom pedig, amely 1918 novemberében Németországban zajlott le, a politikai rendszer átalakulásával s így a külpolitika belső feltételeinek gyökeres megváltozásával járt együtt. Az általunk tárgyalt másfél évben tehát Magyarország sorsát kívülről már nem Berlinben, hanem mindenekelőtt Párizsban, kisebb részben a szomszédos országok fővárosaiban határozták meg, történelmének utólagos rekonstruálásához elsősorban az ott keletkezett iratokat kellett a magyar történetírásnak felhasználnia.

A már többé-kevésbé kiformálódott, bár újabb szempontokkal és adatokkal ismét és ismét gazdagodó történeti képet a rendkívül nagy jelentőségű fordulópontról – meggyőződésünk szerint – mégis kiegészíthetik és színesebbé tehetik egy olyan ország diplomáciájának megfigyelései, amely az adott pillanatban talán a legkevésbé volt érdekelt abban, hogy az eseményeket elfogultan szemlélje és bármilyen célzattal eltorzítsa. Tévedések – információhiányból, tájékozatlanságból, vagy éppen politikai előítéletekből származóan – természetesen előfordulhattak és elő is fordultak a német diplomáciai iratokban is, de ez nem rontja le hitelességüket és értéküket; a korabeli német dokumentumok tárgyilagosságra törekvő, sajátos szempontú betekintést adnak mindkét magyar forradalom történetébe és az ellenforradalom első szakaszának eseményeibe. Annál is inkább, mert céljuk nem az ítélkezés, még kevésbé a német közvélemény befolyásolása volt, hanem Berlin lehető legpontosabb informálása, hiszen – más országok dip-

lomáciai jelentéseihez hasonlóan – feladatuk a hivatalos külpolitikai állásfoglalásokhoz, döntésekhez elengedhetetlenül szükséges helyzetfelmérés volt.

Ezt a feladatot, amelyet rendes körülmények között a követségek és nagykövetségek látnak el, Magyarország esetében a budapesti főkonzulátusnak kellett vállalnia. Hazánknak ugyanis a tárgyalt időszakban még nem voltak közvetlen diplomáciai kapcsolatai Németországgal. Korábban pedig nem is lehettek, hiszen 1918-ig nem létezett önálló magyar állam, s így önálló magyar külpolitikai apparátus sem. A hivatalos kapcsolatokat a két ország között nagykövetségeik útján az Osztrák–Magyar Monarchia közös külügyminisztériuma, illetve a Német Birodalom Külügyi Hivatala tartotta fenn. De mindkét birodalomban voltak konzuli (főkonzuli) hivatalok is, amelyek a berlini osztrák–magyar, illetve a bécsi német nagykövetségnek alárendelten fejtették ki tevékenységüket.

Ennek megfelelően a budapesti német főkonzulátus voltaképpen a bécsi német nagykövetség kihelyezett hivatalának számított, mégis kezdettől fogva különleges szerepet játszott, abból következően, hogy Magyarországnak mind a Monarchián belül, mind pedig a Német Birodalom délkelet-európai törekvései szempontjából kiemelkedő fontossága volt. Ezt ismerte el a német kormány azzal, hogy már 1872-ben főkonzulátusi rangra emelte budapesti kirendeltségét, vezetőit pedig a viszonylag fiatalabb diplomaták javából választotta ki, ügyelve arra, hogy rátermettségük mellett megfelelő társadalmi rangjuk legyen, kapcsolatot tudjanak teremteni és tartani még a legelőkelőbb magyar arisztokrata családokkal is. Közülük a legmagasabb rangra Ulrich Graf von Brockdorff-Rantzau emelkedett, aki éppen 1919 első felében – az általunk tárgyalt időszakban – volt Németország külügyminisztere, 1922-től pedig moszkvai német nagykövet lett.

A háború alatt és az azt követő években Fürstenberg gróf, teljes nevén: Graf Franz Fürstenberg-Stammheim töltötte be a főkonzuli tisztet. Politikai beállítottságát tekintve Fürstenberg a német diplomácia régi konzervatív gárdájához sorolható, aki szemben állt a magyar forradalmi eseményekkel és feltehetően azokkal a demokratikus változásokkal is, amelyek saját hazájában következtek be. Ennek ellenére ő is arra törekedett, hogy lehetőleg valósághű képet fessen a magyarországi eseményekről, s megkönnyítse Berlin számára a mérlegelést, függetlenül attól, hogy ki áll a Külügyi Hivatal élén.

Az objektivitásra törekvés ellenére a főkonzulok Berlinbe küldött jelentéseiből az első világháborút megelőzően is és – mint majd látni fogjuk – az általunk tárgyalt időszakban is gyakran bizalmatlanság, néha rosszindulat olvasható ki Magyarországgal szemben. A hivatalos külpolitika alapvetően barátságos magatartása ellenére maga a Külügyi Hivatal is többnyire fenntartásokkal figyelte a magyar politikát.

Bismarck idejében például, tehát a két ország közötti politikai-diplomáciai kapcsolatok kezdetén, az 1870-es, 1880-as években, a bizalmatlanság hátterében főleg az állt, hogy Berlinben egy magyar segédlettel létrejöhető konzervatív-klerikális irányzat felülkerekedésétől tartottak a Monarchián belül. Márpedig ez a Német Birodalomban erősítette volna a poroszellenes katolikus Centrum Párt helyzetét, a nemzetközi politikában pedig megkönnyíthette volna az Osztrák–Magyar Monarchia közeledését az ugyancsak katolikus Franciaországhoz és a szélsőségesen konzervatív cári Oroszországhoz.*

Az 1890-es évek közepétől azonban egyre határozottabban módosult Magyarország Monarchián belüli szerepének német megítélése, megszűnt vagy legalábbis lényegesen csökkent a korábbi bizalmatlanság.

Az új állásfoglalás szerint mindaddig, amíg Bécsben attól tartanak, hogy külpolitikai változás esetén Magyarország ellenáll, Németországnak nincs mitől félnie. Német diplomáciai körökben Magyarországot a „politikailag legerősebb individuumnak" tekintették a „kettős monarchia népességi káoszában" és a „hármas szövetségi gondolat tulajdonképpeni hordozójának"**.

Az osztály- és főleg a nemzetiségi küzdelmek rendkívüli megerősödése a századforduló után, különösen a cseh pártok aktivitása, kétségtelenül nagyobb hatalmi-politikai eltolódásokat eredményezett a Monarchia osztrák felében, mint Magyarországon. De az aggodalom, hogy Bécsben esetleg németellenes irányzat kerül uralomra, s ezzel külpolitikai orientációváltásra kerülne sor, alaptalannak bizonyult. A Monarchia két országa között továbbra is csupán hangsúlybeli és nem lényegi különbség volt a külpolitika stratégiai céljait illetően. A Balkán befolyásolása és a cári Oroszország háttérbe szorítása vagy legalábbis távoltartása ettől a térségtől, Bécs és Budapest számára egyaránt alapvető célkitűzés maradt, s ez a külpolitikai törekvés Berlinnek is megfelelt. Az első világháború előtti német világpolitika ugyanis nem nélkülözhette Ausztria–Magyarországot és a kettős szövetséget, annál

* *Berthold Sutter:* Die innere Lage Ungarns vor dem ersten Weltkrieg in der Beurteilung deutscher Diplomaten. In: Südostdeutsches Archiv XIII. Band, 1970, 119–194. old. és XIV. Band, 1971. 188–224. old.

** Ugyanott: XIII. Band, 1970, 124. és 125. old.

kevésbé, mivel egyik célja éppen a Balkánon és Törökországon keresztül egészen a Perzsa-öbölig terjedő hatalmi befolyás biztosítása volt.

A külpolitikai érdekek összeesése azonban nem jelentett hatalmi egyenjogúságot a két birodalom, még kevésbé Németország és Magyarország között. A német gazdasági és katonai potenciál rohamos kibontakozásával párhuzamosan erősödött Ausztria–Magyarország kiszolgáltatottsága szövetségesével szemben, s ez az első világháború során olyan mértékű lett, hogy a bécsi udvar a teljes kimerülés, sőt a közelgő összeomlás ellenére sem volt képes önálló cselekvésre és külpolitikai orientációváltásra. Ehhez a Monarchia szétesésére, nemzeti és részben társadalmi-politikai forradalmakban született új államokra volt szükség.

Az önálló magyar államiság megteremtése 1918 őszén a dolog természetéből következően gyökeres változást, történelmi fordulatot jelentett a magyar–német kapcsolatok területén is. Nemcsak azért, mert Magyarország ettől kezdve szuverén államként tarthatott kapcsolatot Németországgal – legalábbis de facto, de jure csupán a trianoni békeszerződés után –, hanem mindenekelőtt azért, mert a közel öt évtizedes német-orientációt most antant-orientáció, sőt néhány napig formális németellenesség váltotta fel a magyar külpolitikában. Németország háborús veresége, a compiègne-i fegyverszünet megkötése 1918. november 11-én azonban ismét új helyzetet teremtett: a kényszerű németellenesség politikájáról Magyarország letérhetett, mielőtt egyáltalán rátért volna, de az antant-orientációt továbbra sem adhatta fel.

A Magyarországi Tanácsköztársaság létrejötte azonban újabb külpolitikai orientációváltással járt együtt: az antant helyét Szovjet-Oroszország foglalta el. Elvi szempontból nézve nem egyszerű országcsere történt, hanem ennél jóval több, mivel a magyar külpolitika a történelemben addig ismeretlen külpolitikai koncepciónak, a feltételezett világforradalomnak a szolgálatába állt. Ezáltal Magyarország külpolitikai orientációja elsősorban világnézeti szempontoknak rendelődött alá.

Mivel azonban Szovjet-Oroszország létét a polgárháború és a teljes nemzetközi elszigeteltség bizonytalanná tette, a világforradalom kirobbanása pedig nem következett be, a magyar külpolitikai gyakorlat kénytelen volt a tényleges nemzetközi erőviszonyokkal számolni. Ez az antanttal való tárgyalási és megegyezési készségben jutott ugyan kifejezésre, de némileg abban is, hogy a tanácskormány a Németországhoz fűződő kapcsolatoknak nem gyengítésére, hanem inkább erősítésére

törekedett. Igaz, abból a meggyőződésből kiindulva, hogy előbb-utóbb Németországban is proletárforradalmi fordulatra kerül sor, de azt is számításba véve, hogy Magyarországnak külgazdasági szempontból sem érdeke a szakítás Németországgal.

Az ellenforradalom győzelme ismét előtérbe állította, sőt tulajdonképpen kizárólagossá tette a magyar külpolitikában az antant-orientációt. Csakhogy az antanton belül is elsősorban olyan országok jöttek számításba, amelyek kisebb vagy nagyobb mértékben elégedetlenek voltak a versailles-i békerendszerrel, vagy legalábbis némileg gyengítették a francia befolyást. Ismeretes, hogy ez a külpolitikai irányvonal az előbbi esetben Olaszország, az utóbbiban pedig Anglia felé fordította Magyarországot. Ám – szinte latens módon – mindvégig benne volt a számításban Németország is, amely ugyan egyelőre passzivitásra kényszerült, de potenciálisan a legnagyobb ellenfele volt Versailles-nak és Trianonnak egyaránt.

Természetesen abban, hogy a két ország külpolitikai téren 1918 és 1920 között sem került egymással szembe, döntő szerepe volt a német külpolitikai érdekeknek és külpolitikai gyakorlatnak is. Munkánk egyik fő célja éppen az, hogy ismertesse a korabeli forrásokon keresztül a hazánkat érintő német diplomáciai állásfoglalásokat. Ezekből pedig egyértelműen kiderül, hogy a külpolitikai passzivitás Magyarország iránt gyengeségből és tehetetlenségből, nem pedig érdekellentétből fakadt. A német diplomaták minden súrlódás és nézeteltérés ellenére hazánkat olyan országnak tekintették, amelyre Németországnak szüksége lesz, ha ismét aktív és eredményes hatalmi politikát akar folytatni Délkelet-Európában. Jelentéseiket – akár kül-, akár belpolitikai kérdésekről szóltak is – ez a megfontolás hatotta át.

Terjedelmi okokból nem törekedhettünk arra, hogy a tárgyalt időszak összes fennmaradt iratát közzétegyük. Mintegy 900 oldal iratanyagból válogattunk. Előnyben részesítettük az összefoglaló jellegű jelentéseket a rövid, tájékoztató jellegűekkel és a többnyire csak egy-egy információt tartalmazó táviratokkal szemben. Arra törekedtünk, hogy teljesebb képet adjunk a jelentésekben tárgyalt eseményekről, problémákról, mind pedig a német diplomaták szempontjairól és politikai felfogásukról.

A teljesebb kép megrajzolása érdekében a munka mindhárom fejezetét egy-egy bevezetővel láttuk el, három esetben pedig néhány oldalas megjegyzéssel kötöttük össze az időben egymástól kissé távol eső iratokat, illetve a bennük tárgyalt eseményeket. Arra törekedtünk, hogy

az iratok, a bevezetések és a magyarázatok egybeolvasva, ha nem is teljes, de legalább vázlatos áttekintést adjanak mind a polgári demokratikus forradalom, mind a Magyarországi Tanácsköztársaság, mind pedig az ellenforradalom hatalomra jutásának történetéről.

E törekvés érvényesítése és a hitelesség céljából az iratokat lehetőleg teljes terjedelmükben hozzuk, vállalva az ezzel járó veszélyeket, a néha homályos utalásokat, bőbeszédűséget, sértő, lekicsinylő megfogalmazásokat. Ha az ismétlések elkerülése miatt mégis kihagyásokra kényszerültünk, a jegyzetekben utalunk a kimaradt részek tartalmára. Jegyzeteket csak ott készítettünk, ahol feltétlenül szükségesnek látszott a korrigálás, a kiegészítés vagy a magyarázat. Viszont kerültük a jelentések kommentálását és az állásfoglalást az olyan leírások, megállapítások esetében, amelyek – legalábbis fő vonásukban – megfelelnek a magyar történeti irodalom eddigi eredményeinek, vagy amelyek az iratok szerzőinek politikai felfogását tükrözik.

A jelentések azt a címet kapták, amelyek az iratokon, többnyire azok végén olvashatók. A szöveghűségre törekvés diktálta ezt az eljárást, noha így a címek talán nem eléggé változatosak, vagy túlzottan általánosak, nem fejezik ki mindig a kívánt pontossággal az irat tartalmát.

A jelentések és táviratok túlnyomó részét a budapesti német főkonzulátus küldte, s a címzett a berlini Külügyi Hivatal volt. A küldő szerv pontos német neve a minden iraton szereplő felirat szerint: Kaiserlich-Deutsches Generalkonsulat für Ungarn.

A „Kaiserlich" szót 1918. november 9., azaz a német forradalom győzelme és a császárság bukása után keletkezett iratokon törölték.

A szövegbeni kiemelések a Külügyi Hivataltól származnak. Ezt nemcsak a szöveghűség kedvéért hagytuk így, hanem azért is, hogy – amennyire lehet – érzékeltessük Berlinnek a jelentésekkel kapcsolatos állásfoglalását.

Az iratok őrzési helye a Német Szövetségi Köztársaság Külügyminisztériumának, régi nevén Külügyi Hivatalnak a levéltára: Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (P. A. des A. A.), Bonn. Tulajdonképpen két kötetsorozat tartalmazza a témánkra vonatkozó anyagokat, az Österreich Nr. 95. és Österreich Nr. 92. általános cím alatt. Az előbbiben a Németország Magyarországhoz fűződő kapcsolatait (Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn), az utóbbiban a Magyarország belső helyzetét (Innere Zustände Ungarns) tárgyaló iratok találhatók. Minden irat „A" kezdőbetűvel és jelzetszámmal rendelkezik. Ezeket feltüntettük az iratokon.

*

A bevezető és összekötő szövegek, valamint a jegyzetek elkészítéséhez a lehető legteljesebben igyekeztünk felhasználni a magyar történeti munkákat, szintéziseket, tanulmányokat és forráskiadványokat. De részletes felsorolásuktól el kell tekintenünk. Az alábbi rövid összeállításban csupán a leggyakrabban használt munkák szerepelnek:

1. *Bölöny József:* Magyarország kormányai 1848–1975. Akadémiai Kiadó 1978.
2. *Fehér András:* A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és az ellenforradalmi rendszer 1919. augusztus–1921. Akadémiai Kiadó 1969.
3. *Hajdu Tibor:* Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Kossuth Könyvkiadó 1968.
4. *Hajdu Tibor:* A Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth Könyvkiadó 1969.
5. *Hajdu Tibor:* Károlyi Mihály. Politikai életrajz. Kossuth Könyvkiadó 1978.
6. Horthy Miklós titkos iratai. (Szerk.: Szinai Miklós–Szűcs László) Kossuth Könyvkiadó 1969.
7. *Juhász Gyula:* Magyarország külpolitikája 1919–1945. Harmadik, átdolgozott kiadás. Kossuth Könyvkiadó 1988.
8. Magyarország története VII. kötet 1890–1918. (Főszerkesztő: Hanák Péter. Szerkesztő: Mucsi Ferenc) Akadémiai Kiadó 1978.
9. Magyarország története VIII. kötet, 1918–1919., 1919–1945. (Főszerkesztő: Ránki György. Szerkesztők: Hajdu Tibor, Tilkovszky Loránt) Akadémiai Kiadó 1976.
10. *Nemes Dezső:* Az ellenforradalom története Magyarországon 1919–1921. Akadémiai Kiadó 1962.
11. *Ormos Mária:* Padovától Trianonig, 1918–1920. Második, változatlan kiadás. Kossuth Könyvkiadó 1984.
12. *Siklós András:* A Habsburg Birodalom felbomlása 1918. A magyarországi forradalom. Kossuth Könyvkiadó 1987.
13. *Szinai Miklós:* Ki lesz a kormányzó? A Somogyi–Bacsó gyilkosság háttere. (Népszerű Történelem) Kossuth Könyvkiadó 1988.
14. *Tokody Gyula:* Németország 1918–1919. Akadémiai Kiadó 1980.
15. *Tokody Gyula:* Németország és a Magyarországi Tanácsköztársaság. Kossuth Könyvkiadó 1980.

Polgári demokratikus forradalom Magyarországon

1. Katonai összeomlás és forradalom

A témára vonatkozó német iratok, távirati és összefoglaló jelentések kronológiai sorrendben két nagyobb csoportra oszthatók. Az elsőbe azok tartoznak, amelyek a központi hatalmak katonai összeomlásának magyarországi jelenségeivel és hatásával, a polgári demokratikus forradalom érlelődésével, majd győzelmével foglalkoznak. A második csoportba pedig azok, amelyek az 1918. október 31. és 1919. március 21. közötti hónapok eseményeiről, Magyarország bel- és külpolitikájának változásairól számolnak be néha tárgyilagosan, néha viszont egyértelmű elfogultsággal.

Ebben a munkában az első közlésre kerülő irat – 1918. augusztus 11-i keltezéssel – a magyar politikai hangulat bemutatására vállalkozik. Természetesen korábban is születtek hasonló tartalmú összefoglalók, de a szóban forgó irat három nappal a német hadsereg „fekete napja", azaz augusztus 8. után készült, olyan időszakban tehát, amikor a nyugat-európai német front megingott és felgyorsult a központi hatalmak bomlási folyamata. Az 1918. augusztusi jelentések tanúsága szerint a német diplomácia ettől kezdve fokozott figyelmet fordított annak felmérésére, hogy milyen hangulat uralkodik Ausztria–Magyarországon, a politikai vezetők és irányzatok miként ítélik meg Németország katonai helyzetét, kilátásait, lehet-e s mennyire lehet támaszkodni rájuk a további háborús erőfeszítések során.

A gyorsan pergő hadiesemények e kérdéseket Magyarországot illetően is hétről hétre indokoltabbá tették. Különösen azután, hogy az antant hadserege – Franchet d'Esperey tábornok vezetése alatt – támadásba lendült és áttörte a bolgár arcvonalat. Bulgária 1918. szeptember 25-én békét kért és 29-én Szalonikiben aláírta a fegyverszüne-

tet. Ezzel megkezdődhetett az antant haderők előrenyomulása Szerbiában. A velük szemben álló, rosszul felszerelt, háborúba belefáradt osztrák–magyar hadosztályok komoly ellenállásra nem voltak képesek. Az e térségben tartózkodó német egységek – egyesülve Mackensen Romániában állomásozó hadseregével – számottevő erőt képviseltek ugyan, de az események feltartóztatását nem vállalták, még kevésbé megváltoztatásukat.

Bulgária vereségéről szeptember 27-én, fegyverszüneti kérelméről pedig egy nappal később értesült a magyar közvélemény. Az országban a Balkánról jövő hírek érthetően óriási izgalmat keltettek, s elősegítették a különbékét követelő politikai irányzatok térnyerését. A budapesti német főkonzulátus szeptember 29-én rövid táviratban, október 3-án pedig részletesebb jelentésben számolt be Berlinnek a magyar bel- és külpolitikai helyzet ilyen irányú változásairól.

1918. október elején a katonai helyzet kilátástalansága és a forradalom érlelődése miatt Németországban is belpolitikai fordulatra került sor. Október 3-án új birodalmi kormányt neveztek ki Max von Baden herceg vezetése alatt, amelynek tagjai, az addigi gyakorlattól eltérően, a Reichstag pártjainak – köztük a Német Szociáldemokrata Pártnak – a képviselői közül kerültek ki. A fegyverszünet mielőbbi megkötésének politikai feltételét a császári udvar és a hadsereg-főparancsnokság egyrészt tehát a parlamentarizmus kiszélesítésével, másrészt azáltal akarta megteremteni, hogy olyan személyeket engedett a kormányrúdhoz, akik nem kompromittálták magukat túlzottan a háború támogatásával és antantellenességgel. A német diplomácia figyelme – az új célkitűzéssel összefüggésben – ettől kezdve az Osztrák–Magyar Monarchiával kapcsolatban is fokozottan irányult a különbéke-törekvéseket követelő pártokra és politikusokra, de most már nem azért, hogy hozzájáruljon azok háttérbe szorításához és a háború sikeres továbbviteléhez, hanem azért, hogy Németország minél kedvezőbb tárgyalási pozícióba kerüljön saját fegyverszünete megkötésekor.

Az osztrák–magyar különbéke-törekvésekben a német diplomaták továbbra is a német érdekek veszélyeztetését látták. A Monarchia idő előtti kilépése a háborúból ugyanis újabb és most már végleges csapást mérhetett a balkáni és az itáliai frontra, továbbá azzal járhatott – ami aztán valóban be is következett – hogy a fegyverszüneti, illetve a béketárgyalásokon Németország teljesen magára marad. Magyarország Ausztria nélkül megkötött különbékéje, amelyre a Károlyi Mihály köré csoportosuló politikai irányzatok törekedtek, a lényeget illetően ugyanilyen következményekkel fenyegetett. Annál is inkább, mert ez a lépés

egyet jelenthetett az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásával, ami nemcsak külpolitikai okok miatt, hanem a német belpolitikára gyakorolt forradalmi hatása miatt sem volt kívánatos Berlin számára.

A német diplomácia azonban – amint majd az iratokból láthatjuk – egészen 1918 október közepéig irreálisnak tartotta a magyar különbéke-törekvést. A fordulatot e tekintetben – a jelek szerint – Tisza István október 17-én elmondott parlamenti beszéde idézte elő. A beszéd nemcsak Magyarországon keltett zavart és izgalmat, hanem a német diplomácia köreiben is, mivel a háború folytatásáért addig következetesen síkraszálló exminiszterelnök maga is kijelentette, hogy a központi hatalmak vereséget szenvedtek, s egyúttal azt is hangsúlyozta, hogy a Németországgal megkötött szövetséget csupán „a hódító, agresszív, autokrata orosz birodalom törekvései elleni védekezés tette szükségessé".* A cári birodalomnak a háborúból való kiesésével tehát megszűnt a vele kötött szövetség indokoltsága.

Az 1918. október második felében keletkezett diplomáciai iratok középpontjában ezért főleg olyan kérdések állnak, amelyek közvetlenül vagy közvetetten a Tisza-beszéd által jelzett fordulattal függnek össze, különös tekintettel Károlyi és csoportja helyzetére, valamint Németországgal kapcsolatos várható magatartására. E hetek iratai azonban rendkívül hiányosak, a fennmaradottak többsége is csupán rövid táviratokból áll, összefoglaló jelentések csak hónapokkal később készültek. Úgy tűnik, a budapesti német diplomaták csak a polgári demokratikus forradalom győzelme után ismerték fel a forradalmat előidéző tömegmozgalmak és az azokat irányító szociáldemokrácia szerepét és jelentőségét. Ezért kezdetben szinte kizárólag a parlamenti viták, a pártok közötti vetélkedések, az udvar és a kormány politikai lépései kötötték le figyelmüket.

Így hiányosságuk mellett a közölt dokumentumok tartalmi egyoldalúságuk miatt sem teszik lehetővé a magyar belpolitikai események áttekinthető megértését. A kép teljessége kedvéért ezért talán nem felesleges utalnunk arra a politikai krízisre, amely főleg kormányzati válságokban jelentkezett; ezek kisebb megszakításokkal október egész folyamán tartottak, mígnem beletorkolltak a forradalomba. A német diplomáciai iratok számos megjegyzése csak akkor érthető, ha figyelembe vesszük, hogy október első napjainak kormányzati válságát a hónap közepéig némi enyhülés váltotta fel, s a király a Wekerle-kormány újbóli kinevezése mellett döntött. Az október 16-án ismét

* Idézi: *Siklós András:* Id. mű, 166. old.

összeülő országgyűlésen azonban folytatódtak a szenvedélyes összecsapások a pártok között. Október 24-től a kormányzati válság ismét kiújult, s a forradalom győzelméig lényegében már meg sem oldódott, hacsak nem tekintjük annak Hadik János miniszterelnöki kinevezését, amelyre október 29-én került sor. Ám ekkor már működött az október 25-én létrehozott Magyar Nemzeti Tanács, amely magába foglalva az ellenzéki irányzatokat – köztük a szociáldemokráciát is – a kormányénál ténylegesen nagyobb hatalom birtokában szervezte, 1918. október 30-án és 31-én pedig győzelemre vezette a polgári demokratikus forradalmat.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1918. augusztus 11.

Őexcellenciája von Hertling gróf
birodalmi kancellár úrnak

Hangulat Magyarországon az ötödik háborús év kezdetén

A legutóbbi események Nyugat-Európában, valamint az Oroszországban történtek a hangulatot Magyarországon, amelyet egyébként is háborús fáradtság jellemzett, még inkább leverték. Ám Franciaországban végrehajtott visszavonulásunk ellenére a német Legfelső Hadvezetőség iránti bizalom nem szűnt meg, ellenkezőleg, az emberek most is, mint korábban, meg vannak arról győződve, hogy Hindenburg és Ludendorff az ellenséges haderők nyomásával szemben előbb-utóbb nemcsak meg tud állni, hanem ismét képes lesz eredményes offenzívába átmenni. Mégis gyakran kérdezik, miként lehetséges, hogy a németek akkor, amikor még az egész keleti front megvolt, *az ellenség támadásaival szemben Nyugat-Európában helyt tudtak állni, most viszont, amikor pedig minden erejüket Nyugatra fordították, ez nem sikerül. Egyesek úgy vélik, hogy az amerikai segítséget lebecsülték,* mások viszont úgy tudják, hogy Oroszországban a helyzet már olyannyira veszélyessé vált, hogy Németország jelentős katonai erőket volt kénytelen Nyugatról Keletre átdobni. Az emberek itt elfogadják és belátják, hogy elsősorban Franciaország rövidesen a végére ér erejének, de attól tartanak, hogy azt, amit Franciaország már nem képes teljesíteni, Amerika kétszeresen és háromszorosan pótolni fogja. *Továbbá azt mondják, hogy ha Németország most nem tud megbirkózni az amerikaiakkal, ez a következő tavaszon, amikor már jóval több amerikai lesz Franciaországban, egészen biztos nem fog sikerülni.* A tengeralattjáró-háború eredményeitől itt többet vártak, annál is inkább, mivel a Budapesten alkalomszerűen *megtartott előadások* határozottan állították, *hogy Anglia három, legkésőbb hat hónapon belül kénytelen lesz engedni. Éppen az ilyen apodiktikus formában* elhangzott állítások *kudarcát használják ki eredményesen a pacifisták* és a hangulatkeltők, hogy a német szövetségessel szemben hangulatot teremtsenek.

Ehhez jön, hogy az aratás nem ígér *olyan* kedvező eredményt, mint amit itt attól várnak, és ezzel összefüggésben az a félelem, hogy nagy százalékot kell majd abból a hadseregnek, Ausztriának és Németországnak átadni. Ezzel kapcsolatosan figyelembe kell venni *a magyar paraszt mentalitását. A békében sohasem erőltette túl magát* és *mégis tele volt élelmiszerrel.* Németországban ma az utolsó paraszt is belátja, hogy létünkről van szó, és nem köszönheti meg eléggé Istennek, hogy a háborús pusztítás az ő földjén nem söpör végig. Ezért termését átadja, ha nem is mindig szívesen. *A magyar paraszt* azonban *még ma sem látja be,* hogy rólunk, *mindannyiunkról* van szó, és hogy a harcok kimenetele Nyugat-Európában az ő hazájának a sorsát is meghatározza. A háború menete úgy hozta magával, hogy a három állam, Németország, Ausztria és Magyarország közül az utolsónak az a nagy szerencse jutott, hogy *csaknem egy éve megszabadult* a körülötte leselkedő *ellenségektől,* méghozzá olyan módon, hogy a magyaroknak nem kell tartaniok attól, hogy ellenségeik ebben a háborúban még egyszer veszélyeztethetik hazájuk biztonságát. Mivel azonban a *hála tudvalevően a politikában ritkán fordul elő, a magyarok sincsenek azon az állásponton, hogy hálából katonai segítségünkért* legalább élelmiszerük fölöslegét önként átadják nekünk; ellenkezőleg, minden eszközzel berzenkednek ez ellen, és úgy tesznek, *mintha Magyarországnak a háborúhoz egyáltalán nem* lenne köze. A szorongatottság ideje, amelybe Magyarország akkor került, amikor a k. u. k. hadsereg a szerbektől csapást csapás után szenvedett el, amikor az oroszok a Kárpátokon keresztül mélyen benyomultak Magyarországra, és amikor a román betörés miatt Erdélyt kiürítették, ez az idő Magyarország számára elmúlt, és vele együtt láthatóan az a tudat is, hogy mi *mindnyájan egy célért harcolunk.* Még az *itáliai front harcai is kevéssé érdeklik itt a tömegeket,* az emberek csak akkor jönnek indulatba, ha a harcok kedvezőtlenül alakulnak, de akkor is

csupán azért, mert az „osztrák” vezetés a bűnös abban, hogy a derék magyar csapatoknak el kell vérezniök.

Amikor a német csapatok Erdélyt megtisztították a románok betörésétől, itt az országban *barátságos hangulat uralkodott,* az emberek *nem fogytak ki a hűséges szövetséges és példátlanul ügyes német vezetés magasztalásából és az utóbbit igen gyakran saját vezetésük hibáival állították szembe.* De már 1917 tavaszán, amikor a románok újbóli betörésének veszélye végleg megszűnt, kezdetben titkon és óvatosan, majd teljesen nyíltan és arcátlanul híresztеléseket terjesztettek olyan, *Erdélyben végrehajtott hihetetlen rém- és gaztettekről, amelyekben nemcsak német katonák, hanem tisztek is részt vettek volna...*[1] Mivel a híresztelések *még [19]17 őszén sem szűntek meg, a császári főkonzulátus írásban fordult a magyar miniszterelnökhöz azzal a kéréssel, hogy ismertesse a német katonák és tisztek által állítólag Erdélyben elkövetett gaztettek bizonyítékait,* hogy azokat át lehessen adni a német Legfelső Hadvezetőségnek, amely sürgősen azon lesz, hogy a bűnösök megkapják megérdemelt büntetésüket. De bár a *megválaszolatlanul maradt kérést* egy idő után megismételtük, *válasz ezúttal sem érkezett.*

Persze lehetséges és a világháború két esztendeje után egy ilyen tömeghadsereg esetében nem is lenne meglepő, hogy előfordulnak esetek, amelyek büntetést érdemelnek.

De felvetődik a kérdés, kinek lehet az érdeke ilyen tendenciózus híresztelések kitalálása és terjesztése.

Amikor a világháború a Szerbiának átnyújtott k. u. k. ultimátummal elkezdődött, Ausztria–Magyarországon mindenki szilárdan meg volt győződve az ellenfélnek a lehető legrövidebb időn belüli könnyű leveréséről, s Magyarországon egész komolyan számítottak arra, hogy a *levert Szerbiát* az agg Ferenc József király lába elé teszik, augusztus 18-i születésnapja alkalmából. *Átéltük a szerb hadseregnek azt a lefitymálását, amelyben itt része volt.* Amikor a szerb vezérkar főnöke, Putnik, röviddel az ellenségeskedések kezdete előtt, Stájerországból jőve Budapesten átutazott, itt feltartóztatták. Az akkori hadtestparancsnok, *most vezérőrnagy Tersztyánszky bezáratta őt koleragyanú miatti „elővigyázatosságból” a járványkórházba,*[2] és csak rendkívül kelletlenül, legfelső parancsra engedte szabadon. *Szalonkocsiban vitték aztán Orsovára. Egy útonállóval több vagy kevesebb a másik oldalon, mit számít nekünk, így hetvenkedtek itt.*

Csak miután a Potiorek vezetése alatti osztrák–magyar csapatok egyik kudarcot a másik után szenvedték el és végül még Belgrádot is ki kellett üríteniük, *nyílt fel mértékadó körökben az emberek szeme. Fokozatosan felismerték, hogy a szerbeket mégsem lehet olyan könnyen legyőzni.*

Nemsokára, ezt követően hallani lehetett mindenütt, hogy Szerbia csak akkor lesz legyőzhető, ha német csapatok avatkoznak be és ha a szövetséges haderők német főparancsnokság alá kerülnek. Hogy Bulgária a segítséget csak e feltételek mellett ígérte meg, itt rövid időn belül ismertté vált. *A ragyogó, programszerűen lefolyó Mackensen-féle támadás egyes magyarok arcára is szégyenpírt hozott, saját tehetetlenségük miatt.* Ismert dolog, hogy itt a saját kudarcért mindig a hiányos „osztrák” vezetést okolták.

Amikor az oroszok betörtek a magyar szent korona északi területeire, ismét a németeknek kellett beavatkozniuk és az orosz csak ezután volt kénytelen engedni. *Emiatt itt kevésbé szégyenkeztek, ami érthető, mint amiatt, hogy nem voltak képesek* **egyedül** *a szerbekkel és különösen a románokkal elbánni.* A román hadsereget itt még jobban megvetették, mint a szerb „rablókat”. Annyira biztosak voltak a dolgukban, hogy kizártnak tartották azt, hogy a románok Erdélybe be mernének törni. A meglepetés a ténylegesen végrehajtott betörés felett általános volt. De ezt senki nem akarta elismerni. A Tisza-kormány azt állította, hogy *ismételten figyelmeztette a fenyegető veszélyre a k. u. k. hadseregparancsnokságot, de eredmény nélkül. Az akkori oppozíció ismét Tiszát okolta azért, hogy a románok akadálytalanul mélyen be tudtak nyomulni az országba. Még emlékszünk azokra a dühös támadásokra, amelyek a parlamentben az akkori bukaresti k. u. k. követ, Czernin gróf ellen irányultak.* Közben Magyarországon a hangulat egyre komorabb lett. A román invázió miatti félelem rendkívül nagy volt. S akkor ismét a hűséges szövetséges társra gondoltak az emberek. Fél szemmel újólag a mi főhadiszállásunkra sandítottak. Abban a pillanatban, amikor a Kelet felé tartó transzportvonatokon megjelentek az első porosz sisakok és még inkább, amikor német generálisok haladtak keresztül Budapesten, minden félelmet elfelejtettek az emberek. A hangulat hirtelen megváltozott: nemcsak reménykedtek a romániai hadjárat kedvező kimenetelében, hanem azzal már befejezett tényként számoltak. Eltűnt a nagy félelem. A parlamentben már fenyegetések hangzottak el a betörőkkel szemben. Károlyi Mihály gróf volt ennek során is az egyik leghangosabb elégedetlenkedő.

A román hadjárat lefolyása most hát német vezetés alatt ismét olyan volt, amilyent attól elvártak.

E fejtegetéseket előrebocsátva érthetőnek fogjuk találni, hogy a háromszori német vezetés alatt végrehajtott offenzíva után egyetlen

magyarnak, még a legkorlátoltabb parasztnak sem kellett magyarázni, melyik vezetés a jobb: a saját vagy a német. *Ehhez jött, hogy a német csapatokat a magyarországi németek ujjongva, felszabadítókként ünnepelték; a hadműveleti területeken élő többi magyarországi nemzetiség pedig csúfolódott a derék magyarokon hadművészetük kudarca miatt,* aminek ezek persze nem örültek.

Ezért hát soviniszta magyar álláspontból nézve a dolgot, magyarázható és érthető, hogy *mindennek ellenére görbe szemmel néztek a német csapatok hősi tetteire, amelyek habozás nélkül felléptek szövetségesük hazájának megmentéséért.* A saját vezetőikről egyáltalán nem, mindenütt csak a német tábornokokról beszéltek az emberek. Nem lehetett és nem lett volna szabad megakadályozni, hogy Erdélyben utcákat és tereket nevezzenek el róluk és hogy a városok tiszteletbeli polgárukká választották őket. Megjegyzendő, hogy *nem a magyar nép az, amely ezeket az eseményeket rosszindulatúan szemlélte. Az értelmiség volt az,* amelynek egyes-egyedül az összes nemzetiség magyarosítása lebeg a szeme előtt. Együtt kellett ugyan ünnepelni nolens volens, de a tüske megmaradt.

Feltehetően ezekben a körökben kereshető ezért a német legénységről és tisztekről terjesztett híresztelések forrása. Annál inkább valószínűnek tűnik ez, mivel az itteni sovinisztáktól csak ritkán hallott és hall az ember nyílt, hálás elismerést azért, hogy Magyarországot újólag a német hűség mentette meg utolsó, rá leselkedő ellenségétől. Ha erről szó kerül, minden lehetséges mentőkörülményt előhoznak saját kudarcuk magyarázatára. Mihelyt a román hadjárat győzelmesen a végéhez közeledett, az annexionisták, akik terjeszkedési tervekért lelkesedtek, máris felemelték hangjukat. Az itt oly gyakran hangoztatott argumentálás, hogy a háborút egy csapással be lehetne fejezni, ha Németország Elzász-Lotharingiát Franciaországnak visszaadná, hirtelen elnémult.

Azonban ismételten hangsúlyozni kell, hogy *a nép nagy tömegei Magyarországon szilárdan a hűséges szövetséges mellett állnak* és a súlyos szükségben nyújtott segítséget hálás emlékezetükben megőrzik. Csak az értelmiség, valamint a *zsidóság* érdekelt abban, hogy a németbarát hangulat ne hatalmasodjon el túlzottan; az első azért, mert abban sejti magyarosítási politikája végrehajtásának legnagyobb veszélyét, az utóbbi pedig azért, mert *azzal kell számolnia, hogy a nemzetközi üzleti szimpátia terén veszteség érné.*

Bárhogy is van a dolog, nekünk szükségünk van Magyarországra, mint fontos élelmiszer-termelőre, nemcsak ennek a háborúnak a során, hanem még hosszú ideig azt követően is. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a mi orientális politikánk számára, amíg az oroszországi körülmények nem konszolidálódnak a mi javunkra, Magyarország – talán egykor Bulgáriával együtt – megnehezítheti a Kelet felé vezető utat, vagy akár el is zárhatja azt. Ezt itt jól tudják és igyekeznek abból hasznot húzni. *A magyar mindig szeret két vasat tartani a tűzben.* A kis extra utakat, amelyeket Magyarország időről időre produkál, nem kell túlzottan tragikusan venni, mert Magyarországot ma még körös-körül olyan államok övezik, amelyekkel huzamos időn át őszinte barátságban soha nem élhet. Ezt tudják és azt is, hogy Németország az egyetlen olyan ország, amelyre őszinte bizalommal támaszkodhatnak. Annak a bizalmatlanságnak a tudatában, amellyel a gyengébb természetszerűen néz az erősebbre, nem csodálható, hogy a magyarok, akik felülmúlhatatlan aggályoskodással *őrzik szuverenitásuk fenntartását és respektálását, egyfajta bizalmatlansággal fogadják a szövetség „elmélyítését", kivált, ha nem világos és könnyen félreérthető nyilatkozatok német részről elő-elő fordulnak.* Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a mi szövetségi viszonyunk szorosabbá alakítása, bárhogy is értelmezi azt az ember, megkívánja, hogy mindig vezető motívumként tartsuk szem előtt *a szerződő fél állami szuverenitásának kifogástalan respektálását.*

Ha eloszlatjuk a magyarok bizalmatlanságát, függetlenül attól, hogy egyes esetekben megalapozott-e az vagy sem, úgy sokkal többet el tudunk náluk érni, mint ha velük szemben az erősebb kéz politikáját alkalmaznánk.

Ha mármost még egy lépést teszünk és a magunk részéről is a magyarok elébe megyünk, ha akarnak tőlünk valamit, akkor *nyert ügyünk van. A magyarok nekünk szívesen megtesznek olyat, amelyet az osztrákoknak nem tesznek meg, és ha alkalomadtán megfricskázhatják a testvérállamot, kétszeresen örülnek.*

A fenti jelentés másolatát a bécsi császári nagykövetségnek közvetlenül eljuttatom.

Fürstenberg[3]

Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (a továbbiakban: P. A. des A. A.), Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 34 544.

Jegyzet

[1] A kimaradt mondatok szerint többek között zongoralopásokkal vádolják a német tiszteket, de az illetékes szervek kitérő választ adnak, ha a híresztelések forrása után érdeklődnek.
[2] Megjegyzés a margón: „bravó!"
[3] Megjegyzés az irat végén: „nagyon jó!"

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1918. szeptember 4.

Őexcellenciája von Hertling gróf
birodalmi kancellár úrnak

Németellenes izgatások a Monarchiában, különösen Magyarországon

Amióta a Monarchia a német fegyveres segítség következtében megszabadult az őt körülólálkodó és elnyomására koncentráltan törekvő ellenségektől egészen az olaszokig, ennélfogva a *katonai* vereség veszélye többé-kevésbé megszűnt, a Monarchiában és különösen Magyarországon a legkülönbözőbb formában németellenes propaganda ütötte fel a fejét. – Milyen okból és miért éppen Magyarországon jelentkezett ez inkább, mint Ausztriában? Az ok féltékenység, irigység és rosszakarat, párosulva soviniszta motívumokkal. Mivel ezeket más helyen már tárgyaltuk, itt közelebbről nem óhajtjuk ismertetni. Az említett három indítóok többnyire nem a népre vezethető vissza, azok felülről jönnek a propaganda mindenható eszköze, azaz rágalmazás útján. Annak a jelenségnek az oka, hogy a németellenes izgatások Magyarországon intenzívebbek, erőteljesebbek és kíméletlenebbek, mint Ausztriában, a Monarchia két része közötti politikai, etnikai és vallási különbségekben rejlik. Ausztriában németellenes izgatás, sőt a német birodalom feje elleni izgatás is könnyen előidézhető, ha biztosítva van ehhez a két döntő faktor, a katolikus *klérus és a szlávok* segítsége. Az előbbit nem kell *megnyerni,* mert az az országot, *ideértve a dinasztiát,* úgyis a *hatalmában* tartja. A szlávok pedig már csak politikai okok miatt is benne vannak mindenben, ami az ausztriai németségnek kárt okoz. A korona *jelenlegi* birtokosának különböző melléfogásai velük kapcsolatosan a szlávokat még arcátlanabbá tette.

Miért helyeznek most már tehát a *papok* Ausztriában olyan nagy súlyt a németellenes izgatás propagálására? A katolikus klérust egyedül *Róma* vezeti és csak a *Vatikán által* kiadott jelszavakat követi. Ennek mindenkori exponense, a *bécsi nuncius,* ő őrködik a *Rómától származó jelszavak* szigorú végrehajtásán. A Vatikán a világháború alatt a Németországból és a Monarchiából származó Péter-fillérek bevételét többé-kevésbé elveszítette. Hogy a Németországból jövő hozzájárulás igen tetemes volt, kiesése tehát nagyon fájdalmas, azt az antant is tudja. A Péter-fillérek akár Németországból és a Monarchiából jönnek, akár *Angliából és Franciaországból,* a Vatikán számára ez önmagában véve közömbös. Nem lesz azonban közömbös neki az, ha az utóbbiak **jóval gazdagabb** ellátásban részesítik. Üzleti okból így szimpátiája az antant felé hajlik. Érzelmi alapozású politikát a Vatikán és diplomatái nem ismernek. Hogy a Vatikán Bécsbe a „megfelelő" nunciust küldi, gyakran megfigyelhető volt.

Az antant már régen belátta, hogy a központi hatalmakat katonailag és gazdaságilag nem tudja könnyen legyűrni. Tehát **politikailag** kell azt megkísérelnie. Ehhez az eszközt Németországban keresni, kárbaveszett igyekezet. Másként van a dolog a Monarchiával. Ott ez az igyekezet most különösen megéri. Politikai téren Ausztria két fő nemzete állandóan egymás haját tépi. A korona a belpolitikában ide-oda ingadozik. A királyné[1] a klérusnak nemcsak odaadó, hanem többé-kevésbé elkötelezett híve. Az ő és környezetének vallási vonatkozásban a Monarchia uralkodójára való befolyása ismert. A Vatikán exponensének nem lesz nehéz mindig új eszközöket és utakat találnia, hogy Németországot és uralkodóját Károly császár és király szemében egyre inkább *gyanússá tegye* és az utóbbi szimpátiáját fokozatosan az antant irányába fordítsa. A Vatikánnak ehhez *minden eszköz megfelel* és ügyességéről ilyen vonatkozásban elég gyakran bizonyságot tett.

Ha most már azt kérdezzük, hogy az izgatási kísérleteket Magyarországon miért kell intenzívebben, buzgóbban és rafináltabban véghezvinni, úgy fő okként azt mondhatjuk, hogy **ott** az a két faktor, amely **Ausztriában** oly jól működik, nem mértékadó. *A katolikus klérus Magyarországon* általában *nemzeti és liberális.* A bécsi nuncius itt nem rendelkezhet úgy, ahogy akar. Erről már a mindenkori magyar kormány is gondoskodik. A katolikus arisztokrácia és ebben a vonatkozásban „célszerűségi okokból" a fiatal arisztokrácia is általában nemzeti érzelmű, még ha az csak a Béccsel való szembenállásból fakad is.

A magyarországi nemzetiségek ugyan állandó harcban állnak a mindenkori kormány magyarosítási politikájával, de e kormány, ellen-

tétben az osztrákkal, vezérlő motívumaiban **sohasem** vesztette el a következetességét. Olyan kimondottan németellenes nemzetiségek, mint Ausztriában, Magyarországon nincsenek.

Ha tehát Magyarországon németellenes mozgalmat akarnak létrehozni, más eszközökhöz és utakhoz kell folyamodniuk. A féltékenység mellett különösen az *erősebb szövetségessel szembeni bizalmatlanságot* kell felébresztenünk. *Így, ha a gyanút ügyesen arra lehet irányítani,* hogy Németország a Monarchiával való szövetség „elmélyítésével" fokozatosan Magyarország államjogi integritását veszi célba és minden nemzeti önállósulási törekvését meg akarja akadályozni, akkor a magyarok, akik oly féltékenyen őrködnek nemzeti integritásuk megóvásán, mint egyetlen más nép sem, magukon kívül lesznek. *Ha egyszer rögződik bennük a gyanú, hogy Németország, amelynek Magyarországgal szembeni eljárásával amúgy sem voltak mindig elégedettek, hátba akarja támadni őket, az a Németország, amelynek szövetségesi hűségében Magyarországon senki sem kételkedett,* akkor nehéz lesz majd őket ismét a velünk való régi, őszinte kapcsolathoz visszavezetni. Az a tény, hogy a „szövetség elmélyítéséről" szóló jelszó kiadásával a mértékadó magyar köröknek Németország gazdasági közeledési törekvéseivel való szembenállása jelentősen megerősödött, bizonyíték arra, hogy a növekvő bizalmatlanságért *nem a német fél a hibás.* Mivel ebben a vonatkozásban az osztrák kormánynak sincs világos oka a Magyarország és Németország közötti bizalmatlanság táplálására, így a gyanú *a Monarchia magasabb állásai felé terelődik.*

Az uralkodópár népszerűségén a magyarországi koronázás óta *nagy szakadások* keletkeztek, amelyeket legmagasabb helyen minden lehetséges, hatásos és nem hatásos eszközzel igyekeznek betapasztani. Figyelembe véve a határozottság és az energia hiányát, valamint az uralkodás rövid ideje alatt oly gyakori balfogások miatti elkedvetlenedést, a mozgatóerőnek, amely ott leselkedik a korona mögött, nem esik nehezére az udvart továbbvinni *a németellenes propaganda útján, az antant által előírt cél irányába.*

A fentiek illusztrálására legyen szabad egy, az utóbbi napokban előfordult esetet megemlíteni. Wekerle miniszterelnök bizalmi ember útján arról tájékoztatott, hogy Károly király neki elmondta: a német császár legutóbbi találkozásuk során nyomatékosan tanácsolta egy délszláv birodalom megalapítását.[2] Minekután a délszláv kérdés felvetése Magyarországra nézve veszélyt hordozó jelenlegi stádiumában a magyar politika vezetőjére való tendenciózus hatását nem tévesztheti el, kiváltképpen, ha a beavatkozás Németországtól jön és olyan ügyre vonatkozik, amelyet hite szerint Magyarországnak kizárólag Ausztriával kell és lehetséges tisztáznia és senki mással, úgy nem tévedhetünk abban a feltevésben: *a korona birtokosa egyetlen alkalmat sem szalaszt el, ami uszítóan hat és bizalmatlanságot kelt Magyarország és Németország között.* Hogy vajon a korona ennek során inkább egy harmadik fél nyomásának engedve cselekszik, semmint iniciatíve, az most más lapra tartozik. A mérgező hatás ugyanúgy megmarad. Leküzdésének eszközei azonban az egyik és a másik esetben is, valamint Ausztria és Magyarország számára is különbözőek.

Ami Magyarországot illeti, a legtöbbet ebben az esetben akkor érjük el, ha a politikában *államjogi helyzetének megfelelően kezeljük.* Ide tartozik az is, hogy a birodalmi német újságoknak, mint a múltban, ma már nem lenne szabad mindig csak „osztrák" hadijelentésről, „osztrák" hadseregről és kormányról, „osztrák" követségről beszélniük. A magyarok ezekben az esetekben nem alaptalanul mondják, hogy *a németeknek – figyelembe véve korrektségüket és alaposságukat – négyévi világháború után ismerniük kellene a helyes megjelölést, ha akarnák.* Mivel azonban nem így cselekszenek, azt bizonyítják, hogy a magyar viszonyokat és eseményeket még most is, amikor pedig már Magyarország nem terra incognita számukra, régi szokásukhoz híven, Bécs szemüvegén keresztül szemlélik. Ha tehát a *magunk részéről elismerjük Magyarországnak azt a helyzetét, amely az alkotmány szerint megilleti, miénk lesz a németellenes uszítások leghatásosabb ellenszere.* A korona és tanácsadói akkor majd észre fogják venni, hogy Németország ellen irányuló magyarországi aknamunkájukat ismerjük és hatásosabb ellentevékenységet fejtünk ki vele szemben.

E jelentés másolatát eljuttatom Bécsbe, a császári nagykövet úrhoz.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A 37 778.

Jegyzet

1 A királyné Zita Mária Abelgunda pármai Bourbon hercegnő volt, így családi kapcsolatai megkönnyítették Károly király és császár, illetve diplomatái számára a titkos kapcsolatok felvételét az antanttal. Erre 1917 tavaszán Zita fivérei segítségével került sor. A „Sixtus-akció" azonban kudarcba fulladt. A német diplomácia tudomást szerzett a kísérletről, s ettől kezdve különös gyanakvással figyelte a bécsi udvar tevékenységét.

[2] A margón, feltehetően Vilmos császár (vagy Hertling kancellár?) megjegyzése: „kifejtette nekem, hogy *ő* azt megtenné, mivel ez az egyetlen megoldás. Azt mondtam neki, ha ez így van, amit én nem ítélhetek meg, bizonyára meg kell azt majd tennie, de feltétlenül *Magyarországgal együtt,* nem pedig vele *szemben.*"

A császári főkonzul a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, 1918. szeptember 29., 11 óra 15 perc
Megérkezett: 1918. szeptember 29., 3 óra 48 perc

A bolgár események miatt a hangulat itt nagyon pesszimista és nyomott. Az a nézet, hogy Magyarország csak a Németországtól való elszakadás útján menthető meg, egyre inkább elterjedt és a Németországgal szembeni hangulat növekedett. Kormány- és szövetséghű politikusok minden erővel azon fáradoznak, hogy a félelemben élő lakosságot megnyugtassák. E félelmet főleg azok a nagyipari zsidók táplálják, akik most térnek vissza svájci nyaralásukból és a háború kezdete óta többé-kevésbé antantbarátok, továbbá a különböző hangulatkeltők élesztik.

A németellenes áramlatok és uszítások leküzdésénél hasznunkra válik, hogy az emberek nagyon félnek egy ismételt román támadástól, amely esetleg a bolgárokkal közösen történne meg; az offenzíva szerbek általi felújításától és attól, hogy az antant a délszláv terveket realizálja. Most ismét emlékeznek az emberek arra, hogy menekülést csak Németország nyújthat. Amint miniszteri vonalról hallom, meglehetősen biztosra vehető, hogy a bolgár eseményekben a király elleni árulás döntő szerepet játszott. Ez a momentum is némileg visszatartja a magyarországi elszakadási mozgalmat, mivel a nép büszke arra, hogy a magyar történelem nem ismer árulást.

Ennek ellenére nekünk itt is résen kell lennünk. Ha a Wekerle-minisztérium marad, vagy még inkább, ha Tisza kerül ismét kormányra, a szövetség kérdése biztosítva van.[1] Ha azonban, s ezt a változékony jellem és az antantbarát elemeknek a koronára gyakorolt sugalmazási készsége miatt sohasem lehet tudni, a baloldali irányzat Magyarországon előretör, és ha ehhez még katonai sikertelenségeink is társulnak, Magyarországon is veszély közeledtét látom.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 40 770

Jegyzet

[1] A kérdés felvetése indokolt volt. A Wekerle-kormány egy nappal e távirat elküldése után, azaz szeptember 30-án lemondott. Az uralkodó azonban nem fogadta el a lemondást, így Wekerle az ügyek intézésére továbbra is hivatalban maradt.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1918. október 3.

Őexcellenciája von Hertling gróf
birodalmi kancellár úrnak

Koncentrációs törekvések a magyar belpolitikában

A bolgár események Magyarország belpolitikai viszonyaira is hatást gyakoroltak. A Wekerle-párt röviddel ezelőtt még biztosnak számító fúziója a Nemzeti Munkapárttal ma már tárgytalan. Politikai körökben komolyan most már csak a nemzeti erők koncentrációját fontolgatják. Ebben legalább azoknak a pártoknak részt kellene venniük, amelyeket a túlzottan szélsőséges programok nem választanak el egymástól. A miniszterelnök e koncentráció érdekében máris érintkezésbe lépett a pártvezetőkkel. Bár a beszélgetések még nem fejeződtek be, az már biztos, hogy Tisza gróf támogatni fogja e terv megvalósítását, miközben Andrássy gróf állásfoglalása még nem végleges és nyilván párthívei hangulatától, valamint Apponyi gróf magatartásától függ. Nélküle ugyanis Andrássy gróf semmi esetre sem vesz részt a koncentrációban. Állítólag az Apponyi-párt is kevés kedvet mutat arra, hogy a 67-esek koncentrációjában részt vegyen, egyes tagjai inkább a Károlyihoz való csatlakozásra hajlanak. Ha a koncentráció létrejönne, a három nagy párt vezetői, Tisza, Andrássy és Apponyi grófok tárcanélküli miniszterként belépnének a Wekerle-kormányba, amely egyébként megmaradna jelenlegi összetételében.

E terv megvalósulása mindenesetre a pártvezetők napokban lezajló audienciájától függ. Egy ilyen koncentráció nehézségei, a legutóbbi időszak politikai eseményein kívül, különösen a Tisza és Andrássy közötti személyi antagonizmusban rejlenek. Jellemző erre Andrássy állítólagos törekvése, hogy ő maga hozza létre a pártok koncentrációját, de Tisza kizárásával.

A radikális oppozíció a „rend"-pártoknak ezt a mégiscsak lehetséges koncentrációját kihívásnak tekinti és minden eszközzel azon van, hogy megakadályozza létrejöttét. Károlyi gróf arra törekszik, hogy e koncentrációval szemben megteremtse az összes radikális ellenzéki párt blokkját, amely magában foglalná a Károlyi-pártot, a demokrata pártot és az Apponyi-párt disszidenseiből alakult Bizony-csoportot[1], továbbá a parlamentben nem képviselt radikális pártot és a szocialista [szociáldemokrata] pártot. A blokk feladata lenne, hogy Károlyi politikájának befelé és kifelé nagyobb hátteret biztosítson. Közös programja lényegében a mielőbbi béke megteremtése, perszonálunió létrehozása Ausztriával és végül hamisítatlan demokrácia bevezetése.

Már e program is bizonyítja, hogy a radikális blokk meg akarja nyerni magának a tömegeket. A demokrácia követelése kétségtelenül bizonyos vonzerőt gyakorol a képviselőház más olyan pártjaira is, amelyek annak idején kiálltak az általános választójog mellett.

Még aktuálisabb és népszerűbb a mielőbbi béke követelése. Károlyi ezért akarja ezt a követelést programja középpontjába állítani. A blokkon belül bizottságot hoznak létre a haza védelmére, amely külpolitikai kérdésekben egységet teremtene, mindenekelőtt meghatározná a magyar háborús célkitűzéseket, hogy ezek alapján a lehető leghamarabb meg lehessen kötni a békét. Károlyi ugyan kijelentette, hogy a békét az ellenséggel és a hazai nemzetiségekkel való egyetértés alapján, de semmiképpen sem Magyarország territoriális integritásának árán akarja megvalósítani, de nem merészeli nyilvánosan megmondani, hogy miként képzeli el ezt a megegyezést. *Feltehetően számára sem idegen egy magyar különbéke gondolata,* amely e megegyezés alapján nem tűnik lehetetlennek. *Bizonyára a Károlyi-párton kívül is vannak olyanok, akik egy különbéke gondolatával játszanak és szívesen követnék Bulgária példáját, ha nem félnének Magyarország katasztrófájától.* Hiszen Magyarország is szerepel az antant felosztási tervében, és az ellenséges szomszédállamok, valamint a saját nemzetiségek lesik a pillanatot, amikor a nekik garantált jogokat érvényesíthetik. Ezért *komoly politikai körökben Magyarország különbékéjét Ausztria, de mindenekelőtt a dinasztia nélkül lehetetlennek tartják.* Ha azonban a korona valóban erre

törekedne, akkor magyar részről nem támasztanának komoly akadályokat, amennyiben megfelelő feltételeket biztosítanának. És Károlyi hiszi, hogy e feltételeket megvalósítja a (talán a szövetségesek rovására teendő) megegyezés az ellenfelekkel és az itteni nemzetiségekkel, amelyeknek a lehető legnagyobb ígéreteket tette. De törekvései bizonyosan eredménytelenek lesznek és kétségtelenül a magyar nép többségének a tiltakozásával is találkoznak. *Mégis nyomatékosan hangsúlyozni kell, hogy egy magyar különbéke nemcsak Magyarország állhatatos szövetségesi hűsége miatt van kudarcra ítélve, hanem mindenekelőtt belső képtelenségei miatt.*

Az Ausztriával való jelenlegi kapcsolat felbontása és a tiszta perszonálunió bevezetése a magja minden függetlenségi párt programjának. Ez a nemzeti kívánságok teljesítését jelenti: az önálló magyar hadsereget, az önálló vámterületet és a saját jegybankot. De az, hogy e követelések éppen most olyan erőteljesek és meglehetősen általánossá váltak, bizonyosan nem csupán azokban az ellentétekben leli magyarázatát, amelyek Ausztria és Magyarország között az utóbbi időben egyre nyíltabban előtérbe kerülnek. *Bizonyos körökben sokkal inkább az a nézet uralkodik, hogy a háború likvidálása Magyarország számára könnyebb lesz, ha előzőleg felbontják az Ausztriához való tartozást.* Azt gondolják, hogy azoknak a forradalmi változásoknak a következményeit, amelyek Ausztriában valószínűleg bekövetkeznek, teljesen önálló államként jobban elkerülhetik, mint akkor, ha az eddigi közösség Ausztriával fennmarad. Bár az Ausztriával való perszonálunió gondolata a háború során kétségtelenül újabb hívekre talált és azt az eddig meggyőződéses 67-esek táborában sem utasítják el egészen, józanabb politikai körök mégis fölöttébb veszélyesnek tartják, hogy épp a jelen pillanatban lépjenek elő e követeléssel, mivel tagadhatatlan, hogy jelenlegi struktúrájában a Monarchia Magyarország számos olyan ellenségét leköti, amely Magyarország elszakadásakor szabaddá válna. A csehek és a délszlávok nagyobb nyomatékot adhatnának követeléseiknek, ha Magyarország önálló lenne és – támogatást kapva Ausztria nemzetiségeitől – még a nemzetiségek is igényesebbek lennének. Kérdéses azonban, hogy a magyarság valóban oly erős-e, amint azt a perszonálunió hívei feltételezik, hogy tartósan ellen tud állni a koncentrált támadásoknak.

Károlyi tábora mindenesetre megnőtt az utóbbi idők súlyos eseményeinek hatására, s pártjának agitációja is mértéktelen lett, amelynek során magától értetődően *nem mindig a legtisztább eszközökkel keltenek hangulatot a német szövetséges ellen is.* De politikája a látható

eredmények dacára sem biztos, hogy találkozik a nép többségének helyeslésével. A jelenlegi képviselőházban mindig gyenge kisebbségben fog maradni. A képviselőház összeültekor (október 15-én) a külpolitikáról mégis *igen heves vitára számíthatunk, amelynek során élesen támadják majd Németországot.*

A fenti jelentés másolatát közvetlenül megküldöm a bécsi császári nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A 41 429.

Jegyzet

[1] A Bizony Ákos képviselőről elnevezett csoport Károlyi és Apponyi között lavírozott, a polgári demokratikus forradalom idején a Károlyi-párt jobbszárnyán foglalt helyet, az 1919 januárjában bekövetkezett pártszakadás után pedig Lovászy pártjához csatlakozott.

Jelentés: Magyarország[1]

Magyarországon, amellett, hogy Ausztriához hasonlóan a háborús fáradtság minden mértéket meghaladó gyorsasággal terjed, rendkívüli aggodalom uralkodik amiatt, hogy a nemzetiségi kérdés a magyar állam rovására alakul. A délszláv birodalom létrehozásával valóban nagy területek szakadnának el, továbbá Romániának a központi hatalmakkal szembeni ismételt megerősödése újból felélesztené a román irredentát. Végül a csehszlovák állam megteremtése is Magyarország ellen irányul. Így a pártok politikai élete rendkívül mozgalmas. Úgy tűnik, a Wekerle-kormány leszerepelt, gróf Károlyi a követők nagy táborára tett szert és úgy látja, hogy esélyei hatalmasra növekedtek. Hogy melyik pártcsoportosulás fog végül is hatalomra jutni, az egyelőre nem látható. Általános politikai követelésként győzni látszik az Ausztriával való tényleges unió felbontása és a tiszta perszonálunióra való visszakozás, annak a teljes önállóság érdekében vállalt minden következményével katonai, gazdasági és politikai téren. Ebben szerepet játszik az a gondolat, hogy az osztrák államiság összeomlásába nem szabad belebonyolódni és szabadon kell odaállni az antant elé. A legfontosabb külpolitikai kérdés jelenleg: Románia.

Az 1916-os őszi román támadás ijedelme után természetes, hogy Magyarországon különleges figyelemmel követik a Romániában most zajló eseményeket. Egy ismét megerősödő Románia, amely röviddel ezelőtt még azzal a kifejezett szándékkal lépett háborúba, hogy Magyarország jelentős részeit elragadja, nem kellemes szomszéd. Mi most igyekszünk a magyar kormányt is meggyőzni arról, hogy gyors cselekvésre és koncesszióra van szükség a Kárpátokban a román területi követeléseket illetően, hogy Romániában konszolidált viszonyok jöjjenek létre és olyan politikai irányzat kerüljön felszínre, amely kizárja az újabb magyar területekre irányuló aspirációkat.

Összefoglalóan elvárható, hogy – hacsak váratlan események nem jönnek közbe – a félelem egy izolált és mohó szomszéd által körülvett Magyarországon a vezető államférfiakat a Németországhoz fűző történelmi kapcsolat fenntartására fogja ösztönözni. A magunk részéről mindent megteszünk a jó német–magyar viszony kialakításáért.

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 42 645.

Jegyzet

[1] Feltehetően egy nagyobb, több országra kiterjedő, távirati stílusban megírt jelentés egyik alfejezetéről van itt szó, amelynek sem a bevezető, sem záró része nem került elő. Így a küldő szerv sem állapítható meg, de talán nem tévedünk, ha a témából arra következtetünk, hogy a bécsi német követségen állították össze a jelentést.

A császári főkonzul
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat

Budapest, 1918. október 20., 10 óra, délelőtt
Megérkezett: 1918. október 20., 11 óra 2 perc, délelőtt

...Tisza beszédét[1] gyakran itt is kétségtelenül úgy értelmezik, hogy az a német szövetség felmondását készíti elő. *Mindenesetre Tisza is a Monarchia Németország nélküli különbékéjének lehetőségére gondol, még ha ezt a lehetőséget nem is látja talán olyan közelinek, mint mások.* Nagyon jellemző, hogy gróf Klebelsberg, aki politikai nézeteit tekintve teljesen Tiszától függ, egyik párthívének kérdésére, hogy vajon lehetségesnek

tartja-e a különbékét, határozott igennel válaszolt. Az általános felfogásban csak árnyalati ingadozások vannak a Németországhoz fűződő, a békeakció által újjáalakuló viszonyról. Addig kell Németországgal együttműködni, ameddig lehetséges, és addig szabad együttműködni, ameddig feltétlenül szükséges. Abban azonban mindenképpen egység van, hogy az ország érdekeit feltétlenül a szövetség fölé kell helyezni. De arról, hogy az adott pillanatban mik ezek az érdekek, már megoszlanak a nézetek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 44 179.

Jegyzet

[1] Tisza István október 17-én elmondott parlamenti beszédéről van szó. A távirat bevezető része a beszéd egy félreértett részének helyesbítésére vonatkozik.

Strube konzul
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, 1918. október 22., 3 óra, délután
Megérkezett: 1918. október 22., 5 óra 5 perc, délután

Gróf Károlyi a képviselőház mai ülésén nagy beszédben követelte a kormány azonnali visszalépését, amelyet különben a nemzet űzne el a helyéről. A világháború azonnali befejezését kívánta és minden magyar csapat visszahívását külföldről, a nyugati hadszíntérről is. Továbbá a német szövetség felmondását és a király jelenlétét Budapesten a krízis idején. Wekerle azt válaszolta, hogy nem hagyja el helyét, amíg meg nem győződik arról, hogy valaki más Magyarország érdekeit jobban meg tudja védelmezni, mint ő. Magyarország határainak megvédése miatt rá van utalva Németország katonai segítségére. Német csapatok állnak ott, ahol Magyarország határait veszély fenyegeti. Erről, valamint a magyar csapatok visszahívásáról bizalmas közléseket tehet egy szűkebb parlamenti bizottság előtt. Bizonyos pártokkal mindaddig lehetetlen együtt haladni, amíg azok nem egységes Magyarországot, ha-

nem keleti Svájcot akarnak.[1] Szigorú rendszabályokat helyez kilátásba bizonyos lapok ellen, amelyek nyíltan osztályharcot hirdetnek. Semmiféle terrorista eszköz nem riaszthatja őt ettől vissza.

Strube

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 44 612.

Jegyzet

[1] Utalás a Jászi Oszkár elnöklete alatt álló Országos Radikális Pártra, valamint a Magyarországi Szociáldemokrata Pártra. Mindkettő messzemenő jogokat ígért a nemzetiségeknek. A szociáldemokrata párt ekkor már elismerte a nemzetiségek önrendelkezési, sőt elszakadási jogát is.

A bécsi császári német nagykövetség
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Bécs, 1918. október 21.

A császári manifesztum és a németek

A 17-i manifesztum[1] – a bécsi népszáj Manifest helyett „manischwach"-ot mond[2] – az egész Monarchiában csekély hatást váltott ki. A magyarok azt okként használták fel arra, hogy a kettős monarchia süllyedő hajóját a lehető leggyorsabban elhagyják, hogy ily módon a magyar glóbuszt megmentsék. Magatartásuk itt általános felháborodást váltott ki. Főleg Tisza gróf beszédét tekintik itt hűtlenségnek. Egy magyar születésű nő követségemen azt mondja, hogy magyar nyelven olvasva a beszéd nem hangzik olyan rosszul, mint német fordításban. Hogy Tisza, a szövetségi politika exponense, a német szövetséget is megtagadja és azt hangsúlyozza, hogy e szövetség helyébe most a Népszövetség lép, talán azzal is magyarázható, hogy az Ausztriával való összetartás elválaszthatatlanul összeforrt a Németországgal való szövetség fogalmával, de mindenekelőtt azzal, hogy Tisza – saját szűkebb hazájának megmentése céljából – Magyarországnak Wilsonnal szemben önálló, kedvezőbb pozíciót igyekszik biztosítani. Tisza néhány nap-

pal ezelőtt még nálam volt és azt hangsúlyozta, hogy az ő politikája a szilárd együttműködés Németország, Német-Ausztria és Magyarország között. Beszéde azonban még enyhén szólva is egyfajta lovagi cserbenhagyás. A büntetés azonnal be is következett. Wilson elnök válasza a magyar urak számára egyértelműen megvilágítja, hogy kitörési kísérletük a 12. órában nem használ nekik, és hogy Wilson nacionalista tőre számukra is meg van köszörülve.[3]

Wedel

Nagyherceg Őfelségének, Prinz Max von Baden birodalmi kancellár úrnak.

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 44 539.

Jegyzet

[1] Az uralkodó 1918. október 16-i (nem 17-i!) manifesztuma Ausztriát „szövetséges állammá" nyilvánította, amelyben „minden néptörzs saját külön állami közösséget alkot települési területén". Hangsúlyozta azonban, hogy a rendelkezés „a magyar Szent Korona országainak integritását semmiképpen nem érinti". Vö. Magyarország története 1890–1918. Akadémiai Kiadó 1978. 1210. old.

[2] Szójáték, „fest" (szilárd, erős) helyett „schwach" (gyenge, erőtlen), a kiáltvány erőtlenségére, elkésettségére utal. Megjelenésekor az ausztriai nemzetiségek vezetői már nem hódoltak be az udvarnak.

[3] 1918. október 4-én Ausztria–Magyarország jegyzéket intézett az Egyesült Államok elnökéhez, amelyben a wilsoni pontok alapján azonnali fegyverszünetet, illetve – hozzá csatlakozóan – béketárgyalásokat javasolt. Wilson október 18-án válaszolt. Szemben korábban meghirdetett pontjaival, amelyek még elfogadták a Monarchia egységét és a nemzetiségi kérdést az autonómia biztosításával megoldhatónak tartották, az elnök közölte, hogy e pontok a megváltozott körülmények miatt már nem tekinthetők érvényesnek Ausztria–Magyarország vonatkozásában. Az Egyesült Államok kormánya időközben magáévá tette mind a csehszlovák, mind pedig a jugoszláv nemzeti törekvéseket.

A bécsi császári német nagykövetség
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Bécs, 1918. október 22.

Tisztelt államtitkár úr!

Magyarország buzgó sietséggel pártolt el Ausztriától és a szövetségtől,[1] hogy idejében megtalálja a kapcsolatot az antant táborához. Wilson jegyzéke azonban, amely közelebb hozta a szlovák területek elvesztését,[2] hideg zuhanyként hatott és nem lepődöm meg, ha a derék magyar, még útitáskával a kezében, a közeljövőben ismét megjelenik a szövetségestársnál, hogy segítséget kérjen a szent Magyarország megerőszakolása ellen. Némi rideg szenvtelenség ebben az esetben nem árt, és nem kellene elszalajtanunk az alkalmat, hogy meghatározott formában kölcsönös biztosítékokat kapjunk támogatásunk ellenértékeként. A magyarok igen jó üzletembereknek mutatkoztak ahhoz, hogy ezért teljes megértéssel legyenek. A jövőbeli Magyarország, Szlovákiával vagy anélkül, Balkán-állam lesz, akárcsak a többi. Gazdaságilag nem nélkülözhet bennünket, mint agrártermékeinek vásárlóit, de nekünk is szükségünk van rá, már csak a Duna miatt is. Az antant, a pénzügyi serkentést nem számítva, nem sokat tud segíteni. Magyarország ezután is, akárcsak ezelőtt, gazdaságilag és politikailag a német oldalra fog hajolni, ha a mostani árhullámok már elapadtak. A szálak akkor majd ismét összefonódnak maguktól is.

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 46 763.

Jegyzet

[1] Utalás arra, hogy az e napokban folyó parlamenti viták során már nemcsak a Károlyi vezette oppozíció, hanem Tisza István is feleslegesnek nyilvánította a Németországgal való szövetséget, Ausztria vonatkozásában pedig a dualizmus helyett elégségesnek tartotta a puszta perszonáluniót.

[2] Wilson 1918. október 18-i jegyzéke elismerte a csehszlovák nemzeti törekvéseket.

Strube a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, 1918. október 25., 6.15 óra, délután
Megérkezett: 1918. október 25., 7.47 óra, délután

Károlyi, akit egy barátom megkérdezett arról, hogy kormányra kerülése esetén milyen magatartást tanúsítana Németországgal szemben, kijelentette, hogy pártja semmiféle ellenséges érzelmet nem táplál és nem akar szítani Németország ellen, csak Németország ne álljon a békekötés mielőbbi megvalósításának az útjába. A tömegek minden ellenséges hangulatmegnyilvánulásának megakadályozása céljából azonban nagyon kívánatos, hogy a német sajtó nyugodt hangnemben kommentálja az esetleges kormányváltást. A magyar csapatok nyugatról és a német csapatok délről való esetleges visszavonulásakor is el kellene kerülni minden súrlódást. A radikális pártvezetők e tekintetben elvárják a támogatást a német kormánytól és a katonai szervektől és ők is ilyen értelemben hatnak saját embereikre.

Strube

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn.
A. 45 245.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, 1918. október 26., 9 óra 40 perc, délután
Megérkezett: 1918. október 26., 6 óra 30 perc, délelőtt

Megfejtés

Károlyi kormányra kerülése egyelőre meghiúsult, nyilván Andrássy ellenállása miatt, miután ez utóbbi megmagyarázta a Koronának, hogy a Károlyi-kormány révén a német szövetség minden kétséget kizáróan elvész, anélkül, hogy megnyernék az antantot.[1] Andrássy minden körülmények között meg akarja akadályozni a Németországgal való barátságtalan bánásmódot. Az adott viszonyokat tekintve azonban a Károlyi-kormány létrejöttét huzamosabban nem lehet feltartóztatni és *előreláthatóan* még egy koncentrációs kabinet sem tudná magát tartani.[2] Mindezt figyelembe véve azt javaslom, hogy a bécsi követ magyarázza meg Andrássynak, Németország iránti barátságos magatartásának meleg elismerése mellett, hogy a német kormány a Károlyi-kabinetet semmiképpen sem tekinti kihívásnak, amennyiben Németországgal kapcsolatos állásfoglalása megfelelő határok között marad. Biztosra vehető, hogy egy ilyen jellegű magyarázat nemcsak Andrássy helyzetét erősítené és nemcsak az udvar döntését könnyítené meg, hanem Károlyit is rábírná arra, hogy Németországgal kapcsolatos eddigi nyers magatartását lényegesen mérsékelje. Egy békülékenyebb álláspont a Károlyi-kormány esetén semmiképpen sem idegenítené el minden barátunkat, mert a mostani helyzetben még a jobboldali sajtó is fellép Károlyi mellett. Természetesen a döntésnek nagyon gyorsan meg kellene születnie és a német sajtóban is megfelelőképpen érvényre kellene jutnia.

Egyébként már ma számolnak Károlyi kinevezésével.[3] Egybehangzó jelentés ment Bécsnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn.
A. 45 405.

Jegyzet

1 1918. október 24-én Wekerle Sándor ismét lemondott a miniszterelnökségről. Az október elején kirobbant, de átmenetileg megoldottnak látszó kormányzati válság ezzel kiújult. Ugyanezen a napon Andrássy Gyulát kinevezték a Monarchia külügyminiszterévé. Ebből a pozícióból döntően szólhatott bele a magyar belügyekbe. Károlyi miniszterelnöki kinevezésére valóban az ő ellenállása miatt nem kerülhetett sor. A Wekerle-kormány így október 29-ig hatalmon maradt.

2 Célzás arra a Tisza István által is támogatott véleményre, amely szerint a Wekerle-kormányt a „balközép" összefogásával – ideértve Andrássy és Apponyi politikai csoportjait is – létrehozott kormánynak kellett volna felváltania.

3 1918. október 26-án – e távirat elküldése napján –, a késő délutáni órákban Károlyit Gödöllőre hívták a királyhoz, aki ekkor már állítólag kész lett volna őt miniszterelnöknek kinevezni. Az utolsó pillanatban azonban, a Bécsből telefonáló Andrássynak engedve, elállt ettől a szándékától. Egyébként ekkor már Károlyi az egy nappal korábban létrehozott Magyar Nemzeti Tanács vezetője volt.

Válasz a 220-as számú táviratra
Cím: Fürstenberg
Budapest

Távirat rejtjelesen
Berlin, 1918. október 27.

Nekünk nem érdekünk elősegíteni és támogatni Károlyi kormányának létrejöttét. Erről maga gróf Andrássy, Wedel gróffal folytatott megbeszélés során úgy nyilatkozott, hogy e kormány semmiképpen sem lenne kívánatos számunkra Károlyi határozott németellenes irányvonala miatt. Azok a körök, amelyek jelenleg arra hajlanak, hogy Magyarország megmentését a Németországtól való elszakadásban és az antanthoz való átállásban lássák, nemcsak kirívó hálátlanságot követnek el velünk szemben, azok után a nagy szolgálatok után, amelyeket mi a háború alatt az erősen szorongatott Magyarországnak többször is nyújtottunk: ők mindenekelőtt azt felejtik el, hogy az eddigi magyar politika – amely a magyar államiság egységére törekedett és amelynek azt a különböző nemzetiségek szembenállása ellenére kellett érvényre juttatnia – csak a Németországra való szilárd támaszkodás révén valósulhatott meg. Abban a pillanatban, amikor Magyarország saját útra tér és így nekünk nem lesz többé okunk arra, hogy szomszédainak területi aspirációira diplomáciai vagy adott esetben – miként az utóbbi években történt – katonai eszközökkel is mérséklően hassunk, felbomlik és balkáni állammá süllyed.

Méltóságod ebben az értelemben nyilatkozzék mértékadó személyiségek előtt, és értesse meg velük, hogy csak a Németországgal való összetartás óvhatja meg őket a legrosszabbtól. Az antantot a maga terveitől nem egy Károlyi, hanem csak a központi hatalmaknak a békekonferencián tanúsítandó harmonikus és ügyes együttműködése tántoríthatja el. Hiszen a terv, hogy Magyarországot nem kötelező ígéretekkel elszakítsák és így könnyebben elbánjanak vele, nagyon is átlátszó. Ha Magyarország még Erdélyt is el akarja veszíteni, úgy a velünk való szakítás politikája biztosan oda vezet. Mi a Romániához vezető utat könnyen meg fogjuk találni, ha Magyarországot ebben a kérdésben nem támogatjuk.

Stumm

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn.
(Számozás nélkül.)

A császári követ
a Külügyi Hivatalnak,
Berlin

Távirat
Bécs, 1918. október 29., 6 óra 10 perc, délután
Megérkezett: 1918. október 29., 6 óra 50 perc, délután

Megfejtés

Mivel Magyarország hűtlensége és nyílt ellenségeskedése felment bennünket attól, hogy tekintettel legyünk rá, megfontolásra ajánlanám, hogy Romániában diplomáciai ellenlépéseket tegyünk. Ha spontán kijelentjük, hogy elismerjük Románia nemzeti aspirációit..., elejtjük a bukaresti szerződést[1] és csapatainkat azonnal visszavonjuk, úgy semmi olyant nem adunk fel, ami ne ment volna már veszendőbe, de nem tesszük ki csapatainkat meglepetéseknek és kedvezőbb légkört teremtünk a jövőbeni megegyezés számára. Egy ilyen gesztus általában is hatást gyakorolna, és célzást jelentene arra, hogy a szövetséges társainkra való tekintet eddig gyakran akadályozott bennünket abban, hogy nagyvonalú szívélyességet tanúsítsunk.

Wedel

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn.
A. 6001.

Jegyzet

1 Megkötésére 1918. május 7-én került sor. Romániának le kellett mondania erdélyi igényeiről, Dél-Dobrudzsát vissza kellett adnia Bulgáriának, s az ország kiszolgáltatott helyzetbe került a központi hatalmakkal, elsősorban Németországgal szemben.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, 1918. október 29., 8 óra, délután
Megérkezett: 1918. október 29., 10.20 óra, délután

Andrássy békeajánlatát[1] itt vegyes érzelmekkel fogadták. A szövetségbarát körök nagyon megdöbbentek, nem látják az ajánlat értelmét, de azzal vigasztalják magukat, hogy erre a Németországgal való egyetértésben került sor. Gyakran felmerül az a feltevés, hogy Andrássy a különbéke esetére ígéreteket kapott az antanttól. De még radikális körökben is maró gúnnyal utalnak arra, hogy Andrássy ezzel a különbéke-ajánlattal legszentebb tradícióinak fordított hátat.

A tegnapi véres demonstráció során a hadsereg minden valószínűség szerint megtagadta az engedelmességet, úgyhogy a tüntetők zavartalanul hatolhattak át a katonai kordonon és csak a rendőrség tartóztatta fel őket.[2] A Károlyi vezetése alatt álló Nemzeti Tanács egyébként kapcsolatot létesített a matrózokkal és a honvédséggel, hogy megnyerje őket. Híresztelések szólnak arról is, miszerint a munkásság arra készül, hogy követeléseinek erőszakkal szerezzen érvényt. A belső krízisben egyelőre megoldást jelentett Hadik gróf miniszterelnökké való kinevezése.[3] A közvéleményt a horvát események is izgalomban tartják. A horvát parlament ma kimondta Horvátország, Szlavónia, Dalmácia és Fiume teljes függetlenségét. Fiume kormányzója ma átadta a várost a horvát csapatoknak. Kisebb tüntetéseket nem számítva, a nyugalom lényegében zavartalan.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 45 928.

Jegyzet

1 1918. október 27-én Andrássy jegyzékben közölte Wilson elnökkel, hogy Ausztria–Magyarország különbékét kér, elfogadja az elnök október 18-i feltételeit, köztük a csehszlovákok és a jugoszlávok jogaira tett kijelentéseit.

2 Ez az első olyan jelentés, amelyben a budapesti német főkonzulátus a főváros forradalmi eseményeiről adott rövid tájékoztatást. Az utalás a lánchídi csatára vonatkozott, amely október 28-án délután zajlott le. A jelentésben levő bizonytalanságból a tájékozódás nehézségeire következtethetünk. Mindamellett a jelentésben foglaltak lényegében megfeleltek a valóságnak.

3 Erre október 29-én került sor. Miután Hadik valósággal kisajátította a Nemzeti Tanács programját, kinevezését egyelőre a baloldal is tudomásul vette. De ez elszigetelt helyzetén nem változtatott. A forradalom győzelmének láttán 1918. október 31-én reggel a Hadik-kormány lemondott. Helyét Károlyi Mihály kormánya vette át.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak,
Berlin

Távirat

Budapest, 1918. október 30., 7 óra
Megérkezett: Berlin, 1918. október 30., 8 óra 50 perc

Az elmúlt éjjel a budapesti állami rendőrség összes szervei, a bűnügyi osztály, a kerületi kapitányságok hivatalnokai, a nyomozók, a segédszemélyzet és az összes rendőr, a rendőrfelügyelőkkel együtt kinyilvánította csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz, és vezetőjük tudtul adta: a jövőben nem hagyják, hogy politikai célokból visszaéljenek velük, viszont a tulajdon, az élet, a közrend és a nyugalom biztonsága érdekében változatlan erővel folytatják szolgálatukat. A rendőrfőnökön kívül az akciótól csak néhány főtisztviselő tartja magát távol. A rendőrfőnöknek a hangulat megváltoztatására irányuló kísérletei eddig eredménytelenek maradtak. Bizottságot delegáltak a Nemzeti Tanácsba, amely részt vett a tanácskozásokon. A Nemzeti Tanács jóváhagyta a rendőralkalmazottak eljárását és arra kérte őket, hogy kötelességüket továbbra is lássák el és fogdmeg-szolgálatot ne teljesítsenek olyan kormánynak, amely csak hatalmaskodik. Az adott pillanatban még nem tudható, hogy a rendőralkalmazottak lépései milyen következményekkel járnak, de annyi bizonyosnak látszik, hogy a kormány velük szemben erőszakkal semmit sem fog elérni. Mivel a hadsereg magatartása, ideértve a tisztekét is, szintén nem biztos már, a kormánynak feltehetően minden vonalon engednie kell.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
(Elmosódott számozás.)

Von Hintze excellenciás
a Külügyi Hivatalnak[1]
Berlin

Távirat
Nagy Főhadiszállás, 1918. október 30., 11 óra, délelőtt
Megérkezett: ....

Von Hindenburg marsall írja nekem:

„A német katonai érdekek alapján kívánatosnak látszik, hogy Ausztria–Magyarország különbékekötése esetén a következőket biztosítsuk:

a) Lehetőséget arra, hogy a Magyarországon, Romániában és Ukrajnában állomásozó csapatainkat osztrák–magyar területeken keresztül Németországba, illetve Magyarországról előbb Romániába vagy Ukrajnába transzportálhassuk.

b) Lehetőséget arra, hogy a három országban levő csapatainkat továbbra is elláthassuk Ausztria–Magyarországon keresztül.

c) Gazdasági szállításaink fenntartását Romániából és Ukrajnából osztrák–magyar területeken át.

d) Annak lehetőségét, hogy az Itáliában működő német alakulatokat elszállítsuk."

Hálás lennék, ha Ausztria–Magyarország kormányát ennek megfelelően befolyásolnák.

Hintze

P. A. des A. A. Bonn. Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn.
A. 45 887.

Jegyzet

[1] Paul von Hintze ekkor összekötő volt a Külügyi Hivatal és a Legfelső Hadvezetőség között.

A császári nagykövet a Külügyi Hivatalnak,
valamint a hírszerző osztálynak
Berlin

Távirat
Bécs, 1918. október 31., 1 óra 20 perc, délután
Megérkezett: 1918. október 31., 2 óra 5 perc, délután

Magyarországon – úgy tűnik – teljes mértékben kibontakozott a forradalom. A kormányhatalom a Nemzeti Tanács és annak miniszterelnöke, Károlyi kezében van. Az itteni kormány nem tud Budapesttel beszélni, mivel a Nemzeti Tanács épületével a telefonvonal és az egyéb összeköttetés megszakadt. A sajtónak viszont van még kapcsolata. A városparancsnok kapitulált a Nemzeti Tanács előtt. Kérem, hogy ezt az információt, amelyet Dr. Lederertől kaptam, továbbítsák a *Berliner Tageblatt*nak is.

Wedel

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 46 133.

A császári főkonzul
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, Német Hatóság. 1918. október 31., 6.15 óra, délután
Megérkezett: 1918. október 31., 8.00 óra, délután.

Gróf Károlyi miniszterelnök az imént megbeszélésre hívatott magához. Jelen volt az egész kijelölt kormány, amelynek kinevezésére ma éjjel kerül sor...[1]

...A szénszállításra vonatkozó ígéretünk, illetve ezzel kapcsolatos segítő szándékunk itt igen kedvező benyomást keltett. A szállítási útvonalakra a konkrét javaslatokat a kormány a következő napokban teszi meg, miután azokat megtárgyalta a szakreferensekkel. Különösen a cseh Nemzeti Tanáccsal akar a kormány tárgyalni a német vagonok kiadása és a későbbi akadálytalan átutazás engedélyezése tárgyában. Az eredményről tájékoztatást kapunk.

Helyes lenne a német sajtó befolyásolása, hogy barátságosan fogadja a mostani kormányt, amelynek önmagában véve is nehéz helyzetét a német részről ért támadások még inkább súlyosbítják. Ezzel azonban utat nyitnak az anarchiának. Nem Magyarországra, hanem a kockán forgó nagy német érdekekre való tekintettel sürgősen kérem, hogy végre hassanak a német sajtóra az említett értelemben. Von Doertenbach őrnagy a K.M. megbízottja,[2] aki itt áll a készülék mellett, kéri annak közlését a hadügyminisztériummal, hogy barátságtalan fellépések német tisztek és legénységi állományúak ellen nem jutottak tudomására. De a forradalmárok két tiszttől és néhány legénységi állo-

mányútól, akik ma reggel uniformisban mutatkoztak, elvették a fegyvereket, anélkül azonban, hogy bántalmazták volna őket. A Nemzeti Tanács funkcionáriusai teljes előzékenységet tanúsítottak a hozzájuk forduló német tisztekkel és legénységiekkel szemben. A kormány megígérte az itt levő és Romániába tartó transzport mielőbbi ellátását, amely mintegy 200 katonából és 8 tisztből áll.

Von Doertenbach őrnagy holnap, mihelyt kinevezik a honvédelmi minisztert, kapcsolatot vesz fel vele. A Nemzeti Tanács és a kormány, úgy látszik, semmit sem tud ennek a készüléknek a létezéséről. Minden postaépület, távíróhivatal és telefon, a Legfelső Hadvezetőség Berlinbe szóló telefonvonala is zárva van még. A belső forradalmi változás úgy ment végbe, hogy emberáldozatot alig követelt. A kormány bízik abban, hogy néhány nap alatt ura lesz a helyzetnek, de ma éjszakára még nagyobb zavargásokkal számolnak az emberek. A katonák mindenekelőtt Lukachich tábornok fejét követelik, akinek az volt a feladata, hogy a zavargásokat katonai erővel tartsa féken.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarns.
A. 46 202.

Jegyzet

[1] Ezt követően a távirat név szerint felsorolja a kormány tagjait. A kormány kinevezésére egyébként október 31-én kora reggel került sor, eskütételére azonban csak az esti órákban.

[2] Minden bonnyal a Kriegsministerium, a porosz Hadügyminisztérium német rövidítése. Birodalmi hadügyminisztérium a császári Németországban nem volt.

A Hadügyminisztériumnak AD[1]

Távirat
Ratiborból, 1918. november 1.

Egy október 30-án Bukarestből jövő és szabadságolt katonákat szállító vonat Magyarországon átutazva súlyos helyzetbe került. A nehézségek Szolnokon kezdődtek, ahol a Budapestről ezerszámra érkező részeg és lövöldöző dezertőröket a magyar városparancsnokság energikus közbelépése megfékezte és így lehetővé vált a továbbutazás. Hatvanban hasonló körülmények uralkodtak. Ott Budapestről menekült magyar tisztek beszámoltak a hadsereg összeomlásáról, bolsevista állapotokról Bécsben és Budapesten, arról, hogy a tiszteket Budapesten erőszakosan feleskették a Nemzeti Tanácsra, letépték a tisztek és altisztek rangjelzéseit. Zólyomban lekapcsolták a poggyászkocsit és sok ablakot betörtek. Innét az utazás viszonylag simán ment. Ruttkán a pályaudvar katonák és munkások parancsnoklása alatt állt, akik a poggyászkocsi, amelyet már előzőleg lekapcsoltak, majd az összes úticsomag otthagyását követelték. A német katonák fegyverbe szólítása és órákon át tartó tárgyalás után – elkerülendő a szemlátomást növekvő, izgatott szlovák tömeggel való véres összeütközést, és tekintettel a helység nagy ipari lakosságára – 8 élelmiszerláda átadása árán értük el, hogy folytassuk utunkat. Rablás és zsarolás mindenütt. Az utolsó magyarországi állomáson, Zsolnán, a már elindított vonatot visszahozták és mellékvágányra állították. Csak a Nemzeti Tanács, a rendőrség, a pályaudvari és városi hatóság képviselőivel való hosszas tanácskozás után, tiltakozva az eddigi bánásmód ellen, érte el a transzport vezetője a továbbutazás engedélyezését. Az eljárás okaként a szembenállók gyakran a németek Magyarországgal szembeni zárlatintézkedését hozták fel és jóindulatúan azt javasolták, hogy a további német transzportok kerüljék el Ruttkát. A transzport vezetőjének magatartása elismerést érdemel. Ajánlatos Budapest értesítése, valamint szikratávírón Mackensen főparancsnok tájékoztatása. Kérem a továbbítást a Külügyi Hivatalnak és a Legfelső Hadvezetőségnek.

Friderici őrnagy,
Szófia katonai biztosa mellé rendelt rangidős tiszt

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 47 189.

Jegyzet

[1] Feltehetően az Allgemeines Department, általános ügyosztály, német rövidítése.

Horstmann[1] (Az admirális törzskarának hadvezetőségétől)

Távirat rejtjelezve
Berlin, 1918. november 1.

Szigorúan bizalmas

A magyarországi ügyek alakulása pillanatnyilag még nem tekinthető át tisztán. Úgy látszik, hogy a radikális elemek győznek és Károlyi kormánya, ha egyáltalán fennmarad, velünk szemben nem fog barátságos magatartást tanúsítani. Ezzel szemben mindenekelőtt arra fogunk törekedni, hogy lehetővé tegyük csapataink visszaszállítását a magyar területeken át, és hogy katonai és gazdasági szállításainkat Romániába, illetve onnan vissza biztosítsuk. Annak figyelembevétele mellett, hogy Magyarországgal a nyílt ellenségeskedést minden körülmények között el kell kerülni, felhatalmazást kap méltóságod, hogy szükség esetén főleg Marghiloman, Constantin Arion és Nenizescu előtt óvatosan kifejtse azt a gondolatot, miszerint az új helyzet Magyarországon és Ausztriában új feltételeket teremt Németország Romániához fűződő kapcsolatában is, és a jelenlegi határokon túlmenő román egységtörekvésekkel szemben elvileg nem akarunk fellépni, hanem ki akarjuk várni, milyen lépést tesz e tekintetben Románia. El kell kerülni, hogy bármely új kormány azt a szemrehányást tegye nekünk: mi Románia jogos nemzeti kívánságainak ellenfelei vagyunk. Pillanatnyilag politikánk célja, csapataink katonai biztosítása mellett, a mostani kapcsolat lehető fenntartása, a megszerzett gazdasági előnyök biztosítása és átvitele a békegazdaságba. Ezért minden eszközzel megakadályozandó Brătianu visszatérése. A jelenlegi kormány mellett e politika szempontjából Averescu a legfontosabb személy.[2]

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. (Számozás nélkül.)

Jegyzet

1 Horstmann a bukaresti német kirendeltség vezetője volt.
2 Ion Brătianu miniszterelnök vitte keresztül 1916-ban Romániának az antanthoz való csatlakozását és a központi hatalmak megtámadását. A Brătianu-kormány a vereség után Iaşi-ba menekült. Helyét az iratban is említett németbarát politikusok kormánya foglalta el.

A császári nagykövet
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Bécs, 1918. november 2., 7 óra, délután
Megérkezett: 1918. november 2., 11 óra 45 perc, délután

Vázsonyi, korábbi magyar igazságügy-miniszter, menekülése során ide érkezett. Azt mondta nekem, hogy Magyarország menthetetlenül a bolsevizmus karjaiba került. Károlyi ugyan még kézben tartja a gyeplőt, de a tömegesen hazaáramló katonák hamarosan kitépik azt a kezéből. Magyarországból második Oroszország lesz. Gróf Tisza felbérelt orgyilkosok áldozata lett. Ezt a sorsot ő maga is csak menekülése árán kerülte el. Annak idején Vázsonyi kémkedés címén vádat emelt Károlyi hívei ellen.

Wedel

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 46 592.

2. A Károlyi kormányzat bel- és külpolitikája német szemmel

A polgári demokratikus forradalom győzelme Magyarországon mindenekelőtt azáltal alakította át gyökeresen a magyar–német kapcsolatokat, hogy nagymértékben hozzájárult az addigi szövetségi rendszer felbomlásához, a központi hatalmak széteséséhez és szabaddá tette az utat az antanttal való különbékekötés előtt. A magyar kormány lépését azonban – mint ismeretes – megelőzte az antant és az akkor már csupán papíron létező Osztrák–Magyar Monarchia között Padovában megkötött fegyverszünet, 1918. november 3-án. Ennek értelmében az antanthatalmak többek között jogot kaptak arra, hogy a még harcoló német birodalom ellen felhasználják a Monarchia vasútjait, közútjait és víziútjait. A német alakulatokat pedig 15 napon belül el kellett távolítani Ausztria–Magyarország területéről, illetve a még ottmaradt egységeket internálni kellett.

Bár a fegyverszüneti feltételek általános értelemben Magyarországra is vonatkoztak, mint a Monarchia részére, Károlyi kormánya szük-

ségesnek tartotta, hogy külön szerződést kössön a balkáni frontszakaszra. Ezért kapcsolatot teremtett a Dél-Magyarország felé közeledő antanthadsereg parancsnokával, Franchet d'Esperey tábornokkal és november 13-án aláírta a belgrádi katonai egyezményt. Ez demarkációs vonalat jelölt ki, amely a Maros vonalától Szabadka, Baja és Pécs érintésével a Dráva vonaláig húzódott, tehát csupán szerb és – kisebb részben – román aspirációkat vett figyelembe. A későbbiek során azonban – főleg csehszlovák és román igényeknek megfelelően – szinte rendszeressé vált a demarkációs vonal módosítása, s így bizonytalan volt, hogy Magyarország új határai végül is hol fognak húzódni. Az egyezmény másik fontos, ebben az időben nagy gondot okozó előírása a leszerelésre vonatkozott. Egyrészt a magyar hadsereg leszerelésére, másrészt pedig a magyar királyság területén tartózkodó német katonaság, tulajdonképpen tehát a Romániából és Ukrajnából Magyarországon át visszavonuló Mackensen-hadsereg demobilizálására és internálására.[1]

Bonyolította a helyzetet, hogy a belgrádi egyezmény megkötésekor már Németország bel- és külpolitikai pozíciója is gyökeresen más volt, mint a magyar polgári demokratikus forradalom győzelmekor. 1918. november 3-án kitört és 9-ére győzelmesen befejeződött Németországban is a polgári demokratikus forradalom. II. Vilmos császár külföldre menekült, Max von Baden kormánya pedig lemondott. Helyét a két szociáldemokrata párt – a jobboldali Német Szociáldemokrata és a centrista Német Független Szociáldemokrata Párt – három-három vezetőjéből alakult Népmegbízottak Tanácsa foglalta el. Az új kormány november 11-én az antanthatalmakkal fegyverszünetet kötött és végleg pontot tett a több mint négy éve tartó világháború végére.

A Károlyi-kormánynak így november 11. után már nem ellenséges, hanem hasonló nemzetközi helyzetben levő Németországgal kellett a padovai és a belgrádi egyezmények előírásait érvényre juttatnia. A fő gondot számára már csak ezért sem a német kérdés, hanem a magyar határok problémája jelentette. Elvileg és gyakorlatilag össze kellett egyeztetnie a magyar királyság integritására irányuló programját a nemzetiségek elszakadási és a szomszédos országok hatalmi-nemzeti törekvéseivel. Ezt a kormány – mint ismeretes – nem tudta megoldani: a belgrádi katonai konvenció viszonylag jó kezdő lépésnek számított ugyan, de az ország felbomlása voltaképpen csak ezután bontakozott ki igazán, a folyamat rendkívül elhúzódott, s a végső szót csak 1920-ban, a trianoni szerződés mondta ki.

A kormány a határok kérdésében tehát akaratlanul is szembekerült az antantországok törekvéseivel, pedig ki volt szolgáltatva nekik, az ország jelene és jövője jórészt tőlük függött. Már csak ezért is fontos lett volna, hogy a másik kérdésben, a német hadsereg gyors demobilizálása terén sikereket mutasson fel. Hiszen ehhez az antantnak fontos katonai érdekei fűződtek, s béketörekvéseinek komolyságát és antantbarátságának őszinteségét a magyar kormány mindenekelőtt az e kérdésben mutatott határozottságával bizonyíthatta. Csakhogy figyelembe kellett vennie egyrészt azt, hogy a háborúba belefáradt Magyarország nem alkalmazhat erőszakot, nem bonyolódhat bele egy újabb háborús konfliktusba. Katonai ereje egyébként sem volt elegendő a közel 200 000 fős német hadsereg likvidálásához, annál kevésbé, mert a fegyverszüneti feltételek értelmében saját haderejét is fel kellett számolnia. Tekintettel kellett lennie továbbá az ország határain kívül – így például az itáliai és a nyugat-európai fronton – levő magyar egységekre, valamint arra is, hogy az amúgy is igen súlyos helyzetben levő magyar gazdaság összeomlik, ha Németország egyik napról a másikra leállítja szállításait, elsősorban a szénszállításokat.

De Németországnak is szüksége volt Magyarországra. Nemcsak a távoli, s ekkor még ugyancsak homályosnak látszó jövő érdekében, hanem főleg azért, hogy a Balkánon és részben Ukrajnában rekedt német katonai egységeket minél előbb és minél kisebb áldozatok árán vonhassa vissza a német határok mögé. Márpedig ezt csak a magyar királyság területén keresztül lehetett megvalósítani.

A magyar forradalom és Csehszlovákia megalakulása mellett különösen a Romániában bekövetkezett fordulat tette sürgetővé a cselekvést a németek számára. 1918. november 8-án Alexandru Marghiloman németbarát kormányának le kellett mondania. Két nappal később mozgósítást rendeltek el Romániában és megadásra szólították fel a keleti német hadsereg főparancsnokságát. És bár a román hadsereg sem volt abban a helyzetben, hogy Mackensen tábornok hadseregével megmérkőzzék – figyelmét egyébként is mindenekelőtt Erdélyre összpontosította –, a franciák pedig elkerülték a németekkel való összecsapást, nyilvánvalóvá lett, hogy a visszavonulást végre kell hajtani, méghozzá a lehető leggyorsabban.

Mivel a magyar kormányt kötötte a padovai fegyverszünet és a belgrádi konvenció által előírt rövid, 15 napos határidő, a kormány a feladat gyors végrehajtása érdekében engedélyezte a német csapatoknak az ország területén való átvonulását.[2] A német kormány viszont folytatta szénszállításait Magyarországnak, s így a két ország kapcsola-

tai a forradalom és a fegyverszünet dacára lényegében változatlan intenzitással maradtak fenn. 1918 utolsó két hónapjában a középpontba – amint az alábbi iratok is illusztrálják – e kérdések, tehát a német hadsereg elvonulása, a szénszállítás és a budapesti német főkonzulátus helyzete kerültek.

1918 decembere és 1919 januárja Magyarországon is, Németországban is a politikai válság újabb elmélyülését hozta. A fegyverszünet és a forradalom egyik országban sem járt együtt társadalmi átalakulással, a szociális feszültségek tovább növekedtek és gyökeres változtatásokra ösztönöztek. Mindkét országban proletárforradalmi tendenciák kerültek előtérbe. Sokasodtak a tömegmozgalmak, nőtt az orosz mintára létrehozott tanácsok száma és befolyása. Másfelől szétesett a régi hadsereg, bizonytalanság és kapkodás lett úrrá az államapparátusban, s az 1918 őszén létrehozott új kormányhatalom egyre kevésbé tudta kézben tartani az eseményeket. 1918. november 24-én Magyarországon, egy hónappal később, az 1918. december 30. és 1919. január 1. között megtartott kongresszuson, Németországban is megalakították a kommunista pártot.

1919. január közepétől a sok tekintetben hasonló politikai változások, jellegüket tekintve már nem a közeledés, hanem egyre inkább az eltérés, a távolodás irányába mutattak. Berlinben felkelés robbant ki, amelyet vérbe fojtottak, s amelynek gyors, drámai bukása a proletárforradalmi tendenciák gyengeségére figyelmeztettek. Az éppen megalapított Német Kommunista Párt illegalitásba vonult, két vezető személyisége – Rosa Luxemburg és Karl Liebknecht – a fehérterror áldozata lett, s a párt tevékenységének kibontakozására, döntő politikai tényezővé válására belátható időn belül nem lehetett számítani. A forradalom gócpontja egyúttal az ország fővárosából a provinciákba, főleg a Rajna-vidékre, még inkább Bajorországba tolódott.

1919. január 19-én nemzetgyűlési választások zajlottak le az országban, amelyek a polgári demokrácia megerősödését és a jobboldali vezetésű Német Szociáldemokrata Párt győzelmét hozták. A tanácsok ettől kezdve egyre inkább visszaszorultak, de befolyásuk megőrzéséért még hónapokon át tartó harc folyt, s ez Brémában (1919. január 10–február 2.), később pedig Bajorországban (1919. április 7–május 3.) tanácsköztársaság kikiáltásához vezetett. A fő tendencia azonban országosan a polgári demokrácia megszilárdulása maradt.

1919. február 6-án Weimarban összeült a nemzetgyűlés. Az 1918 novemberében létrehozott Népmegbízottak Tanácsát parlamentáris alapon összeállított kormány váltotta fel. A nemzetgyűlés köztársasági elnöknek Friedrich Ebertet, miniszterelnöknek pedig Philipp Scheidemannt választotta meg. A szociáldemokrata vezetésű kormány azonnal hozzákezdett két legfontosabb feladata megvalósításához: a polgári demokratikus rendszer konszolidálásához, ezzel összefüggésben a weimari alkotmány kidolgozásához, másfelől pedig az ország külügyi helyzetének rendezéséhez, az antanttal való béke megkötéséhez.[3]

Ismeretes, hogy Magyarországon ezzel szemben 1918 decemberétől, de főleg 1919 első hónapjaiban fokozatosan a proletárforradalmi tendencia dominált a szociális elégedetlenség, a tömegmozgalmak, az antant nyomása, az egyre nagyobb területveszteségek együttes következményeként. A baloldal erősödésének hatására a koalíciós összetételű kormányban elmélyültek az ellentétek. Károlyi és csoportja már 1918 decemberében a polgári radikálisokhoz és a szociáldemokratákhoz közeledett. A jobbszárny viszont szembefordult a szociális engedményekkel és rendőri fellépéseket sürgetett a tömegmegmozdulások letörésére.

A december közepétől heteken át tartó vita központjában az a kérdés állt, hogy az új kormány tisztán polgári alapon, vagy kizárólag szociáldemokratákból vagy továbbra is koalíció formájában jöjjön-e létre. Végül is ez utóbbi valósult meg. A Magyar Nemzeti Tanács 1919. január 11-én Károlyi Mihályt ideiglenes köztársasági elnökké nyilvánította, ő pedig Berinkey Dénest, az addigi igazságügy-minisztert bízta meg az új kormány megalakításával. Erre január 18-án került sor. A kormányban az eddiginél nagyobb befolyáshoz jutottak a szociáldemokraták, de a kulcspozíciókat továbbra is Károlyi hívei tartották kezükben. Különösen fontos volt az események alakulása szempontjából, hogy Károlyi politikai hatalma köztársasági elnökként is meghatározó maradt.

Az új kormány folytatta a korábban megkezdett reformpolitikát: 1919. február 16-án jelent meg a földreformról szóló néptörvény, amely lehetővé tette az 500 holdon felüli nagybirtok és a 200 hold feletti egyházi birtok kisajátítását, kártérítés ellenében. Ennek következtében megnőtt a kormány jobboldalról jövő fenyegetettsége, miközben a városi és községi néptanácsokat, valamint a gyári munkástanácsokat korlátozó törvényei és a kommunista mozgalom elleni intézkedései miatt egyre erősebb lett baloldali ellenzéke is. A nemzeti kérdésben a kormány továbbra is ragaszkodott az integritás elvéhez, nem ismerte el a csehszlovák állam igényét Szlovákiára és románellenes fegyveres akció tervével foglalkozott. Mindez rontotta kapcsolatait a Budapesten tartózkodó antantmisszióval, méghozzá olyan időpontban, amikor már

folytak a párizsi béketárgyalások. A békekötés belpolitikai előkészítése és saját helyzetének konszolidálása céljából a kormány február 28-án néptörvényt hozott a nemzetgyűlési választások lebonyolításáról. Időpontját később április 13-ában jelölték meg. De sem a reformpolitika, sem a tömegmozgalmak leszerelésére irányuló kompromisszumok, sem pedig a proletárforradalmi erőkkel szembeni gyakran drasztikus fellépések nem voltak képesek levezetni a szociális és nemzeti elégedetlenséget és így megtörni a forradalmi hullám felfelé ívelését. A kormány hatalma egyre inkább gyengült, s a külpolitikában bekövetkezett drámai fordulat, a román előrenyomulás, valamint az 1919. március 20-án átnyújtott Vix-jegyzék hatása alatt végül is elvesztette döntés- és cselekvőképességét.[4]

Magyarország külpolitikai helyzete, az antanttól való függősége, egyúttal a minél kedvezőbb békeszerződés feltételeinek megteremtése továbbra is kívánatossá tette a Németországtól való távolságtartást és felszínen tartotta a konzuli-diplomáciai kapcsolatok megszakítását. A Mackensen-hadsereg gyors elvonulása ezt megkönnyítette volna. A magyar kormány tett is lépést a kapcsolatok felszámolására, de nem ment el a végsőkig. Egyrészt az antant ez irányú sürgető követelése nem volt ultimátumszerű, másrészt pedig – mint említettük – Magyarországnak szüksége volt Németországra a folyamatos szénszállítások, valamint a jövőbeni gazdasági kapcsolatok biztosítása miatt, politikai téren pedig a teljes nemzetközi elszigeteltség elkerülése érdekében. Különben is a magyar közvélemény számára érthetetlen lett volna a németellenes politika egy olyan időszakban, amikor Németország szintén demokratizálódott és köztársasággá alakult át, vezető politikai ereje a munkásmozgalom volt, s amikor Magyarországon nőtt az antanthatalmak politikájából való kiábrándultság az egyre nagyobb területveszteségek miatt.

A német kormány a Mackensen-hadsereg elvonulása után sem akart szakítani Magyarországgal. A budapesti főkonzulátus felszámolása veszélyeztette volna a Magyarországon levő német tőkeérdekeltséget éppúgy, mint a meglévő és jövőbeni politikai és társadalmi kapcsolatokat. Emellett megfosztotta volna Berlint egyik fontos – ebben az időben Bécs után a legfontosabb – információs csatornájától az éppen forrongó és teljes átalakulásban levő Délkelet-Európában.

A vázolt helyzetnek megfelelően az 1918. december–1919. március között keletkezett német diplomáciai iratok főleg két problémakörrel foglalkoztak. Az egyik a konzuli-diplomáciai és az általános politikai kapcsolatok sorsa, alakulása, a másik pedig a magyar belpolitika volt. A

dokumentumokat ennek megfelelően válogattuk, némi elsőbbséget adva a két ország kapcsolatát tárgyaló iratoknak.

Jegyzet

1 Vö: Magyarország története. 8. köt. Akadémiai Kiadó 1976. 90–94. old. Továbbá: *Ormos Mária:* Padovától Trianonig 1918–1920. Kossuth Könyvkiadó 1984. 59–74. old.

2 A román fordulatot bemutatja, a Mackensen-kérdést pedig részletesen tárgyalja *Ormos Mária* idézett műve: 74., illetve 93–103. old.

3 Az 1918–1919-es német forradalmi átalakulással a magyar történeti irodalomban több írás is foglalkozik. E kötet összeállítója külön munkában dolgozta fel ezt a kérdést: „Németország 1918–1919." Akadémiai Kiadó 1980.

4 A magyar belpolitika alakulására vonatkozóan továbbra is elsősorban a Magyarország története 8. kötetét, továbbá Hajdu Tibor és Siklós András műveit használtuk fel.

Von Hintze szolgálaton kívüli császári államtitkár
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Nagy Főhadiszállás, 1918. november 1.
Megérkezett: 1918. november 1., 11 óra 58 perc, délután

Budapesten a magyar csapatok és hatóságok feltartóztatják a német csapatszállítmányokat és lefegyverezik a német katonákat. A német katonai vasútügy képviselője a szénszállítások zárlatával fenyegette meg Magyarországot. Károlyi tárgyalásba bocsátkozott vele és megígérte a német szállítmányok szabaddá tételét és szabad áthaladását a Magyarországra irányuló szénszállítások fejében. Diplomáciai támogatásra lenne szükség.

Hintze

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 46 400.

Von Hintze excellenciás
a Külügyi Hivatalnak[1]
Berlin

Távirat
Nagy Főhadiszállás, 1918. november 2., 9 óra 50 perc, délután
Megérkezett: 1918. november 3., 12 óra 45 perc, délelőtt

...4. Ma reggel Budapesten proklamációt tettek közzé, amely a következő fontos mondatot tartalmazza: a hadsereg-parancsnokság, ideértve a hadsereg-főparancsnokságot,[2] minden fronton utasítást kapott, hogy az összes magyar egység tegye le a fegyvert; továbbá az ellenséggel azonnal tárgyalásokat kezdenek, és a tárgyalásokon követelik, hogy – amennyiben az ellenség Magyarországot megszállja – Budapestre sürgősen angol és francia megszálló csapatokat küldjenek.[3]

5. Az összbenyomás az, hogy Károlyi és a minisztertanács nem ura már teljesen a helyzetnek. A kilátások, hogy vajon Magyarország köztársaság, monarchia vagy anarchista állam lesz-e, állandóan változnak.

6. Az angol és francia katonákat ünneplik az utcákon,[4] így az a benyomás támad, hogy a német katonák életveszélybe kerülnek, ha a forradalmárok győznek. Elrendelték ezért elszállításukat Oderberg irányába. (Több ezer katonáról van szó.)[5]

8. Von Ludwiger őrnagy a szénszállítást a mai napra még megígérte, de kijelentette, hogy leállítják a szállítást, ha nem történik döntés.[6] Von Natzmer őrnagy a Legfelső Hadvezetés és a hadügyminisztérium képviselőjével együtt azt az álláspontot vallja, hogy a szénszállítás leállítása a nép hangulatát még inkább a mi rovásunkra változtatná meg, és a Nemzeti Tanács, amely Németországgal szemben jóakaratú semlegességet tanúsít, a népre való eddigi befolyását teljesen elveszítené. Ő azt javasolja, hogy ilyen körülmények között a zárlattal ma estig várjanak.

9. A felkelők minden távbeszélő-összeköttetést elvágtak Budapest és Románia, valamint Szerbia között.

Hintze

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 46 583.

Jegyzet

1 A jelentés első három pontja a Budapestről érkezett hírekről számol be.
2 A.O.K. (Armee-Oberkommando): hadsereg-főparancsnokság.
3 A Károlyi-kormány valóban azt tartotta volna a legjobb megoldásnak, ha az országot – amennyiben a megszállásra sor kerül – a francia csapatok szállnák meg, nehogy esetleg a szomszédos országok tegyék meg ezt. Másfelől viszont a francia megszállás egyet jelentett volna az itt levő német katonaság elleni fegyveres fellépéssel, s ez sem Magyarországnak, sem Németországnak nem lett volna érdeke.
4 Itt szabadon engedett angol és francia hadifoglyokról lehetett szó.
5 A 7. pont az elszállítással kapcsolatosan említ meg néhány intézkedést.
6 A várt döntésnek minden bizonnyal a német csapatok szabad elvonulására kellett vonatkoznia, azokra a feltételekre, amelyeket a német főhadiszállás korábban közölt leirata tartalmazott.

A császári követ
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Bécs, 1918. november 3., 12 óra 35 perc, délután
Megérkezett: 1918. november 3., 3 óra 30 perc, délután

Adler államtitkár[1] Budapesten elérhetőnek véli, hogy Szerbiából, Romániából és Törökországból kivont csapatainkat átengedjék, de biztosítékként a mi nyugati frontunkon levő magyar egységek időleges visszatartását javasolja. A visszavonulás Romániából sürgősnek látszik, mivel Magyarország nyilvánvalóan a franciák gyors bevonulását sürgeti, akik elvághatják a mieink útját. Talán nehezebb lesz elérni az olaj és más készletek átengedését. Miként Franke tábornok nekem jelezte, Magyarország egyszerűen elkobozta uszályainkat. Azt javaslom, hogy közöljük gróf Fürstenberg révén az ottani kormánnyal, miszerint leállítjuk a szénszállításokat Magyarországra, ha csapatainkat és a hadianyagot nem engedik át, valamint ha uszályainkat tartalmukkal együtt nem bocsátják sürgősen szabadon. Ezért azonnali választ és végre-

hajtást kérünk. Magyarország a szenet még nem tudja nélkülözni, később azonban megegyezhet Prágával.[2]

Wedel

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 46 704.

Jegyzet

1 Viktor Adler, az osztrák és a nemzetközi munkásmozgalom ismert vezéralakja 1918. október 30-tól november 11-én bekövetkezett haláláig Ausztria külügyminisztere volt.

2 A Nagy Főhadiszállás által ugyancsak november 3-án a Külügyi Hivatalhoz küldött távirat már azt jelentette, hogy Károlyi elfogadta azokat a feltételeket, amelyeket a németek a további szénszállítások ellenében támasztottak. (P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 46 883.)

Groener tábornok[1]
a Külügyi Hivatalnak
von Hintze excellenciás úr közvetítésével

Távirat
Nagy Főhadiszállás, 1918. november 4.
Megérkezett: 1918. november 4., 5 óra 30 perc, délután

1. Megszálló hadseregünk helyzete Romániában veszélyessé vált az osztrák–magyar fegyverszünet, az ezáltal felszabadult antanterők következtében és mert Románia háborúba lépése ismét fenyeget bennünket. Havasalföld megszállva tartása a magyar vasutak lezárása miatt célszerűtlenné vált.

2. Amennyiben az osztrák–magyar fegyverszünet a Dél-Magyarországon és Romániában levő csapatainknak nem biztosít elegendő időt és lehetőséget a rendezett elszállításhoz, vagy amennyiben nincs kilátás arra, hogy a magyar állam lehetővé tegye az elszállítás végrehajtását, a Legfelső Hadvezetőségnek parancsot kell adnia von Mackensen tábornagy számára, hogy a Magyarországon és Romániában tartózkodó összes német egységgel törjön át Magyarországon, illetve Galícián keresztül Németország vagy Észak-Ukrajna irányába. Így a Romániában beépített összes létesítmény, valamint az ottani gördülő anyagok elveszne

nek. A Magyarországon való átvonulás során a német csapatokat az ország élelmezné.

3. Az elvonulási parancsot igen gyorsan ki kell adni, mivel a helyzet veszélyessége állandóan nő. Ezért állásfoglalást kérünk a 2. ponttal kapcsolatban.

Kértük von Cramon tábornokot, hasson oda, hogy a Magyarországon lévő német csapatok 14 napos kiürítési határidejét 4 hétre, a Romániában állomásozó csapatokét pedig még további időre hosszabbítsák meg.

Groener
Ja Nr. 11 212 Geh. Op.[2]

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 46 978.

Jegyzet

1 Wilhelm Groener lett 1918 októberében a közelgő katonai összeomlás miatt külföldre menekült Ludendorff utóda. A német hadsereg demobilizálásában és a német forradalom elleni katonai akció irányításában 1918–1919-ben Hindenburg mellett neki volt a legnagyobb szerepe.

2 Feltehetően: Geheime Operationen (Titkos műveletek).

A Külügyi Hivatal
a bukaresti német követségnek

Rejtjeles távirat
Nr. A. 47 255
26 043
Sürgős!
Berlin, 1918. november 6.

Méltóságos Horstmann követségi tanácsos úrnak
Bukarest

Kérem Mackensen főparancsnokot azonnal és sürgősen informálni, miszerint Romániával az Erdélyen való átvonulásról folyó tárgyalásokat úgy irányítsa, hogy a súrlódások minden körülmények között elkerülendők. A gyakorlatban jóindulatú álláspontot foglalunk el az

erdélyi kérdésben, de el kell kerülnünk a Magyarországgal való nyílt szembekerülést. Távirati megerősítést kérek a 609-es, 617-es és 628-as táviratokra is.

Solf[1]

A Nagy Főhadiszállás
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat

Von Hintze excellenciás úrnak, szolgálaton kívüli államtitkár, Nagy Főhadiszállás, Nr. 2997

Az előzményekkel kapcsolatban Horstmann november 5-én ezt táviratozta:

„Mackensen főparancsnok elhatározta, hogy Kronstadtot, Hermannstadtot[2] és Erdély vasútvonalait katonailag megszállják a hazával való kapcsolatfenntartás és az esetleges visszavonulás biztosítására. A román kormánnyal ezt közölték, megjegyezve, hogy minden, szándékaink megzavarását szolgáló kísérletet ellenséges tettként fogunk fel.

A külügyminiszter a tájékoztatást nagyon barátságosan fogadta és azt mondta, hogy ha mi az erdélyi kérdésben jóindulatú magatartást tanúsítanánk, Iaşi-ban levő ellenségeink vitorlájából mielőbb kifoghatnánk a szelet. Én biztosítottam őt, hogy a megszállás csupán katonai célokat szolgál, átmeneti dolog, és érzékeltettem, hogy nincs okunk magyar politikát képviselni, sőt Románia jogos nemzeti kívánságaival szemben német részről jóindulat mutatkozik, amiről mi már a besszarábiai kérdésben is tanúbizonyságot adtunk."[3]

Solf

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 47 255.

Jegyzet

1 A szövegben jelzett táviratok tartalmát nem ismerjük. Wilhelm Solf volt ekkor Németország külügyminisztere.
2 Brassó és Nagyszeben.
3 Ezután szó szerint megismétli az irat a Horstmann tanácsos révén Mackensenhez küldött fenti táviratot. Itt jegyezzük meg, hogy miután Románia 1916-ban vereséget szenvedett a központi hatalmaktól, a román kormány Moldvába menekült. Az ország második fővárosa Iaşi lett. Az ország egynegyedét, orosz csapatok segítségével, a kormány továbbra is meg tudta tartani, de Bukarest és az olajmezők német kézbe kerültek. Az oroszországi októberi forradalom után – 1918 januárjában – a román kormány megszállta Besszarábiát, s az akciót nemcsak az antanthatalmak, hanem Németország is egyetértően vette tudomásul. Ezután került sor – 1918 májusában – a bukaresti béke megkötésére a központi hatalmak és Románia között.

A Magyar Minisztérium
a Külügyi Hivatalnak[1]
Berlin

Távirat

Budapest, 1918. november 6., 2 óra 40 perc
Megérkezett: 1918. november 6., 9 óra 40 perc

Az antant balkáni haderőinek főparancsnoksága a fegyverszüneti tárgyalások előfeltételeként szabta meg, hogy a Duna és a Száva vonalán minden csapat tegye le a fegyvert és szolgáltassa ki a hadianyagot. Ezért a magyar kormány szükségesnek tartja felhívni a császári német kormányt arra, hogy az itt található német egységeket haladéktalanul utasítsa a fegyver letételére és a hadianyag kiszolgáltatására.

Magyar Hadügyminisztérium
28 652/Eln. 1. 1918.

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 47 392.

Jegyzet

1 A padovai fegyverszüneti tárgyalások folyamán az AOK (hadsereg-főparancsnokság) a balkáni fronton is engedélyt adott a már korábban erre a célra létrehozott s ekkor Újvidéken tartózkodó fegyverszüneti bizottságnak, hogy vegye fel az antant haderőkkel a kapcsolatot. Franchet d'Esperey november 4-én e bizottsághoz juttatta el előzetes feltételeit. A Károlyi-kormány helyeselte az AOK lépését, tudomásul vette a feltételeket, s ezeknek megfelelően hívta fel Berlint a fegyverletételre.

A magyar felszólításról még aznap tájékoztatta a Külügyi Hivatal a Legfelső Hadvezetőséget, a porosz hadügyminisztériumot, valamint Mackensen főparancsnokot. (P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 47 594 és A. 47 592.)

Von Hintze excellenciás
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Nagy Főhadiszállás, 1918. november 7.
Megérkezett: 1918. november 7., 3 óra 10 perc, délután

Válasz az A. 3002-re[1]

A Legfelső Hadvezetésnek az a véleménye, hogy halogatni kellene a magyar hadügyminisztérium követelésének teljesítését. Mackensen főparancsnoksága megkapta a már jelentett elvi parancsot és azt a legjobb tudása szerint végre kell hajtania, azaz a német egységeket vissza kell vezetnie Németországba. Hogy ez mennyire sikerül a Dunánál és a Szávánál levő csapatok esetében, azt csak Mackensen főparancsnoksága tudja megítélni. Kérdéses, egyáltalán vannak-e ott még német csapatok.

Von Hintze

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 47 594.

Jegyzet

1 E szám alatt küldte át a német Külügyi Hivatal a magyar kormány felszólítását a német Legfelső Hadvezetőségnek.

A császári főkonzul
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, 1918. november 8., 12 óra, délben
Megérkezett: 1918. november 8., 4 óra 5 perc, délután

A magyar kormány az alábbi jegyzéket intézte hozzám azzal a kéréssel, hogy továbbítsam azt:

A császári német kormánynak, Berlin.

A magyar kormány tisztelettel értesíti a császári német kormányt, hogy a 11. német hadsereg főparancsnokának, von Steuben gyalogsági tábornoknak, november 7-én a következő táviratot küldte:

„A magyar kormány megkapta von Steuben tábornok táviratát, amely azt követeli, hogy a német csapatok szabadon és fegyveresen vonulhassanak el...[1]

A fegyverszüneti feltételek előzetes előírásainak elfogadása következtében a magyar kormány nem járulhat hozzá, hogy fegyveres német csapatok vonuljanak át magyar területeken, és kéri a császári német kormányt, adjon parancsot a Magyarországon levő német csapatoknak a fegyverletételre. Egy ilyen parancs kiadása a jelenlegi pillanatban nemcsak a magyar nép érdekeinek felelne meg a legjobban, hanem – miként feltételezhető – azokat a tárgyalásokat is elősegítené, amelyeket a császári német kormány a fegyverszünetről a nyugati hatalmak képviselőivel óhajt folytatni.[2]

A magyar kormánynak és a magyar népnek szívből jövő kívánsága, hogy a legjobb egyetértésben éljen a német néppel. Azt az elhatározást, hogy fegyveres német csapatok átvonulását nem engedélyezi, nem a rosszindulat szülte. Ezért reméli, hogy a császári német kormány nem szándékszik a magyar népet – amely szabadságát éppen most vívta ki újra és elfáradva a harcban, letette a fegyvert – ismét háborúba taszítani, következésképpen arra az elhatározásra jut, hogy a lehető leghamarabb elrendeli a német csapatok lefegyverzését..."[3]

Budapest, 1918. november 7.
Lovassy[4] miniszterelnök-helyettes

Ez a jegyzék a 11. hadsereg főparancsnokának a magyar kormányhoz intézett következő távirata miatt készült:

A magyar kormánynak, Budapest
SS. Újvidék 0667 150 4 3 s.

A német hadsereg, amely eddig Magyarország déli határait védte, észak felé szándékszik elvonulni. A magyar lakosság esetenként fellépett a német csapatok ellen, elszigetelten vonuló egységeket tartóztattak fel és fegyvereztek le. Kérem, közöljék a hatóságokkal és az egész lakossággal, hogy a német csapatok semmiféle ellenséges szándé-

kot nem táplálnak Magyarország iránt, de a továbbhaladást szükség esetén fegyverrel fogják biztosítani. Az ebből származó következményekért egyedül a magyar kormányt terheli a felelősség. Kérem továbbá a vasúti hatóságok utasítását, hogy engedélyezzék a magyar vasutak használatát, mind a csapatok elszállítása, mind pedig az élelmezés odaszállítása céljából. A Németországból jövő szállítás hiánya esetén a csapatok arra kényszerülnek, hogy az élelmiszert Magyarországtól vegyék el.

A 11. német hadsereg főparancsnoka,
von Steuben, gyalogsági tábornok

A tényállásról legyen szabad megjegyeznem: a magyar kormány, meggyőződésem szerint, nem akarja és nem is képes arra, hogy erőszakkal akadályozza csapataink fegyveres elvonulását. Minden valószínűség szerint csupán a diplomáciai nyomás eszközét alkalmazza abban a titkos reményben, hogy időközben vagy megtörténik az elvonulás, vagy a mi fegyverszünetünk megkötése által megváltozik a helyzet. A zavartalan elintézés feltétele azonban, hogy a csapatok szigorú fegyelmet tartsanak és ameddig egyáltalán lehetséges, a sajátjukból lássák el magukat. Figyelembe véve a magyar vasutak állapotát, a gyalogmenet lenne a tanácsosabb. A vasútvonalak német vonatokkal és szénnel való használatát illetően von Stockhammern igazgatóhoz küldött tegnap esti táviratomra hivatkozom...[5]

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 47 803.

Jegyzet

1 Ezután részletesen közli azokat a feltételeket, amelyeket az antant a fegyverszünet előzetes tárgyalásain közölt, s amelyek szerint a központi hatalmak csapatainak a Duna és a Száva vonalán, valamint Szerbia határán le kell tenniük a fegyvert és át kell adniuk a hadianyagot. Ez a német csapatokra is vonatkozik.

2 Foch marsall november 8-án kezdte meg tárgyalásait a német fegyverszüneti delegációval.

3 Végül a magyar kormány szállítóeszközöket kért a német kormánytól.

4 Helyesen: Lovászy (Márton)

5 A mondat befejező része elmosódott. A szóban forgó távirat nem került elő.

A Külügyi Hivatal
a német főkonzulátusnak
Budapest

Távirat
Berlin, 1918. november 4.

1. Fürstenberg számára
Amennyiben Méltóságod arra kényszerül, hogy Budapestet a főkonzulátus személyzetével elhagyja, felhatalmazást kap arra, hogy a német érdekek védelmét átruházza a holland konzulra.

St. 5.[1]

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. (Számozás nélkül.)

Jegyzet

1 A döntésről tájékoztatást kapott Wedel bécsi német követ is, valamint a hágai német követség. Az aláíró nevét nem sikerült tisztázni.

A császári főkonzul
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, 1918. november 9., 11 óra 30 perc, délelőtt
Megérkezett: 1918. november 9., 12 óra 30 perc, délután

Tájékoztatást kérek, hogy megvan-e a holland kormány egyetértése ahhoz, hogy a német érdekek védelmét szükség esetén átruházhatom az itteni holland főkonzulra. A holland főkonzul még nem kapott erre felhatalmazást kormányától.

Német főkonzulátus

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 47 924.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1918. november 27.

A németek helyzete Budapesten a forradalom alatt

A forradalom kitörése Magyarországon – összefüggésben azokkal a kormány részéről is ismert híresztelésekkel, hogy közvetlenül előttünk áll az antantcsapatok bevonulása Budapestre – némi *pánikot* keltett november első napjaiban a *német kolóniában,* amelytől *nem maradtak mentesek a német katonai hatóságok sem.* A kolónia internálástól, a katonai személyzet pedig hadifogságtól tartott. Néhány napig a főkonzulátus jelentett menedéket minden szorult helyzetben lévőnek. Szerény helyiségei nem tudták befogadni a tanácsért és segítségért jövők tömegét, így az a lépcsőkön torlódott össze. Még olyan katonai vezetők is megjelentek civilben, akik korábban csak hercegi látogatások alkalmával tűntek fel, hogy miheztartás végett tanácsot kérjenek.

Egyes német családok elhagyták Budapestet. Más birodalmi németek, többnyire a Birodalmi Német Egyesület tagjai, elnökségükön keresztül szinte naponta tárgyaltak a főkonzulátuson.

Azt a kívánságot, hogy készítsék elő a kolónia esetleges elszállítását hajón vagy vasúton, teljesítették. A magyar kormány messzemenő előzékenységet mutatott, de úgy tűnt, hogy nem tartja ténylegesen szükségesnek a menekülést, és az kínosan érinti. A Birodalmi Német Egyesület minden délután ülésezett és a helyzetről tanácskozott. A főkonzulátus képviseltette magát az üléseken és eredményesen törekedett a kedélyek megnyugtatására. Tagsági gyűlésen határozták el végül, hogy kivárják az eseményeket, és – tekintettel a rendkívül nehéz utazási körülményekre – itt maradnak, amíg esetleges kiutasításuk a fegyverszüneti feltételek alapján nem következik be. Közben *mintegy 40, már nem katonaköteles birodalmi német azt az utat választotta, hogy honosíttatta magát Magyarországon.* Úgy tudom, hogy nagyobbrészt megkapták a magyar állampolgárságot.

A német katonai hatóságok, attól való félelmükben, hogy hadifogságba kerülnek, november 3-án az elutazás mellett döntöttek. A hadügyminisztérium megbízottjának – tudomásom szerint – néhány napja utasítása volt arra, hogy november 15-ig hagyja el Budapestet. A vasúti megbízott szerint a többi katonai kirendeltség is utasítást kapott

a felszámolásra. November 3-án a nevezett hatóságok vezetői a főkonzulátus segítségét kérték, hogy hajóval Passauba utazzanak. Garami kereskedelmi miniszter e célból azonnal kész volt feloldani a tilalmat, amely szerint tilos a magyar hajók távozása a magyar vizekről. Kezdeményezésére a Dunagőzhajózási Társaság rendelkezésre bocsátott egy gőzöst, amely még ugyanaznap este kb. 300 utassal elindult Bécsbe...[1] Többnapos kalandos utazás után érkeztek meg személyzetükkel a katonai hatóságok Regensburgba, ahol a közben kitört bajor forradalom fogadta őket.[2]

Számos súlyos kilengésre került sor német katonai személyek ellen – amint azt Tröger százados mellékelt jelentésének másolata bizonyítja[3] – a forradalom első napjaiban. Általában azonban a lakosság részéről nem lehetett érzékelni németellenes magatartást. A német tisztek és a legénység elleni kilengések a forradalmi hangulat túlcsordulását jelezték, amelyektől a magyar tiszteknek éppúgy szenvedniük kellett. A magyar hatóságok – amennyire hatalmukban állt – teljes segítőkészséget tanúsítottak a német kívánságok és panaszok iránt...[4]

...Időközben a körülmények itt ismét valamelyest rendezettebbek lettek. A katonai kirendeltségeket egyesítették von Massow ezredes vezetése alatt, aki itt a Legfelső Hadvezetőség képviselője. Őt a főkonzulátushoz osztották be, de a többi itteni képviselő is velem egyetértésben folytatja tárgyalásait. A kolóniában is nyugodtabban ítélik meg a helyzetet, az emberek azt remélik, hogy az antant nem kívánja minden itt lakó német kiutasítását, mindenesetre ki akarják várni az események alakulását.

Én magam, a főkonzulátus személyzetével együtt, ki akarok mindaddig tartani, amíg egyáltalán lehetséges.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 51 884.

Jegyzet

1 A kimaradt rész az utazás viszontagságait írja le.
2 A forradalom Bajorországban 1918. november 7-én győzött.
3 A jelentés főleg a német katonai hatóságok helyiségeinek feldúlásáról, német katonák lefegyverzéséről, rendfokozatok letépéséről ír.

4 Kimaradt: a német katonai kirendeltségek felszámolása egyébként is szükséges lett volna, de a menekülésszerű elutazások nem használtak a németek tekintélyének.

Hock János, a Magyar Nemzeti Tanács elnöke
Ebert kancellárnak[1]
Berlin

Távirat
Budapest, 1918. november 10.

A Magyar Nemzeti Tanács a felszabadult magyar nép nevében üdvözli a felszabadult német népet. Nagyon örülünk annak, hogy a káros és megsemmisítő tömegmészárlás helyett mostantól a legnagyobb emberi eszme magasztos közössége köt össze bennünket; a váll váll mellett helyett egy emberként, minden nép közös harcában az életért, a békéért és a teremtő munkáért. Egyúttal legyen szabad hangot adni annak a sürgős kérésünknek, hogy rendeljék el a hazánkban tartózkodó német csapatok azonnali békés leszerelését.

Hock János,
a Magyar Nemzeti Tanács elnöke

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. (Számozás nélkül.)

Jegyzet

1 1918. november 9-én Max von Baden, császári kancellár, a forradalom győzelmének hatására a többségi Szociáldemokrata Párt vezetőjének, egyben kormánya tagjának, Friedrich Ebertnek adta át a kancellári tisztséget. A forradalom során megalakult tanácsok csak november 10-én este választották meg a Népmegbízottak Tanácsát, amely átvette az ország irányítását. A közbeeső időben, másfél napon át, Ebert Németország kancellárjának számított.

Friedrich Ebert
a Magyar Nemzeti Tanács elnökének

Távirat
Berlin, 1918. november 14.

Magyar Nemzeti Tanács,
Hock János elnök úr
Budapest[1]

A német népkormány a *fölszabadult német nép nevében* a Magyar Nemzeti Tanács szíves üdvözletéért köszönetet mond és a magyar nép testvéri üdvözletét abban a rendíthetetlen reményben viszonozza, hogy az *eszmék közösségében a népek egy boldogabb jövendőnek néznek elébe.*
E mélységes és tökéletes együttérzés alapján Németország hálásan venné, ha a magyar kormány a német csapatok átvonulását, amelyet az antant és Németország között november 11-én kötött általános fegyverszünet pontos betartása mellett óhajtanak végrehajtani, a vasúti szállítás és az élelmezés kérdésének barátságos megoldásával megkönnyítené, hogy így a német katonák minél előbb leszerelhessenek és a hazai földön áttérhessenek a béke állapotára.[2]

Ebert

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 48 473. Népszava, 1918. november 16. 5. oldal.

Jegyzet

1 Ezt a táviratot magyarul közölte a *Népszava.* A fordítást onnan vettük. Hock János üdvözlő táviratát viszont nem találtuk meg a korabeli magyar sajtóban. A *Népszava* 1918. november 10-én hírül adta, hogy a minisztertanács határozata alapján, „Károlyi miniszterelnök táviratilag *üdvözölte a német forradalmárokat".*
2 Megjegyzés a margón: „bemutatandó a birodalmi kancellár úrnak". A Külügyi Hivatal eszerint Ebertet még november 14-én is birodalmi kancellárnak tartotta, pedig ekkor már csupán a hat főből álló Népmegbízottak Tanácsának egyik tagja volt. Az államapparátusban azonban általában őt tekintették jogutódnak, mivel kancellári tisztségét az utolsó császári kormánytól kapta.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
1918. november 19., 6 óra, délután

A magyar kormány változatlanul ragaszkodik ahhoz az állásponthoz, hogy a Franciaországgal kötött szerződés értelmében a német csapatok elszállításának határideje a mai napon lejár, pedig én ismételten leszögeztem, hogy Németország közben különszerződést kötött Franciaországgal, amely nem jelöl meg határidőt.[1] A kormány teljesen francia nyomás alatt áll és nem merészel önállóan változtatni a fegyverszüneti szerződésen. Szükséges a kérdést tisztázni, mert a szállítások részben Budapesten keresztül történnek, amíg a csehszlovákok a Vág völgyén átvezető vasútvonalat megszakítva tartják. A Szolnokon és attól keletre menő szállításokat nem tartom veszélyeztetetteknek, mert egyelőre csupán egy francia divíziót várnak ide. Budapestre számos „leszakadt" és szökevény német katona érkezik, részben katonához teljesen méltatlan állapotban. Ezért ellenőrző szolgálatot létesítettem. Ezenkívül itt van a vasúti megbízott. Kérem, hogy a tervezett internálás esetén engem a német főkonzulátushoz kapcsoljanak, mert a mi munkánk folytatására itt a Mackensen-hadseregcsoport elszállítása céljából a további intézkedésig szükség van.

Massow

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. (Számozás nélkül.)

Jegyzet

[1] A padovai és a belgrádi fegyverszünet szerint a határidő valóban november 19-én járt le, a német fegyverszünet szerint viszont csak november 26-án. A francia kormány nem engedélyezte a német fegyverszünet kiterjesztését a Mackensen-hadseregre, s a Károlyi-kormány utasítást kapott, hogy lásson hozzá azonnali leszereléséhez és internálásához. Magyarország azonban erre sem képes, sem hajlandó nem volt, s így az izgatott és még hetekig elhúzódó diplomáciai csatározások ellenére minden maradt a régiben: a német csapatok folytatták hazavonulásukat, s Magyarország továbbra is számíthatott a német szénszállításokra. Vö. *Ormos Mária:* Id. mű, 94–98. old.

A császári főkonzul
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, 1918. november 21., 11 óra, délelőtt
Megérkezett: 1918. november 21., 3 óra 36 perc, délután

A szomszéd államok magyar területen végrehajtott inváziójának mai állásáról a következőt jelenthetem: A románok, amennyire megítélhető, csupán kicsiny egységekkel, áthatoltak néhány szoroson a Kárpátokban és betörtek Erdélybe. Hallomás szerint egyes helységekben már átvették a közigazgatást, de egyébként állítólag fegyelmezetten lépnek fel. A Brassóba benyomuló román csapatok vezetője kijelentette az ottani főispánnak, aki protestált a megszállás ellen, hogy a román csapatok nem szállják meg Erdélyt, hanem csupán az a megbízatásuk, hogy felderítést végezzenek és szállást biztosítsanak a francia csapatoknak.

Igen súlyos panaszok futnak be ide naponta a szerbek eljárásáról. Szabadkáig nyomultak előre, eltávolítják a magyar hatóságokat, internálják a hivatalnokokat, egy részüket bebörtönzik. A magyar kormány jegyzékét a Szaloniki-hadsereg francia főparancsnokához – amely panaszt emel a szerbek magatartása ellen, mert az ellentmond a fegyverszünetnek – máig még nem válaszolták meg.

Miután a cseh szocialisták keresztülvitték, hogy a csehszlovák állam ne mobilizáljon, a magyar kormány azt reméli, hogy csekély erőkkel eltávolíthatja a szlovák vármegyékbe benyomult egységeket.

A szlovák területrészek végleges elvesztésével természetesen magyar kormánykörökben is számolnak.

Sokkal optimistábbak az emberek azokkal a megyékkel kapcsolatban, amelyekre Ausztria tart igényt. Nem hisznek abban, hogy az osztrák agitáció rábírhatja az ottani lakosságot a Magyarországtól való elszakadásra, és bíznak az osztrák szocialisták segítségében, valamint annak az eszköznek a hatásosságában, amely Ausztria élelmiszerrel való ellátása miatt van a kezükben.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 49 709.

Gróf Fürstenberg von Beer őrnagy által továbbított jelentése a *Külügyi Hivatalnak*
Berlin

1918. december 10.

Megfejtés

A francia vezérkari tiszt, aki a fegyverszünet végrehajtása céljából[1] [tartózkodik Budapesten], most már véglegesen felszólította a magyar

kormányt, hogy teljesítse vállalt kötelezettségét a Németországgal való kapcsolatok megszakítására. A kormány hivatalos közlést eddig nem juttatott el hozzám, de a külügyminisztérium államtitkára megtagadta tőlem egy jegyzék átvételét, és az itteni sajtó – nyilvánvalóan hivatalos ösztönzésre – a kapcsolatok megszakításáról adott jelentést. A kormány többsége – mindenekelőtt a szocialisták – nyomatékosan azt kívánja, hogy a kapcsolatok, amennyiben hivatalos fenntartásuk nem lehetséges, nemhivatalosan mégis megmaradjanak. Határozott antantellenes fellépésre azonban jelenleg nem lehetett számítani. Károlyi befolyása már nem mérvadó, állásfoglalása ebben a kérdésben kétségesnek látszik.

Megkísérlem a kormányt titokban befolyásolni, hogy a további tevékenységet legalább nemhivatalosan tűrje el. Az inkorrekt magatartás elleni protestálás és a hivatalos nyilatkozat sürgetése könnyen abba a kényszerhelyzetbe hozná a kormányt, hogy a szakítást hivatalosan kinyilvánítsa. Gazdasági értékeink kimenekítését, amely már most is rendkívül nehéz, kapcsolataink megszakítása lehetetlenné tenné.

Spában lépéseket tenni csak akkor tűnik célszerűnek, ha az itteni franciák *ismét* követelik elutazásunkat és tiltakoznak nemhivatalos ittmaradásunk ellen is. Erre vonatkozó kedvezőtlen döntés Spában visszavonhatatlanná tenné a főkonzulátus elutazását, miközben az itteni kormány ténylegesen jóindulatú magatartása révén még mindig remélhető, hogy el lehet odázni a *végleges* döntést.

A magyar kormány eddig rá volt utalva a *szenünkre, de a csehek segítséget ígértek neki.* Ha mi súlyt helyezünk a főkonzulátus ittmaradására, a német szénszállításoknak feltétlenül tovább kell folyniuk.

Én kész vagyok szükség esetén szabadságra menni, ha eltávolításom, mint az eddigi diplomáciai képviselő eltávolítása, lehetővé teszi a konzulátusi hivatal további működését. A szabadságolás motiválása igen könnyű, mivel még mindig szenvedek egy átvészelt súlyos diftéria következményeitől és az év elején elszenvedett súlyos sérülésektől. Minderről itt is tudnak.

Célravezető és egyáltalán nem lenne feltűnő, ha a helyettesítést Freytag látná el.

Mivel a távirati és az írásos kapcsolatot az antant ellenőrzi, ennek figyelembevételét kérem egyéb közlések esetén is, nyílt távirati választ kérek „egyetértek" fedőszó alatt.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 52 250.

Jegyzet

1 Nyilvánvalóan Vix vezérkari ezredesről, a francia misszió vezetőjéről van szó.

A Legfelső Hadvezetés
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Feladva: 1918. december 22.
Megérkezett: 1918. december 22., 10.50 perc, délután

Groener a Külügyi Hivatalnak

Itt van a szolgálati jelentés arról, miszerint az, amit az újságok írtak von Mackensen tábornagy internálásáról, megfelel a tényeknek. Szükségesnek tartom, hogy Magyarország kormányánál, annak az országnak a kormányánál, amely a külső ellenségtől való megszabadulását három esetben is a tábornagynak köszönheti, élesen tiltakozzunk az internálás ellen.[1]

Groener

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 53 785.

Jegyzet

1 1918. december 17-én Károlyi a Budapestre hívatott Mackensen tábornagyot internáltatta. Tartózkodási helyét saját fóti kastélyában jelölte meg. Az internálásról Károlyi és Vix vezérkari ezredes, a budapesti francia misszió vezetője, előzetesen megállapodott.

A bécsi német nagykövetség
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Bécs, 1919. január 9., 10 óra, délután
Megérkezett: 1919. január 10., 5 óra 30 perc, délelőtt

Megfejtés

Drews haditanácsos Mackensen törzséből, Fótról ideérkezett és azt jelenti, hogy a franciák a tábornagyot tíz tisztjével együtt szombaton elvitték, állítólag azért, hogy Dél-Magyarországon, az okkupált területen egy kastélyban internálják. A vezető francia tiszt tapintatosan viselkedett és eljárását hadvezetőségének parancsával mentegette. A közvélemény Magyarországon a szocialista körökig helyteleníti a tábornaggyal való bánásmódot. A felelősség a magyar miniszterelnököt és a hadügyminisztert terheli. Az előbbi csupán a látszat kedvéért tiltakozott, a népszerű tábornagy eltávolítása nyilvánvalóan az ő számára is kedvező. A budapesti főkonzul azt tanácsolja, hogy a magyar közvélemény és a két miniszter magatartását ki kellene emelni a német sajtóban.[1]

Wedel

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 788.

Jegyzet

1 1918. decemer 31-én Mackensen és a vele letartóztatott német tisztek őrzését Fóton a franciák vették át, akik 1919. január 4-én elszállították őket az Újvidék melletti Futak helységbe. A szóban forgó magyar miniszterelnök ekkor még Károlyi Mihály volt, a hadügyminiszter pedig gróf Festetics Sándor.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1918. december 23.

A magyarok politikai jövője

Magyarország helyzete napról napra kétségbeejtőbb lesz. Nem elég, hogy a nemzetiségek egyre nagyobb területeket foglalnak el és az anyaországok az antant legmesszebbmenő támogatásával emancipálják őket, hanem még a belpolitikai ellentétek is egyre akutabbakká válnak

és katasztrófa kitörésével fenyegetnek. Itt úgy hírlik, hogy az antant, különösen a franciák, azért tanúsítanak oly kevés jóakaratot a jelenlegi magyar kormány iránt, mert abban radikális befolyás érvényesül. *Ezért a Károlyi-párt a polgári pártok összefogására törekszik, hogy a kormányt a szocialisták nélkül is képesek legyenek vezetni.* Az erre irányuló kísérlet azonban *egyelőre sikertelennek* tekinthető. Politikai körökben emiatt azt a tervet is fontolgatják, hogy a kormányt egy nem politikus hivatalnokminisztériumnak kellene átvennie. Ez esetben minden miniszter visszalépne, aki valamely politikai párthoz tartozik és csak Károlyi maradna az új kabinet elnökeként.

Radikális oldalról viszont újra és újra felmerül az a gondolat, hogy a kormánynak, a franciák brutális eljárására hivatkozva, le kellene mondania, és az ország kormányzását rá kellene hagyni a franciákra. Ezt a szándékot a mostani rezsim ellenfelei – számuk egyre gyorsabban nő – a leghevesebben támadják, mert ezzel a jelenlegi kormány csupán felmentést akar nyerni az alól a súlyos felelősség alól, amely őt terheli a forradalmi átalakulás és a mondhatni, tébolyult politika következtében. Ma már mindenki belátja, hogy Magyarország nem menekülhet a kétségbeejtő helyzetből.

Károlyi Mihály miniszterelnök egyik nyilatkozata különösen jellemző arra a nagy csalódásra, amely még a vezető embereket is érte. Károlyi az „Otthon" nevű író-újságíró klubban tett legutóbbi látogatásakor kijelentette, hogy *Magyarország helyzete teljesen reménytelen és neki be kell látnia, hogy politikája teljes fiaskót szenvedett.* Ha csak egy kicsit is sejtette volna, hogy a franciák ily perfid módon viselkednek, soha nem írta volna alá a fegyverszüneti egyezményt. Bizalmasai előtt állítólag még azt is kijelentette, hogy nyugodtan néz szembe a halállal, akár a fehér, akár a vörös gárda hozza is el azt.

Ez a dolgok szerencsétlen alakulása miatti nyomasztó kétségbeesés, amelyért elsősorban maga Károlyi felelős, mivelhogy kérkedő frázispolitikájával teljesíthetetlen reményeket keltett a magyar népben, lidércnyomásként nehezedik a magyar lakosság minden államfenntartó elemére. Nyílt kifejezésre mégsem jut, egyfelől a belpolitikai terror miatt, amelyet az uralkodó pártok fejtenek ki, másfelől a franciáktól való félelem miatt, akik itt, bár egyelőre még mindig csak gyenge képviselettel rendelkeznek, nagyon szigorú felügyeletet gyakorolnak és akaratukat kérlelhetetlen makacssággal kényszerítik minden téren a magyarokra. Nap mint nap egyre kilátástalanabbul vetődik fel a *mi lesz* kérdése. És még a legoptimistábbak sem képesek erre biztató, előremutató választ adni.

Miután minden remény, amelyet Károlyi politikája keltett, hiúnak bizonyult, az emberek *lassan-lassan visszatérnek a régi politikai felfogáshoz, amely a Németországra való támaszkodásban látta a kiutat Magyarország számára.* Gyorsabban, mint várni lehetett, tör utat magának az a felismerés, hogy Magyarország, miután a hibás politika megcsonkította és teljesen izolálta, csak egy nagyobb hatalommal szövetkezve képes továbbra is létezni, és hogy ez a hatalom nem lehet sem Franciaország, sem Anglia, hanem csak Németország. Az emberek ugyanis azt remélik, hogy Német-Ausztrián keresztül Magyarország közvetlen szomszédságba kerül Németországgal. A kapcsolat mikéntjéről természetesen különböző nézetek léteznek, és noha magától értetődő, hogy a mostani körülmények között ezt a politikai célt nem lehet nyilvánosan megtárgyalni, az a tény nem tagadható, hogy e meggyőződésnek titokban egyre több híve lesz. Mindenesetre mérvadó az a ki nem mondott remény is, hogy Németország védelme alatt Magyarországnak egy későbbi időpontban lehetősége lesz arra, hogy visszanyerje korábbi határait. Bizonytalan azonban, hogy a magyarok szándéka arra, hogy valamilyen formában Németországhoz kapcsolódjanak, nem válik-e teljesen tárgytalanná akkor, ha az antant a korábbi Osztrák–Magyar Monarchia népeit ismét egyesíti valamilyen érdekközösségben. *Hogy ilyen terv létezik antantkörökben, meglehetősen biztosra vehető.* Meinl, az ismert pacifista, aki röviddel ezelőtt tért vissza Svájcból Bécsbe, egyik ismerősének kijelentette, hogy az antantnak valóban szándékában áll a korábbi Osztrák–Magyar Monarchia konföderációja, de azt meghiúsítja a német–osztrákok „ostoba" politikája, akik minden körülmények között a Németországgal való Anschlussra törekszenek.

Bárhogyan alakul is azonban a korábbi Monarchia sorsa, annyi bizonyos, hogy a magyarok hosszú időre el fogják veszíteni azt a nagy politikai szerepet, amelyet az általuk oly gyűlölt dualista időszak folyamán a Monarchiában betöltöttek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 54 531.

A berni német követség
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Bern, 1918. december 31.
Futárral küldve.
Nr. 3053

Bizalmi jelentés az antant Romániával és Magyarországgal kapcsolatos magatartásáról

Egyik megbízható emberünknek a mellékletben[1] közölt jelentése az antantnak Romániával és Magyarországgal kapcsolatos magatartásával foglalkozik. Az antant – e szerint – az önálló új Magyarországot azért támogatta, hogy ez gátat vessen a germanizmus terjeszkedésének, de most eltávolodott Magyarországtól és jóindulatát Románia felé fordítja. Az eltávolodás oka elsősorban Magyarország és Románia belső viszonyaiban keresendő; az előbbiben egyre jobban terjed a bolsevizmus, mialatt Romániában, ahol csaknem teljesen hiányzik az ipari proletariátus, meglehetősen érintetlen maradt ettől, ámbár a román parasztság szomorú helyzete lényegében kedvező talajt nyújt a bolsevista eszmék számára. A parasztok azonban annyira elmaradottak és képzetlenek, hogy komoly mozgalomtól náluk nem kell tartani.

Mivel tehát az antant Románia esetében nyugodtabb helyzettel számol, ezért támogatja aspirációját Transsylvániára és Magyarország más, tisztán román területeire. Így az antant már beleegyezett a magyar területeknek a Tiszáig terjedő elfoglalásába. Románia a háború kezdete óta arra törekedett, hogy ez a folyó legyen az országhatár.

Másfelől viszont olyan jelek is mutatkoznak, mintha Magyarország közeledne Romániához a szlávokkal szembeni közös védekezés céljából.

Mivel azonban az antant azon dolgozik, hogy mindkét csoport – Románia és Magyarország egyfelől, a szlávok másfelől – az ő vizeire hajózzon, az áthidalhatatlan ellentétek dacára elkerülendők a két csoport közötti jövőbeni konfliktusok. Ebből kifolyólag, továbbá azért, mert az antant különösen a szláv államokat támogatja minden eszközzel, megvan annak a valószínűsége, hogy Magyarország és Románia más hatalmak támogatását keresse, amelyek között Németország bizonyára elsőrendű szerepet játszhat.

A. Montgelas

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 717.

Jegyzet

1 A melléklet nem került elő.

1918. december 27.

Jelentés: *Magyarország*[1]

... Magyarországhoz fűződő kapcsolatainkban jelenleg a következő három kérdés játszik szerepet:

A Mackensen-hadsereg internálása, a Németországba irányított áruk visszatartása a vasútvonalakon és a Dunán, valamint a Magyarországra menő német szénszállítások ügye. A Mackensen-hadsereg internálása, amelyet a keleti hadsereg francia főparancsnoka követelt és később ezt megerősítették Spában is, a Magyarországgal november 14-én kötött külön fegyverszüneti egyezményen alapszik. A Mackensen-hadsereghez intézett állandó figyelmeztetések és megfelelő utasítások révén mégis elértük, hogy a mintegy 200 000 főből máig már 180 000 német, illetve német-osztrák földön van. Mintegy 2–3000 embert internáltak a románok (elszakadt egységek, amelyek nem vonultak el elég gyorsan), valamint Magyarországon saját hibájából internálták Mackensen tábornokot és szűkebb stábját. Egy ezred, amely Nagyváradig gyalogmenetben jutott el, már szállítás alatt van, így remény van rá, hogy néhány napon belül a Mackensen-hadsereg, ideértve magát a tábornokot és a Brassóban levő említett maradványt is, el fogja hagyni Magyarországot.

Jelentős részben közrejátszott ebben, hogy a magyar hatóságok ismét németbaráttá váltak, valamint az a körülmény, hogy az antant nem rendelkezik elegendő katonai erővel ahhoz, hogy akaratát érvényre juttassa. A nyomásgyakorlás járulékos eszközeként használjuk a Magyarországra irányuló szénszállítást. Ezt továbbra is fel kell használni arra, hogy a Mackensen-hadsereg elszállításának befejezése után a Magyarországon visszatartott nagy német értékeket ki tudjuk vonni és a magyar kormánynál elérjük, hogy Fürstenberg gróffal valamilyen formában ismét felvegye a kapcsolatokat, amelyeket a francia delegátusok kívánságára rövid idővel ezelőtt megszakított. A magyar kormány ismételten biztosította Fürstenberg grófot arról, hogy nagyon fontosnak tartja: ő, illetve a főkonzulátus Budapesten maradjon, még ha csupán nemhivatalos formában is.

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 54 319.

Jegyzet

1 Feltehetően nagyobb, több országot tárgyaló jelentés Magyarországra vonatkozó részéről van szó, amelyet – minden bizonnyal – a bécsi német követség állított össze. Bevezetésül a jelentés a belpolitikai helyzetet vázolja, de ezt elhagytuk, mivel a budapesti főkonzulátus általunk közölt iratainak csupán rövid összefoglalását adja.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. január 15.

Kormányválság Magyarországon

A forradalom elementáris kitörése és viharos lefolyása a polgári pártok szervezeteit részben elsöpörte, részben alapjaiban rendítette meg. Ebben az általános politikai bomlásban csak a szociáldemokrata párt őrizte meg zárt és erőteljes egységét és – a tömeghangulattól támogatva – rövid idő alatt soha nem remélt hatalomhoz jutott. A kedvező politikai konstellációt, amely közvetlenül a forradalmat követően alakult ki számára, a szociáldemokrata párt rendkívül ügyesen használta ki. Egyfelől azáltal, hogy magával ragadta a szövetséges pártokat és így egyre inkább meglazította a belső kontaktust e pártok és a polgári társadalom között, másfelől pedig azáltal, hogy nagy tömegekben bizalmat tudott ébreszteni a szociáldemokrácia feltétlen uralma iránt. A párt képes volt arra, hogy viszonylag rövid idő alatt biztosítsa befolyását a kormányhatalom minden területén, egyidejűleg energikus és céltudatos agitációval olyan nagy tábort toborozzon magának, amely tulajdonképpen nem áll arányban a lakosság szociális struktúrájával és szociális felfogásával. Mindenekelőtt a kabinetben tett szert meghatározó hatalmi pozícióra oly módon, hogy az általa nem kedvelt, vagy nem szolgálatkész tagokat kíméletlenül kiszorította a kormányból. Továbbá helyesen ismerve fel a továbbfejlődés módját, teljesen megnyerte magának a hadsereget, különösen a budapesti garnizont, úgyhogy a katonatanács révén ma már felette rendelkezik.

Mégis, a kétségtelenül nagy eredmények ellenére, a szociáldemokrata párt eljárása még saját érdekei szempontjából nézve sem volt hibátlan. A párt, uralmának rövid ideje alatt kihívó és egyoldalú pártpolitikát folytatott és a rendkívül viharos tempó közepette csak pártprogramjának megvalósítására gondolt. Teljesen figyelmen kívül hagyta közben azokat a szörnyű politikai és gazdasági nehézségeket, amelyek az országban jelenleg uralkodnak, és nemcsak nem járult hozzá a viszonyok javításához, hanem – ellenkezőleg – absztrakt programjához való merev ragaszkodással még súlyosbította is azokat. Még az a dicsőség sem teljesen vitathatatlan, hogy fegyelemezettsége segítségével legalább a külső nyugalmat fenn tudta tartani, mivel azért a megszámlálhatatlan tömegkívánság teljesítése miatt olyan magas árat kellett fizetnie, amely az ország gazdasági erejét teljesen aláásta. Megrészegedve a hatalomtól, a szociáldemokrata párt most abban a veszélyben van, hogy nem tud elég önuralmat tanúsítani: máról holnapra akar elérni olyan célt, amely, ha egyáltalán elérhető, hosszú és nehéz erőfeszítéseket kíván. Az ország külső helyzetéért sem menthető fel teljesen a felelősség alól, hiszen saját érdekeit kétséget kizáróan az országéi fölé helyezte.

Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a polgári társadalomban – miután az első forradalmi napok mámora elmúlt és helyébe fokozatosan ismét a józanság lépett – mind magasabbra csapott a szociáldemokratákkal szembeni ingerültség. Kivált azután, hogy a szociáldemokraták nyílt és egyre kérlelhetetlenebb harcot hirdettek meg a polgárság ellen és soraikban egyre jobban elmélyült az ellentét a mérsékelt és a radikális felfogás között. A szociáldemokrata párt egységét azonban elsőként az orosz fogságból visszatért magyar kommunisták kíméletlen agitációja fenyegeti. Ezek – kétségtelenül orosz pénz segítségével – a szociáldemokrácián belül és azon kívül maguk köré gyűjtenek minden szélsőséges elemet és az utóbbi időben a csapatok között is szemmel látható sikerrel toboroznak híveket maguknak. Módszeresen felszítják a tömegeknek a szociáldemokráciával szembeni elégedetlenségét, mértéktelenül felfokozzák azok kívánságait, úgyhogy a szociáldemokraták gyakran legjobb belátásuk ellenére kénytelenek engedni azoknak a túlzott követeléseknek, amelyeket sok helyütt saját párthíveik támasztanak. A kommunisták kifejezetten bolsevista módon követik céljaikat, a proletariátus felfegyverzését követelik és meghirdetik annak diktatúráját. Terrorista fenyegetésekkel nyugtalanítják az ország lakosságát és – különösen vidéken – ismét véres puccskísérleteket hajtanak végre. Az, hogy a szociáldemokrata párt az egyre veszélyesebbé

váló bolsevista mozgalommal szemben csupán arra szorítkozik, hogy szóban és írásban harcoljon ellene – komolyabb intézkedéseket mindeddig elutasított, noha az adott körülmények között egyedül ő rendelkezik e terrorista agitáció elnyomásához szükséges karhatalommal – növekvő mértékben váltja ki a polgári körök általános felháborodását.

Talán még nagyobb elégedetlenséget kelt a Polgári Radikális Párt magatartása, amelynek mindkét miniszterét, Jászit és Szendét, a polgári sajtó az utóbbi időben állandóan és elkeseredetten támadta. Jászi nemzetiségi politikájával hangolta maga ellen a nagy nyilvánosságot, mivel az önrendelkezési jog bevezetésével – magyar nézetek szerint – messze túllépte a nemzetiségek kívánságait és egyszer s mindenkorra megrendítette az egységes állam alapjait. Szende pénzügyminiszter pedig radikális adópolitikájával tette ugyanezt, mivel teljesen szükségtelenül provokatív harcot hirdetett minden tőke ellen. E két miniszter a szociáldemokrácia iránt tanúsított szolgai készségével saját pártjukon belül is a legnagyobb ellenkezést váltotta ki, ezért a Polgári Radikális Pártban ma nagy belső viszálykodások vannak, tehát – úgy tűnik – a párt politikai tekintélye a közeljövőben erősen csökkenni fog.

A legnagyobb ellenállás a mindinkább megmutatkozó szocialista túlerővel szemben a legerőteljesebben először a Károlyi-pártban bontakozott ki, hiszen ez ma tulajdonképpen az egyetlen polgári párt, amely részt vesz a kormányban. Mivel azonban vezetője, Károlyi miniszterelnök, kétségtelenül hajlik a szocialista felfogás felé is, a mérsékeltek csak nehezen tudtak fellépni a pártban a radikális irányzattal szemben. Többszöri apró palotaforradalmakban nyilvánult meg a párt többségének nagy elégedetlensége, amely különösen saját vezetője ellen irányul, mivel benne látják a határozottabb polgári politika egyetlen akadályát, egyúttal pedig a szocialista ambíciók legerősebb támaszát a kabinetben. A kormány sikertelenségei a polgári körökben végül is megteremtették a hangulatot a szociáldemokraták túlsúlyával szembeni egységes fellépéshez. Lovászy oktatási és kultuszminiszter állt e mozgalom élére, aki a polgárszövetség megalapításával saját pártja kereteit túllépő bázist akar teremteni. Ez az új akció Károlyit végül is arra kényszerítette, hogy tisztázza a szociáldemokrata párthoz fűződő viszony kérdését.

A jelenlegi kormányválság nyílt kitörésének külső okát a bolsevista üzelmek képezik, de a válság tulajdonképpen benne rejlett a kormányzó pártok elvi ellentéteiben, amelyeket eddig üggyel-bajjal újra és újra elsimítottak. Pártjának hangulata Károlyi miniszterelnököt végül is arra kényszerítette, hogy a szociáldemokrata pártot a követ-

kező alternatíva elé állítsa: vagy engedélyezi katonai erő felhasználását a bolsevikok ellen, vagy egyedül veszi át a párt a kormányt és ezzel a felelősséget a bekövetkező eseményekért. A szociáldemokrata vezetőség csekély többséggel a kormány átvétele mellett döntött, a Munkástanács azonban, amely illetékes véglegesen határozni a párt álláspontjáról, rendkívül izgatott vita után elvetette ezt a döntést és a koalíciós kormány további fennmaradását követelte, de azzal a feltétellel, hogy a szociáldemokraták a már eddig is kezükben levő két miniszteri tárcán kívül kapják meg a hadügyit és a belügyminiszterit is.[1] Ez a követelés világosan bizonyítja, hogy a szociáldemokraták az őket polgári oldalról fenyegető veszélyt nagyobbnak tartják, mint a bolsevista veszélyt. Még a Munkástanács tárgyalásai során is egyértelműen kifejezésre jutott ez az álláspont: a bolsevista mozgalom minden elvi elítélése ellenére bizonyos szimpátia fejeződött ki iránta...[2]

A jelenlegi kabinet helyzete azonban önmagában véve is teljesen tarthatatlanná vált, és így kénytelen volt lemondani. Ezáltal azonban a kormányválságot még az az államjogi kérdés is komplikálta, hogy tulajdonképpen ki fogadja el a régi kormány leköszönését, illetve az új kormány felállítását. A kibővített Nemzeti Tanács által annak idején elfogadott alaptörvény ugyanis erre az esetre egyáltalán nem intézkedett, hanem csupán ráruházta a kormányhatalmat a Károlyi vezetése alatti minisztertanácsra, amelynek ezt a hatalmat a Nemzeti Tanáccsal egyetértésben kellett gyakorolnia. A Nemzeti Tanács, amely egyébként egyáltalán nem képviseli a népakaratot és ma már csupán egy esetlegesen összeállított társaság, minden politikai tekintély és hatalom nélkül, ezt az új nehézséget úgy oldotta meg, hogy a szóban forgó törvény teljesen önkényes interpretálásával Károlyit, a nemzetgyűlés összehívásáig, a köztársaság provizorikus miniszterelnökévé kiáltotta ki.[3] Ezt a megoldást különösen a Károlyi-párt támogatta energikusan, mivel ezáltal a legkellemesebben szabadulhatott meg attól, hogy a továbbiakban tekintettel legyen saját vezetőjére. A nevetséges alkotmányosdit azonban Károlyi is elfogadta és, hogy – mint elnököt – ne befolyásolja a párthoz való tartozás, kilépett a pártjából. Így most kezébe vette a helyzet rendezését és egyidejűleg megbízta az eddigi igazságügy-minisztert, egy politikailag teljesen színtelen személyt, az új kormány megalakításával...[4]

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 1642.

Jegyzet

1 Károlyi nem ultimátumszerű követelést támasztott a szociáldemokrata párttal szemben, hanem – az 1919. január 7-i pártválasztmányi ülésen – a koalíció fenntartását kérte. A szociáldemokrata vezetésben megoszlottak a vélemények e kérdésről, de döntés valóban a Munkástanács ülésén történt, ahogy az irat erről beszámol. Az új kormányban a párt az addigi népjóléti és kereskedelmi tárca mellett a hadügyminiszteri és a közoktatási tárcát, a belügyminisztériumban pedig az államtitkári állást kapta meg.

2 A továbbiakban a jelentés arról számol be, hogy a polgári miniszterek elutasították a szociáldemokrata követelést.

3 Elírás. Károlyi Mihályt 1919. január 11-én ideiglenes köztársasági elnökké nyilvánították.

4 Berinkey Dénesről van szó. Az új kormány január 18-án, tehát három nappal e jelentés megírása után alakult meg. Így a kibontakozásról Budapest még nem tájékoztathatta Berlint, csupán annak lehetőségeiről. A továbbiakban a jelentés ezeket ismerteti, a legvalószínűbbnek egy új koalíciós kormány létrejöttét tartva, azt tehát, amely végül is megvalósult.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. január 31.

A magyarországi németség önigazgatásáról szóló törvény

Jászi nemzetiségügyi miniszter visszalépése és a magyar kormány határozata arról, hogy a szabaddá vált miniszteri posztot egyelőre nem tölti be, a magyarországi német mozgalom vezetőiben azt az aggodalmat keltette, hogy a kormány a németek autonómiájára vonatkozó ígéretét nem akarja beváltani. Az aggodalom annál inkább indokolt, mivel soviniszta körökben nagy az ellenállás a németeknek nyújtandó messzemenő engedményekkel szemben. Még a magyar érzelmű néme-

tek sem tartják kívánatosnak az autonómiát, mivel ezáltal a magyarországi németség teljesen kivonná magát a magyar befolyás alól. E körökben szívesebben látnák, ha a magyar kormány megelégedne azzal, hogy az 1868-as törvényt végrehajtja, hiszen az már bizonyos mértékig tekintetbe vette a németek nemzeti kívánságait.

Nyugat-Magyarország németjei ezzel szemben azt követelik a kormánytól – ebből a célból ultimátumot nyújtottak be hozzá –, hogy f. hó 29-ig vezesse be számukra a teljes önigazgatást, különben önálló köztársaságot hoznak létre, vagy Német-Ausztriához csatlakoznak. A németeknek ez az energikus fellépése is arra késztette a kormányt, hogy a Jászi által elvileg már jóváhagyott törvényjavaslatot a németek autonómiájáról a minisztertanácsban megtárgyalja és néhány változtatással elfogadja. Január 29-én hozták nyilvánosságra az erről szóló néptörvényt, ami e napon érvénybe is lépett. A *Pester Lloyd*ban lehozott fordítását tisztelettel mellékelem.

A minisztertanács nem határozta meg a német települési területek határait, ellentétben a nyugat-magyarországi, felvidéki, erdélyi, délvidéki és középső tartományokat tervező eredeti javaslattal, és kivette az önigazgatás hatásköréből – Kunfi miniszter határozott kívánságára – a népjólétet és a szociálpolitikát. Egyelőre indulásként a nyugat-magyarországi Gau-t [körzetet] állítják fel, kormányzónak Nyugat-Magyarország mostani kormánybiztosát, Zsombort kívánják, aki magyar neve ellenére jó németnek számít. Később fogják megszervezni a középső Gau-t, amelyhez a Budapest melletti budai hegyekben és a Bakonyban élő németek tartoznak. Az autonómiának a felvidéki és a délvidéki németekre, valamint az erdélyi szászokra való kiterjesztését az ellenséges megszállás – legalábbis egyelőre – lehetetlenné teszi. A nemzetgyűlés összehívásáig, amely biztosítja minden magyarországi német egységes képviseletét, de amely aligha ülhet össze a területi kérdések végleges rendezése előtt, a magyarországi németek ügyeit mint legfelső fórum, egy országos kormánytanács intézi. Tagjai a két néptanács[1] és az egyes Gau-k képviselői lesznek. Német miniszternek, a magyarországi német néptanács javaslatára[2] dr. Junker szegedi táblabírót, egy dél-magyarországi svábot nevezték ki, miután a külügyminisztérium korábbi szekciófőnöke, dr. Gratz, az ajánlatot elutasította a törvény keltette bizonytalanságra hivatkozva. A politikai államtitkár a szociáldemokrata Heinrich Kalmár lett, az adminisztratív államtitkár pedig Jekel, egy brassói szász, korábban belügyminiszteri tanácsos.

A németek nagyon elégedettek azokkal a jogokkal, amelyeket nekik a törvény biztosít, de általában kevés bizalmuk van ahhoz, hogy az általa teremtett helyzetet véglegesnek lehet tekinteni. Sokkal inkább attól tartanak, hogy a már most mozgolódó soviniszta irányzat előbb-utóbb felülkerekedik a magyar politikában, és erősen korlátozza, vagy teljesen eltörli a nemzetiségeknek nyújtott engedményeket. Ezt az aggodalmukat a németek nyíltan kifejezésre juttatták a Coolidge professzor elnöksége alatti amerikai bizottság előtt is. A bizottság röviddel ezelőtt Budapesten tartózkodott, hogy informálódjék az itteni politikai viszonyokról. A németek azt indítványozták, hogy a magyarországi nemzetiségek jogait nemzetközi törvény szavatolja. Az itt élő szászok a bizottság előtt Erdély teljes autonómiájáért léptek fel, mert csak ez lenne képes tekintetbe venni az összes ott lakó nép kívánságait. A magyar sajtó a németek önigazgatási törvényét, ha egyáltalán állást foglalt ebben, nem titkolt méltatlankodással fogadta, mert az olyan jogokat nyújt a németeknek, amelyekre ők maguk állítólag soha nem tartottak igényt.

A jelentés másolatát közvetlenül megküldöm a bécsi német követségnek.

Freytag

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 3774.

Jegyzet

1 A főkonzulátus korábban beszámolt arról, hogy két német néptanács létesült Magyarországon. Az egyiknek vezető alakja dr. Jakob Bleyer egyetemi tanár. Ez a tanács erősen klerikális befolyás alatt állt, hangsúlyozva a szolidaritást a magyarsággal és egyértelműen síkraszállt az ország integritása mellett. A másikat Rudolf Brandsch, korábbi szász képviselő, a német nemzeti mozgalom magyarországi „élharcosa" vezette. Ehhez tartoztak az erdélyi szászok is, valamint a Bleyer által ugyancsak elutasított szociáldemokraták. E tanács az előbbinél határozottabban küzdött a németek nemzeti érdekeiért, a német települési területek teljes autonómiáját követelte, az integritást ugyan szintén elfogadta, de csak addig, amíg a körülmények ezt megengedték. A magyar kormány mindkét tanácsot elismerte és mindkettő programját jóváhagyta. Vö. P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 2486.

2 A Deutscher Volksrat für Ungarn a Brandsch-féle néptanács volt. A Bleyer-vezette néptanácsot Deutsch–Ungarischer Volksratnak nevezték.

Budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. február 15.

Magyarország Németországhoz való viszonya a forradalom után[1]

... Bár Tisza és mindenki, aki köréje csoportosult, kitartott a Németországgal való szövetség mellett, többnyire még ebben a táborban sem tartották kívánatosnak az emberek Németország döntő győzelmét. Az európai német hegemóniában a magyarság nemzeti mivoltának veszélyeztetését látták, mivel az ország kulturális területén a most is csak nagy erőfeszítéssel visszatartható német befolyás akkor ismét teljes mértékben érvényre jutott volna. A szláv veszély elhárításáért nem akartak fenyegető germanizálással fizetni. Az utóbbitól való félelmet tekinthetjük általában a németség iránti antipátia fő okának Magyarországon. Minden kultúra gyökere ebben az országban csaknem kivétel nélkül germán eredetű, a felsőbbrendű fajtól való félelem mégis mélyen gyökeredzik a magyar lélekben. Kevés magyar képes magát ezen teljesen túltenni.

Még egy nagyon reális mozzanat járult ahhoz, hogy a magyarok széles körei, olyanok is, akik nem politikai szempontból mérlegelnek, növekvő mértékben elfordulnak tőlünk, mégpedig az aggodalom attól, hogy Magyarország Németországtól gazdasági függőségbe jut. Feltehetően maga Tisza is osztotta ezt a félelmet. A kérdés akkor lett aktuális, amikor sor került a Mitteleuropa-gondolat vitájára. A „szövetség elmélyítésének" *szerencsétlen jelszava* táplálta és növelte az aggodalmat.

Az összeomlás Magyarországon tetőpontjára juttatta ezt a folyamatot. Hiszen a Károlyi-párt, amely először meghatározó politikai faktor volt, mindig is meg akarta szabadítani az országot Németország politikai és gazdasági gyámságától. Éppen ezért kereste az antanthoz, különösen a Franciaországhoz való csatlakozást, mert ez utóbbi barátságát a párt veszélytelenebbnek hitte, mint Németországét. Önmagához lett volna hűtlen a párt, ha most megváltoztatta volna programját. De az egész külpolitikai helyzet is – úgy tűnt – emellett a csatlakozási politika mellett szól. Károlyi és támogatói – láthatóan anélkül, hogy az ellenfél mentalitásáról álláspontjuk helyességének ellenőrzésére más támpontjuk lett volna, mint saját elképzelésük – kétségtelenül hittek abban, hogy gyorsan megtalálják az egyetértés útját az ellenséghez és az megtért tékozló fiúként fogadja őket, ha Magyarország elmegy a pacifizmus legszélsőségesebb következtetéséig, lerakatja a hadsereggel a fegyvert, fenntartás nélkül aláveti magát az antantnak s tőle jóakaratot koldul.

Vajon a belgrádi külön fegyverszünet elkerülhetetlen volt-e, vagy attól a vágytól hajtva kötötték-e meg, hogy Magyarország önállóan cselekedhessen és megszabaduljon a hadsereg-főparancsnokság gyámságától, valamint abban a reményben, hogy ezáltal Magyarország kedvezőbb feltételekhez juthat, mindezt nem lehet tisztán látni. Sok szól a második feltételezés mellett.

A feltétlen antantbarát politika természetszerűen befolyásolta a német birodalomhoz való viszonyt...[2]

Az első ügy, amelynek során az új kormány barátságtalan magatartást tanúsított Németországgal szemben, Mackensennek és hadseregének internálása volt. Az, hogy az egész hadsereg, miután az elvonulásra adott igen rövid határidőt nem sikerült meghosszabbíttatni, teljes létszámával – két törzskart és néhány, a románok által Erdélyben fogva tartott egységet kivéve – elhagyta az országot, mindenekelőtt a mi csapataink saját érdeme, magyar részről ebben csak a katonai hatóságoknak és a magyar vasútigazgatóságnak volt szerepük. Ezek részben a kiadott parancs ellenére cselekedtek és mindent megtettek, ami erejükből tellett, hogy elősegítsék a szállítást. *Maga a kormány egyetlen esetben sem lépett fel energikusan a franciákkal szemben.*

Hogy a kormány a tábornagy internálásában milyen szerepet játszott, az még nem tisztázott. Midőn Mackensen, főhadiszállásának Pápára helyezése során, átutazott Budapesten, Károlyi megbeszélésre kérte fel őt. Úgy tűnik, hogy a franciák, attól tartva, hogy a tábornagy Pápáról könnyen külföldre távozhat, amelyet ők mindenekelőtt presztízsokokból akartak elkerülni, kikényszerítették őrizetbe vételét Budapesten és átvitelét Fótra. Azért a brutalitásért, ahogy ez lezajlott, teljes mértékben a magyar kormány a felelős. Felelősségének mértéke azzal kapcsolatban viszont, hogy a tábornagyot a franciák Futakra vitték, még nem állapítható meg. *Az itteni francia katonai misszió egyik vezérkari tisztjének kijelentése szerint – mint tudomásomra jutott – arra hivatkozva, hogy fennáll a veszélye, hogy Mackensen egy ellenforradalom élére áll, hivatalosan kérte a kormány, hogy a franciák internálják őt.* Ha ez így nem is igaz – lehetséges, hogy az említett tiszt az eljárást méltánytalannak találta és annak ódiumát a magyar kormányra akarta hárítani –, Károlyi gróf és az akkori hadügyminiszter, Festetics gróf keze mindenképpen

benne volt a dologban. A kormány egyetlen szóval sem protestált és Festetics egy interjúban, több nappal a tábornagy Futakra szállítása után, cinikusan úgy nyilatkozott, hogy neki hivatalosan nincs tudomása erről, s egyébként is tisztán francia ügyről van szó, amelybe ő nem szólhat bele...[3]

Németországnak Magyarországgal szembeni további sérelme jelenleg az átmenő forgalomban levő milliós értékeinek jogtalan visszatartása. Mint már jelentettem, nincs kizárva, hogy német részről a Monarchiának szánt német szállításokat tartottak vissza, miután Budapest megkérdezése nélkül megegyeztek Béccsel. Egyes itteni hatóságok, erre hivatkozva, a magyar eljárást megtorló rendszabályként tüntetik fel. Ez azonban bizonyosan nem felel meg teljesen a valóságnak. A lefoglalásokat minden valószínűség szerint hivatalos magyar hatóságok és érdekcsoportok nyomására hajtották végre. Ezek a szóban forgó árukat saját céljaikra akarták felhasználni, máshonnan nem tudták beszerezni, vagy kompenzációs célokra akarták fordítani.

Egyetlen mentségként az hozható fel, hogy Magyarország nagy részének az ellenség által való megszállása az ország megmaradt területeinek gazdasági helyzetét rendkívül megnehezítette és így súlyos ínségállapottal kell számolni. Az egész eljárás csak annak számára érthető, aki ismeri az itteni körülményeket, azt, hogy hiányzik a központi hatalom, csaknem minden reszort önállóan dolgozik, és sok esetben olyan emberek vezetik, akik nemcsak tehetetlenek, hanem gyakran nagyon is kifogásolható személyek. Jellemző, hogy egyes készleteinket többször is elkobozták. A néha egész napon át permanensen ülésező minisztertanács számos esetben valamilyen okból a legellentmondásosabb határozatokat fogadta el, esetenként nem azért, mert megváltoztatta nézeteit, hanem mert korábbi határozatát már elfelejtette.

A belgrádi fegyverszünet értelmében Magyarország magára vállalta az alábbi kötelezettséget:

„XVI. Magyarország köteles minden kapcsolatmegszakításra Németországgal és megtiltani minden csapat- és hadianyag-szállítást, kivéve azt, amit a főparancsnok külön engedélyez."[4]

A főkonzulátus természetesen semmiféle jegyzéket nem kapott erről a határozatról, azt nekem éppúgy soha nem hozták hivatalosan a tudomásomra, mint az egész fegyverszüneti szerződést. Ám a főkonzulátus a kormánnyal való hivatalos kapcsolatokat továbbra is fenntartotta és ügyelt a német érdekekre. Hogy vajon az itt levő francia katonai misszió felszólította-e a magyar kormányt a fegyverszüneti feltételek végrehajtására, a diplomáciai kapcsolatok megszakítására a főkonzulátussal, vagy csak úgy mellékesen, feddőleg említette meg a folytatódó érintkezés szerződésellenességét, azt nem lehet megállapítani. De nagyon is lehetséges, hogy csak ez utóbbi értelemben vett közlésről van szó. A jelenlegi magyar kormány minden cselekvését az motiválja, hogy az antant összes kívánságát teljesítse és mindent megkíséreljen, hogy jóindulatát elnyerje. Mindenesetre nagyon ügyetlen és tapintatlan formát választott ehhez. Ahelyett, hogy titokban tájékoztatott volna bennünket kényszerhelyzetéről, az akkori külügyminisztériumi államtitkár, Diner-Dénes, megtagadta a főkonzulátus egyik jegyzékének átvételét. Nevezett korábban újságíró volt, a nemzetközi érintkezés formáiban teljesen járatlan. Később, privátim, ő maga kért szóban bocsánatot ügyetlenségéért és megjegyezte, hogy kényszer alatt cselekedett.

Számomra akkor az az alternatíva állt fenn: vagy nyilatkozatot követelek a magyar kormánytól, amely kétségtelenül a kapcsolatok hivatalos megszakításához vezetett volna, sőt valószínűleg a főkonzulátus elutazásához is, mivel a magyar kormány semmilyen körülmények között nem mert volna oda nyilatkozni, miszerint fenn akarja tartani a kapcsolatokat; vagy pedig figyelembe veszem a kormány kényszerhelyzetét, eltekintek eljárása ügyetlenségétől és megkísérlem titokban fenntartani a kapcsolatokat. Az utóbbi döntést a következő okok indokolják: az itteni rendkívüli forradalmi állapotokat és a kormány tehetetlenségét figyelembe véve és azt, hogy saját országában sem volt tekintélye, nem kellett attól tartani, hogy a mi tekintélyünknek árt, ha a főkonzulátus nem vonja le a különben szokásos konzekvenciákat a kormány magatartásából. Másfelől igen fontosnak látszott, hogy a főkonzulátus itt maradjon. Politikailag azért, hogy a dolgok alakulását Magyarországon megfigyelhessük és arról jelentéseket készíthessünk, és fenntartsuk az érintkezést azokkal a tényezőkkel, személyekkel, amelyek, illetve akik nem akarják elveszíteni a kapcsolatot Németországgal és ebben a szellemben akarnak dolgozni. Talán még fontosabb volt azonban a főkonzulátus jelenléte az országban levő gazdasági érdekeltségeink miatt. Jelenleg – mint ismeretes – az átmenő forgalomban sok milliós értékű német áru van Magyarországon. Csak ha hivatalos német képviselet marad itt, remélhető, hogy ezt kihozzuk, vagy legalábbis biztosítsuk. Az ezekkel az ügyekkel foglalkozó német hatóságok ugyanis jórészt már a magyarországi forradalom kitörésekor elhagyták az országot. A német ipar Magyarországgal igen élénk kapcsolatokat tart fenn, s a főkonzulátus, még ha nem hivatalosan maradt is itt, bizonyos mértékig ügyel-

ni tudott ezekre az érdekekre, s ugyanígy arra is képes volt, hogy szót emeljen a nagyszámú német birodalmi állampolgár érdekében, akik bár a hangulat velük szemben nyilván nem volt ellenséges és gyűlölködő, a rendezetlen és zavaros viszonyok közepette a szokásosnál nagyobb védelemre szorultak.

A főkonzulátus helyzete tehát most úgy alakult, hogy bár hivatalos érintkezés a külügyminisztériummal nincs, a magyar hatóságokhoz fűződő kapcsolatok nem szakadtak meg. A reszortok, különösen a hadügyi és az igazságügyi minisztérium, írásbeli kapcsolatban állnak velünk, megválaszolják beadványainkat és maguk is hozzánk fordulnak. Mind ez idáig más vonatkozásban is lehetséges a kormánnyal közvetítő személyek révén érintkezésben maradni. A kormány egész magatartása arra mutat, hogy a maga részéről sohasem fog a Németországgal való teljes szakítás mellett dönteni, csak akkor, ha a franciák erre kényszerítik. De ez az idő múlásával egyre kevésbé látszik valószínűnek...[5]

... Egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a franciák nem akarják honorálni az itteni hivatalos köröknek a barátságért folytatott tolakodó igyekezetét. Anglia nem mutat semmiféle előzékenységet, Amerika érdeklődése pedig tisztán plátói természetű volt eddig. A valamelyik szomszédos államra való támaszkodás az áthidalhatatlan ellentétek miatt egyelőre nem lehetséges. Végül pedig Olaszországgal is kacérkodtak, Károlyi nemrég igen meleg szavakat ejtett róla, de feltehetően anélkül, hogy tartós közeledésre komolyan gondolt volna. Csak e körülmények figyelembevételével érthető meg, miért erősödött meg a Németországhoz való ismételt kapcsolódás vágya. Hogy ezt a kívánságot most sok olyan ember is osztja, aki korábban harcolt ellene, részben – feltehetőleg – a másik oldalról szerzett rossz tapasztalatok indokolják. De e kérdéshez egy újabb, igen lényeges szempont is kapcsolódik. Németország Magyarországon is az autokratikus rezsim mentsvárának számított, sokkal inkább, mint ahogy valójában volt. A nálunk végbement politikai átalakulás után azonban az itteni körök nagy részében megszűnt a szimpátiának ez a gátló tényezője. Az emberek úgy gondolják, hogy paralel fejlődés megy végbe Németországban – ami éppúgy csak részben igaz, mint a kormányformánkra vonatkozó korábbi nézet –, és ennek következtében alakul ki a szövetségessel való összetartozás érzése...[6]

Úgy tűnik, hogy maga a kormány is számol az irányvonal megváltozásával. A sajtófőnök néhány nappal ezelőtt azt mondta a sajtó képviselőinek, hogy Németországot ne kezeljék barátságtalanul, mert Magyarország előreláthatóan ismét szoros kapcsolatba lép vele. Az erre irányuló törekvéseket azonban, éppen Magyarországnak az antanttal szembeni kényszerhelyzete miatt még nem lehet nyíltan kifejezésre juttatni.

A kormányügyek vezetését Magyarországon egyre inkább a szocialisták, az egyetlen céltudatos és jól organizált párt veszi a kezébe. A szocialisták pedig ma természetesen egészen másként néznek Németországra, mint korábban. Mindenesetre ők nem kimondott antantbarátok.

Magyarország jövőbeni helyzetének alakulásáról tiszta képet alkotni most lehetetlen. Hogy számunkra valaha is visszanyeri-e azt a politikai jelentőségét, amellyel a régi Monarchiában rendelkezett, kérdésesnek látszik. De mint a szlávokkal szemben előretolt erő, bizonyos jelentősége feltehetően mindig lesz. Gazdaságilag pedig számunkra mindig értékes marad, különösen persze akkor, ha nem szakítják el Ausztriától egy közbeékelt szláv torlasszal.

Nincs szükség arra, hogy most elkötelezzük magunkat Magyarország mellett, és a szomszédaival kapcsolatos konfliktusokban állást foglaljunk. Hogy most gazdaságilag keveset tudunk segíteni, magyarázható saját szükséghelyzetünkkel, amit itt teljesen megértenek. De nem lenne célszerű Magyarországtól teljesen elfordulni. Bizonyosan előnyös lesz a jövőre vonatkozóan, ha most megértő magatartást tanúsítunk kétségbeejtő helyzete iránt és nem tesszük felelőssé az országot egy felelőtlen kormány magatartásáért.

E jelentés másolatát megküldtem a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. A. 5816.

Jegyzet

1 A hosszú és részletes jelentés összefoglalja az őszirózsás forradalmat megelőző és főleg az azt követő belpolitikai eseményeket. Terjedelmi okok miatt teljes közlésére nincs módunk. Elsősorban azokat a részeket hozzuk, amelyek kendőzetlenül mutatják meg Magyarország, a magyar politika, a nagy történelmi változások általános megítélését, főleg pedig azokat a részeket, amelyek 1919 elején a német–magyar kapcsolatok fontosabb kérdéseit tárgyalják.

A bevezető rész szerint a német sajtó élesen Magyarország-ellenes

hangot üt meg, amelynek fő oka Mackensen internálása és a magyarok hálátlansága Németország iránt. Pedig Németország – amiként más iratokban is olvashattuk – a háború során többször is megmentette Magyarországot az ellenséges inváziótól. A magyar politikai közvélemény már a háború befejezése előtt egyre határozottabban németellenes lett, összefüggésben a háború kilátástalanná válásával. Ezzel együtt nőtt a demokráciát akaró oppozíció a Tisza által képviselt konzervativizmussal szemben.

2 A kimaradt szöveg szerint Károlyi, a vezető politikusok és a magyar sajtó azt hangsúlyozta, hogy a Németországgal való szövetség a Habsburgok műve és annak felszámolása a jelenlegi kormány nagy érdeme.

3 Ezután a jelentés arról ír, hogy a magyar nép széles rétegei nem értenek egyet a kormány magatartásával, Mackensen nagyon népszerű az országban.

4 A jelentés franciául idézi a szóban forgó határozatot.

5 A továbbiakban egyrészt a korábbi gondolatok ismétlődnek, másrészt arról olvashatunk, hogy Károlyi külpolitikai számításai hibásak voltak.

6 A kihagyott bekezdés a magyar sajtó fenyegetettségéről, szabadságának korlátozottságáról szól.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. február 26.

Másolat a Hírszerző
Osztály számára

Vezető politikusok internálása

Úgy tűnik, a kormány szilárdan elhatározta magát arra, hogy korábbi fenyegetéseit, amelyek szerint a legszigorúbb eszközökkel meg fogja védeni uralmát és meg fogja akadályozni a régi rezsim visszatérését, valóra váltja. Miután a forradalom és a népköztársaság vívmányainak biztosítására drákói törvényt hozott, lépést tett a kommunista mozgalom elnyomására. Összehasonlíthatatlanul kíméletlenebbül harcol azonban a számára jóval veszélyesebb ellenforradalmi mozgalom ellen.

A néhány nappal ezelőtt kihirdetett néptörvényt a politikailag gyanús személyek internálásáról a legközelebbi napokban egy új néptörvény követi, amelynek alapján Tisza, Esterházy és Wekerle kormányzatának mindazon vezető politikusa kérdőre vonandó, aki a háború kitöréséért vagy annak folytatásáért felelőssé tehető.[1] Annak megakadályozására pedig, hogy e személyek elmeneküljenek a felelősségre vonás elől, azonnal rendőri felügyelet alá helyeztetnek és internáltatnak. Azok között, akiket elsőkként érintettek ezek a rendszabályok, ott van Szterényi, korábbi kereskedelmi és Szurmay, korábbi honvédelmi miniszter. Az előbbivel szemben az a vád, hogy minisztersége alatt kíméletlenül elnyomott minden munkásmegmozdulást és a kapitalizmust előnyben részesítette a munkások rovására. Szurmayt pedig azzal vádolják, hogy egy olyan időben, amikor már neki, mint honvédminiszternek tudnia kellett, hogy a háború elveszett, az országot a legnagyobb véráldozatra kényszerítette. Míg Szterényi internálása a szociáldemokraták ellene irányuló határtalan gyűlölete és a Windischgraetzhez – aki Svájcban igen energikusan működik az itteni kormány megbuktatásán – fűződő szoros barátsága miatt némileg érthető, addig annál érthetetlenebb a Szurmayval szembeni eljárás, mivel ő, mint miniszter, mindig nagy szimpátiának örvendett az ellenzék táborában is, és politikailag soha nem lépett előtérbe. Az eljárás nyilván a mostani hadügyminiszter szorgalmazására történt,[2] aki röviddel ezelőtt a munkástanács egyik gyűlésén Szurmay ellen uszított azzal, hogy nyilvánosságra hozta a Magyarország háború alatti emberveszteségeiről szóló statisztikát. Szterényin és Szurmayn kívül tegnap még gróf Mikes szombathelyi püspök internálására is sor került; de egyéb internálásokat is kilátásba helyeztek. Minden vádlott ellen azonnal bírósági eljárás indul, de az ítélkezést állítólag fenntartják a nemzetgyűlés számára.....

A kormány fellépése egyfelől nyilvánvalóan Károlyi személyes gyűlölködésére vezethető vissza, akinek a korábbi kormányok gyakran hasonló sorsot szántak, mint amelyben most politikai ellenfelei részesülnek, másfelől arra a csaknem beteges törekvésére, amellyel – hangoskodóan – dokumentálni akarja pacifizmusát és népbarátságát. Mindehhez azonban nagymértékben hozzájárultak a szociáldemokraták is, akiknek sajtója már a háború alatt követelte a háborús uszítók megbüntetését és akiknek f. hó 9-én megtartott országos kongresszusa energikusan felhívta a kormányt, hogy egyszer s mindenkorra politikailag tegye ártalmatlanná az ellenforradalom és a régi rendszer vezéreit. E rendszabályokkal meg akarják bosszulni a proletariátus elnyomását, amelytől az a korábbi kormányok alatt valóban sokat szenvedett, egy-

úttal azonban áldozatokat akarnak odavetni a tömegeknek, hogy ezzel megelőzzenek bizonyos radikális irányzatokat.

Az üldözés mélyebb oka azonban nyilvánvalóan pártpolitikai megfontolásokban rejlik. Ez már abból is látható, hogy a bírósági eljárás alá vonandó személyek között főleg olyan politikusok vannak, akik nyíltan ellentétbe kerültek az új rendszerrel. A kormány, tekintettel a külpolitikai helyzet kényszerítő voltára, komolyan foglalkozik azzal a tervvel, hogy április elején megtartja a törvényhozó nemzetgyűlési választásokat. Mivel az a kísérlete, hogy a választásokat a megszállt területeken is lehetővé tegye, minden bizonnyal sikertelen lesz, előreláthatóan valamilyen módon el fogja határozni a csonka parlamentnek a megszállt területek képviselőivel való kiegészítését és azt, hogy nyilatkozattal előzze meg azokat az államjogi következtetéseket, amelyeket e lépéséből a szomszédos államok levonhatnak. Bár az úgynevezett ellenforradalmi mozgalmak a legkevésbé egységesek, nagyon különböző célokat követnek, mégis feltételezhető, hogy az adott pillanatban egyesülnek. Egy ilyen zárt oppozícióval szemben a kormány nagyon bizonytalannak érzi magát, és jogosak kétségei a választási harc sikeréről. De hogy ezt mégis biztosítsa, minden jel szerint már most megkísérli elnyomni ellenfelei minden politikai tevékenységét azzal, hogy vezetőit egyelőre kikapcsolja a politikai életből.

A sajtó saját kommentárt nem fűz az internálásokról szóló jelentésekhez, nyilvánvalóan azért, mert nem mer ellenkezni. Csak a kormánylapok, a *Világ* és a *Népszava* helyeslik – kifejezetten fellengzős hangon – a kormány intézkedéseit. A közvéleményben viszont a politikai körökön kívül is láthatóan általános megdöbbenést keltettek a jelentések. Az ellenzék zavartnak és megfélemlítettnek látszik. De az, hogy a kormány számára véglegesen ártalmatlanná tették-e az ellenzéket az erőszakos rendszabályok, talán már a legközelebbi időben ki fog derülni.

E jelentés másolatát közvetlenül elküldöm Bécsbe, a nagykövet úrnak.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 6646.

Jegyzet

1 Az 1919. február 22-én kiadott néptörvényt „A forradalom vívmányait veszélyeztető egyéneknek rendőri felügyelet alá helyezéséről és őrizet alá vételéről" március 1-jén követte „A háborúval kapcsolatban felelős személyek elleni eljárás előkészítéséről" szóló néptörvény.

2 Böhm Vilmosról van szó.

A Külügyi Hivatal belső állásfoglalása[1]

Berlin, 1919. március 12.

A budapesti főkonzulátus február 15-én és 16-án keltezett két jelentése – A. Nr. 18 és A. Nr. 20 – a Magyarországhoz fűződő jövőbeni kapcsolataink kérdését tárgyalja.

A február 15-i jelentés ezzel zárul:

„Nincs szükség arra, hogy most elkötelezzük magunkat Magyarország mellett, és a szomszédaival kapcsolatos konfliktusokban állást foglaljunk. Hogy most gazdaságilag keveset tudunk segíteni, magyarázható saját szükséghelyzetünkkel, amit itt teljesen megértenek. De nem lenne célszerű Magyarországtól teljesen elfordulni. Bizonyosan előnyös lesz a jövőre vonatkozóan, ha most megértő magatartást tanúsítunk kétségbeejtő helyzete iránt és nem tesszük felelőssé az országot egy felelőtlen kormány magatartásáért."

A február 16-i jelentés közelebbről ismerteti, hogy miként kellene a német sajtóban szimpátiát és megértést mutatni Magyarország kétségbeejtő helyzete iránt. Az idevágó rész így hangzik:[2]

„Ajánlatos lenne, hogy a német sajtó ismét mérsékelje hangját Magyarországgal szemben és barátságos tónusban foglalkozzék vele. Különösen hálásan fogadnánk itt, ha valamelyik német újság alkalomadtán szimpátiát fejezne ki az iránt a nehéz küzdelem iránt, amelyet a magyarok most országuk integritásáért folytatnak. Ennek olyan formát lehetne és kellene adni, amely a nemzetiségek törekvéseinek is megfelel, miközben rá lehetne mutatni arra, hogy az új nemzetiségi politika Magyarország keretein belül számukra is biztosítja a nemzeti létet és a szabad fejlődést minden tekintetben. A német fél Magyarország integritása melletti kiállása már csak azért is aggály nélkül indokolt, mert tekintetbe veszi a német álláspontot ebben a kérdésben."

A német sajtó ilyesfajta állásfoglalása Magyarország integritása érdekében azonban nyomós aggályokat kelt.

Legalábbis kérdéses, hogy Magyarország újbóli megerősödése megfelel-e a német érdekeknek. Minél nagyobb és hatalmasabb lesz Ma-

gyarország, földrajzi helyzeténél fogva – a múlthoz hasonlóan – annál inkább befolyásolja majd a magyar politika a német birodalom Közel-Kelethez fűződő kapcsolatait. A románokkal és szerbekkel való végzetes ellentétek újra éledNének. A csehekhez fűződő kapcsolataink még inkább megnehezülnének. Egy kicsiny és gyenge Magyarország viszont előreláthatóan arra kényszerülne, hogy Német-Ausztriára és ezáltal a német birodalomra támaszkodjék.

Ezzel szemben egy Nagy-Románia létrejötte, amely Besszarábián és Bukovinán kívül egész Erdélyt és a Bánát jelentős részét is magában foglalná, előnyös lehetne a német politika jövőbeni alakulására Romániában és ezzel az egész Balkán térségében. Az újonnan megszerzett területek képviselőinek, mindenekelőtt az erdélyi politikusoknak a segítségével válna a leghamarabb lehetővé Brătianu és a liberálisok hatalmának megtörése Bukarestben és a kapunyitás egy új, németbarát politika előtt. Ezenkívül a román államhoz megközelítőleg egymillió német tartozna, akik jól szervezettek, mint az erdélyi szászok, és nem fogják elmulasztani, hogy befolyásuknak az új Románia politikájában érvényt szerezzenek.

A németség fennmaradásának szempontjából egy ilyen megoldás szintén üdvözölhető lenne. A németeket ugyanis a magyarok, mihelyt ismét felülkerekednének, valószínűleg ugyanúgy elnyomnák, mint korábban, ezzel szemben az erdélyiek a magyarok súlyos nyomásától megszabadulva, nyilvánvalóan síkraszállnának azért, hogy a románok az újonnan bekapcsolt néptörzsek számára a lehető legnagyobb szabadságot biztosítsák. Minden eddigi hír szerint az erdélyi politikusok a bukaresti tárgyalások során megfelelnek azoknak az elvárásoknak, amelyeket e tekintetben joggal támasztottak velük szemben.

Ezért nézetem szerint politikai okokból nem ajánlatos kiállni a sajtóban Magyarország integritása mellett. Ez egyébként sem felelne meg a német nép érzéseinek, amelyet felizgatott a jelenlegi magyar kormány tőlünk való elszakadása és egész magatartása. Mindamellett a román vagy a szerb, illetve jugoszláv törekvések melletti nyilatkozat sem lenne jelenleg kívánatos. Inkább az lenne célszerű, ha a német sajtó a lehető legkevesebbet foglalkozna ezzel a kényes kérdéssel. Más vonatkozásban a magyar nép melletti szimpátia-megnyilvánulások, amelyek nem érintik a területi kérdéseket és bizonyos határokat nem lépnek túl, helyeselhetők, mivel mindig érdekünk lesz, hogy Magyarországgal – akár nagy lesz, akár kicsiny – a legjobb kapcsolatot tartsuk fenn, helyzetéből fakadóan ugyanis a Közel-Kelet irányába vezető területet képez.

P. A. des A. A. Bonn Österreich 95. Die Beziehungen Deutschlands zu Ungarn. (Számozás nélkül.)

Jegyzet

1 Cím nélküli belső feljegyzésről van szó. A margóra tett észrevételek alapján úgy tűnik, hogy a Külügyi Hivatal itt összefoglalt álláspontját megbeszélték Fürstenberg gróffal.

2 A szóban forgó jelentést az ismétlések elkerülése érdekében nem közöltük. A mindössze háromoldalas irat röviden és kritikusan ismerteti néhány német sajtóorgánum cikkét a magyar politika egyes kérdéseiről.

II. A Magyarországi Tanácsköztársaság

A rendelkezésünkre álló német diplomáciai iratok nem adnak összefüggő képet a Magyarországi Tanácsköztársaság történetéről. De a főkonzuli jelentések nyújtotta mozaikok mégis értékesek. Sajátos képet adnak mind a magyar politikai viszonyokról, a gazdasági és szociális helyzetről, a tanácskormány intézkedéseiről, az intervenció alakulásáról és más fontos kérdésről, mind pedig a német diplomaták konzervatív-arisztokratikus politikai gondolkodásáról. Hiszen proletárforradalmat, addig ismeretlen társadalmi-politikai folyamatot kellett e diplomatáknak interpretálniuk, méghozzá olyan történelmi pillanatban, amikor a proletárforradalmi változás javíthatta Németország külpolitikai helyzetét, de végzetes lehetett társadalmi rendjére.

A Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltásakor – 1919. március 21-én – Versailles-ban még folytak a béketárgyalások és számos jel mutatott arra, hogy Németországnak súlyos feltételekkel kell számolnia. E feltételeket természetesen befolyásolhatta a német politika, amely ezekben a hónapokban a merev, az újabb konfrontációt is vállaló elutasítás és a rugalmas kompromisszumkészség között ingadozott és feszülten figyelte a nemzetközi erőviszonyok alakulását. A feltételek elsősorban azonban attól függtek, hogy az intranzigens németellenesség milyen mértékben fogja meghatározni az antanthatalmak külpolitikáját. Ezt jórészt ugyan e hatalmak belpolitikai helyzete határozta meg, de kényszerítő befolyást gyakorolhattak a nemzetközi változások is.

Magyarország szembeszegülése – a Vix-jegyzék elutasítása –, a német polgári sajtó interpretálásában: „bolsevizmusba menekülése" növelte az antant, közelebbről Franciaország nehézségeit – legalábbis Délkelet-Európában –, és bizonyos óvatosságra, nagyobb körültekintésre intett a német kérdés kezelésében is. Ez természetesen nem kerülte el Berlin figyelmét sem, de Németországban nem volt annyi erő, sem elegendő elszántság ahhoz, hogy feladja azt a letargikus passzivitást, amely 1918 novembere óta diplomáciáját Délkelet-Európában jellemezte, és azt dinamikus, koncepciózus külpolitikára cserélje fel.

A korabeli német diplomáciai iratokból elutasító álláspont olvasható ki a Magyarországi Tanácsköztársasággal szemben, mintegy annak a rosszindulatú elfogultságnak a folytatása, amelyet az addig közölt jelentések a magyar kommunistákra és általában a bolsevizmusra vonatkozóan tükröznek. Nincs meggyőző jele annak, hogy a német diplomácia megkísérelte volna a térségben bekövetkezett hatalmi-politikai változásokat a maga hasznára fordítani. Még annyira sem, mint a német polgári sajtó, amelynek egy része – legalábbis kezdetben – egyfajta külpolitikai manővert vélt felfedezni a március 21-i magyar fordulatban, olyan változást, amelyet elsősorban nem a szociális ellentétek, hanem a területveszteségek miatti nemzeti kétségbeesés okozott. Ezért nem tartotta azt elvetendőnek, sőt arra biztatta a német diplomáciát, hogy használja ki az új helyzetet, kényszerítse mérsékletre az antantot, hivatkozzék arra a veszélyre, amely a magyar példa Németország általi követéséből származhat. A német diplomáciai megfigyelőket azonban nem tévesztette meg a látszat: jelentéseik nem hagytak kétséget afelől, hogy Magyarországon proletárforradalom robbant ki. Márpedig ennek hatása felmérhetetlen volt a nemzetközi forradalmi törekvésekre, nem utolsósorban magára a német munkásmozgalomra.

Figyelembe kell vennünk, hogy a politikai konszolidáció Németországban is lassan és rendkívül ellentmondásosan valósult meg. 1919 tavaszán – miközben Weimarban a nemzetgyűlés a polgári demokratikus alkotmány kidolgozására koncentrálta erejét – az országban újabb és újabb tömegmozgalmak robbantak ki, mégpedig mindenekelőtt a tanácsok hatalmának biztosítására és visszaszerzésére, azaz a polgári konszolidáció megakadályozása céljából. Csúcspontjukat e mozgalmak a bajor tanácsköztársaság kikiáltásával érték el. 1919. április 7-én került sor erre, s győzelmében nagy szerepe volt a három héttel korábban megszületett Magyarországi Tanácsköztársaság ösztönző hatásának. Azonnal felmerült a kapcsolatteremtés gondolata Budapest és München között, s mivel Ausztriában is erősödött a nyugtalanság, a kortársak előtt az sem tűnt kizártnak, hogy rövid időn belül létrejön a bajor–osztrák–magyar tanácsköztársaságok szövetsége. 1919. május első napjaiban azonban Noske csapatai vérbe fojtották a bajor tanácsköztársaságot, Ausztriában pedig már ezt megelőzően leszerelték a forradalmi megmozdulást.

Belpolitikai szempontokból tehát Németországnak is érdeke volt – talán nagyobb mértékben, mint a távolabbi és belsőleg szilárdabb antanthatalmaknak – a forradalom magyarországi gócpontjának mielőbbi felszámolása. Külpolitikai szempontból azonban ez nem volt érdeke. Hiszen az antant kelet-európai (szovjet-orosz) és délkelet-európai nehézségei növelhették Németország súlyát és jelentőségét a térségben. Végső fokon szükségessé tehették a Szovjet-Oroszország elleni intervencióba való bevonását, ennek megfelelően a német hadsereg részleges reorganizálását és a versailles-i békefeltételek enyhítését.

A Magyarországi Tanácsköztársaság léte nem hozhatott ugyan jelentős változást ebben a tekintetben, de hozzájárulhatott egy ilyen fordulathoz. Annál inkább, mert fennállása és a versailles-i békefeltételek Németországgal való elfogadtatása időben egybeesett. 1919. május 7-én vált ismertté a békeszerződés szövege, s a német közvélemény első reagálása a határozott elutasítás volt. A május 12-én megtartott nemzetgyűlési vitában a pártok még felléptek a szerződés ellen és módosítását követelték. De miután egy újabb háború kockázatát nem vállalhatták, néhány héttel később – június 22-én – a weimari parlament szótöbbséggel mégis elfogadta, június 28-án pedig a közben újjáalakított német kormány Versailles-ban aláírta azt. Addig azonban tisztázatlan volt Németország magatartása, s az antanthatalmaknak minden eshetőségre, még esetleges katonai megmozdulásra is számítaniok kellett.*

A vázolt külpolitikai helyzet, a pártok nyílt állásfoglalása a versailles-i döntéssel szemben, magyarázza a német diplomáciai jelentések állásfoglalásait a magyar tanácskormány külpolitikájáról. Ellentétben az őszirózsás forradalom idejéből származó iratokkal, amelyek élesen támadták az akkori magyar kormányok külpolitikai terveit és törekvéseit, a március 21-i után keltezettek e tekintetben hangot váltottak: tudomásul vették a Magyarországi Tanácsköztársaság többnyire antantellenes külpolitikai lépéseit, nem üdvözölték, de nem is ítélték el azokat.

A német magatartás tisztázatlansága miatt a német diplomácia megfigyelésen és várakozáson kívül semmit nem tett a magyar kérdésben. Budapesthez fűződő diplomáciai kapcsolatait március 21. után is fenntartotta, s bár a gondolat felmerült, később sem szakította meg azokat.

* A kérdést, Németország magatartását a versailles-i békeszerződés meghirdetése után és a belpolitikai vitákat, részletesebben e kötet szerkesztője „Németország 1918–1919" című, már említett munkájában (192–213. old.) ismerteti.

Tudomásul vette, hogy a magyar proletárkormány is készséget mutat e kapcsolatok fenntartására, de az erősítésükre irányuló magyar kísérleteket elhárította. Ám annak is tudatában volt, hogy Magyarország az ellenforradalmi erők uralma alatt sem keresztezné Németország délkelet-európai érdekeit, sőt belpolitikai szempontból csak ebben az esetben lenne megbízható és elfogadható partnernek tekinthető. Ez is befolyásolta a magyar eseményekről szóló beszámolók hangnemét és állásfoglalásait. A nyílt ellenszenv a forradalmi és a nyílt rokonszenv a mérsékelt, sőt a kifejezetten ellenforradalmi erőkkel és működésükkel szemben, nemcsak osztályérdekeket fejezett ki, hanem azt a meggyőződést is, hogy az ellenforradalmi fordulat a külpolitikában sem lesz kedvezőtlen Németország számára.

Az első, itt közölt jelentés 1919. április 10-én kelt, mintegy három héttel a magyar és három nappal a bajor tanácsköztársaság kikiáltása után, végül hat nappal a román támadás megindulása előtt. Erre az időpontra már számos olyan intézkedés történt Magyarországon, amelyből egy új politikai rendszer, sőt egy új társadalom körvonalai rajzolódtak ki, s még nem lehetett tudni, hogy az antant milyen ellenlépéseket tesz a magyar proletárforradalommal szemben.

Az előbbi kérdésre vonatkozóan a budapesti főkonzulátus már korábban is a valóságnak lényegében megfelelően tájékoztatta Berlint. Március 30-án küldte el első összefoglalását a magyar fordulatról, amelyben szükségesnek tartotta hangsúlyozni, hogy „a kommunista eszmék megvalósítása során a magyar tanácskormány... az orosz példát követi..., belső berendezkedését tekintve teljesen Oroszországhoz alkalmazkodik". A gazdasági életet „kommunizálta", rövidesen állami tulajdonba veszi a földet és „kíméletlen diktatúrát" valósít meg. Ez a diktatúra egyértelműen az arisztokrácia, a klérus, a nagytőke, azaz a volt uralkodó osztályok ellen irányul.*

Az antant álláspontját a magyar kérdésben 1919. március végén, április elején még nem ismerhették ugyan a német diplomaták, de bizonyos puhatolódzások erre vonatkozóan is kivehetők az iratokból. A budapesti német katonai megbízott – von Massow ezredes – például már március 23-án számolt egy esetleges katonai intervencióval a Magyar Tanácsköztársaság ellen. „Mivel a franciák a nekik szóló kihívást aligha fogják zsebre vágni – írta – számítani lehet a cseh és talán a román, valamint a szerb csapatok előretörésével." A Tanácsköztársaság katonapolitikai helyzetét mégsem tartotta teljesen kilátástalannak. Utalt

* P. A. des A. A. Bonn, Rumänien Nr. 29. A főkonzul 1919. március 30-i jelentése.

ugyanis a szovjet-orosz csapatok ukrajnai sikereire, valamint a moldvai és besszarábiai forradalmi mozgolódásokra, s úgy gondolta, hogy Romániának előbb a saját háza táján kell rendet teremtenie, mielőtt beavatkozhatna a magyar ügyekbe. Ami pedig a szerbeket illeti, azoknak kezét lekötik a horvátok, s „így a helyzet a franciák számára, akiknek ma egész Magyarországon csupán 20 000 ember áll rendelkezésükre, kedvezőtlen".*

Mindamellett a német diplomatákhoz hasonlóan von Massow ezredes is biztos volt a Magyarországi Tanácsköztársaság gyors összeomlásában, ezért a vázolt helyzetből távolabbi következtetéseket nem vont le, jelentése Berlin számára a passzív kivárás taktikáját sugallta. Ugyanezt a taktikát erősítette az a feltételezés is, amely szerint Németország pozícióit a béketárgyalásokon rontaná Berlin esetleges pozitív magatartása a magyar eseményekkel szemben, negatív vagy legalábbis tartózkodó álláspontja viszont kedvező következményekkel járna. Mindenesetre ezt jelezte egy 1919. április 4-i távirat, amelyben Wedel bécsi német követ értesítette feletteseit, hogy Cuninghame ezredes, a bécsi angol katonai misszió vezetője a német követség bizalmasa előtt utalt volna arra az idegességre, amelyet a Magyarországi Tanácsköztársaság létrejötte Párizsban kiváltott és ezzel összefüggésben kijelentette volna: „Ha Németország szilárd és tárgyilagos marad és nem provokálja a szövetségeseket fenyegetésekkel és triumfáló gesztusokkal, úgy gyors és elviselhető békére lesz kilátás. Az Anschluss kérdésében és a cseh–német ügyben a döntést el kell halasztani. Magyarországgal szemben az antant nem fog fellépni, de népszavazást, illetve választásokat fog követelni."**

A semleges magatartással – amint már utaltunk rá – együtt járt a diplomáciai kapcsolatok fenntartása, de nem jelentett közeledést Magyarországhoz. Garbai Sándor, a Forradalmi Kormányzótanács elnöke már március 25-én bejelentette, hogy a németek és osztrákok nála jártak és „kérték konzulátusuk neutralizálását".*** Fürstenberg gróf is beszámolt arról, hogy „naponta tárgyalásokat folytatott" a magyar kormány illetékeseivel, különösen „a német tulajdon megvédése

* Ugyanott. Österreich 92. Nr. 1. Bd. 28. A Külügyi Hivatal 1919. április 7-i átirata, amelyben megküldi von Massow ezredes 1919. március 23-i jelentését a Hadügyminisztériumnak.

** Ugyanott. Österreich 95. Bd. 29. Die Beziehungen Österreichs zu Deutschland. A bécsi német követ 1919. április 4-i távirata a Külügyi Hivatalhoz.

*** PI Archívum, 601. f. 2/a. 6. e. A Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 25-i ülése. 3–4. old.

céljából" és a Magyarországon tartózkodó német állampolgárok ügyes-bajos dolgaiban.

A megbeszélések központi kérdése maradt továbbra is a szénszállítások problémája. Magyarországnak égető szüksége lett volna a német szénre mind az ipari termelésben, mind a közlekedésben. Annál is inkább, mert az antant az 1914 óta tartó gazdasági blokádot Magyarországra vonatkozóan még ekkor sem szüntette meg. A német kormány azonban nem tudott és nem is akart segíteni. A magyar megkeresést kénytelen volt elutasítani, mert – egy feljegyzés szavai szerint – azon „nagy előnyök dacára, amelyeket egy Magyarországgal megkötött szerződés jelenleg a Német Birodalom számára biztosítana – jelentős értékű gyapjú, mangánérc és gabona kiviteli engedélyének eléréséről volt szó –, a magyar kívánságoknak mindmáig nem tudtunk eleget tenni, mert a szénexport a német termelés mai súlyos helyzete miatt a kívánt mennyiségben nem volt lehetséges".*

Ezen túlmenően azonban az elutasítást külpolitikai megfontolások is motiválták. A budapesti főkonzulnak szóló személyes és persze bizalmas instrukció szerint „politikai szempontból jelenleg nem lenne kívánatos a mostani magyar kormányt, még ha arra képesek is lennénk, szénszállításokkal támogatni, mivel ezáltal bizonyos mértékig alapot adnánk az antant azon állításának, hogy támogatjuk a bolsevizmust, s érdekünk, hogy e feltevést elkerüljük".**

A nyílt visszautasítást mégsem vállalta a német kormány, kilátásba helyezte a kérdés ismételt megvizsgálását, s így a szénkérdés a Tanácsköztársaság egész ideje alatt állandóan napirenden volt, anélkül, hogy megoldódott volna. A halogatást egyrészt a Magyarországon lévő német ingó és ingatlan tulajdon megvédésének szándéka, másrészt – és talán elsősorban – az a már említett feltevés indokolta, hogy különös tekintettel a Párizsban folyó békekonferenciára, „Németországnak érdeke, ha a jelenlegi rezsim legalább még egy rövid ideig fennmarad Magyarországon".***

Egyfelől a Magyarországi Tanácsköztársaság fennmaradása, másfelől viszont a magyar proletárforradalom – mielőtt az továbbterjedne – felszámolása: ez a kettős érdekeltség arra ösztönözte a német diplomatákat, hogy tárgyilagosan tájékoztassák a magyar eseményekről Ber-

* P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Nr. 10. Bd. 6. A Külügyi Hivatal 1919. április 7-i feljegyzése.

** Ugyanott. A Külügyi Hivatal 1919. április 14-i távirata.

*** Ugyanott.

lint, kellő információt adjanak életképességének és a nemzetközi következmények mérlegeléséhez. Az alább közölt jelentésekből mindenesetre kiolvasható az erre irányuló határozott szándék.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. április 10.

Magyarország a bolsevisták uralma alatt

Előre látható volt: a Forradalmi Kormányzótanács által elrendelt helyi *tanácsválasztásoknak* nem az volt a céljuk, hogy a lakosság szabad akaratnyilvánítását és befolyásmentes állásfoglalását biztosítsák az új állami renddel kapcsolatban. Az általában a szervezett munkásságra szűkített választójog és a választások egész lefolyása világosan mutatja, hogy a választók akaratát erősen korlátozták, mivel az csak a mostani diktatúra fenntartására irányulhatott. Fenyegetéssel és terrorral kényszerítették a „proletárokat" a választásokra; választójoguk pedig általában csak abból állt, hogy a választóhelyiségekben nekik átnyújtott nyomtatott listákat – többnyire olvasatlanul – átadhatták a választási bizottságoknak; sőt, sok esetben a választók a kezükbe sem kapták a listákat.

Csak így érthető, hogy a szocialista párt[1] hivatalos jelöltjeit Budapest minden kerületében csaknem egyhangúlag megválasztották és a választások a legnagyobb rendben és nyugalomban zajlottak le, hiszen az oppozíciót, legalábbis polgári részről, kezdettől fogva lehetetlenné tették. Csak a VIII. kerületben kíséreltek meg a legszélsőségesebb kommunisták választási puccsot végrehajtani úgy, hogy a központi választási bizottság az állítólagos szabálytalanságok miatt szükségesnek látta a választások annullálását és új választások kiírását. Ezeknek az úgynevezett „választásoknak" nyilvánvaló célja csak az, hogy egyfelől demonstrálja befelé a proletariátus szolidaritását és ezzel a polgári társadalmi körökkel szembeni hatalmát, másfelől a tömegválasztásokkal és azok méltóságteljes lefolyásával legitimálja kifelé a diktatúrát. A sajtó is ebben az értelemben méltatta részletekbe menően ezt a választási színjátékot.[2]

Budapesten összesen 1780 tanácsot választottak, amelyekre a

választási szervek teljesen ellenőrizhetetlen megállapítása szerint mintegy félmillió szavazatot adtak le. A vidéki választásokról nagyon gyér hírek szólnak. Ezek szerint egyes városokban a választásokat vagy nagy részvétel mellett tartották meg, vagy pedig későbbi időpontra kellett halasztani, mivel a rendelkezésre álló idő rövidsége miatt nem tudták időben megtenni az előkészületeket. De úgy tűnik, mintha vidéken a Tanácsköztársaság általában kevésbé találna megértésre és különösen a falusi lakosság egyre határozottabban elutasítaná az új fordulatot. Így semmit nem lehet hallani a parasztanácsokról, amelyek pedig a tanácsi alkotmány szerint a jövőbeni törvényhozó testület egyik, a munkás- és katonatanácsokkal koordináló részét képezik. Mindenesetre kétséges, hogy a helyi tanácsok által delegált birodalmi tanács összeállítható lesz-e f. hó 14-ig. De végül is nem szükséges, hogy egy diktatúrát ilyen formális akadályok zavarjanak uralmának gyakorlásában.[3]

A *Tanácsköztársaság helyzete* a múlt heti sikertelen puccs után ismét biztosabbnak látszik, a fővárosban legalábbis a legnagyobb nyugalom uralkodik.[4] De ez a kormány is osztozik minden kormány sorsában, mert minden radikalizmusa ellenére sem tud olyan radikális lenni, hogy ne álljon *vele szemben egy még radikálisabb oppozíció.* Ennek még maga a jelenlegi kormány is túlzottan mérsékelt, legalábbis a mostani összetételében; az oppozíció követeli a kommunista program végrehajtását a legvégső következményekig, lehetőleg a burzsoáziával szembeni erőszak alkalmazását. Különösen a szociáldemokrata szakszervezetek ellen harcol, mivel azokba az utóbbi időben állítólag oly sok polgári elem furakodott be, hogy az a munkások befolyását még a párton belül is komolyan veszélyezteti. *A lényegét tekintve ezeknek a nyilvánvalóan kommunista elemeknek csak az a fontos, hogy zavart keltsenek és az országot a teljes anarchiába döntsék; a szervezett munkásság viszont nem akar tudni ezekről a zavartkeltőkről és általában energikusan állást foglal velük szemben.* Mivel a kormány tudja, hogy helyzetét nagyon megnehezítik ezek a jöttment kommunisták és a párt egységét is erősen veszélyeztetik, kifelé – legalábbis egyelőre – azt a látszatot kívánja kelteni, hogy egységesen akar velük szemben fellépni. Ám a kormányhoz legközelebb álló sajtó magatartása egyértelműen bizonyítja, hogy a valóságban még a vezetésben sincs teljesen egységes álláspont: miközben a szociáldemokrata *Népszava* csaknem naponta igen élesen kirohan a tegnapi szocialisták és a mai hirtelen átállt kommunisták ellen, a kommunista *Vörös Újság* nyilvánvalóan inkább a szélsőséges irányzathoz húz.

Az oppozíció önmagában véve nem túlzottan jelentős, de napról

napra erősödik, mivel gyorsan nő az elégedetlenek és a csalódottak száma. Annak ellenére ugyanis, hogy a kormány mindenféle rendszabályokkal, amelyek a legmesszebbmenően a dolgozó osztályok javát akarják, a tömegek megnyugtatására törekszik, eddigi munkája, amely csak a megsemmisítést szolgálta, nemcsak nem felelt meg a túlzott reményeknek és a növekvő igényeknek, hanem olyannyira megnehezítette és összekuszálta a mindennapi életkörülményeket, hogy a maga keltette elkeseredés egyre gyorsabban terjed a munkások körében. Így – dacára a diktatórikus hatalmi eszközöknek, amelyeket kíméletlenül igénybe vesz – a kormány nem volt képes a lakáskérdést kielégítő módon megoldani, hanem rendszertelen eljárásaival ezen a területen olyan mértékű zűrzavart keltett, hogy azt az utóbb tervezett drákói újraszabályozás sem igen szüntetheti meg. Bár az elégedetlenek nagyobb része minden bizonnyal ismét vissza fog térni a mérsékeltebb irányzathoz, sokan mégis átállnak a szélsőségesek táborába és a kormánynak a legnagyobb határozottságra van szüksége, ha e tömegeket féken akarja tartani. Annál is inkább, mivel a Vörös Hadsereg egy része, miként azt az április 3-i események mutatták, szintén a felforgatókkal tart.[5] A kormány őszinte fáradozását arra, hogy megtörje ennek a megbízhatatlan szoldateszkának az egyeduralmát, az a törekvése bizonyítja, hogy mérsékelt elemeknek a hadseregbe való felvételével is paralizálja ezeknek a pretoriánusoknak a befolyását, akiknek pedig hatalmát köszönheti, de akik hajlandók megdöntésében is közreműködni. Továbbá az a célja is erre mutat, hogy a tartalékos munkászászlóaljak segítségével – amelyeket most állítanak fel az üzemekben a szervezett munkásság határozott követelésére – sakkban tartsák a vörös csapatokat. Annak ellenére, hogy a munkások felfegyverzése kétségtelenül hozzájárul a mostani uralom megszilárdításához, a polgári körökben ez az intézkedés általában megnyugvást kelt, mivel a szervezett munkásság iránti bizalom összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint a többnyire kétes elemekből összeállt vörös egységek iránt. Titokban e körök mindenesetre abban reménykednek, hogy a munkászászlóaljak egyszer megdönthetik a jelenlegi rezsimet és mérsékeltebb kormányt állíthatnak fel.

Egyidejűleg ezzel a balról jövő oppozícióval, a tanácskormánynak egy jobbról jövő és minden jel szerint erősödő ellenállással is kell számolnia. A városi polgárság akciója azonban kizártnak látszik; Budapesten legalábbis összeszorított fogakkal alkalmazkodik a rendkívül nyomasztó önkényuralomhoz, vagy külföldre, illetve vidékre meneküléssel próbál kitérni az üldözés elől. Az a körülmény, hogy a vidék helyzetéről oly

kevés megbízható hír érkezik, egyértelműen bizonyítja, hogy a hírek a tanácskormány számára nem teljesen örvendetesek. És az a látszat, mintha a kormány uralma általában csupán Budapestre korlátozódna, miközben vidéken részben csak a vörös gárdák önkényuralmán keresztül gyakorolná hatalmát. Eltekintve a vadul terjedő rémhírektől, olyan események mutatják, hogy vidéken a jelenlegi rendszer közel sem általánosan elismert, amelyeket a sajtó csak mellékesen említ. Így például az újságok, amelyek közismerten igen szigorú cenzúra alatt állnak, az utóbbi időben gyakran írnak ellenforradalmárok letartóztatásáról és elítéléséről, akiknek esetében azonban egyáltalán nem a régi rendszer exponált politikusairól, hanem többnyire parasztokról, minden bizonnyal a falusi középosztály tagjairól van szó.

Más újsághírek, amelyeket egyébként megbízható tanúk egészítenek ki, valóságos felkelésekről adnak jelentést. Ezek az ország különböző részein, így Sátoraljaújhelyen, Zemplén megyében, Gyöngyösön, Sopron környékén, és más helységekben zajlottak le a falusi lakosság körében. Úgy látszik azonban, hogy a félelmetes Vörös Őrség ezeket vérbe fojtotta. De mégis a falusi lakosság erős nyugtalanságára mutatnak, arra, hogy e lakosság a dolgok új rendjével vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon nehezen tud megbarátkozni. Nyilván egyelőre csak szórványos helyi megmozdulásokról van szó, amelyek különböző okokból keletkeznek, és az előkészület, valamint a céltudatos vezetés hiánya miatt nem tudnak sikert elérni. Ám politikai körökben gyakran számolnak azzal, hogy rövid időn belül az egész országban egységesen meg fogják szervezni az ellenállást, és attól nagy sikert remélnek. Annál is inkább, mert a fordulat teremtette új viszonyok növekvő elégedetlenséget keltenek és a kormány aligha tud úrrá lenni az egyre súlyosabb élelmiszerhiány okozta, önmagában véve is nehéz helyzeten. Hogy ezek a várakozások nem pusztán a polgári körök kívánságai és reményei, azt egy proletariátusnak szóló hivatalos figyelmeztetés mutatja, amely szerint meg kell őrizni a nyugalmat és az egységet, súlyos idők előtt áll ugyanis a proletariátus uralma, mivel szervezkedik az ellenforradalom.

Függetlenül a gazdasági és szociális változásoktól, amelyek széles körökben – legalábbis egyelőre – csak csendes ellenállásba ütköznek, a *jelenlegi kormány hivatalos nemzeti álláspontja,* amely a bolsevizmus tanításainak megfelelően teljesen tagadja a nemzeti elvet, szintén *nem talál általános helyeslésre.* A Smuts tábornokhoz intézett jegyzékben a tanácskormány először jelentette ki hivatalosan, hogy *nem áll a területi integritás alapján.* Még ha ezt a nem teljesen feltétel nélküli nyilatkozatot nem egészen őszintén tették is meg, hanem minden valószínűség

szerint csak ügyes manőverről van szó, a lakosság nagy részében mégis minden bizonnyal mély elkeseredést fog kiváltani. Hiszen a hivatalosan hirdetett internacionalizmus egyáltalán nem közös álláspontja az egész népnek, sőt a mostani rezsim közvetlen hatalmi szerveiben, így különösen a *Vörös Hadseregben, még mindig a nemzeti sovinizmus uralkodik.*

De minden jel szerint ettől még maga a kormány sem szabadult meg teljesen, legalábbis erre lehet következtetni a nemzetiségekkel szembeni magatartásából. Bár hivatalosan közölte, hogy a magyar tanácsköztársaságon belül minden nemzetiség, amely zárt települési területen él, saját nemzeti tanácsot és végrehajtó bizottságot hozhat létre, mindazonáltal a nemzetiségek körülményeit figyelmen kívül hagyó megyei hatóságokat mindenütt meghagyták. Így a *tisztán német területeken, mint Sopronban, magyar politikai megbízottak működnek, akik a német lakosság kívánságait teljesen figyelmen kívül hagyják,* sőt, ismert személyeket üldöznek német érzelmeik miatt. Kudarcba fullad – *úgy tűnik – a német iskolák létesítése is Budapesten* és a német vidékeken, mindenekelőtt *magának a kormánynak az ellenállása miatt.* Célszerű lenne talán *alkalomadtán a német sajtóban is rámutatni* erre a bolsevizmus elveivel ellentétben álló nemzetiségi politikára.

A területi integritás feladásával azonban elsősorban a keleti fronton álló *székely csapatok* nem értenek egyet, és kérdés, hogy ezek a csapatok, amelyek főleg hazájuk mielőbbi felszabadítását kívánják a román uralom alól, végül is nem fognak-e a románok helyett Budapest ellen masírozni, ha felismerik, hogy törekvéseik támogatására a kormány részéről nem számíthatnak.[6] Hogy egyes körök gyűlölete a bolsevista rezsimmel szemben milyen messzire megy, bizonyítja azon szándékuk, hogy Magyarország ellenségeivel szövetkezzenek ellene, amint azt a magyar politikusok Prágában és egyebütt kifejtett propagandája mutatja.

Szemben ezekkel az ellenirányzatokkal, amelyek korunkban fenyegetik a mai rezsim uralmát, a kormány elsősorban a Vörös Hadseregre támaszkodik, amelyet minden eszközzel a lehető legerősebben ki akar építeni, de amely éppen ezért egyre megbízhatatlanabb lesz a diktatúra számára. Egyidejűleg az egész országban nagyarányú propaganda folyik, hogy híveket szerezzenek az új rendszernek. De mivel a legtöbb esetben ezt a propagandát szélsőséges kommunisták folytatják, gyakran éppen ellenkező az eredmény: főleg az általában konzervatív falusi lakosságban nem találnak megértésre az új, mindent felforgató tanítások. A belföldi propaganda mellett szisztematikusan folyik a bolsevizmus terjesztése külföldön is. Ebből a célból itt különböző nyelveken kommunista kurzusokat tartanak, amelyekre főleg a szomszéd államok itt élő polgárai közül toboroznak.

Ha nem akarunk is számításba venni egy, a magyar bolsevizmussal szembeni akciót az antant részéről, amelynek szándékairól nincs képünk, mivel csaknem kizárólag a belföldi sajtó információjára vagyunk utalva, jóllehet a bolsevizmus – lényegéből következően – szükségszerűen agresszív kell hogy legyen minden, nem bolsevista állammal szemben, ezért a szomszéd államokkal való konfliktus hosszabb időn át nem látszik elkerülhetőnek; tehát, ha teljesen eltekintünk is egy kívülről jövő fegyveres beavatkozástól, a tanácskormány még akkor is oly végtelenül súlyos nehézségekkel áll szemben az országon belül, hogy hosszabb ideig aligha tarthatja magát. Az Oroszországra való utalás, ahol a bolsevizmus már két éve uralkodik, nem helyénvaló, mivel az orosz bolsevizmus mindeddig olyan időben állt fenn, amikor az egész világ háborúban volt; kérdéses, hogy még sokáig fennmarad-e akkor is, ha ismét visszatér az alkotó béke a maga idegeket megnyugtató hatásával. Nem szabad továbbá elfelejteni, hogy a nagy kiterjedésű Oroszország összehasonlíthatatlanul nagyobb gazdasági és stratégiai lehetőségekkel rendelkezik, mint a mostani megcsonkított és csaknem teljesen elszigetelt Magyarország.

Még ha a bolsevizmus előtt nyilvánvalóan nemes célok lebegnek is, módszerei éppen olyan nyilvánvalóan barbárak és embertelenek, s így az emberiség érdekében kifejezetten kívánatos, hogy e célok soha ne lehessenek elérhetőek, mert azok, ha egyáltalán megvalósíthatóak, csak végtelenül nagy értékek és a jövő generációk elnyomorodása árán érhetőek el. A magyar bolsevisták is, akiknek becsületes szándékaiban általában nem szükséges kételkedni, noha erre elég ok lenne, eddig csupán rombolni voltak képesek, s ezen nem változtatat az a törekvésük sem, hogy a rombolással szükségszerűen együtt járó kegyetlenségeket némiképp enyhítsék; az ő útjuk is egyelőre csak a halál útja lesz, amelyből hosszú időn át nem keletkezhet új élet. A magyar bolsevisták is beleesnek a győztes elvakultságába, a győztesébe, aki a legyőzöttnek feltételeket diktál és nem gondol arra, hogy abból csak új gyűlölet és harc keletkezik, az emberek igaz testvérisége és megbékélése sohasem alakulhat ki belőle. Ez a cél pedig nyilván nem éri meg a hozott áldozatokat.[7]

E jelentés másolatát közvetlenül megküldöm Bécsbe, a nagykövet úrnak.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 12 429.

Jegyzet

[1] Az MSZDP és a KMP egyesülésével 1919. március 21-én megalakult pártról van szó.

[2] A tanácsválasztásokat 1919. április 7-én tartották meg, néhány megyében április 6. és 10. között. A választójog a jelentéssel ellentétben nem korlátozódott a szervezett munkásságra: a magyar történelemben addig példátlan számban kapott a lakosság – összesen mintegy 4,5 millió ember – szavazati jogot. Budapesten és általában a vidéki városokban a szavazásra jogosultak többsége, falun, több mezővárosban és Nyugat-Magyarország kisebb városainak egy részében viszont kisebbsége járult az urnák elé.

[3] Utalás a budapesti kerületi tanácsok és pártszervezetek küldöttei által 1919. március 31-én elfogadott ideiglenes alkotmányra. A választásokat ennek alapján tartották meg. A jelentés nem említi, hogy sok helyütt voltaképpen újraválasztásról volt szó, hiszen a tanácsok már korábban létrejöttek és működtek. A választások során megalakuló falusi tanácsok társadalmi bázisa gyakran valóban meglehetősen szűk volt, de nem annyira a tudatos szembenállás, mint inkább a kis- és középparasztsággal szembeni bizalmatlan elzárkózás eredményeként. A tanácstagok az Alföldön és a Dunántúl keleti és déli részén többnyire földmunkások és szegényparasztok voltak, a kis- és középparaszti, valamint a falusi iparos rétegek főleg a Dunántúl nyugati részein jutottak szóhoz. A Tanácsok Országos Gyűlése – a jelentésben szereplő „birodalmi tanács" kifejezés nyilván erre vonatkozik – 1919. június 14-én ült össze és 23-ig tanácskozott. Az április 7-i választásokat előíró rendelet szerint április 14-ig csupán az országos gyűlés küldötteit kellett megválasztani.

[4] A jelentés feltehetően Pogány József hadügyi népbiztos lemondatására és az ellene szervezett tüntetésre céloz. Az utóbbi éppen egy héttel a jelentés megírása előtt zajlott le. Ugyanezen a napon – április 3-án – alakították át a Kormányzótanácsot, amelyben már a 34 népbiztos közül 13 képviselte a kommunistákat.

[5] A Kormányzótanács április 6-i ülése tárgyalta a lakáskérdést. Megállapította, hogy a kiutalásokra kapkodás és gyakran túlzott szigor volt jellemző, s a lakáshivatal élére új vezetőket – Szamuely Tibort és Vágó Bélát – nevezte ki.

Az április 3-ára való utalás talán egy soproni megmozdulásra vonatkozik, amikor is a városban a bortermelők a szesztilalom ellen tüntettek és összeütköztek a kirendelt vörös katonákkal. Az eset négy halálos áldozatot követelt.

[6] A területi integritás feladásáról elhangzott kijelentések valóban Budapest ellen fordították a székely hadvezetés tisztjeit. Kratochwill ezredes, a hadosztály parancsnoka azonban ekkor még nem merte a nyílt szembefordulást vállalni, de együttműködést ajánlott fel a román hadvezetésnek, amelyet azonban egyelőre elutasítottak.

[7] Megjegyzés a margón: „Esetleg felhasználható a sajtóban." A megjegyzés feltehetően az egész bekezdésre vonatkozik.

Megjegyzés

Meglehetősen megkésve, a román támadás kezdete után több mint egy héttel adott először összefoglalót Fürstenberg gróf Magyarország gyökeresen megváltozott helyzetéről. Ebben bizonyára szerepe volt az információk hiányának és megbízhatatlanságának, amelyet ő maga is említ, de talán az is szerepet játszhatott, hogy a román támadás jelentőségét a magyar politikai vezetőkhöz hasonlóan a budapesti német diplomaták is későn ismerték fel. Bár a támadás előkészületeiről a Kormányzótanács tagjai már napokkal előbb tudtak, nem tettek ellenintézkedéseket, nem tudták felmérni a keletről fenyegető veszély nagyságát. A sajtó is hallgatott, nem adott hírt arról, hogy április 16-án az egész román front megmozdult, s hogy a magyar csapatok, elsősorban a székely hadosztály, meghátráltak.

A Kormányzótanács először csak április 18-án tárgyalta meg az intervenció okozta helyzetet, de még ekkor is optimistán ítélte meg azt. Nemcsak rosszul mérte fel az erőviszonyokat, hanem indokolatlanul derűlátó volt a nemzetközi helyzet megítélésében is, túlértékelte a jugoszláv területek forradalmi mozgalmait, túlzott reményeket fűzött a bajor tanácsköztársasághoz, amely április 13. óta kommunista irányítás alatt állt, nemkülönben az április 17-i bécsi tömegdemonstráció sikeréhez és Ausztriára gyakorolt hatásához. Rövid időn belül létrehozhatónak vélt egy magyar–osztrák–bajor szövetséget és megvalósíthatónak tartotta a magyar és az ukrán Vörös Hadsereg közötti közvetlen kapcsolatokat.

Fürstenberg gróf alábbi jelentése április 24-én azonban már a katonai és belpolitikai helyzet súlyosságát és a budapesti tömegek háborús

hangulatát, sőt lehangoltságát, másfelől viszont a forradalmi erők elszántságát tükrözi. Április 24-ére ugyanis már összeomlani látszott a román front. Két nappal korábban, egy újabb nagy erejű támadás következtében, román kézbe került a Ruténföld, Mátészalka, sőt Debrecen is. Délen pedig Gyula térségében manőverezett a román hadsereg. A székely hadosztály kudarcot vallott, vezetői a románokkal tárgyaltak, a középső és déli frontszakaszon álló magyar csapatok pedig itt-ott bátor és kemény ellenállás után megroppantak, visszavonultak. A visszavonulás pedig gyakran fejvesztett meneküléssé vált.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. április 24.

A román offenzíva hatása a belső helyzetre

A román támadásnak már első napjai is oly nagy izgalmat és zűrzavart keltettek a magyar tanácsköztársaságban, hogy az fennállását a legkomolyabban veszélyezteti. A keleti fronton végbementekről tulajdonképpen nem alkotható abszolút tiszta kép, mivel a sajtó a rendkívül szigorú cenzúra miatt csak egészen rövid hivatalos jelentéseket ad. Így a legvadabb híresztelések kaptak lábra. Azokból az igen komoly és messzemenő intézkedésekből azonban, amelyeket a Kormányzótanács szükségesnek tartott meghozni, arra kell következtetnünk, hogy a háborús események és azokkal összefüggésben a belső viszonyok a Tanácsköztársaság számára rendkívül vészterhes fordulatot hoztak. A román támadás kezdete óta a fővárosban egyfelől növekvő nyugtalanság észlelhető a mostani rezsim hívei között, másfelől viszont erősbödő reménykedés ellenfeleinek táborában.

Elkerülendő, amennyire csak lehetséges, az ebből a hangulatváltásból keletkező veszélyeket, a Kormányzótanács szombat délután a munkás- és katonatanácsok teljes ülésén napirendre tűzte a bel- és külpolitikai helyzetet.[1] Különösen Kunfi és Kun népbiztos mutatott rá nagyobb beszédben azokra a veszélyekre, amelyek a Tanácsköztársaságot belülről és kívülről fenyegetik. Kun kíméletlen nyíltsággal jelentette ki, hogy a Vörös Hadsereg a románok első rohamával szemben csak nagyon elszórtan fejtett ki ellenállást, a nagyobb frontszakaszokon megrémült hordaként futott szanaszét, sőt részben átment az ellenséghez. Azokon a területeken, amelyeket a románok előrenyomulásuk során meghódítottak, azonnal felszámolták a proletáruralmat és visszaállították a régi rendszert. Sőt, az ország egyes részein a lakosság be sem várta a románok bevonulását, hanem a helyi ellenforradalom maga vetett véget a proletárdiktatúrának. Általános mozgósításra a jelenlegi körülmények között egyáltalán nem lehet gondolni, mivel mindenekelőtt hiányzik a szükséges hadfelszerelés. Másfelől viszont – szólt tovább Kun beszámolója – ki kell egészíteni és meg kell erősíteni a Vörös Hadsereget, ha be akarjuk tömni a keleti fronton keletkezett réseket, és fel kell készülni a szerbek és a csehek várható offenzívájára is. A román támadás ugyanis nyilván csak bevezetése annak, az antant-imperializmus által diktált és támogatott offenzívának, amelyet a szomszéd államok a magyarországi Tanácsköztársaság ellen indítanak.

Kun Béla feltette a tanácsok gyűlésének azt a kérdést, hogy – tekintettel a rendkívül nagy veszélyre – hajlandók-e a proletáruralom fenntartásáért a legsúlyosabb áldozatokat hozni, miközben nyomatékosan hangsúlyozta, hogy bizonyos oldalról célzások történtek arra, miszerint a támadás leáll, ha a jelenlegi kormány átadná a helyét egy mérsékeltebbnek. Kun beszéde igen pesszimista volt, meglehetős egyértelműséggel adta tudtul, hogy a proletáruralom könnyen áldozatul eshet a belülről és kívülről jövő támadásoknak, noha a proletariátus még ebben az esetben sem vallana kudarcot, mivel uralma kezdettől fogva a világforradalomra épült, márpedig az mindenütt a világon előrehalad. Az ehhez kapcsolódó vitában néhány felszólaló – úgy tűnik – a helyzet békés rendezése mellett foglalt állást, mert Pogány csodálkozásának adott kifejezést amiatt, hogy a gyűlésen más álláspont is felmerülhetett, mint a legkíméletlenebb, legvéresebb harc álláspontja. Mindenesetre a békés hangokat elhallgattatták, különösen Pogány és Szamuely, akik felszólalásaikban a legvégsőkig menő harcot követelték nemcsak a külső ellenséggel szemben, hanem a hazai burzsoázia ellen is.

A radikális vezetők terrorja alatt a gyűlésen egyhangúlag úgy határoztak, hogy a tanácskormány és a munkástanács, valamint az egész munkásság fele menjen ki a frontra. E határozattal egyidejűleg egy sor rendelkezést hoztak, amelyek nagyon érzékenyen érintik a polgárságot: így minden kávéháznak zárva kell tartania és beszüntették a magántelefonálást. Teljes mértékben megtiltották az utcákon, a lakásokban való gyülekezést, külön engedély nélkül éjjel 11 óra után senki nem tartózkodhat az utcákon, a lakásokat pedig ugyancsak 11 óra után nem szabad kivilágítani. E rendszabályok szigorúsága valószínűleg

egyre erősödni fog, éppúgy, mint az előkelő polgárok nagyszámú letartóztatása és börtönökbe való elhurcolása, amelyeknek a céljuk, hogy megfélemlítsék a polgárságot és csírájában megfojtsanak minden ellenforradalmi kísérletet. Sok exponált személy, kalandos úton vidékre menekülve, egyelőre el tudta kerülni a letartóztatást.[2]

Az utcák külső képe is elárulja a helyzet rendkívüli komolyságát. Feltűnően sok munkást és a legalacsonyabb rétegekhez tartozó embert lehet látni az utcákon, a jobban öltözöttek egyre ritkábbak lesznek. Az ünnepnapokon[3] sok demonstráció zajlott le, a résztvevők, köztük igen sok asszony, folyamatosan átkozódtak és fenyegetőztek a burzsoázia ellen és gyakran zaklatták a járókelőket. Az üzletek többnyire zárva vannak, az utcák estefelé gyorsan elnéptelenednek. Kifelé a nyugalmat általában még sikerült megőrizni, véres kilengésekre nem került sor, de fegyveres katonák és civilek gyakran behatolnak a magánlakásokba és élelmiszert vagy értéktárgyakat foglalnak le. Úgy tűnik, a legtöbb esetben egyes személyek önhatalmú akciójáról van szó, akik nincsenek tekintettel a lakástulajdonosok rangjára, sem állampolgárságára. De a kormány határozottan törekszik arra, hogy véget vessen ezeknek a felelőtlen üzelmeknek, amelyeket egyes vörös gárdisták hajtanak végre, akik mindinkább rémületben tartják a várost.

A kormány fő figyelmét arra irányítja, hogy minden erővel folytatódjék a haditermelés. Lényegében csak a háborút szolgáló ipar működik; de a nagy erőfeszítések a legjobb akarat ellenére sem szüntethetik meg a nyersanyaghiányt, ezért még a legeslegfontosabb hadiüzemek is kénytelenek néhány órára korlátozni a munkaidőt. A Vörös Hadseregbe sorozás sem éri el a kívánt eredményt, noha azt a hatalom minden eszközével folytatják, mivel e hadjárat kilátástalansága fokozza az amúgy is meglevő háborús kedvetlenséget. A keleti hadsereg főparancsnokává Böhm hadügyi népbiztost, vezérkari főnökévé pedig Stromfeldet, korábbi vezérkari ezredest nevezték ki. A rend fenntartását a front mögött és különösen a rettegett ellenforradalmi mozgalom elnyomását Szamuely népbiztosra bízták, akit rendkívül erőszakos emberként ismernek.

Általános az a felfogás, hogy a románok az antanttal egyetértésben, sőt megbízásából járnak el, és nem csupán az a szándékuk, hogy elérjék a Vix alezredes jegyzékében szereplő új demarkációs vonalat, hanem a támadás a magyar bolsevista kormányzat ellen irányul. A románok előrenyomulása mindenesetre rendkívül gyors sikereket ér el, mivel sehol sem ütközik komoly ellenállásba, sőt, ellenkezőleg, a magyar hadsereg, miként a hivatalos jelentés újra és újra jelzi, sok helyen fegyelmezetlenül szétszalad. Feltételezik, hogy mihelyt a románok közelebb hatolnak a fővároshoz, a szerbek és a csehek is megkezdik az előrenyomulást, hogy a Budapest körüli gyűrűt egyre szorosabbra húzzák. Arról is beszélnek, hogy antantcsapatok, főleg franciák és olaszok, állnak készen Budapest megszállására.

Az új háború teljes kilátástalansága és az a lehetőség, hogy bizonyos engedékenység lehetővé tenné a békés kiegyezést, a Forradalmi Kormányzótanács tagjai között, különösen pedig a munkásságban, olyan irányzatot hívott létre, amelynek célja a mostani, kommunizmusra épülő kormánynak egy mérsékeltebbel való felváltása. Állítólag elsősorban Ugron, korábbi belügyminiszter ügyködik ebben az irányban, a mérsékelt kormány elnökeként pedig Garamit, a korábbi szociáldemokrata kereskedelmi minisztert emlegetik, aki annak idején a szociáldemokraták és kommunisták egyesülésekor félreállt és elhagyta az országot. A mérsékelt kormány létesítésére irányuló törekvéseket állítólag különös erővel támogatják külföldről, illetve Magyarország megszállt területeiről is. Kun utolsó beszédei és az utóbbi időben tanúsított magatartása olyan benyomást keltenek, mintha a krízis ilyesfajta megoldásától ő maga sem idegenkedne.

Egyelőre azonban úgy látszik, a radikálisok vannak felül, akik minden eszközzel fanatizálják a néptömegeket és a legkíméletlenebb harcra hívnak fel a burzsoázia ellen. Néha úgy tűnik, hogy a népnek ez a vad uszítása és a szélsőséges reakciótól való félelem szükségszerűen véres kilengésekhez vezet. Egyfelől a reakció visszatartása céljából, másfelől és elsősorban pedig azért, hogy a város megvédhető legyen a csőcselék és a teljesen fegyelmezetlen vörös gárdisták fosztogatásaival szemben, munkás tartalék-zászlóaljak jöttek létre, amelyeknek szükség esetén fenn kell tartaniuk a rendet a fővárosban és mindenekelőtt féken kell tartaniuk a vörös gárdistákat. Mert általánosan az a meggyőződés, hogy az utóbbiak, mihelyt az ellenség közelebb lesz, visszaözönlenek Budapestre és itt az általános zűrzavart fosztogatásokra és erőszakoskodásokra használják fel. Attól is félnek az emberek, hogy a külső veszély növekedésével a fanatizált csőcselék egyre inkább kontroll nélkül marad és az átmeneti időszak anarchiájában, amely fegyveres döntés esetén feltétlenül bekövetkezik, a legvadabb kilengéseket követi majd el. De a tapasztalat azt mutatja, hogy Magyarországon a szenvedélyek hullámai gyakran olyan magasra csapnak, hogy a logika szerint az embernek feltétlenül számolnia kell egy explozív kitöréssel, ám az utolsó pillanatban mégis megtalálják a békés kiutat. Így ezúttal sem

zárható ki az a lehetőség, hogy hirtelen fordulat áll be, amely a végsőkig felizzott hangulatot ismét megnyugtatja.

A jelentés másolatát közvetlenül megküldöm a követ úrnak Bécsbe.[4]

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 13 680.

Jegyzet

1 A budapesti 500-as munkás- és katonatanács április 19-i üléséről van szó, amely meghallgatta a Kormányzótanács beszámolóját és állást foglalt a proletariátus mozgósítása mellett.

2 Pogány József külügyi népbiztos az említett április 19-i tanácsülésen bejelentette, hogy túszokat fognak szedni. Összesen 489 ember letartóztatására került sor, köztük ismert arisztokraták és vezető politikusok is voltak. A letartóztatások során 8–10 személyt öltek meg, a többinek sem akkor, sem később nem történt bántódása. A Kormányzótanács utasítására végül május utolsó napjaiban szabadon bocsátották a túszokat.

3 1919-ben a húsvéti ünnepek április 20–21-ére estek.

4 A jelentés másolatait – a margóra tett megjegyzések szerint – Berlin elküldte Stuttgartba és Bambergbe is, azaz a württenbergi kormánynak, valamint a Bambergbe menekült bajor szociáldemokrata kabinetnek. Feltehetően abból a megfontolásból, hogy kívánatos a Bajor Tanácsköztársasággal legközvetlenebbül szemben álló két kormánynak a magyarországi helyzetről való tájékoztatása, hiszen Magyarország esetében a müncheni proletáruralom potenciális szövetségeséről volt szó.

Megjegyzés

A most következő jelentés több mint egy hónappal később keletkezett, mint az előbbi. Láthattuk, hogy április 24-én a budapesti főkonzulátus a belső helyzetet még viszonylag szilárdnak tartotta, a Magyarországi Tanácsköztársaság összeomlását, pontosabban egy mérsékeltebb kormány hatalomra kerülését a katonai intervenció gyors sikerétől várta. A későbbi jelentések is azt mutatják, hogy a német diplomaták biztosak voltak a kormány átalakításában. De az elmaradt, s az okot egy április 30-i távirat azzal magyarázta, hogy a szocialisták az adott

körülmények között nem vállalják a kormányzás felelősségét. A kommunisták uralma tehát maradt, a Tanácsköztársaság közeli bukása mégis biztosnak volt tekinthető e távirat szerint is, mivel megtört a magyar Vörös Hadsereg ellenálló képessége. (P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Bd. 28. A bécsi követ 1919. április 30-i távirata a Külügyi Hivatalnak.)

A feltételezés – mint tudjuk – nem volt indokolatlan. Április utolsó napjaiban a magyar Vörös Hadsereg kénytelen volt feladni az egész Tiszántúlt, a Tanácsköztársaság már csak a Duna-Tisza közét, Budapestet és a Dunántúlt mondhatta magáénak. Miközben az ország, különösen a főváros május 1-jét ünnepelte, Miskolc, Diósgyőr és Ózd a csehszlovák hadsereg kezébe került. Elkeseredett küzdelem folyt a kapitulálásra kész és a háború folytatását követelő vezetők között. Böhm Vilmos május 2-án parancsot adott a hadműveletek leállítására, Kun Béla viszont a szolnoki vasúti híd felrobbantására, a románok átkelésének megakadályozására. Már nemcsak a jobboldali, hanem a centrista vezetők is a proletárdiktatúra felszámolása mellett foglaltak állást, hogy így kedvezőbb feltételeket teremtsenek az antanttal való tárgyalásokhoz. A baloldal azonban erősebbnek bizonyult: a május 2-i drámai tanácskozások eredményeként a Kormányzótanács a háború folytatása mellett döntött, fegyverbe és a főváros védelmére szólította fel Budapest munkásait.

Május első napjaiban némi lélegzetvételhez jutott a Magyarországi Tanácsköztársaság. A románok nem lépték át a Tiszát, a csehszlovákok pedig leálltak Salgótarján térségében. Délről, a Baranya–Baja vonal irányából továbbra sem kellett előretöréssel számolni. A belső helyzet is konszolidáltabb lett. A bécsi német követ május 6-án már azt jelentette feletteseinek, hogy a tanácskormány visszalépéséről szóló híresztelések elhallgattak, a Magyar Tanácsköztársaság rövid időre átvészelte a krízist, a katonai helyzet javult, s így „a magyar bolsevizmus vége csak a következő hetek eredménye lesz". (Uo.: A bécsi követ 1919. május 10-i távirata a Külügyi Hivatalnak.) Május 9-én a Vörös Hadsereg sikeres támadást kezdett Salgótarján körzetében, északi, illetve északkeleti irányba előrenyomulva több kisebb-nagyobb helység után, május 19-én visszafoglalta Miskolcot, s a hónap végére készen állt arra, hogy hadjáratot indítson észak felé.

A budapesti főkonzul alábbi levele ismertnek tekintve a vázolt előzményeket és katonai eseményeket, elsősorban az ország általa leküzdhetetlennek tartott gazdasági nehézségeire koncentrált.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. május 29.

A magyarországi helyzet

A Magyarországi Tanácsköztársaság belső helyzete napról napra kétségbeejtőbb lesz. Mindenekelőtt a gazdasági nehézségek válnak egyre áthidalhatatlanabbakká. Az élelmiszerhiány olyan határtalan méreteket öltött a fővárosban, hogy Kun népbiztos a városi tanács legutóbbi ülésén kénytelen volt nyíltan bevallani, hogy Budapesten éhínség uralkodik, s ezzel minden résztvevő egyetértett. Azt remélik, hogy az élelmezésügy átszervezésével és a még meglévő tartalékok igazságosabb elosztásával, amelyek során magától értetődően erősen kedvezni fognak a munkásoknak, az élelmiszerhiány által kiváltott általános elégedetlenségeket és elkeseredést némiképpen ismét csökkenthetik. A kormány újabban egy háromtagú élelmiszer-ellátási kollégiumot nevezett ki, diktatórikus felhatalmazással.

A fő nehézség azonban abban van, hogy nem áll rendelkezésre elegendő élelmiszer. A még meg nem szállt Magyarország nagy része haditerület, amelyet a Vörös Hadsereg ellátására vesznek igénybe. Ehhez jön, hogy a vidéki lakosság általában nagyon ellenséges érzületű a jelenlegi rezsimmel szemben és tartalékainak csekély fölöslegét csak ellenszolgáltatás fejében (ruházat, petróleum, dohány, cukor) akarja átengedni. Az általános gazdasági kimerülés miatt azonban a kormány nincs abban a helyzetben, hogy biztosítsa ezt az ellenszolgáltatást, hiszen hiánya van a régi, az osztrák–magyar bank által kibocsátott „kék" papírpénzből is,[1] amivel fizethetne az élelmiszerért.

Éppen a pénzkérdés az a másik tényező, amely egyre tarthatatlanabbá teszi a kormány helyzetét. Az a nagy pénzpazarlás, amelyet a forradalom, de különösen a Károlyi-kormány hozott magával, a tanácskormány idején hallatlan méretekben folytatódott. Jellemző Kun egyik kijelentése, amely szerint ezen a területen annyira leírhatatlan állapotok vannak, hogy jobb, ha nem is beszélnek róla. Ilyen pénzpocsékolás, mint amilyent most űznek – mondta –, még a legotrombább kapitalizmusban sem fordult elő. Illusztrálásként az itt uralkodó körülményekhez csak arra akarok rámutatni, hogy még fiatalabb, szakképzettség nélküli munkások esetében sem szokatlan a havi négyötezer koronás fizetés, mivel a munkások, igen magasan meghatározott munkabérük mellett, csaknem kivétel nélkül megkapják a vörös katonáknak járó fizetést is, ami havonta mintegy kétezer koronát tesz ki.

Az óriási kiadások fedezésére a kormány rendelkezésére álló pénzeszközök, noha minden elérhető pénzt lefoglalt, nem sokáig lehettek elegendőek és így a kormány arra kényszerült, hogy hatalmas tömegben 200 és 25 koronás bankjegyeket adjon ki. Ezek az Osztrák–Magyar Bank által annak idején kiadott „fehér" szükség-bankjegyek durva hamisítványai, amelyek kizárólagos fizetőeszközként szolgálnak minden állami, vagy állami kezelésbe átvett hivatal és üzem számára. Különösen a fővárost árasztották el ezek a bankjegyek. A következmény az lett, hogy minden drákói intézkedés dacára a pénz elfogadását többnyire megtagadják. Ez is elsősorban a munkásokat érinti, akiknek most fölös mennyiségben van pénzük, de nem tudják azt értékesíteni. A másik pénz közben teljesen eltűnt a forgalomból. Hogy valamiképp segítsenek a pénzhiányon, a kormány a Magyar Posta-takarékpénztárral egy, két és ötkoronás bankjegyeket adatott ki a fehér bankjegyek felváltása céljából, ezzel akarván a pénzforgalmat ismét lehetővé tenni. Ám ezek a rendszabályok sem képesek véglegesen megoldani a kérdést, mivel a népnek egyáltalán nincs bizalma az új pénzhez és a lakosság, főleg vidéken, megtagadja annak elfogadását. A gazdasági szükséghelyzet egyébként is minden területen megmutatkozik. A háború következtében csaknem minden tartalékot kimerítettek, import egyáltalán nem létezik, az ipar termelése kizárólag a hadviseléshez szükséges cikkek előállítására szorítkozik, más vonatkozásban pedig az üzemek kommunizálása miatt sok évre megbénult a termelés. Az itteni szűkölködésről szerfölött szomorú képet kap az ember, ha végigmegy Budapest utcáin, ahol a kevés, még nyitva levő üzlet előtt mindig százával állnak sorban az emberek, pedig többnyire csupán értéktelen tárgyakat vásárolhatnak, hallatlanul magas áron.

A gazdasági összeomlás, amelyet ez a rezsim csupán meggyorsított, magától értetődően nem maradhat politikai hatás nélkül. Az általános elkeseredettség szemlátomást magával ragadja a munkásokat és azzal fenyeget, hogy megbomlik a szocialista párt egysége. A párton belüli ellentétek két irányzatban mutatkoznak meg.

Újabban ismét fellángolt a harc a szakszervezetek ügyében. Amíg a régi szociáldemokrata párt ragaszkodik szervezeteihez, és azokban, a múlthoz hasonlóan, a jövőre vonatkozóan is biztosítani akarja kizárólagos politikai befolyását, a kommunisták arra törekszenek, hogy a szakszervezetek hatalmát tisztán gazdasági területre korlátozzák és a politi-

kai vezetést a párt, mint olyan számára biztosítsák. Az ellentétek abból adódnak, hogy a szakszervezetek maguk is bizonyos tekintetben kapitalista alapokra épülnek, tagjaik többnyire kicsiny, maguk szerezte vagyon felett rendelkeznek, a kommunisták viszont, akik csaknem kizárólag csupán elméleti emberek, egyáltalán nem tartoznak a szakszervezethez.

A kommunisták követelésével, hogy ti. a szakszervezetek a továbbiakban nem játszhatnak olyan nagy szerepet, mint eddig, szemben áll a szakszervezetek követelése, amely szerint az egyes személyek diktatúráját olyan kormánynak kellene felváltania, amely parlamentáris ellenőrzés alatt állna. Hogy milyen erélyesen állnak ki a szakszervezetek e követelés mellett, megmutatkozik abban, hogy a kormány kénytelen volt a Tanácsok Országos Gyűlését június 14-ére Budapestre összehívni. Ezt június 12-én és 13-án megelőzi a Magyarországi Szocialista Párt kongresszusa, amelyen a kommunisták előreláthatóan javasolni fogják a pártprogram nézeteik szerinti megváltoztatását. Nagyon jellemző a kommunista kormány és a szociáldemokrata szakszervezetek közötti ellentétekre, hogy néhány nappal ezelőtt egyes szakszervezetek titkárai meghívták a kormány tagjait és tájékoztatást követeltek tőlük szándékukról. Ennek során állítólag igen heves összeszólalkozásokra került sor anélkül, hogy megegyezésre jutottak volna.[2]

A belső nehézségeket a látszólag kedvező katonai helyzet sem tudja áthidalni. Még a nyilvánvalóan erősen túlzó győzelmi jelentések sem képesek arra, hogy helyreállítsák a tömegeknek a jelenlegi rezsimben megrendült bizalmát, különösen miután ismertté vált, hogy a kis helyi sikereket csak nagyon súlyos és véres áldozatok árán sikerült kiharcolni. Minden jel szerint azonban a magyar csapatok, a fegyelmet és a harci kedvet tekintve, a cseh és a román csapatok felett állnak, ezért a kormány nemcsak azt reméli, hogy támadásaikkal szemben képes lesz védekezni, hanem azt is, hogy eredményes offenzívát hajthat végre, ami minden bizonnyal rövidesen elkezdődhet.[3]

A magyar szovjet-köztársaság katonai pozícióját az általános külpolitikai helyzet nagyon kedvezően befolyásolja. Egyfelől a szerbek és románok, továbbá a jugoszlávok és az olaszok ellentétei, valamint az antanton belüli nézeteltérések, másfelől a kemény versailles-i békefeltételek, amelyek erősen táplálják a reményt arra, hogy Németországban bolsevista fordulatra kerül sor, mindezek bizonyos mértékig erősítik az itteni kormány ingatag helyzetét. Úgy hírlik, hogy az olaszok most már közvetlenül és erőteljesen támogatják a magyar tanácsköztársaságot, mivel Olaszországnak nagyon fontos, hogy Magyarországot ne gyengítsék meg túlzottan, hanem Jugoszláviával szemben egyenlő értékű rivális maradjon.

Általában nem várnak az antant részéről komoly akciót – legalábbis azonnal nem –, és az antant küszöbönálló beavatkozásáról felmerülő híresztelések egyre kevésbé találnak hitelre. Az utóbbi napokban azonban makacsul tartja magát az a hír, hogy az antant egy újabb ultimátumot intézett a tanácskormányhoz. Ez – feltételezés szerint – lényegében a következő követeléseket tartalmazza: a kormány leköszön, de helyén marad, amíg Károlyi Gyula gróf antant által elismert kormánya meg nem érkezik Budapestre. Az ország rendjéért és a túszok biztonságáért a kormány saját tagjainak életével felel, az utóbbiak felett nemzetközi döntőbíróság fog ítélkezni. A feltételek elutasítása esetén az antant nyolc napon belül minden rendelkezésére álló eszközzel megkezdi katonai támadását Szovjet-Magyarország ellen. Bár bizonyos jelek igazolni látszanak ezt a hírt, megerősítésére eddig még nem került sor. Épp ellenkezőleg: az itteni amerikai képviselő, Freeman kapitány, az egyik ismerősömmel folytatott bizalmas beszélgetése során nyomatékosan hangsúlyozta, hogy az antant a többszöri elképzelések dacára elvet mindenféle fegyveres intervenciót Magyarország ellen.[4]

Az antant Magyarországgal kapcsolatos szándékairól mindenesetre lehetetlen tiszta képet alkotni. Eddigi magatartása alapján azonban azt kell feltételeznünk, hogy az országot sorsára akarja hagyni, mígnem a bolsevizmussal együtt össze nem omlik. Minden jel szerint ezt a célt belátható időn belül el is lehet érni, mivel az az általános elkeseredettség, amely a rettenetes gazdasági szükségállapot miatt még a munkásságon belül is egyre gyakrabban kifejezésre jut, előbb-utóbb véget kell vessen a jelenlegi rezsimnek, de ez a folyamat hosszabb időt igényel – miközben gyógyíthatatlan sebeket üt az országon –, mivel a kormány rendkívül jól ért a tömegek félrevezetéséhez.

A jelentés másolatát közvetlenül megküldöm Bécsbe, a nagykövet úrnak.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 16 369.

Jegyzet

1 Önálló magyar jegybank nem lévén, a világháború után továbbra is forgalomban volt az Osztrák–Magyar Bank közös valutája, a „kék"

pénz, amelyet ekkor még a volt Monarchia országaiban mindenütt elfogadtak. De Magyarország számára külön, úgynevezett „fehér" pénzt is kibocsátott a bank, még a Károlyi-kormány megbízásából. Ez voltaképpen a régi pénz volt, azzal a különbséggel, hogy egyik oldalát üresen, „fehéren" hagyták.

2 A jobboldali szakszervezeti vezetők valóban rendszeresen tartottak megbeszéléseket, amelyeken a gazdasági munka kérdéseit, a szakszervezeteknek a termelésben elfoglalt helyét és szerepét és más kérdéseket vitattak meg. Ezeken esetenként a Kormányzótanács egyik-másik tagja is részt vett, kifejtette álláspontját, méghozzá gyakran pozitív hatást váltva ki. Ám a megbeszélések végül is a Magyarországi Szocialista Párton belüli frakciózás keretéül szolgáltak, egyre inkább elvesztették eredeti jellegüket, a jobboldali szociáldemokrata és a szakszervezeti vezetők kormányellenes fórumaivá váltak.

3 1919. május 30-án, egy nappal e jelentés megírása után kezdődött el a magyar Vörös Hadsereg sikeres északi hadjárata.

4 Nem sikerült kideríteni, hogy honnan származott az ultimátumról szóló híresztelés. De a követelések kísértetiesen hasonlítanak azokhoz, amelyeket Freeman angol (és nem amerikai, miként a jelentésben szerepel) kapitány, a Duna-bizottság budapesti képviselője fogalmazott meg az ezekben a napokban hozzá forduló jobboldali szakszervezeti vezetők előtt.

Károlyi Gyula kormányát, amely május végén már nem Aradon, hanem Szegeden volt, a franciák valóban felkarolták, de hivatalosan nem ismerték el. Megalakulásáról egyébként a közben átalakított kormány május 31-én adott ki proklamációt.

A bécsi német követség
megbízott tábornoka
a Hadügyminisztériumnak
Berlin

Bécs, 1919. június 3.

Magyarország: A csehszlovákok visszavonulása a magyarok elől tovább tart. Ez az újabb *kudarc* arra vezethető vissza, hogy a *szlovák lakosság jelentős része a csehek ellen fordul* és azok *összeköttetéseit hátulról fegyveres bandák zavarják.* A cseh csapatok közül a légiók, mint korábban, jól verekszenek most is, a hazai egységek viszont nem.

A cseh polgári lakosság csak részben támogatja a kormány „imperia-

lista" magatartását, s már többször rámutattunk, hogy ez a körülmény a Magyarország elleni hadjáratra bénítólag hatott. A magyarok agitációja és a belpolitikai ellentétek elmélyítették a cseh pártok közötti véleménykülönbségeket, így nem valószínű, hogy a magyar fronton elszenvedett kudarcok – ha csak kívülről jövő hatásként is – egységre fognak vezetni. Úgy tűnik, Pozsony körzetéből is kénytelenek a csehek visszavonulni, mindenesetre egyre több jelentés szól az ilyen célú előkészületekről.

Azt a már jelzett megfigyelést, hogy a magyar hadsereg mindinkább valóban ütőképes erővé alakul, különböző oldalakról erősítik meg. Ismét bevezették a korábbi szolgálati előírásokat és a korábbi szervezeti felépítést, a parancsnoki jogkör kiszélesítésével pedig alaposan megszilárdították a fegyelmet. A régi aktív tisztikar befolyása a legénységre ismét megerősödött. Ennek következtében és kiváltképp a csehekkel szembeni sikerek hatására nemzeti áramlatok jelentkeznek, a hadsereg már nem annyira a Tanácsköztársaság eszköze, mint inkább a magyar föld felszabadításának harci osztaga. A nemzetitől a bolsevizmus felé mutató mozgás láthatóan ismét visszafordul a nemzeti irányába. Különböző hírek szerint határozott szándék lenne arra, hogy a Vörös Hadsereg délen is támadásba menjen át a franciák és a délszlávok ellen. Hogy ilyen tervek egyáltalán megszülethettek és megfontolás tárgyát képezhették, mutatja: mennyire lebecsülik a magyarok az ellenség harci erejét és mennyire számítanak arra, hogy a háborús kedvetlenség és a szocialista eszmék ott is megtették a maguk hatását.

A tanácskormány, az ismét erőteljesebben fellépő nemzeti gondolat hatására – úgy hírlik – arra a meggyőződésre jutott, hogy ideje lejárt. Állítólag önként vissza akar lépni és át akarja adni a helyét egy Garami vezetése alatti jobboldalibb kormánynak. Az antant által támogatott ellenkormány – úgy tűnik – nem játszik szerepet sem ennél az elhatározásnál, sem a jövőre vonatkozóan.

A magyarországi események mindenesetre mutatják, hogy milyen nehezen képes az antant a maga akaratát keresztülvinni, ha azzal a nép többsége szembehelyezkedik. Néhány héttel ezelőtt még valóban nem lehetett feltételezni, hogy az antant mindmáig ilyen keveset ér el a tanácskormánnyal szemben...[1]

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. (Számozás nélkül.)

Jegyzet

[1] A jelentés befejező része Német-Ausztriával foglalkozik. Az aláírás olvashatatlan. A magyar események megítélését feltételezhetően befolyásolta az, hogy a jelentés elkészültekor a versailles-i békeszerződés aláírása körüli vita különösen feszültté tette Németország belpolitikai helyzetét, sőt felmerült az esetleges katonai ellenállás gondolata is.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. június 6.

Magyarország belpolitikai helyzetéhez

... Az élelmiszerhiány és a pénzkérdés alapjában véve csak elkerülhetetlen kísérőjelenségei a teljesen szétzilált gazdasági életnek és radikális javulás – mindkét vonatkozásban – csak akkor várható, ha a gazdasági termelést és a kereskedelmi forgalmat némiképp sikerül helyreállítani.[1]

A gazdasági krízis természetesen ösztönzi és elmélyíti a kommunisták és szociáldemokraták közötti alapvető ellentéteket. Egységes párttá egyesülésüket annak idején néhány lelkiismeretlen szociáldemokrata vezető hozta létre, de a szociáldemokrata párt tagjai bizonyos értelemben mindig sajátos álláspontot képviseltek a kommunistákkal szemben, amely különösen a szociáldemokrata szakszervezetekben jutott, többé-kevésbé nyíltan, kifejezésre. Abból a célból, hogy megtörjék ezt a rejtett oppozíciót, a kommunisták minden eszközzel a szakszervezetek befolyásának a kikapcsolására és tisztán gazdasági szervezetekké való átalakítására törekedtek. Eddig a szakszervezetekért folyó harc a párton belül folyt, de néhány napja a nyilvánosság elé került. A szociáldemokrata *Népszava* ismételten határozottan visszautasította a kommunista *Vörös Újság* szakszervezetellenes támadásait. Néhány nappal ezelőtt Weltner, a *Népszava* mérsékelt szociáldemokrataként ismert főszerkesztője, a pártprogram megváltoztatásáról folyó nyilvános vitában rendkívül melegen védelmébe vette a szakszervezeteket a kommunista törekvésekkel szemben, és nagyon éles kritikát gyakorolt a felelőtlen, jöttment radikális elemek felett. Kunfi, a kulturális ügyek népbiztosa, aki pedig röviddel ezelőtt még igen radikálisan viselkedett, szintén kapcsolódik ehhez, és *Az Ember* című folyóirat egyik cikkében nemcsak a szakszervezetek elleni támadást utasítja el erélyesen, hanem sajtószabadságot is követel, hogy egyes hatalmasságok felelőtlen üzelmei igazságos kritika útján a nyilvánosság ellenőrzése alá helyeztessenek.

Sokkal jelentősebb azonban az a mozgalom, amely magukban a szakszervezetekben keletkezett, és alapjában véve kétségtelenül a jelenlegi kormány ellen irányul, habár egyelőre nagyon óvakodik attól, hogy szembekerüljön az uralkodó politikai szisztémával. Mindmáig sikerült a kormánynak ügyes hajlékonysággal és ígéretekkel e mozgalmat a szakszervezeteken belül féken tartani és a szakszervezetek egységes fellépését megakadályozni. Röviddel ezelőtt az ipari és közlekedési alkalmazottak szakszervezete olyan akciót indított el, amelynek következményei a rezsim fennállására nézve döntőek lehetnek. A szakszervezet azzal a kéréssel fordult Kunhoz, hogy engedélyezze számára a közvetlen tárgyalást az itt tartózkodó antant-missziókkal, hogy saját maga győződhessék meg arról, miért nem köt békét az antant a mostani magyar kormánnyal. Mivel Kun nem merte a kérést elutasítani, a szakszervezet képviselői valóban kapcsolatba léptek az antant itteni képviselőjével, aki azonban azonnal kijelentette, hogy neki nincs felhatalmazása ilyen tárgyalásokhoz, de az antant úgy általában elutasít mindenféle tárgyalást a mostani kormánnyal.[2]

E választ a szakszervezet igen heves agitációra használja fel a tanácskormány ellen és sikerült neki más szakszervezeteket is megnyernie mozgalma számára. E szakszervezetek bizalmijai gyakorta tartanak megbeszéléseket, amelyeken rendkívül élesen bírálják a rendszert és a kormány elleni egységes fellépésre hoztak határozatot. Pénteken, f. hó 6-án, nagygyűlésen akarják követelésüket, amelyek lényegileg a kormány lemondatására irányulnak, végérvényesíteni. Természetesen a kormány sem tétlen e mozgalommal szemben. Ugyanerre a napra ő is gyűlésre hívta az egyes szakszervezetekben működő bizalmijait, hogy az oppozíciót tárgyalásokkal és a szakszervezetek közötti ellentétek szításával ártalmatlanná tegye. Annak ellenére, hogy az oppozíció kétségtelenül a túlnyomó többséget képezi és elhatározottnak látszik arra, hogy a harcot a végsőkig folytassa, a mostani hatalmasságok kitűnő tárgyalási művészetét és cinkostársaik semmitől vissza nem riadó terrorját figyelembe véve, kételkednünk kell abban, hogy törekvéseiket rövid időn belül siker koronázza.[3]

Ezzel a mozgalommal párhuzamosan ment végbe a vasúti alkalmazottak akciója, amely gazdasági követelések leplében, végső soron politikai okokból keletkezett. A nagy elégedetlenség és elkeseredés, amely ezekben a körökben már régóta uralkodik, az elmúlt vasárnap sztrájkban tört ki. A kiváltó ok a pénzkérdés volt. Szombaton néhány bizalmi a szombathelyi vasúti alkalmazottak képviseletében Budapestre jött, hogy a június 1-jén esedékes fizetéseket és béreket ötmillió korona értékben felvegye. De az volt az utasításuk, hogy „fehér" pénzt ne fogadjanak el. Hosszas tárgyalások után azonban mégiscsak rábeszélték őket arra, hogy „fehér" pénzzel térjenek vissza Szombathelyre. Válaszként az ottani vasútigazgatóság dolgozói sztrájkba léptek. Amikor a kormány lépést tett arra, hogy a sztrájk elnyomására Budapestről Szombathelyre úgynevezett terrorcsapatokat küldjön, minden vasutas beszüntette a munkát. A kormány ekkor arra kényszerült, hogy tárgyalásba bocsátkozzék a sztrájkolókkal. Amikor azonban a sztrájkvezetők gyűlést tartottak, amelyen igen élesen megtámadták a kormányt, a vörösgárdisták hirtelen körülfogták és letartóztatták őket. A Tattersallból viszont, ahová a letartóztatottakat vitték, egyszerre csak visszavonták a vörösgárdistákat és két népbiztos, Kun és Landler, most már a legelőzékenyebb módon, tárgyalni kezdett a vasutasokkal.

A terror nyomása alatt aztán rövid időn belül létrejött a megegyezés. E szerint a vasutasokat minden katonai kötelezettség alól felmentik. Fizetéseiket és béreiket régi pénzben, sőt részben aranyban kapják meg. Az élelmiszer-elosztás terén különböző kedvezményeket kapnak, így mindenekelőtt nehéz testi munkásokként kezelik őket. Továbbá borkiutalást is kilátásba helyeztek számukra. Ezek alapján a [Magyar] Államvasutak alkalmazottai ismét felvették a munkát, de a Déli-Vasút [Társaság] alkalmazottai folytatják a sztrájkot, és annak megszüntetését a kormány visszalépésétől teszik függővé. Ám az államvasutak alkalmazottai között nem csitult még el az izgalom, vidéken sok helyütt állítólag ismét letették a munkát, mivel arra a meggyőződésre jutottak, hogy a kormány nem veszi komolyan az ígéretét.[4] A nyugalom helyreállítása céljából a kormány az egész Dunántúlt hadi területnek nyilvánította, ostromállapotba helyezte a vasutat, valamint a posta- és távírószolgálatot és a statáriális rendszabályok végrehajtásával a brutalitásukról hírhedt Szamuely és Vántus kommunistákat bízta meg.

Mindenesetre úgy tűnik, hogy a kormány elhatározta magát a vasutasok sztrájkmozgalmainak minden eszközzel való leverésére. Ha arra gondolunk, hogy a szegedi ellenkormány a rekonstrukció alkalmából sorai közé vett olyan politikusokat is (Dr. Gratz, gróf Teleki), akik biztosítékot jelentenek arra, hogy az ellenkormány most már komolyan fog törekedni a politikai viszonyok megváltoztatására, akkor bizonyára nem tévedünk, ha az utóbbi napok sztrájkmozgalmaiban és kormányellenes megnyilvánulásaiban az ellenkormány intenzívebbé vált tevékenységének a nyomait látjuk. Mindenesetre a jelenlegi kormány rendkívül súlyos krízis előtt áll, amelynek kitörését rövid időre talán el lehet tolni, de már biztosan nem lehet megakadályozni.

A jelentés másolatát közvetlenül megküldöm Bécsbe, a nagykövet úrnak.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Östereich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 16 952.

Jegyzet

1 A jelentés első része e két kérdéssel foglalkozik, de a korábbihoz képest újat alig tartalmaz, ezért közlésétől eltekintünk.

2 A jobboldali szakszervezeti vezetők – Peyer Károly, Miákits Ferenc, Jászai Samu, Preusz Mór – az angol Freeman kapitánnyal léptek kapcsolatba és azt a kérdést vetették fel, hogy az antant támogatna-e egy kommunisták nélküli szakszervezeti kormányt. Bár Freeman kapitánynak valóban nem volt felhatalmazása, azt a választ adta, hogy az antant támogatására egy olyan tisztán szociáldemokrata kormány számíthat, amely lemondatja a tanácskormányt, szabadon engedi a túszokat, választásokat ír ki, a külpolitikában pedig szakít Szovjet-Oroszországgal és a bolsevista propagandával. A Kormányzótanácsnak tudomása volt a megbeszélésről: május 30-i ülésén hosszú vita után ugyan, de napirendre tért a kérdés felett.

3 A bizalmiak többsége a szóban forgó értekezleten támogatta a Kormányzótanács politikáját. De nem a kitűnő „tárgyalási művészet" és a „terror" eredményeként, hanem azért, mert az oppozíció tényleges befolyása a szakszervezetekben május végén, június elején jóval kisebb volt annál, mint amennyit a budapesti német főkonzulátus feltételezett.

4 A vasutassztrájk valóban nagy veszélyt jelentett a Tanácsköztársaságra nézve. A szállítások leállítása mindenekelőtt a hadihelyzetet befolyásolta volna kedvezőtlenül, méghozzá olyan pillanatban, amikor a Vörös Hadsereg győzelmesen nyomult előre. De a sztrájk lokalizálódott, a kisebb jelentőségű, külföldi tulajdonban lévő Déli-Vasút

Társaság vonalaira korlátozódott, a MÁV alkalmazottak tömegeit nem ragadta magával. A sztrájk utolsó fészkét – Kapuváron – június 8-án számolták fel Szamuely egységei.

Schmidt udvari tanácsos
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Kolberg, 1919. június 9-én
Érkezett: 1919. június 9-én, 2 óra 26 perc, délután

Megfejtés

Groener tábornok közli: Az itt rendelkezésre álló hírek szerint a csehszlovákok helyzete a magyar arcvonalon az utóbbi időben jelentősen megromlott.

A magyarok állítólag nagyjából az Érsekújvár–Léva–Zólyom–Zsitva[1]–Kassa–Sátoraljaújhely vonalig nyomultak előre. A magyar csapatok ezen az arcvonalon, úgy látszik, megszilárdították pozícióikat.

A csehek oldalán ezzel szemben állítólag több ízben zendülésre került sor. Különösen a szlovákokat tartják megbízhatatlanoknak. Hírek szerint Szlovákiában a polgári lakosság is a magyarokkal rokonszenvezik, és a cseh csapatok helyzetét vasúti szabotázzsal veszélyeztetik.

Megfontolásra javaslom, hogy a jelenlegi politikai helyzetben nem látszik-e lehetségesnek egyetértésre jutni a csehekkel. Katonailag kívánatos lenne, hogy a lengyelekkel való esetleges harcok esetén a hátunkat szabaddá tegyük.[2]

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 16 907.

Jegyzet

1 A német szövegben elírások vannak. Itt feltehetően a Zsitva folyó vonaláról van szó, ahol a Vörös Hadsereg 70 km-re közelítette meg Pozsonyt. A jelentés még nem említi Kassa elfoglalását, amelyre már június 6-án sor került, s amely az északi hadjárat egyik legkiemelkedőbb eseménye volt. Híre június 7-én érkezett Budapestre.

2 Ismét utalnunk kell arra, hogy Németország ekkor még nem döntött a versailles-i szerződés elfogadása vagy elutasítása kérdésében. Schmidt tanácsosnak nyilván tudomása volt arról, hogy a katonai ellenállás gondolata is felmerült, hiszen e táviratot Kolbergből, a német hadsereg főparancsnokságának akkori székhelyéről küldte. A lengyelekkel való konfrontáció azonban, a határok tisztázatlansága miatt amúgy is állandóan fenyegetett.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. június 14.

A hírszerző osztály számára

A kassai győzelmi ünnepség alkalmából, amelyen a kormány számos tagja is részt vett, Böhm hadsereg-főparancsnok bizalmasan közölte, miszerint a tanácskormánynak az a szándéka, hogy már a legközelebbi napokban kikiáltja az önálló szlovák köztársaságot. Az új állam fővárosává a kis Zólyom városát szemelték ki.[1] Azt remélik, hogy ezzel a proklamációval a szlovákok és a csehek közötti, kétségtelenül nagy ellentéteket olyannyira kiélezik, hogy a két nép között a nyílt szakítás elkerülhetetlenné válik. Egészen megbízható hírek szerint a csehek Szlovákiában tényleg brutális önkényuralmat valósítottak meg, s különösen nyelvrendeleteikkel, amelyek a legszélsőségesebb nemzeti türelmetlenséget árulták el, a népesség rokonszenvét nagyrészt eljátszották. Tekintettel a szlovákok között most uralkodó hangulatra, amely a csehek iránt egyáltalán nem barátságos, az itteni kormánykörökben azzal számolnak, hogy az önálló szlovák köztársaság kikiáltása nagy politikai sikert jelent majd a tanácskormány számára. De kérdéses, hogy közben a harctéren minden valószínűség szerint bekövetkező ellentámadás a magyar kormány szándékát eleve nem fogja-e meghiúsítani.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 17 812.

Jegyzet

1 A Szlovák Tanácsköztársaságot Eperjesen, 1919. június 16-án, két nappal e jelentés után kiáltották ki.

Nagyvezérkar
Keleti Idegen Haderők Osztálya
20 818. sz.
Titkos!

Berlin, 1919. július 1.

Havi áttekintés, 1919. június, Magyarország

A belső, a külső és a katonai helyzet

Csak a júniusban beérkezett jelentésekből lehet teljes képet kapni arról a fejlődési folyamatról és azokról a változásokról, amelyeken a magyar tanácskormány keresztülment. A fejlődés e szerint a következő:

A Károlyi-kormány márciusi bukása után Kun Béla kormánya először nemzeti alapelvekre építette tevékenységét. Az irányt ügyesen választotta meg, mivel a nép az antant nyomása alatt szenvedett, s a nemzeti kérdésben könnyen fellelkesülő magyarok minden kormányt örömmel üdvözöltek, amely az antant nyomasztó igájától és a területéhes szomszédok fenyegetéseitől meg akarta őket szabadítani. Csakis így volt magyarázható, hogy kezdetben a nép nagy része hagyta magát a kommunistáktól vezetni és az állítólag csupán a nemzeti védelemre létrehozott Vörös Hadseregbe beállni.

Miután Kun Béla ezzel az ügyes manőverrel a nép széles köreit megtévesztette, mindinkább megmutatta igazi arcát, és hozzákezdett kommunista programjának megvalósításához. A nagybirtok, a pénzmagántulajdon, a lakások stb. felosztása a munkanélküliek körében ugyan jelentős tábort szerzett neki, a birtokos osztályokat azonban élesen szembeállította a kormánnyal. A szembenállás egyre szélesebb körökre terjedt ki, amikor kiderült, hogy a többnyire zsidó tanácstagok a nekik kínálkozó jövedelemforrásokat a saját meggazdagodásukra használják fel.

Az egész népben kialakuló ellenáramlat a kommunisták számára mindinkább veszélyessé vált. Magyarország külső helyzete is kedvezőtlenebbre fordult. A románok – antant segédcsapatokkal – még a Tisza mentén álltak. A délszlávok helyenként átlépték a demarkációs vonalat. Északon a csehek előrenyomultak, Csaptól keletre széles arcvonalon kezüket nyújtották a románoknak, és ettől nyugatra megszállták Miskolcot és a fontos salgótarjáni szénmedencét. A helyzet mind fenyegetőbbé vált, mivel úgy látszott, hogy küszöbönáll egy összpontosított előnyomulás Budapest felé, amelynek okvetlenül a tanácskormány bukásához kellett volna vezetnie.

Ezt a pillanatot használta ki ügyesen Kun Béla. Ismét beültette a népbe a nemzeti gondolatot, felhívott a fenyegetett haza védelmére, és ezzel a tömegeket ismét sikerült megnyernie ennek az eszmének.

Kényszersorozással és önkéntes belépésekkel a hadsereg rövid idő alatt tekintélyes mértékben megszaporodott. Annak tudatában, hogy csak a legszigorúbb fegyelem és a feltétlen engedelmesség teszi lehetővé nagy hadsereg vezetését, Kun Béla Böhm főparancsnokkal helyreállíttatta a régi rendet és fegyelmet. Számos tiszt és altiszt beállításával a sereg számbelileg és harcértékben úgy megerősödött, hogy nemcsak a románok és csehek előnyomulását tudta feltartóztatni, hanem az utóbbiakat széles arcvonalon támadva, döntően meg is tudta verni. A csehek, akiknek a Komárom–Nyitra–Zólyom–Kassa–Eperjes–Bártfa vonalig Szlovákiát menekülésszerűen ki kellett üríteniük, segítségért könyörögve az antanthoz fordultak. De az kezdetben csupán diplomáciailag avatkozhatott be: több ízben az egyesített antanthadseregek összpontosított bevonásával fenyegetőzött. Mivel azonban a nyugati arcvonalon még le volt kötve, Kun Béla az ultimatív követelésekre előzékenyen, de kitérően válaszolt.

Ám ezalatt olyan események történtek, amelyek a tanácskormány helyzetét lényegesen megváltoztatták. Mind a falusi, mind a városi lakosság felismerte, hogy Kun Béla a nemzeti eszmét ez alkalommal is csupán a kommunizmus megtartásának céljából hangoztatta. Megtagadta Budapesttől, a kommunista központtól az élelmiszereket, és zavarta a hadsereg rendezett utánpótlását, amelyet a tanácskormány továbbra is támaszának tekintett. Az antant számára a kilátások megjavultak azáltal, hogy Németország aláírta a békét. Így lehetségessé vált, hogy Franciaországból bármikor csapatokat helyezzenek át Magyarországra, ha a helyzet megkövetelné.

Kun Béla ennek tudatában akkor, amikor az ellenforradalmi áramlatok nyílt lázadásokká fajultak Budapesten és Nyugat-Magyarországon, arra kényszerült, hogy Pellé tábornok harmadik ultimátumát elfogadja.

Visszavonulási parancsot adott a hadseregnek az antant által meghatározott vonal mögé, amely azonban biztosította Magyarországnak a fontos salgótarjáni szénmedence birtoklását s Miskolctól északra és északkeletre bizonyos területnyereséget ígért.[1]

Belül a szocialisták, felismervén, hogy Kun Béla kétszer becsapta őket, megtagadták a tanácskormány követelését. Ezért új kormány jött létre, amelyből valamennyi befolyásos szocialistát eltávolították és kommunistákkal pótolták őket. Ennek következménye, hogy Budapesten most terrorista viszonyok uralkodnak, orosz minta szerinti tömegkivégzésekkel.[2]

Ezekkel az intézkedésekkel a kommunisták a szocialista érzelmű munkásság körében új, erős ellenzéket teremtettek maguknak, amely a birtokos osztályokhoz és a falusi lakossághoz csatlakozik. Jelenlegi összetételében a hadsereg nem lesz hajlandó ezt a tisztán kommunista kormányt szolgálni. Ezért a Károlyi Gyula gróf vezette szegedi ellenkormány már kapcsolatba is lépett a hadsereggel, hogy megnyerje magának. Az antant is a legélesebben elítéli a tanácskormány terrorista intézkedéseit. Egyenlő bánásmódot követel a nép számára és szembefordul a nép egy osztályának a diktatúrájával.

A tanácskormány ez idő szerint tehát már csak a munkanélküli proletariátusra támaszkodik. Nagyjából-egészéből a hadsereg magatartásától függ, meddig képesek a kommunisták rémuralmukat fenntartani.

A júniusi fejlemények is mutatják, hogy a tanácskormány, mint eddig, a haza nemzeti érdekeit most is feláldozta a párt érdekeiért.

A katonai helyzet

Újonnan állították fel a 7–10. gyaloghadosztályt, közülük a 7. a keleti arcvonalon állomásozik, a 8–10. gyaloghadosztály pedig feltételezhetően még Budapesten van kiképzés alatt.

A magyar Vörös Hadsereg ereje ez idő szerint körülbelül ennyit tehet ki:

Harcoló csapatok	kereken	80–100 000 fő
Munkásalakulatok Budapesten	kereken	20 000 fő
Felállítás alatt	kereken	20–30 000 fő
Összesen:	kereken	120–150 000 fő

Az angol forrásból származó adatok (65 000 fő a harcoló csapatokban, a teljes élelmezési létszám 120 000 fő) már valószínűleg elavultak, túl alacsonyra becsültek lehetnek.

A fegyelem az antant feltételeinek elfogadásáig igen erős volt, úgy hogy a hadsereg értékét a régi magyar királyi hadseregével azonosnak lehetett tekinteni. A felszerelés és a lőszerutánpótlás (részben Olaszországból?) szintén kielégítő volt. A mostani visszavonulás azonban nem maradhat befolyás nélkül a még nem szilárdan összekovácsolt hadsereg harci erejére. *A visszahódított magyar terület feladása, amely egy győzelmes sereg számára érthetetlen, valamint a Budapestről jövő rémhírek, a hadsereg jóhiszemű részeit szembe kell hogy fordítsák a tanácskormánnyal.*[3]

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 9424.

Jegyzet

1 Maurice César Joseph Pellé tábornok a csehszlovák hadsereg francia főparancsnoka volt. De a Kormányzótanács nem az ő ultimátumára adta ki a visszavonulási parancsot, hanem a szövetséges haderők főparancsnokának, Foch marsallnak június 23-i ultimátumára. Pellé csupán a végrehajtásban kapott szerepet. Az ultimátum előírta a hadműveletek beszüntetését 24-éig, s a Vörös Hadsereg kivonását Csehszlovákia területéről június 28-áig. Az ultimátum egyébként egy nappal azután érkezett meg Budapestre, hogy a német alkotmányozó nemzetgyűlés elfogadta a versailles-i békefeltételeket. A határvonalat, amelyet a Vörös Hadseregnek el kellett foglalnia, már Clemenceau június 13-i jegyzéke tartalmazta. A Pozsonyban elkezdődött tárgyalásokon a Kormányzótanács kérésére a visszavonulás határidejét Pellé tábornok kész volt 30-áig meghosszabbítani. A visszavonulás végül is 29-én kezdődött el, de anélkül, hogy a Tiszántúl románok általi kiürítésére – noha ezt a Clemenceau-jegyzék megígérte – a Kormányzótanács megfelelő garanciát kapott volna. Érdekes végül, hogy a jelentés felismerte az összefüggést az ultimátum elfogadása és a június 24-i ellenforradalmi lázadás között.

2 Az utalás feltehetően ismét a június 24-i ellenforradalmi lázadásra vonatkozik. A „ludovikás” vagy más néven „monitoros” puccs gyors leverése után valóban felmerült a követelés a lázadók példás megbüntetésére, a statáriális bíróság azonban csupán 11 halálos

ítéletet hozott – kéthetes tanácskozás után –, de azokat sem hajtották végre.

3 A jövendölés nem vált be. A hadsereg nem fordult szembe a tanácskormánnyal, de kétségtelenül meggyengült, részben mert a visszavonulás valóban demoralizálóan hatott rá, részben mert a tisztek egy része – maga Stromfeld Aurél is – kivált belőle.

Idegen Hadseregek Osztálya
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Berlin, 1919. július 14.

Német–osztrák forrásból jövő közlés szerint Clemenceau a Csehszlovákiában és a Balkánon levő katonai hatóságoknak megparancsolta, hogy a magyar népbiztosok előreláthatólag repülőgéppel történő menekülését feltétlenül akadályozzák meg. Ez ügyben a párizsi külügyminisztérium már érintkezésbe lépett Németországgal és Svájccal. Mindkettő megígérte, hogy a magyar bolsevistákat minden körülmények között feltartóztatja és a szövetségesek bíróságának kiszolgáltatja.

Azért, hogy a forrást további katonai adatok szavahihetősége vonatkozásában ellenőrizhessük, kérjük annak közlését, hogy a fent nevezett megállapodásokról szóló adatok helytállóak-e.[1]

Rauch
őrnagy és osztályfőnök

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 20 154.

Jegyzet

1 Nem került elő olyan irat, amely megerősítette volna a közlést.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. július 14.

A magyar tanácskormány helyzete

Itteni kormánykörökben meg vannak győződve arról, hogy az antant, minden jegyzék és állítólagos ultimátum ellenére, *mégsem szánja el magát arra, hogy a már gyakran bejelentett katonai intervencióját Szovjet-Magyarország ellen végrehajtsa.* Az a véleményük, hogy az antant egy ilyen vállalkozástól visszariadna, mivel már katonai szempontból is oly nagy nehézségeket okozna, hogy sikere igen kétséges lenne. A hatalom itteni birtokosai azt remélik, hogy általános mozgósítással egy körülbelül 100 000 fős haderőt tudnak felállítani, amely, legalábbis rövid időre, jól fel van szerelve és a szükséges hadianyaggal el van látva. Ezzel a hadsereggel szemben az antantnak legalább 150 000 frontkatonával kellene rendelkeznie, mivel a fanatizált Vörös Hadsereg ellenében csak tekintélyes túlerővel számíthat sikerre, és a vereség veszélyének magától értetődően nem teheti ki magát.

A front mögötti terület hadseregét normális körülmények között általában a tulajdonképpeni harcoló alakulatok kétszeresében lehet megjelölni, ebben az esetben azonban, mivel az antantnak rendkívül hosszú utánpótlási vonalai vannak, még lényegesen nagyobbnak kell lennie. *Így feltételezik, hogy az antantnak azért, hogy valamennyire is kedvező kilátásokkal vehesse fel a harcot a magyar bolsevizmussal szemben, egy körülbelül háromnegyedmilliós hadsereget kell majd felállítania.* Erre az antant – és ezt a nézetet a mostani rendszer ellenfelei is osztják – ma már nem képes, még akkor sem, ha ennek a tehernek nagy részét Magyarország peremállamaira kívánja hárítani.[1] Mert kétségtelen, hogy az utóbbiak saját erőből nagyobb katonai teljesítményre képtelenek. A délszlávok teljesen kimerültek, és otthoni nehézségeik, valamint az Olaszországgal való konfliktusuk miatt semmi esetre sem láthatják kívánatosnak a Magyarországgal való háborús bonyodalmat. Annál kevésbé, mivel a magyar területre vonatkozó territoriális igényeiket minden jel szerint kielégítették. Jelenleg a délszlávok ezért állítólag egészen baráti viszonyban vannak Magyarországgal, és élelmiszerek átengedésével még támogatják is a magyarokat.

A csehek nagyjából ugyanilyen helyzetben vannak. A röviddel ezelőtt Magyarországgal kötött fegyverszüneti szerződés révén az általuk igényelt terület nagyobb részének ismét a birtokába jutottak, és nem szoktak olyan ügyért áldozatot hozni, amely nem fizetődik ki. De különben is, belső nehézségeik következtében aligha képesek nagy katonai akcióra. Egyébként köztük és a magyarok között ez idő szerint tárgyalások folynak a kereskedelmi kapcsolatok felvételéről.

A Magyarország elleni hadjáratban leginkább a románok érdekeltek, akik még mindig messzemenő magyarországi aspirációik teljesülésében reménykednek. De katonailag ők is kimerültek, és az annektált területek biztosítása, valamint belső nehézségeik a legnagyobb elővigyázatosságra intik őket. A román hadsereg egyébként igen csekély értékű és csakis az antant hathatós támogatásával lehet bizonyos mértékig ellenállóképessé tenni.

Tehát még abban az esetben is, ha az antant, az őket is fenyegető nagy veszélyre való hivatkozással, a Magyarországgal szomszédos nemzeteket rá tudná venni a magyar bolsevizmus elleni közös akcióra, ez csak akkor kecsegtetne sikerrel, ha maga is nagymértékben részt venne benne. Kérdéses azonban, vajon az antant érdekeltsége Magyarországon akkora-e, hogy meghozza az ehhez mindenképpen szükséges nagy pénz- és emberáldozatot. A vázolt mérlegelésekből kiindulva az antant Szovjet-Magyarország elleni katonai intervencióját igen valószínűtlennek tartják. Bolsevista körökben ezenfelül az antant proletariátusának a szolidaritására építenek, amely majd meghiúsítja a Magyarország elleni katonai akciót. Elsősorban arra számítanak, hogy az antant országaiban most folyó munkásmegmozdulások és a küszöbönálló általános sztrájk nagymértékben befolyásolják majd a békekonferencia határozatait.[2]

Az a feltevés, hogy az antant katonai és morális okokból aligha vállalja egy Magyarország elleni hadjárat kockázatát, kétségkívül nem egészen alaptalan. Bár Németország ellen is képes lett volna megfelelő szárazföldi hadsereget felállítani, mégis valóban kérdéses, hogy a távoli és saját népe számára összehasonlíthatatlanul közömbösebb Magyarország ellen fel tudna-e sorakoztatni egy akkora hadsereget, amely egy gyors összecsapásban meg tudná semmisíteni az itteni bolsevizmust. Az a feltételezés azonban, hogy a bolsevisták valóban képesek felállítani egy megfelelő nagyságú és harcolni kész hadsereget, minden valószínűség szerint nem helytálló. A Vörös Hadseregben már a cseh fegyverszünet előtt igen nagy volt az elégedetlenség és az elkeseredés. Szlovákia kiürítése következtében a fegyelem és a morál igen meggyengült, úgyhogy nagyobb egységeket, különösen munkásalakulatokat kellett feloszlatni.

Kun népbiztos nyilatkozata szerint azzal számoltak, hogy a munkások nem maradnak két hónapnál tovább az arcvonalon. Most hazaküldték őket, hogy családjaik körében megismerjék az otthoni élet ínségét. Csakhamar felismerik majd, hogy az arcvonalon jobban éltek, mint otthon, és visszatérnek oda. Adott időpontban új jelszavakkal ismét felrázzák majd őket közömbösségükből, és rábírják őket a Vörös Hadseregbe való belépésre. Eltekintve e szavak frivolitásától, Kun nem számol azzal a lehetőséggel, hogy a munkások az általános nyomor következtében arra a belátásra juthatnak, miszerint így nem mehet tovább, és ennek megfelelően cselekednek. Bizonyos jelekből arra lehet következtetni, hogy a Vörös Hadsereget nem lehet egyhamar ismét azzal az ütőerővel és abban a szellemben helyreállítani, mint a cseh offenzíva idején. A legtöbb ember nem tudja megérteni a háború folytatásának a célját, mert még sikerek esetén is csak általános nyomort és végeredményben pusztulást lát maga körül. Az érthető háborús fáradtság mellett, amelyet a mostani rendszer elleni növekvő ellenzék is táplál, lényegesen hozzájárul a Vörös Hadsereg bomlásához a nemzeti öntudat újjáébredése is. Különösen a korábbi tisztek között, akiknek most a Vörös Hadseregben kell szolgálniuk, erősen növekszik az a mozgalom, amely nemzeti alapon való szervezkedésre irányul. Ennek a mozgalomnak az ad nyomatékot, hogy jelentős részben a legénység is csatlakozik hozzá.

Nemzeti érzelmű csapattestek a kormány előtt már ismételten kinyilatkoztatták, hogy csak nemzeti zászlók alatt harcolnak tovább, és elítélik azok megtagadását. Ebből az okból tömeges szökések fordulnak elő, és az utóbbi időben állítólag egész kötelékek mentek át az ellenforradalom nemzeti táborába. Elgondolkodtató, hogy a nemzeti agitáció a munkásság körében is jó eredménnyel jár. Ellenforradalmi oldalról megkísérlik a munkásságot egy nemzeti szociáldemokrata párt zászlaja alatt elcsábítani a nemzetközi bolsevizmustól. A kormány ezzel a mozgalommal egészen tehetetlen, és vele szemben még csak a terror egyébként oly jól bevált eszközét sem meri alkalmazni.[3]

A kormány most minden reményét a románok elleni, közeljövőben elkezdődő harcba veti. Azt hiszi, hogy a magyaroknak ezzel az ősellenségével szemben még egyszer sikerül egy erős hadsereget a vörös zászlók alatt összegyűjteni és feltartóztatni a hadsereget fenyegető bomlást. De itt sem számol azzal a veszéllyel, hogy a vöröskatonák a románok táborában talán viszontlátják a kívánt nemzeti zászlókat, és ezek nagy vonzerőt gyakorolnak majd rájuk.

Ha ezekhez a bomlasztó jelenségekhez – amelyek a mostani rendszernek e legerősebb támaszában, a Vörös Hadseregben nyilvánulnak meg – még hozzászámítjuk a gazdaság és a belpolitika területén jelentkező leküzdhetetlen nehézségeket, fel kell tennünk a kérdést, miként képes a tanácskormány még mindig fenntartani uralmát. Bizonyára nem az áldozatkész ragaszkodás tartja fenn ezt a rendszert, hanem

csupán a viszonylag kevés, e célból toborzott ember szörnyű terrorja, és mindenekelőtt a jövőtől való félelem, a jövő bizonytalansága. A proletariátus körében kétségtelenül elterjedt az a meggyőződés, hogy uralmát csakis elnyomatása válthatja fel, és bizonyos exponált politikusok, akik az ellenkormány élén állnak, megerősítik ezt a feltevést. Másrészt, a mostani körülményeket figyelembe véve, a munkásvezérek között egy is aligha akadna, aki ezen a Magyarországnak nevezett romhalmazon a kormányt átvenné. A probléma nagysága minden arra hivatottat visszariaszt attól, hogy komolyan hozzáfogjon megoldásához, mivel eleve be kell látnia annak lehetetlenségét, hogy itt rövidesen ismét rendet lehet teremteni. Ez a tanácstalanság és tehetetlenség lényegesen hozzájárul ahhoz, hogy a hatalom mostani urai tartani tudják magukat.

A szociáldemokraták kétségtelenül nagy erőfeszítések nélkül átvehetnék Kun örökét, ha akarnák. A bolsevizmustól távol álló szociáldemokrata vezetők azonban már csak azért is elutasítják a felelősséget a mostani gazdasági helyzetért, mivel maguk sem tudják, hogy ebben az áldatlanul szétzilált helyzetben miképp teremthetnének némi rendet. És mégis, általános vélemény szerint csakis egy mérsékelt szocialista kormány válthatja fel a bolsevista uralmat. De ez is csupán akkor végezhet eredményes munkát, ha kívülről határozottan támogatják. Más, mint szocialista kormány, ebben az általános helyzetben, legalábbis átmenet idejére, nem képzelhető el. Ezért került ismét előtérbe egy Garami-kormány kombinációja. Ismerősei körében azonban valószínűtlennek tartják, hogy Garami vállalja a feladatot.[4]

A magyar válság belülről való másik megoldása lehetne, ha a hatalom bolsevista urai a napról napra türhetetlenebbé váló viszonyok nyomására maguktól engednének, bolsevista elveiket megtagadnák, és a szociáldemokráciához visszatérnének. Még kormánykörökben sem tartják lehetetlennek, hogy különösen Kun még idejében engedni fog.

Akárhogyan is szemléljük a magyar helyzetet, a rendezett viszonyokhoz való visszatérés csakis külső segítséggel lehetséges, noha a belső nehézségek, amelyekkel a tanácskormány most küzd, és a jövőben valószínűleg még inkább küzdeni fog, nagyobbak, mint a külsők. Úgy látszik azonban, hogy az antant ez idő szerint nem akar, vagy nem tud fellépni a rend helyreállításáért, hanem a feladatot legszívesebben átengedné maguknak a magyaroknak, mégha természetesen a magyar bolsevizmus mielőbbi végét kívánja is.

Az a dilemma, hogy az antant nem akar cselekedni, a hazai ellenforradalom pedig túl gyenge, magyarázza, hogy a végérvényes megoldás oly sokáig elhúzódik. Most ismét azt remélik, hogy az antant csak a július 21-i általános sztrájkot fogja kivárni, és azután komolyan hozzáfog Szovjet-Magyarország elleni akciójához.

E jelentés másolatát a nagykövet úrnak közvetlenül nyújtom át Bécsben.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 20 478.

Jegyzet

1 Három nappal e jelentés után, július 17-én vitatták meg Párizsban a Magyarország elleni intervenció tervét. Foch marsall szerint a Vörös Hadsereggel szemben – amelynek létszámát 150 000 főre tette – az antantnak másfélszeres túlerőt, azaz mintegy 220 000 fős haderőt kell felállítania. Ez elegendő lett volna, s egy ilyen erő Magyarországon való összpontosítására a szövetségesek – szerinte – képesek lettek volna.

2 Az utalás az európai szakszervezetek július 20-ára és 21-ére hirdetett nemzetközi tiltakozó sztrájkjára vonatkozhat, amely szolidaritást vállalt Szovjet-Oroszországgal és a Magyar Tanácsköztársasággal, és tiltakozott a katonai intervenció ellen. Magyarországon túlzott várakozással tekintettek a „világsztrájk" elé. Ez közvetve hozzájárult ahhoz, hogy a Kormányzótanács a románok elleni tiszai offenzíva mellett döntött. A támadás, amely végzetessé vált a Magyar Tanácsköztársaságra nézve, 1919. július 21-én, a nemzetközi sztrájk napján kezdődött el.

3 A június 24-i budapesti ellenforradalmi puccs gyors leverése után, a tanácsköztársaság fennállásának hátralévő heteiben nagyobb ellenforradalmi megmozdulásra már nem került sor. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy belülről, erőszakos, fegyveres úton nem lehet a rendszert megdönteni. Az ellenforradalmi propaganda és a bomlasztó tevékenység azonban folytatódott. A fő cél a budapesti munkásság és a Vörös Hadsereg sorainak fellazítása volt.

Az ellenforradalmi tevékenység fontos sikere volt, hogy a Szegeden szervezkedő Horthy kapcsolatba tudott lépni a Vörös Hadsereg több vezető beosztású tisztjével. De tömeges átállásra nem került sor.

Nemzeti jelszavakkal – azok kifejezetten antant-, különösen pedig román- és csehellenes tartalmuk miatt – a franciák jóindulatát ke-

reső és tőlük függő szegedi ellenforradalmárok csak korlátozottan operálhattak. A munkásmozgalom bomlasztásának fő agitációs eszköze sem „a nemzeti" gondolat volt, hanem a kommunista- és diktatúraellenesség szítása. A szociáldemokrata vezetők közül többen visszavonultak, egyesek Bécsbe költöztek, mások a kommunisták félreállítására és tisztán szociáldemokrata kormány létrehozására szervezkedtek. „Ezzel a mozgalommal" szemben a tanácskormány valóban „tehetetlen", vagy inkább erélytelen volt. A párton belüli ellentétek ugyanis lefékezték akcióképességét.

4 Garami neve ebben a vonatkozásban többször felmerült. A jelentés talán arra a röpiratra építette feltételezését, amelyet ezekben a napokban Budapesten terjesztettek, s amellyel a párt titkársága is foglalkozott. Ez titkos szavazást követelt a szakszervezeti munkások között arról a kérdésről, hogy továbbra is proletárdiktatúrát vagy inkább egy Buchinger, Garami, Peidl, Weltner részvételével létrehozandó kormányt akarnak-e.

Megjegyzés

A magyar Vörös Hadsereg 1919. július 21-én megindított tiszai offenzívájáról és ezzel összefüggésben a tanácsköztársaság végnapjairól nem maradt ránk német diplomáciai jelentés. Július második felének eseményeiről csupán egy-két irat tudósít, s az sem a legfontosabb kérdésről, a Duna–Tisza közén folyó élethalálharcról, hanem különböző részletproblémákról. Így például a pénzügyi válságról, vagy az akkori Nyugat-Magyarország Ausztriához való csatolásáról.

Berlin erre az időre már egyébként is módosította – legalábbis a jelek erre mutatnak – a Magyarországi Tanácsköztársasággal kapcsolatos magatartását. Hiszen a versailles-i békeszerződés aláírása után végképp semmit sem várhatott a magyar eseményektől. Az 1919 júniusából, de főleg júliusából ránk maradt gyér számú irat tanúsága szerint Berlin egyrészt a Magyarországi Tanácsköztársaság mielőbbi összeomlását várta és remélte, másrészt az addigiaknál határozottabban igyekezett elhatárolni magát a tanácskormánytól.

Erre megfelelő alkalmat kínált az, hogy a kormány – miként a budapesti főkonzul július 17-én jelentette – lefoglaltatta a bankokban lévő német értékpapírokat. Berlin felháborodottan tiltakozott és fontolóra vette a főkonzul visszahívását. Méghozzá nem csupán a magyar kormány intézkedése miatt, hanem azért is, mert „egy ilyen lépés... bizonyos hatást keltene az antantnál, legalábbis tarthatatlanná tenné azt az ismét és ismét visszatérő állítást, amely szerint a német kormány támogatja a budapesti tanácskormányt".* A főkonzult Bécsbe akarták rendelni, sőt az a terv is felmerült, hogy Bécsből összeköttetést kellene keresni a szegedi ellenkormánnyal. De a német kormány végül mégsem szakított Budapesttel, talán mert nem tartotta eléggé hatásosnak ezt a lépést: az antantnál esetleg elérhető kedvező benyomást a legfőbb magyarországi hírforrás megszűnésével és a magyarországi német gazdasági érdekek bizonytalanságának további növekedésével kellett volna megfizetni. Július 26-án végül is arra utasította Fürstenberg grófot, hogy erőteljesen tiltakozzék a magyar kormánynál a német értékpapírok lefoglalása ellen és jelentse ki, hogy az ő „személyes véleménye szerint Budapesten való tartózkodása lehetetlenné válna", ha nem kerülne sor a szóban forgó intézkedés visszavonására.**

A Berlinből jövő utasításnak azonban már nem volt jelentősége. Elküldése után öt nappal a Magyarországi Tanácsköztársaság összeomlott. 1919. augusztus 1-jén a Kormányzótanács lemondott, s az erről szóló határozatot – Rónai Zoltán előterjesztésében – még aznap tudomásul vette a Budapesti Munkás- és Katonatanács.

A nagy jelentőségű eseményről természetesen a budapesti főkonzulátus is azonnal tájékoztatta feletteseit, amint azt a következő távirat tanúsítja.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat

Budapest, 1919. augusztus 2., 8 óra 4 perc, délután
Megérkezett: 1919. augusztus 3., 2 óra 10 perc, délelőtt

Megfejtés

A Központi Munkás- és Katonatanács tegnapi ülésén Rónai népbiztos bejelentette a tanácskormány lemondását, mivel nem teljesültek a következő előfeltételek: a világforradalom, az orosz-szovjet csapatok győzelmes előrenyomulása és a magyar proletariátus ellenállása. Kun kijelenti, hogy a kormány két választás előtt állt, vagy a barikádharc

* P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Bd. 7. Belső feljegyzés, 1919. július 19-én.
** Ugyanott. Távirat, 1919. július 26.

vagy a lemondás. Mivel az előbbi teljesen kilátástalan volt, a kormány a lemondás mellett döntött, abban a reményben, *hogy később, kedvezőbb körülmények között ismét folytatni lehet a harcot.*

Az ideiglenes kormány vezetését szakszervezetiek vették át az antant kifejezett kérésére. Jellemző, hogy az új miniszterek, Garami kivételével, mind keresztények. Nagy a bizakodás, hogy ennek a szervezett munkásságra támaszkodó kormánynak sikerülni fog fenntartani a rendet, és megakadályozni a terrort és pogromokat csakúgy, mint a fosztogatást. Felhívásban tudatja az új kormány a lakossággal a változást és nyugalomra, a rend megőrzésére szólít fel. Romanelli alezredes, az antant itteni képviselője[1] is az új kormány iránti engedelmességre hívja fel a lakosságot, valamint messzemenő támogatást ígér Magyarországnak, különösen a blokád legrövidebb időn belüli megszüntetését.

Az új kormány küldöttsége Bécsben már megkezdte tárgyalásait az antant képviselőivel. Mindenekelőtt az a cél, hogy megakadályozzák a románok Budapestre való bevonulását. Ezért fegyverszünetet kötnek, hogy megkezdhessék a béketárgyalásokat.[2] Budapesten eddig nyugalom uralkodik, sőt, néha még öröm is tapasztalható, a szigorú, rendkívüli intézkedések és a statárium valószínűleg a későbbiekben is lehetetlenné teszik a zavargásokat. Fokozatosan eltűnnek a vörös zászlók és helyettük megjelennek a nemzeti lobogók. Egyébként az eddigi rendeletek még érvényben vannak és az előző kormány szervei egyelőre működnek. *Az a körülmény, hogy a kommunista vezetők nyíltan beismerik saját rendszerük tarthatatlanságát, kétségtelenül nagy hatással lesz más országok kommunista mozgalmára, különösen a birodalmi német sajtónak kellene most ezt kihasználnia.* Kérem az ide vonatkozó cikkek megküldését.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 21 422.

Jegyzet

1 Guido Romanelli az olasz misszió vezetője volt, de aktív tevékenységével elérte, hogy általában az antant képviselőjének tekintették, noha erre vonatkozó megbízatása nem volt.

2 Fegyverszünetről, sőt békeszerződésről főleg Romanelli beszélt ezekben a napokban. Ő tájékoztatta Párizst is a szakszervezeti kormány megalakulásáról. A franciák viszont nem látták volna szívesen, ha a két kis ország, Magyarország és Románia – mintegy az ő hátuk mögött – szerződést kötött volna. Így Clemenceau elvetette a fegyverszünet gondolatát.

III. Az ellenforradalom győzelme

Ez a fejezet az 1919. augusztus 1. és 1920. március 1. között keletkezett német diplomáciai iratokból ad válogatást. Egyfelől a Tanácsköztársaság leverése és az ország nagy részének román megszállása, másfelől az ellenforradalom győzelme és a fehérterror, továbbá a köztársaság vagy monarchia alternatívája, végül Horthy Miklós kormányzóvá választása, azaz az ismertetésre kerülő több mint fél év legfőbb eseményei Európa-szerte nagy figyelmet és nagy indulatokat váltottak ki. Elsősorban persze a közvetlenül érdekelt szomszédos országokból, de a vezető antanthatalmak politikai közvéleményéből is, hiszen az első világháború utáni békerendezés Közép-Európában mindaddig befejezetlen maradt, amíg Magyarországon nem konszolidálódtak a társadalmi és politikai viszonyok és nem vált lehetővé a békeszerződés megkötése.

A szóban forgó hét hónap a konszolidációs folyamatnak csupán első szakaszát, az ellenforradalmi rendszer hatalomra jutásának és politikai megalapozásának időszakát fogja át. Horthy Miklós kormányzóvá választása zárja le ezt a szakaszt, de ez már maga is a teljes hatalmi-politikai átrendeződés eredménye volt, annak következménye, hogy a Tanácsköztársaság vívmányait és politikai struktúráját teljesen megsemmisítették és az ellenforradalmi korszakot később is meghatározó új pártok és pártviszonyok alakultak ki. Ezekre támaszkodva sikerült – az antant közvetlen beavatkozásával és irányításával – létrehozni azt az úgynevezett koncentrációs kormányt, amely előkészítette és lebonyolította az első parlamenti választásokat és feltételét képezte mind a kormányzóválasztásnak, mind pedig Magyarország beilleszkedésének a versailles-i békerendszerbe.

Maga a trianoni békeszerződés, illetve az előkészítésére vonatkozó német diplomáciai iratok bemutatása már kívül esik ugyan jelenlegi

vizsgálódásunk körén, de az ellenforradalmi rendszer létrejöttének és berendezkedésének legfontosabb külpolitikai feltételeiről az 1920 márciusát megelőzően keletkezett iratokból is kaphatunk némi tájékoztatást.

Mindenekelőtt a román megszállásról, amely nélkül sem az ellenforradalmi kormányok és pártok megalakítása, sem egy új hadsereg megszervezése nem lett volna megvalósítható. Továbbá arról, hogy a Huszár-kormányt a párizsi békekonferencia Legfelső Tanácsa de facto kormányként elismerte, végül pedig Budapest és a Duna–Tisza köze románok általi kiürítéséről. Az utóbbi a parlamenti választásoknak és az új politikai rendszer országos méretű kiterjesztésének alapvető feltétele volt, bár a Tiszántúlnak a rendszerbe való bekapcsolására csak 1920. március 1. után kerülhetett sor.

Az eseményekről továbbra is lényegében tárgyilagos információkat küldött Berlinnek a budapesti német főkonzulátus, amelyekben meglepően kevés volt az önálló állásfoglalás. Úgy gondoljuk, ez elsősorban Németország rendkívül passzív magatartásából, a német külpolitikai érdekek és lehetőségek gyengeségéből fakadt, nem pedig a főkonzulátus tájékozatlanságából – bár e tekintetben is voltak hiányosságok –, még kevésbé a magyar események, az ellenforradalmi átalakulás iránti közömbösségből.

A weimari Németország külpolitikai mozgástere, a versailles-i szerződés aláírása, azaz 1919. június 28. után még az előző periódushoz képest is összeszűkült. A szerződésnek 1920. január 10-én kellett életbe lépnie, s így a német kormány fő feladata ezekben a hónapokban a teljesítési politika kialakítása, belső feltételeinek megteremtése volt. A legnagyobb akadályt akkor már nem a proletárforradalmi törekvések okozták, hanem a konzervatív irányzatok erősödő térnyerése, amely 1920. március 13-án végül is hatalomátvételi kísérletbe, az úgynevezett Kapp-puccsba torkollt.

A nagy munkásmegmozdulásoknak 1919. május elejétől vége szakadt, legalábbis egyelőre, bár a munkásmozgalom balszárnya, kiváltképp a független szociáldemokraták tábora ekkor is növelni tudta tömegbefolyását, s a kommunista párt szervezkedése is előrehaladt. De újabb fellendülésre csak 1920 tavaszán került sor, összefüggésben az említett Kapp-puccs leverésével és az ekkor folyó lengyel–szovjet háborúval. Addig azonban a munkásmozgalmon belüli lassú balratolódás nem tudta ellensúlyozni az egész német politikai élet fő tendenciáját, a versailles-i szerződéssel szemben fellángoló revansista nacionalizmust, és az azt képviselő politikai erők aktivizálódását.

A nyugtalanságot az adott pillanatban a versailles-i szerződés katonai előírásai, illetve azok teljesítése okozták. Különösen a hadsereg létszámának drasztikus csökkentése és a háborús bűnösöknek ekkor még komolyan vett, később az antant és a német kormány által egyaránt tudatosan elszabotált felelősségre vonása. Az utóbbi mindenekelőtt magát a császárt, minisztereit és tanácsosait, valamint a Legfelső Hadvezetőséget, a tábornoki kart érintette. Egészen szűk réteget tehát, de amelynek esetleges meghurcolását a jobboldali politikai propaganda sikerrel tüntette fel a német nemzet általános megalázásaként.

Jóval szélesebb rétegeket érintett a hadsereg létszámcsökkentése. Az időleges Reichswehr, amely a császári hadsereg felbomlása, maradékainak demobilizálása után különböző politikai beállítottságú, de főleg szélsőjobboldali szabadcsapatokból verbuválódott össze 1918 végén és 1919 első felében, mintegy 200 000 katonát és 15 000 tisztet bocsátott el néhány hónap alatt. Ez az amúgy is nagy méretű egzisztenciális bizonytalanságot a kétségbeesésig fokozta, ami természetesen a hadseregben maradottakat sem hagyhatta érzéketlenül.

Megváltozott a Reichswehr vezetése is. Távoznia kellett Hindenburg marsallnak és Groener tábornoknak. A parancsnoki posztot von Seeckt tábornok vette át, aki ugyan elődeihez hasonló szellemben, de náluk nagyobb reálérzékkel és kompromisszumkészséggel, a megdöntött császárság iránt pedig kisebb elkötelezettséggel, kevésbé kompromittáltan kezdett hozzá kényes feladatához, a hadsereg átszervezéséhez.

Magyarországon is, Németországban is központi feladat volt tehát a hadsereg reorganizálása. De Németországban egy már működő hadsereg leépítése útján kellett az átszervezést megoldani, Magyarországon viszont csak ekkor jöttek létre a szabadcsapatok, a különítményes osztagok, amelyek aztán „nemzeti hadsereggé" formálódtak. A kommunista-, sőt munkásmozgalom-ellenesség mindkét hadsereg esetében jellemző vonás volt ugyan, ám Németországban számolni kellett a polgári demokrácia, az államformát illetően pedig a köztársaság létével. Magyarországon ezzel szemben a politikai rendszer – ideértve az államformát is – a kialakulás folyamatában volt, s ezt a folyamatot a nemzeti hadsereg döntő mértékben befolyásolhatta.

Az eltérő körülmények következtében, politikai szellemét tekintve, a magyar hadsereg sokkal homogénebb volt, mint a német. Az utóbbiban három fő csoport rajzolódott ki. Az egyiket azok a tisztek, tiszthelyettesek és legénységiek alkották, akik a versailles-i szerződést és Németország új politikai struktúráját többnyire kényszerűségből ugyan, de elfogadták, a másodikat azok, akik inkább az önkéntes visszavonulást és az – egyelőre legalábbis – passzív kivárást választották, végül a harmadikat azok, akik készek voltak az aktív ellenállásra, sőt szervezték is azt.

1919 végétől kezdve ez az utóbbi csoport egyre jobban aktivizálódott, előtérbe került, s 1920 márciusában végül is ez hajtotta végre – elsősorban a Baltikumból visszakényszerült ellenforradalmi egységekkel – a Kapp-puccsot.

Az általunk tárgyalt időszakban tehát Németország belpolitikai helyzetét jelentősen befolyásolta az, hogy az éppen megszületett, első hónapjait élő weimari köztársaság nem rendelkezett fegyveres védelemmel, hadserege volt ugyan, de nem lehetett rá támaszkodni. Egyrészt, mert éppen átszervezés alatt állt, másrészt pedig, mert vagy közömbös vagy ellenséges volt a köztársasággal szemben. Ez megkönnyítette a konzervatív és szélsőjobboldali irányzatok tevékenységét, amelyek politikai eszközökkel, szervezkedéssel és agitációval folytattak harcot Versailles és Weimar ellen, s arra készülődtek, hogy elsősorban a parlamenti demokrácia lehetőségeit használva fel, átalakítsák a hatalmi erőviszonyokat Németországban. Céljuk eléréséhez nem a szerveződő összeesküvést akarták felhasználni ezek a – különösen a Német Nemzeti Néppárt által képviselt – erők, hanem inkább a küszönbönálló választásokat. Egyrészt, új birodalmi elnök választásáról volt szó, mivel a szociáldemokrata Friedrich Ebertet – 1919. február 11-én – csupán provizórikusan választotta meg a weimari nemzetgyűlés, s az 1919 augusztusában elfogadott alkotmány szerint népszavazásnak kellett döntenie az elnök személyéről. Másrészt parlamenti választásokról is szó volt, hiszen az alkotmányozó nemzetgyűlés befejezte tevékenységét, s létre kellett hozni az első köztársasági Reichstagot. A német konzervatív körök mindkét választás esetében sikerre számítottak, képviselőik számának jelentős növelésére, mindenekelőtt pedig elnökjelöltjük feltétlen győzelmére. Az utóbbi vonatkozásban már ekkor Paul von Hindenburg jött számításba, mint az egyetlen olyan személy, aki a felerősödött revansista-nacionalista hangulatban a világháborúban szerzett népszerűségével megnyerhette volna a polgári pártok támogatását és a siker reményében szállhatott volna szembe Friedrich Eberttel.

Csakhogy Hindenburg jelölése burkolt támadást jelentett az éppen kodifikált köztársasági államforma ellen, s egyúttal állásfoglalásra kényszerítette volna az antanthatalmakat is. Hiszen a marsall a győztes országok közvéleménye előtt háborús bűnösnek számított, s általánosan ismertek voltak a Hohenzollern-családhoz fűződő kapcsolatai. Hindenburg ebben az időben a birodalmi elnökséget valóban csupán

átmeneti megoldásnak tekintette, amelyet előbb-utóbb a Hohenzollern-család hatalmának visszaállítása követné. A kérdést az 1920 márciusában kitört puccs, illetve leverése levette ugyan a napirendről, a weimari köztársaság tovább haladhatott a lassú konszolidáció útján, de az általunk tárgyalt hónapokban még élő problémának számított. E tekintetben sem volt nehéz felfedezni bizonyos hasonlóságot Németország és Magyarország között. Hiszen hazánkban, a Tanácsköztársaság leverését követően, megoldatlannak számított az államforma kérdése, előtérbe került a monarchia visszaállításának követelése, egyúttal az a gondolat is, hogy átmeneti megoldásként a kormányzói tisztség bevezetésével kellene leszerelni az antant és a szomszéd országok ellenállását.

A budapesti német főkonzulátus iratai nem utalnak erre a hasonlóságra. Vagy azért, mert készítői nem ismerték eléggé hazájuk belpolitikai helyzetét, vagy inkább azért, mert úgy gondolták, hogy a hasonlóságból az esetleges következtetések levonása kívül esik kompetenciájukon. De az iratok felfokozott érdeklődésről, a monarchia visszaállításával kapcsolatos hírek szisztematikus gyűjtéséről tanúskodnak. Miként a magyar történelem e szakaszának, a német diplomáciai iratoknak is kétségtelenül ez volt az egyik fő kérdése.

A monarchia visszaállításának ügye Berlin figyelmét elsősorban mégsem annak várható németországi hatása miatt, hanem a német érdekeket is érintő külpolitikai következményei miatt kötötte le. A Habsburgok esetleges visszakerülése a magyar trónra ugyanis felvethette volna Ausztria és Magyarország egy uralkodóval való ismételt összekapcsolását, ez pedig hosszú távra irreálissá tette volna az Anschluss megvalósítását. Márpedig erről sem a német, sem az osztrák vezető körök nem mondtak le ténylegesen, noha mind a versailles-i, mind pedig az Ausztriával kötött St. Germain-i békeszerződés kizárta a két ország egyesítését. Következésképpen Berlin számára kül- és belpolitikai szempontból egyaránt elfogadható lett volna a köztársasági államforma Magyarországon, amelyet még a polgári demokratikus forradalom hívott életre 1918 őszén. Igaz, a Magyarországi Tanácsköztársaság felszámolta ezt a köztársaságot, de mivel a német kormány a tanácshatalmat – más országokhoz hasonlóan – nem ismerte el, sőt minden törvényen kívül állónak tekintette, annak bukását az államformát illetően a köztársaság folytatásaként kellett értelmeznie. Elvileg persze Németország számára elfogadható volt a monarchiához való visszatérés is Magyarországon, de csak akkor, ha nem jár együtt a Habsburg-ház restaurációjával, illetve ha biztosítható lett volna, hogy ez a restauráció nem terjed ki Ausztriára.

Az iratokból az is kitűnik, hogy továbbra is sértette a német külpolitika érdekeit minden olyan akció vagy terv, amelynek kimondott célja vagy szükségszerű következménye Németország elszigetelésének erősítése volt. Hiszen tulajdonképpen az Osztrák–Magyar Monarchia valamilyen formában való újjászervezése is ebbe az irányba vezethetett volna. Ám a németek gyanakodva fogadták Ausztria és Csehszlovákia közeledését is, pedig ez egyértelműen a Habsburg-ház restaurálásának megakadályozására irányult. Ennyiben meg is felelt a német érdekeknek, de az már nem, hogy a két ország együttműködése erősíthette volna a Németországgal szemben ellenségesebb cseh kormányt, viszont gyengíthette volna a Németországgal szemben barátságosabb magyar politikai vezetést és ugyancsak eltávolíthatta volna Ausztriát az Anschluss gondolatától.

Ebben az összefüggésben érthetőbbé válik az a bizonytalanság, ame lyet a német diplomáciai iratok a nyugat-magyarországi kérdésben tükröznek. Nyugat-Magyarország, közelebbről Burgenland Ausztriához kerülése, az Anschluss perspektívájából nézve, Németország számára kedvezőnek tűnt, de esetleges cseh vagy jugoszláv, vagy mindkét ország részéről történő megszállása, egy olyan korridor létesítése, amely Ausztria és Magyarország között húzódott volna, erősítette volna Németország bekerítését. Márpedig ez túl nagy ár lett volna azért, hogy a Habsburg-restauráció végleg kilátástalanná váljék.

A német diplomácia felfigyelt a lengyel–magyar közeledés lehetőségére is. Ám annak megvalósulása sem állt Berlin érdekében, mivel az szintén az izolációt szolgálta volna. Felfigyelt a magyar–román perszonálunió tervére, eljátszott azzal a gondolattal, hogy a Németországot keletről és délkeletről körülölelő szláv tömböt ez végül is gyengíthette volna, de hamar felismerte a terv irrealitását. Annak mértékében, ahogy az ellenforradalmi magyar politikai rendszer kialakult, a német diplomácia újból fel- és elismerte, hogy e térségben, a korábbi évtizedekhez hasonlóan, Ausztria után Magyarország külpolitikai törekvései felelnek meg leginkább a német érdekeknek, mivel azok nyíltan revizionisták voltak, de elsősorban Romániát és Csehszlovákiát érintették.

Az általunk közölt iratok többsége erre az időszakra vonatkozóan is a magyar belpolitikai helyzettel foglalkozik. Kendőzetlen nyíltsággal számolnak be a dokumentumok a kialakuló ellenforradalmi rendszer agresszivitásáról, a zsidó- és kommunistaüldözésekről – itt-ott egyértel-

műen az elítélés hangján –, de a középpontban a hatalmi harc eseményei állnak. A kaotikus politikai viszonyok között a budapesti főkonzulátus gyakran nem tudott eligazodni, nem tudta kitapintani azt a politikai erőt, illetve irányzatot, amelynek meghatározó szerepet lehetett volna tulajdonítani, s amely orientációs pontként Berlin szempontjából is számításba jöhetett volna.

Mindamellett – úgy gondoljuk – az iratok, hézagosságuk és hiányosságaik, sőt tévedéseik ellenére, kronológiai sorrendben és a valóságnak lényegében megfelelően vázolják fel a korszak legfőbb politikai eseményeit és folyamatait: a pártok alakulását, nézeteltéréseit és küzdelmeit a kormányok – különösen a Friedrich-kormányzat – főbb törekvéseit, az antant által kívánt, sőt erőszakolt demokratikus rendszer kialakításának nehézségeit és az oppozíció, a baloldal szinte kilátástalan helyzetét.

Megkülönböztetett figyelmet szentelnek az iratok – legalábbis 1919 novemberének közepétől kezdve – a kormány mellett vagy vele szemben alakuló, erősödő másik hatalmi centrumnak, a nemzeti hadseregnek. Horthy Miklós Budapestre való bevonulása – 1919. november 16-án – sok tekintetben új helyzetet teremtett, s ezt természetesen a német diplomaták is azonnal felismerték. Megtaláltnak vélték azt a keresett orientációs pontot, amelyhez igazodva ki lehetett alakítani a német külpolitikának a magyar eseményekkel kapcsolatos állásfoglalásait. Az 1919. november 16-a és 1920. március 1-je közötti iratok elismeréssel szólnak Horthy Miklós tevékenységéről, s bár nem üdvözlik, mégis érzékelhető rokonszenvvel konstatálják a fővezérség hatalmi törekvéseit, akár katonai diktatúrát, akár a monarchia visszaállítását, akár pedig – átmeneti megoldásként – államfői-kormányzói tisztség kialakítását olvasták ki azokból. Mégsem sugalmaznak elkötelező állásfoglalást Berlin számára Horthy Miklós mellett, még a kormányzóvá választás pillanatában sem. Készítőik még ezzel az aktussal sem tartották végleg lezártnak a hatalmi harcokat Magyarországon. A nyílt kiállás egy diktatúrára törő személy mellett egyébként sem lett volna szerencsés a weimari demokrácia részéről, amely maga is ellenforradalmi diktatúra veszélyével nézett szembe ezekben a napokban. De külpolitikai szempontból sem lett volna ez kívánatos. Horthy kormányzósága ugyanis magyar nacionalista értelemben befolyásolhatta Nyugat-Magyarország vitatott kérdését, korlátozhatta a magyarországi németség nemzetiségi törekvéseit, s ami az adott pillanatban különösen fontosnak látszott: elősegíthette a Habsburg-restaurációt.

A budapesti német főkonzul
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Budapest, 1919. augusztus 6., de. 11 óra
Érkezett: 1919. augusztus 7., du. 2 óra 10 perc

Megfejtés

Ma délután az angol misszió Andrássy gróf, Hadik és Lovászy kíséretében Alcsútra ment, hogy József főherceggel tárgyaljon. Budapestre való visszatérése után a Bristol Szálló erkélyéről kihirdették, hogy József főherceg az antant megbízásából – mint kormányzó – átvette az államfői hatalmat. Egyidejűleg Hadikot megbízta egy új kormány megalakításával. A szocialista kormány felszólításra lemondott, állítólag már le is tartóztatták.[1] *Általában a királyság angol védnökség alatti helyreállításával számolnak.* Holnap kiáltvány jelenik meg a magyar néphez. *Az új fordulat kétségtelenül a románok akarata ellenére következett be, ha ugyan ezen az úton nem a Romániával való sokat tárgyalt perszonáluniót készítik elő.*[2]

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 21 761.

Jegyzet

1 A Tanácsköztársaság bukása után szakszervezeti kormány alakult, Peidl Gyula vezetésével. A kormány tehetetlen volt, sem belülről, sem kívülről nem kapott támogatást. Intézkedéseivel – amelyekről egy későbbi jelentés számol be – elősegítette az ellenforradalmi erők hatalomra kerülését. Ezek egyik csoportja 1919. augusztus 6-án lemondatta a Peidl-kormányt, s Habsburg József főherceget önhatalmúlag megtette kormányzónak. A miniszterelnök azonban nem Hadik János, hanem Friedrich István lett.

2 Az utolsó mondat mellett a margón kérdőjel van. A Külügyi Hivatal eszerint kételkedett abban, hogy a románok tudta nélkül került volna sor a puccsra. A magyar történetírás szerint is „az államcsínyt Friedrich a román megszállókkal való előzetes megállapodás alapján, azok fegyveres segítségével hajtotta végre". (*Szinai Miklós:* Id. mű,

70. old.) A románok augusztus 4-én vonultak be Budapestre, s augusztus 6-án este, amikor sor került Peidl Gyula lemondatására és Friedrich István kinevezésére, a miniszterelnökség épülete körül román csapatok helyezkedtek el.

A bécsi német nagykövetség
hadügyi megbízottja
a Hadügyminisztériumnak
Berlin

Bécs, 1919. augusztus 9.
Titkos

A hadügyi állami hivatalban[1] a *magyarországi helyzetet* a következőképpen ítélik meg:

Valamennyi ellenségük közül a magyarok az oláht tekintik a legalacsonyabb rendűnek. Budapestnek a románok általi megszállása így a legsúlyosabb csapás, amely a magyar nemzeti öntudatot érhette. A hangulatot kifejezetten nemzeti soviniszta irányba fordította át, éspedig teljesen függetlenül a pártárnyalatoktól.

József főherceg mindig magyar soviniszta volt; ellensége volt a románoknak és a szerbeknek, a németeket sem szerette különösen. A Magyarország nemzeti büszkeségének és a Szent István-i korona birodalmának megfelelő, csak született magyarok számára érthető szavakat mindig megtalálta. A nép *minden* osztályában kedvelt volt, ezért Károly császár már kezdett féltékenykedni rá.

Emiatt most *arra szemelték ki, hogy személye ellensúlyozza a belpolitikai ellentéteket – nem mint Habsburg, hanem mint magyar hazafi –, és az országot megszabadítsa a román megszállástól.*

Az ő kiválasztása önmagában véve még nem azt jelzi, mintha a Habsburg-házat vissza kívánnák hozni. Más kérdés, nem fogja-e az antant őt felhasználni a monarchia előkészítésére.

Annak valószínűsége csekély, hogy a monarchista reakció átterjed Német-Ausztriára: itt senki sincs, aki az ehhez szükséges hatalmi eszközökkel rendelkezne. Egy ilyen irányú lépést az antantnak kellene kikényszerítenie, ami abban az esetben elképzelhető lenne, ha a békekötés Német-Ausztriát teljesen reménytelenül és elkerülhetetlenül összeomlásra ítélné.

*

Egyes körök lényegesen másként vélekednek Magyarországról. Az a véleményük, hogy József főherceg kiválasztása angol befolyásra vezetendő vissza és a francia politika ellen irányul. *A monarchia visszatérése Magyarországon, amelyhez belátható időn belül Német-Ausztria és Jugoszlávia egykori osztrák részei csatlakoznak,*[2] megakadályozza egy nagy szláv tömb kialakulását, amely Oroszország újbóli megerősödése után veszélyt jelentene Nyugat-Európára. Ebben az összefüggésben az is érthető lenne, hogy az antant miért nem ismerte még el Jugoszláviát és Nagy-Romániát.

Továbbá azt állítják, hogy Eugen főhercegnek Német-Ausztriában hasonló szerepet szánnának, mint amilyet József főherceg játszik Magyarországon. Adandó alkalommal mindketten átadnák helyüket Károly császár legidősebb fiának. Berchtold gróf és a korábbi rendszer más tagjai, valamint néhányan Károly császár közvetlen környezetéből, állítólag készen állnak arra, hogy Budapestre menjenek, és a továbbiakat ott intézzék el.

Massow

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. (Számozás nélkül.)

Jegyzet

1 Az osztrák hadügyminisztériumról van szó.
2 A margón kérdőjel van, a berlini Külügyi Hivatalban tehát kételkedtek e feltételezés realitásában.

A bécsi német nagykövetség ügyvivője
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat
Bécs, 1919. augusztus 10., 9 óra 10 perc, délelőtt
Érkezett: 1919. augusztus 10., 12 óra 5 perc, délután

Megfejtés

A magyarországi események horderejét és a német–ausztriai politikai viszonyokra való hatását ez idő szerint még semmiképpen sem lehet átlátni, mivel még az itteni kormány előtt is csak hiányos jelentések fekszenek. Az antant magatartását, különösen a bécsi antantmisszióét,

még nem látják világosan. Szociáldemokrata kormánykörökben nem hiszik, hogy a magyar munkásság el fog tűrni egy olyan kormányt, amelyben nem vesz részt. E körök ezért súlyos konfliktusoktól tartanak, amelyek itt Bécsben visszhangra találhatnának. Azt a feltételezést, amely szerint az antant megkísérelheti, hogy a Habsburgok visszahelyezésével előkészítse a német–osztrák Duna-konföderációt, nem vetik el, de nem tartják valószínűnek, mivel ilyen kísérlet itt a legmerevebb ellenállásba ütközne, s ezért csakis katonai erővel lehetne vállalkozni rá. Az antant azonban nem küldene saját csapatokat, és aligha kockáztatná, hogy Románia erőit használja fel erre. Az olaszok sem fognak soha Károly császár visszahelyezéséért harcolni. Mindettől eltekintve, a Duna-konföderáció megbukna a csehszlovákok ellenállásán is, mivel elsősorban rájuk hárulna „a világ két leginkább csődbe jutott országának, Német-Ausztriának és Magyarországnak" az ellátása, amire azonban nem lennének képesek. Szociáldemokrata részről továbbá azt mondták nekem, hogy a magyar kommunisták bukása az itteni kommunistákat jelentősen meggyengítette, és a soraikban bekövetkezett szakadás lényegesen megerősítette a szociáldemokrata pártot. Ez jól jön az itteni Anschluss-politikának. Másrészt viszont az Anschluss ellenfelei úgy érzik, hogy a magyarországi reakció mozgalma és a Habsburgok visszatérésére irányuló remények őket erősítik. Mindent egybevetve: a helyzet teljesen összekuszált képet mutat, talán az előttünk álló békekötés valamennyire világosabbá teszi majd a helyzetet.

Stolberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 2198.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. augusztus 12.

A politikai helyzet Magyarországon

A bolsevisták szomorú örökébe lépő szocialista kormányt kétségtelenül a legjobb szándék vezérelte, az, hogy az országban, amennyire csak lehetséges, a rendet fenntartsa és a népesség egyes osztályainak kibékülését megvalósítsa. Számos rendelettel, elismerésre méltó határozottsággal, egészen rövid idő alatt lerombolta a kommunizmus kártyaépítményét, s általában helyreállította a március 21-e előtti jogi helyzetet. De áthidalhatatlan nehézségekkel kellett megküzdenie, amelyeknek előbb vagy utóbb áldozatul kellett esnie. A polgári körök már csak azért is a legnagyobb bizalmatlansággal viseltettek a kormány iránt, mert benne a bolsevista rendszer számos, erősen exponált vezére és népbiztosa foglalt helyet. Mindenesetre meghiúsultak azok a fáradozások, hogy polgári pártokat is megnyerjenek a kormányban való részvételre, az utóbbiak passzív ellenállása miatt. De saját pártja sem nyújtott a kormánynak kielégítő támaszt.

A munkásságot megfélemlítette és megbénította a teljes összeomlás, számos vezére pedig, aki az utolsó pillanatban gyáván cserbenhagyta, magatartásával megzavarta. Így teljesen képtelen volt arra, hogy a válságos helyzetet egységes eltökéltséggel a maga javára fordítsa, kivált azután, hogy akaratát a románoktól való félelem is egészen megbénította. Így a szocialista kormány minden tekintély nélkül maradt, és tulajdonképpen csak egy alárendelt hivatal szerepét játszotta, amelynek hatásköre a fővárosra korlátozódott. Vidéken eközben már kitört a nyílt harc a „fehérek" és a „vörösök" között, és a parasztság elkeseredése, a nemzetközi zsidó bolsevizmus rémuralma miatt, csakhamar átcsapott Budapestre.

Már a Károlyi-rendszer alatt megalakult egy „nemzeti szövetség", amely élénk agitációt fejtett ki a szocialisták pacifizmusa és nemzetközisége ellen. Már akkor abba a gyanúba keveredett a „nemzeti szövetség" és kiváltképp Friedrich, a jelenlegi miniszterelnök, hogy egy reakciós monarchista mozgalom szolgálatában áll, amelyet főként klerikális erők támogatnak. Propagandáját a „nemzeti szövetség" titokban a proletárdiktatúra alatt is folytatta, s az az antiszemita hangulat, amely időnként egészen vészes jelleget öltött, bizonyára a társaság tevékenységére vezethető vissza.

Amikor ez a szervezet az összeomlást követően úgy látta, hogy a szocialista kormány nem tudja megszilárdítani helyzetét, az antiszemita és a nemzeti mozgalom pedig Budapesten is megerősödik a románok kényszerű oltalma alatt, miután a románok a munkások ellenállását eleve lehetetlenné tették, elérkezettnek látta az időt arra, hogy az addigi homályból kilépjen, és a hatalmat magához ragadja. Gyorsan keresett egy csapat önkéntes tisztet és katonát, különösen a korábbi rendőrtisztviselők köréből, hogy az akciót fegyveresen is megtámogassa. És hogy az egészet népszerű mázzal vonja be, József főherceget állította a vállalkozás homlokterébe.[1]

Nem tévedünk azonban, ha feltételezzük, hogy József főherceg klerikális körök útján már korábban is kapcsolatban állott a mozgalommal. Szerepe különben igen zavaros, már az a kijelentése is, hogy az antant megbízásából veszi kezébe a magyar kérdés megoldását, általános kétellyel találkozik. Ha eltekintünk is attól, hogy József főherceg a Károlyi-kormány alatt Habsburg Józsefként esküt tett az új államformára, és az alkotmányjogilag őt megillető rangról, az ehhez tartozó minden joggal együtt, lemondott, mégis megmagyarázatlan marad, hogy milyen jogon nevezhet ki most egy kormányt. Kétségkívül egy egészen közönséges puccsról van itt szó, amely már a pillanatnyi hangulat és a politikai helyzet miatt is sikerrel léphetett fel; egyelőre azonban a kormány és a főherceg egymás számára kölcsönösen az egyedüli jogforrások, amelyekből államjogi pozíciójukat levezetik. Ennek megfelelően a főherceg kinevezte a kormányt, ez pedig a főherceget kormányzóvá.

József főherceg annyiban bizonyos népszerűségnek örvend, amennyiben a gyűlölt uralkodóháznak az egyetlen olyan tagja, aki hitet tett a magyarság mellett, sőt igen készségesen hízelgett a magyarok hiúságának. De meglehetősen jelentéktelen ember hírében áll, akinek sohasem volt tekintélye. A politikai területen pedig eddig sem nyilvánított véleményt, s nem kezdeményezett. Különben ezért hajlanak arra, hogy a mostani előtérbe lépését külföldi befolyásra vezessék vissza. Mikor felhívással fordult a néphez, kétségtelenül rokonszenvet keltett maga iránt, mivel feltételezték, hogy bizonyos, az antanttól kapott ígéretekkel jön, és a hangsúlyozottan keresztény mozgalom élére áll majd.[2] De most a türelmetlen nép úgy látja, hogy mindkét oldalról becsapták, ezért a hangulat hirtelen átváltozott, sőt bizonyos elkeseredettség nyilvánul meg vele szemben, mivel olyan szerepet vállal fel, amely nem illeti meg őt.

A főherceggel való elégedetlenség különösen azóta fokozódik, amióta állást foglalt a zsidóüldözések ellen, nyilvánvalóan bizonyos politikai tendenciák érdekében cselekedve. Az általa kinevezett ideiglenes kormánynak sincs szilárd alapja, amelyre hatalma támaszkodhatna. Az általános hangulat az első napokban nem volt kedvezőtlen a kormány számára, mivel az teljesen nemzetinek és kereszténynek számított. Mivel azonban ez a kormány is engedményeket tett, különösen az utóbbi vonatkozásban, sőt egy korábbi zsidót, Pollatschek nevűt, most Polnayt, ellátásügyi miniszterré nevezett ki, sok hívét elvesztette még keresztényszociális körökben is, pedig általában ezek exponensének tekintették.[3] A kormánynak a zsidóüldözések elleni állásfoglalása egyébként kiváltotta az első, még meg nem oldott kormányválságot, mivel Bleyer, a nemzeti kisebbségek minisztere – ezeken jelenleg a magyarországi németek értendők – lemondott azzal az indoklással, hogy a kormány túlzottan zsidóbarát.

A kormány tekintélyének gyengesége legnagyobb részt főnöke személyével, *Friedrich Istvánnal* függ össze. Foglalkozása mérnök, Budapest közelében kis motorműhelye van. Politikai téren korábban ritkán és csak rabulisztikájával tűnt ki. A Károlyi-kormány alatt a hadügyminisztériumban államtitkár lett és mint ilyen, a szociáldemokraták ama vádjai következtében lett ismertebbé, hogy ellenforradalmat tervez. A mostani körülmények között nem könnyen állapítható meg, hogy van-e politikai tábora; mindenesetre ha van is, az nem lehet nagy. A kormány többi tagja politikailag teljesen ismeretlen, de rátermettként dicsért hivatalnok, illetve tiszt.

A puccs, amelynek a kormány létét köszönheti, kétségtelenül royalista jellegű volt. Azt eddig nem lehetett felismerni, hogy mennyiben követett egy már kialakított tervet, ellenkezőleg, azt kell feltételezni, hogy a mozgalom csak egészen általános monarchista célok szolgálatában áll, anélkül, hogy a részletek a királyság helyreállítására már megállapítottak lennének. Monarchista szándékainak nyílt hitvallásával a kormány még nem hozakodik elő, de titkolódzása ellenére sem áll a köztársaság alapján, mivel az államformáról való végérvényes döntést az állítólag nyolc héten belül összeülő nemzetgyűlésnek tartja fenn. Hogy ez a döntés milyen eredménnyel jár majd, az a mostani politikai helyzetben még megközelítően sem jósolható meg: ez magától értetődően attól függ, hogy mely kormány milyen körülmények között bonyolítja le a választásokat. Bár általában a néphangulat, különösen vidéken, nem kedvezőtlen a monarchia helyreállítására, a Habsburg-ház visszahelyezése mégsem lenne egyszerű.

A mostani kabinet teljesen ideiglenesnek nyilvánította magát, s kilátásba helyezte egy olyan koalíciós kormány gyors megalakítását, amely a nemzetgyűlés végérvényes döntéséig az ügyeket vinné. A politikai pártokkal kezdett tárgyalásokból az derült ki, hogy a miniszterelnök nem adná át a helyét minden további nélkül. Helyzetét bizonyos mértékig szilárddá teszi, hogy a pártok nem képesek vele szemben egységesen fellépni, és József főherceg támogatja őt. Annak ellenére, hogy a jelenlegi vigasztalan körülmények között az ország vezetésének átvétele kevésbé csábító feladat, még mindig igen sok pályázó akad a miniszteri állásokra. A régi pártok ismét elkezdték tevékenységüket, s ezzel az itt szokásos politikai intrikák is kiújultak. József főherceg

éppen erre való tekintettel tehet igen hasznos szolgálatokat, mivel helyzeténél és politikai semlegességénél fogva a felmerülő ellentéteket könnyebben kiküszöbölheti.

Általános az a törekvés, hogy koalíciós kormány alakuljon, amelyben lehetőleg valamennyi párt vegyen részt. Bizonyos reakciós irányzatok a szociáldemokratákat a legszívesebben teljesen kizárták volna. De kezdetben maguk a szociáldemokraták sem igen hajlottak arra, hogy részt vegyenek egy olyan kormányban, amely nyilvánvalóan monarchista célokat követ. Gorton tábornok, az angol megbízott azonban kijelentette, hogy az antant csakis olyan kormányt fog elismerni, amely az általános népakaratot képviseli.[4] Ezért szükség van arra, hogy a munkásokkal békét kössenek, és képviselőik a kormányban részt vegyenek. Így már a legközelebbi napokra várják a kormány átalakítását a szociáldemokraták bevonásával, amivel a rendkívül bonyolult helyzet tisztázásának egyetlen lehetséges alapja teremtődne meg.

Kormányfőként mások mellett elsősorban Lovászyt említik, akivel szemben azonban a Károlyi Mihályhoz fűződő korábbi szoros kapcsolatai és állítólagos köztársasági érzelmei miatt bizonyos irányokból nehézségeket fognak támasztani. De gyakran kétségbe vonják, hogy az új koalíciós kormány sokáig tarthatja-e majd magát, kiváltképp, ha Friedrich megmarad az élén.[5] Egyelőre mindenesetre a románok jelenléte szavatolja a politikai nyugalmat, de már a legközelebbi jövő elé is meglehetősen borúlátóan tekintenek az emberek, mivel tartanak a munkások ellen is gyakran alkalmazott büntető intézkedések súlyos politikai következményeitől.

E jelentés másolatát a bécsi nagykövetségnek közvetlenül nyújtom be.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 22 402.

Jegyzet

1 Az 1919. augusztus 6-i puccsot egy „Fehér Ház" elnevezésű ellenforradalmi csoport hajtotta végre, amely a résztvevők személyén keresztül kapcsolódott a Károlyi-kormányzat idején gomba módra elszaporodott ellenforradalmi szervezetekhez. Friedrich István, hadügyi államtitkárként a Károlyi-kormányban, maga is aktív szerepet vállalt e szervezetek életre hívásában, illetve támogatásában. Az irat által említett „nemzeti szövetségen" feltehetően ezek egyikét, vagy magát a „Fehér Ház" nevű csoportot kell értenünk. A kaotikus magyar belpolitikai helyzetben a német diplomaták sem láttak tisztán.

2 József főherceg augusztus 7-én kiáltványt tett közzé, amelynek kezdő sorai valóban arra engedtek következtetni, hogy ő az antant megbízásából cselekszik. Ugyanis a kiáltvány szerint az „antant itteni hatóságaival" történt tárgyalásaira hivatkozva bízta meg a „Magyar Miniszterelnökség ideiglenes vezetésével Friedrich István nyugalmazott államtitkárt". (*Nemes Dezső:* Id. mű, 34. old.)

3 Polnay Jenő, hajózási vállalati elnök-vezérigazgató a Magyar Zsidók Országos Szövetségének elnöke. Az első Friedrich-kormányban 1919. augusztus 7–15. között József főherceg őt bízta meg a közélelmezési minisztérium ideiglenes vezetésével.

4 George Gorton budapesti tartózkodása összefüggött azzal, hogy a párizsi békekonferencia négy tábornokból álló misszió kiküldését tervezte az antanthatalmak irányelveinek magyarországi képviseletére, illetve érvényesítésére. A tábornoki bizottság – Gorton angol, Bandholtz amerikai, Mombelli olasz és Graziani francia tábornok – augusztus 12-től kezdte meg tevékenységét Budapesten.

5 Fürstenberg jól mérte fel a helyzetet. A második Friedrich-kormány augusztus 15-én alakult meg, s benne elsősorban az újjászerveződő polgári pártok vezetői vettek részt. Három tárcát fenntartottak a szociáldemokraták számára is. Az átalakított kormány tulajdonképpen november 24-ig volt hivatalban, de két összetételben: augusztus 15. és 27., illetve augusztus 27. és november 24. között. Néhány tárca élén azonban a miniszterek személye mindkét összetétel során is változott.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. augusztus 16.

Koalíciós kormány létesítése

Az utóbbi évek szörnyű tapasztalatai ellenére a politikai pártok Magyarországon még mindig nem jutottak el ahhoz a felismeréshez, hogy – ma jobban, mint bármikor – csak a legnagyobb egység és minden személyi és pártérdek legáldozatkészebb háttérbe szorítása mentheti

meg az országot a biztos pusztulástól. Nem elég, hogy a munkásság és a polgárság között a béke még nem állott helyre, a polgári pártok között is a legnagyobb egyenetlenség uralkodik és a személyi ambíciók, az intrikák ma még jobban átjárják az ország politikai életét, mint a múltban. Így nem csoda, hogy az antant által óhajtott koalíciós kormány megalakítása rendkívül nagy nehézségekkel járt,[1] és Magyarország vigasztalan helyzete ellenére mindeddig nem történt meg. Nemcsak az egyes pártok, hanem a proletárdiktatúra alatt Szegeden és Bécsben létrejött különféle ellenkormányok is érvényesítették igényeiket a kormányhatalomra. Mindenekelőtt Friedrich miniszterelnök volt az, aki a legszívósabb eltökéltséggel ragaszkodott a puccs következtében ölébe hullott hatalomhoz. Felhasználva a József főhercegtől kapott támogatást, végül is sikerült neki az új kormány élén maradnia.

A legnehezebben a polgáriak és a szociáldemokraták közötti tárgyalások alakultak. Uralmuk szégyenletes összeomlása ellenére az utóbbiak követelései nem nagyon szerények, nyilván azért, mert tudják, hogy az antant, különösen az angolok és az amerikaiak, az új kormányban való részvételüket kívánják. De elég elvi okuk is van arra, hogy a Friedrich vezetése alatt álló kormányban való részvételt elutasítsák, *mivel őt, okkal vagy ok nélkül, erősen gyanúsítják azzal, hogy titokban monarchista mozgalmat támogat.* Friedrich azonban kijelentette a szociáldemokratáknak, hogy minden ilyesfajta propaganda távol áll tőle, és József főherceg sem kívánja a monarchia helyreállítását. De az ilyen kijelentések, tekintettel arra a szerepre, amelyet a főherceg játszott, lényegében értéktelenek, és semmiképpen sem alkalmasak arra, hogy a szociáldemokraták bizalmatlanságát eloszlassák. Ezért azzal a követelménnyel is felléptek, hogy József főhercegnek az új kormány megalakulása után azonnal le kell mondania Magyarország kormányzójának tisztéről.

Friedrich személyével szemben a szociáldemokraták támogatókra találtak a polgári pártok között is, ahol szintén nincsenek sok bizalommal iránta. A főhercegre vonatkozó követelésük során azonban valamennyi polgári párt egységes ellenállásába ütköztek, mivel e pártok József főherceget kezesként továbbra is meg akarják hivatalában tartani, hogy ne ismétlődjék meg az a játék, amelyet a szociáldemokraták négy vagy öt hónappal ezelőtt játszottak, és különösen az újonnan szervezendő nemzeti hadsereg ne essék ismét áldozatául a legszélsőségesebb agitációnak. Így azután a szociáldemokratákkal való tárgyalások egyelőre zátonyra futottak, és olyan koalíciós kormány alakult, amelyben ők nem vesznek részt. Még mindig azt remélik azonban, hogy a

szociáldemokratákat jobb útra lehet majd téríteni, s ezért fenntartottak nekik három tárcát, a kereskedelemügyit, a népélelmezésit és az ipari munkásokét.[2]

Az új kormány a következőkből áll:
Elnök: Friedrich István
Külügy: Lovászy Márton
Belügy: Perényi Zsigmond báró
Pénzügy: Grünn János
Hadügy: Schnetzer Ferenc
Igazságügy: Baloghy György
Földművelésügy: Szabó István
Kultusz és oktatásügy: Huszár Károly
Egészségügy: Csilléry András
A békeelőkészítés ügye: Teleki Pál gróf
Propagandaügy: Haller István
A kisgazdák képviseletében: Mayer János
A nemzeti kisebbségek képviseletében: Bleyer Jakab.[3]

Általában feltűnő az újonnan létesített miniszteri állások nagy száma: az új kormány nem kevesebb, mint 16 tagból áll. Politikai pártállásuk szerint az eddig kinevezett miniszterek legnagyobbrészt a keresztény-szociálisokhoz tartoznak, kisebb részben a konzervatív polgári, a paraszt- és a liberális Lovászy-párthoz. *Lovászynak József főherceg akarata ellenére való kinevezése állítólag arra vezethető vissza, hogy az antant kívánta őt külügyminiszternek.* Az összetétel a kormány politikai irányvonalát is jelzi. Ez kétségkívül *erősen jobboldali* lesz. Továbbá az új kormány *szigorúan keresztény jellegű, amelyet az ország pillanatnyi hangulata indokol.* Az általános jelek alapján ez a kormány *sem lesz hosszú életű,* a nemzetgyűlés összeültéig valószínűleg még erős változásokon megy keresztül.

A jelentés másolatát a nagykövet úrnak Bécsben közvetlenül nyújtom be.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 22 867.

Jegyzet

1 A második Friedrich-kormány egy nappal e jelentés elküldése előtt, augusztus 15-én alakult meg.

[2] József főherceg Clemenceau-hoz írt tájékoztató levele szerint: „három tárcát fenntartottak az ipari munkások számára, mégpedig: a népjóléti, a közélelmezési és az ipari munkások érdekeit védő minisztériumot". (*Nemes Dezső:* Id. mű, 38. old.) A kereskedelemügyi minisztérium vezetését augusztus 17-éig a miniszterelnök, a közélelmezési minisztérium vezetését pedig Térfi Béla helyettes államtitkár látta el. Népjóléti minisztérium felállítására nem került sor. Az „ipari munkások érdekei védelmével" augusztus 17-étől (a kormány második összetételében) tárca nélküli miniszterként Oláh Dániel keresztényszocialista politikust bízták meg.

[3] A felsorolásból hiányzik a kereskedelemügyi, a közélelmezési és az ipari munkások érdekeit védő minisztérium, mivel betöltésükre ekkor még nem került sor.

König, prágai német alkonzul
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat

Prága, 1919. augusztus 18., du. 1 óra 40 perc
Érkezett: 1919. augusztus 18., du. 5 óra 45 perc

A cseh sajtóiroda közli:

Megbízható párizsi jelentések szerint a szövetséges hatalmak semmiképpen sem szándékoznak sem közvetlenül, sem közvetve támogatni a Habsburgok aspirációit vagy valamiféle módon erősíteni az el nem ismert budapesti rendszert. Az a körülmény, hogy a legutóbbi jelek szerint Románia is aláveti magát a négy tábornok tanácsa döntésének, szavatolja az egész antant egységes véleményét a magyarországi eseményekkel kapcsolatban. A magunk részéről hangot adhatunk annak a meggyőződésünknek, hogy egy Habsburg-Magyarország és a Cseh-szlovák Köztársaság között minden együttműködés kizárt lenne.

König

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 22 622.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. augusztus 19.

Monarchista törekvések Magyarországon

Az elvesztett háború következményei, a várhatóan nagy területi veszteségek és az ezzel kapcsolatos gazdasági nehézségek már a Károlyi-rendszer alatt felvetették azt a kérdést, hogy egyáltalán miként lesz képes ez az ország a jövőben fennállni. A hivatásos politikai körökön kívül Magyarország fennmaradása egyedüli lehetőségének már akkor gyakran az egy vagy több peremállammal való konföderációt vagy egy nagyhatalom, elsősorban Anglia védnökségét tartották. Egyrészt a bolsevizmus pusztításai, másrészt az ország sorsáról esedékes döntés közelebb kerülése kiemelte a kérdést az eddigi értelmetlen kombinációk sűrűjéből, és komoly aktualitást kölcsönzött neki.

Bár az a meggyőződés, hogy Magyarország abban a nagyságban, amelyet a békekonferencia szánt neki, az egyik vagy a másik országgal való szoros gazdasági kapcsolat nélkül, önálló államként nem állhat fenn, a lakosság körében egyre inkább gyökeret ver, a nézetek és felfogások Magyarország jövőbeli helyzetéről olyannyira eltérőek, hogy egyelőre még semmiféle határozott célt nem tükröznek, csupán elkötelezettség nélküli orientációt jeleznek. Ám a nép olyan lelki és erkölcsi állapotban van, hogy a magyar problémának még az eddig egészen erőltetettnek és értelmetlennek látszó megoldásai sem tűnnek lehetetlennek, ha a legcsekélyebb reményt nyújtják az ország létének biztosítására. *A magyar viszonyoknak az antant által tervezett újjárendezése ellen ez a teljesen kimerült ország – sorsa akárhogy is dőlne el – a legcsekélyebb ellenállást sem tanúsítaná.*

József főherceg hirtelen és közvetlen fellépése új életre keltette a királyság helyreállításának a lakosság széles rétegeiben szunnyadó gondolatát. Előrelátható volt, hogy abban a pillanatban, amikor a politikai súlypont a szociáldemokráciáról és a vele szövetséges, többnyire zsidó városi polgárságról – e két erő együtt valósította meg a forradalmat, oly radikálisan s lényegében a lakosság túlnyomó részének akarata ellenére – újból a falusi lakosságra és különösen a keresztény lakosságra helyeződik át, ismét mérlegelhető lesz a monarchista államforma helyreállítása.

Alapjában véve a királyságot nem annyira belülről, mint inkább kívülről, az osztrák, valamint a német császár trónfosztása és Magyarországnak Ausztriától való elszakadása következtében döntötték meg. A csupán erős kisebbségben levő monarchia-ellenes erőt a Magyarországon ezáltal keletkezett tisztázatlan politikai helyzetet használták ki eredményesen a királyság eltávolítására. De a legintenzívebb agitáció is eredménytelen maradt volna, ha a Habsburg-ház nem lett volna olyannyira népszerűtlen, mert különben a magyar nép mind belső beállítottságát, mind pedig külső magatartását tekintve barátságos a királysággal szemben.

Ahogy tehát a monarchia eltávolítása végső soron csak a dinasztia népszerűtlenségének volt a következménye, úgy most a királyság visszaállítása alapjában véve csupán dinasztia kérdése. A Habsburg-ház rehabilitálásával szemben valószínűleg a legnagyobb ellenállást tanúsítanák, különösen ha Károly királyt akarnák visszahozni, mivel ő itt a legcsekélyebb tekintéllyel sem rendelkezik. Fia, a korábbi trónörökös, még inkább *József főherceg* bizonyára könnyebben legyőzhetné a mélyen gyökerező, Habsburgokkal szembeni általános ellenszenvet.

A Habsburg-ház restaurációjáról azonban csakis akkor lehetne szó, ha az antant ezt a megoldást támogatná és az országnak jövőjére vonatkozóan bizonyos biztosítékokat adna; ha tehát *Anglia,* amely e kombinációk élén áll, maga venné át az ország újjáépítését, vagy ha Magyarország részt venne néhány állam olyan csoportosulásában – *sokat beszélnek egy Német-Ausztriával és Jugoszláviával, illetőleg Horvátországgal való konföderációról* –, amely szavatolná számára a politikai és gazdasági létfeltételeket.

Ezzel összefüggésben sok szó esik *angol királyi hercegek* – Teck és Connaught herceg – *állítólagos jelöltségéről.* A fiatalabb Teck herceg előzőleg elvenné József főherceg egyik lányát, amivel bizonyos mértékig kielégítenék az utóbbi ambícióit. Rajtuk kívül a magyar trónra igényt tartók között említik még *Torino grófját és egy orléans-i királyi herceget is.* Még nem lehet látni, hogy e kombinációk valóságos alapra támaszkodnak-e, vagy pedig csak abból fakadnak, hogy az ország kétségbeejtő helyzete következtében megélénkült a lakosság fantáziája.

Mindenesetre az antant és különösen az elsősorban érdekelt Anglia magatartásáról itt egyáltalán nem lehet világos képet alkotni. Egyfelől azt állítják, hogy Anglia titokban a monarchia helyreállítására törekszik, akár egy Habsburg, akár egy angol királyi herceg alatt, *másfelől viszont bizonyos, hogy az amerikaiak mellett az angolok is követelik a szociáldemokraták bevonását a magyar kormányba. A szociáldemokraták számára azonban conditio sine qua non-nak minősül József főherceg eltávolítása és a köztársasági államforma fenntartása.* Sokat beszélnek arról is, hogy a békekonferencia felajánlotta volna Angliának a Magyarország feletti védnökséget, Anglia egyelőre elhárította, azonban hajlandó lenne elfogadni, ha maga a magyar nép kínálná fel neki. Ezzel a változattal szemben áll az az állítólag jól értesült helyről származó állítás, hogy sem Angliának, sem Amerikának nincs semmiféle aspirációja Magyarországra nézve.

Így váltakoznak a legellentmondóbb hírek, és ebből azt a következtetést vonhatnánk le, hogy az antant sem igen tudja, mit kezdjen ezzel a Magyarországgal, mert minden megoldás bizonyára ellenállásba ütközik az antanton és szövetségesein belül is. *Annyi azonban bizonyos, hogy maga Magyarország a saját sorsát legszívesebben Angliára bízná.* Ebben a szellemben, különösen kereskedelmi körökben már korábban bizonyos propagandát fejtettek ki.

Az utóbbi időben az angol védnökség mellett valamilyen formában a politikai mérlegelések előterébe került *egy Magyarország és Románia közötti perszonálunió lehetősége is.* Románia állítólag meglehetősen határozottan szorgalmazza ezt, abból a célból, hogy jövőbeni ellenségei gyűrűjét – Ukrajna (Oroszország), Bulgária, Szerbia és Magyarország – nyugat felé áttörje és biztosítsa a nyugattal való gazdasági kapcsolatot.

Magyar szemszögből is számos gazdasági és politikai érv szól egy ilyen megoldás mellett. Bár ilyen kapcsolat a magyar mezőgazdasági lakosságnak nem lenne nagyon kedvező, *Magyarország iparának rövid időn belüli nagy fellendülését eredményezné,* mert az ipar nemcsak a termelés növelésére nyerne ismét lehetőséget, hanem egyidejűleg értékes elhelyezési terület is állna rendelkezésére. Politikailag tekintve a nem szláv Romániával való perszonálunió Magyarországnak – mint ahogyan fordítva Romániának is – *a mind szorosabbá váló szláv bekerítés ellen bizonyos védelmet nyújtana,* sőt később azt a lehetőséget is megnyitná előtte, hogy a szlávokat lassanként ismét visszaszoríthatja. A Romániával való unió révén a fájdalmas *nemzeti problémára bizonyos mértékig kielégítő megoldást* lehetne találni, mivel egyrészt a magyarok jogait Romániában, másrészt a románokéit Magyarországon a legjobban ezáltal lehetne biztosítani.

A Románia és Magyarország közötti perszonálunió terve éppen e lehetőség miatt *az erdélyi magyarok között is a legnagyobb támogatásra talál,* akik reményeikben oly messzire mennek, hogy az unióval megmentve látnák Erdély önállóságát, és már *trializmust* konstruálnak

Románia, Erdély és Magyarország között.[1] Már vezető erdélyi politikusok is Erdély és egyes nemzetei autonómiájának a kidolgozásán fáradoznak. A magyar és a szász politikusok egyik bizalmas konferenciáján Bethlen és Bánffy grófok kifejezetten hangsúlyozták, hogy az egész kérdés pillanatnyilag nem időszerű, és a résztvevőket nyomatékosan kérték, hogy a kérdést egyelőre ne tárgyalják. Az embernek az a benyomása, hogy az antanttól való félelem a részt vevő köröket a legnagyobb elővigyázatosságra készteti. Valójában azonban komoly fáradozások érzékelhetők ebben az irányban, és *a Romániával való perszonálunió gondolata a lakosság körében egyre inkább elterjed.* Kérdéses azonban, hogy a románok és a magyarok közötti mély gyűlölet nem feszíti-e szét az ésszerűség határait, amely egy államjogi viszonyra felépített megértés mellett szól. *Különösen azért is, mert a magyar zsidóság érthető okokból igen határozottan foglal állást a Romániával való kapcsolat ellen.*

Amint a belpolitikai viszonyok, úgy a külpolitikaiak is meglehetősen kuszáltak. Az egymásnak ellentmondó törekvésekben és kombinációkban való tájékozódást és a helyzet tisztázását igen megnehezíti, hogy Magyarország a külföldtől még teljesen el van zárva, és magában az országban sem jelennek meg újságok.

A jelentés másolatát a bécsi német nagykövetségnek közvetlenül nyújtom be.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 23 004.

Jegyzet

[1] A román kormány félhivatalosan valóban tárgyalást kezdett magyar politikai körökkel. Egyrészt területi kérdésekről, másrészt egy átfogó gazdasági egyezmény előkészítéséről volt szó. Magyarországnak az együttműködés érdekében azt is meg kellett volna ígérnie, hogy sem szlávbarát, sem németbarát politikát nem folytat, Romániával szemben pedig megtilt mindenféle irredentizmust. E politikának magyar részről is voltak támogatói – ide sorolják Schnetzer Ferenc hadügyminisztert, Lovászy Mártont, továbbá Bethlen István és Teleki Pál grófokat –, akik Erdély elcsatolását szerették volna ezzel megakadályozni. De a Friedrich-kormány nem kötelezte el magát a románokkal való együttműködés mellett, csupán taktikai megfontolásokból vette azt tudomásul. Az ország külpolitikai helyzete, így a románok magyarországi előrenyomulását különböző okokból helytelenítő többi szomszédos ország ellenállása pedig amúgy is irreálissá tette a magyar–román unió gondolatát, s az rövid időn belül le is került a napirendről.

A bécsi német nagykövetség
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Bécs, 1919. augusztus 27.

Magyarország–Románia

Van szerencsém a mellékletben Dr. Breckner feljegyzését előterjeszteni,[1] amelyben azt ecseteli, hogy egy román–magyar közeledés esetén a zsidókérdés milyen jelentőséggel bírna. Ha Magyarországon a szó valódi értelmében koncentrációs kormány jönne létre, úgy az sohasem folytathatna antiszemita politikát, már csak Budapestre való tekintettel sem, ahol a zsidóságnak nagy hatalma van. Ezzel a Magyarország és Románia közötti föderáció is veszít valószínűségéből, mivel – tekintettel Románia mélyen gyökerező antiszemitizmusára – ez a kérdés eleve mély szakadékot alkotna a két ország politikai elvei között. Magyarországi német informátoraimnak, akik hazájukban ezeket az irányzatokat figyelemmel kísérik, az a véleményük, hogy a magyar–román unió gondolata teljesen elesne, ha a szociáldemokraták Garami vezetésével részt vennének a magyar kormány újjáalakításában.

Egyelőre azonban, amennyire itt megítélhető, a viszonyok Magyarországon még teljesen tisztázatlanok. Friedrich miniszterelnök vonakodik attól, hogy a hatalmat kiadja a kezéből, és ebben nyilván az ország monarchista áramlatára támaszkodik, amely, miként magyarországi német részről hallom, Kun Béla rémuralma következtében jelentősen megerősödött.

Stolberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 23 375.

Jegyzet

1 A rövid előterjesztés a lényeget illetően nem mond többet, mint ez a kísérőlevél. Közlésétől ezért tekintettünk el.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. augusztus 25.

Tartós kormányválság Magyarországon

Az antant, ismételt bizonygatásai ellenére, miszerint nem avatkozik be Magyarország belügyeibe, mégis *előírja, hogy az országnak milyen kormánya legyen.* Az antantnak most is arról a már igen jól ismert szokásáról van szó, hogy másként cselekszik, mint ahogyan nyilatkozik. A szociáldemokraták melletti igen határozott fellépése egyébként csak azt bizonyítja, hogy a magyar politikában mennyire figyelembe veszi *saját munkásosztálya* hangulatát. Egyébként Magyarország érdekében aligha lépne fel azért, hogy a szociáldemokraták az egész vonalon keresztülvigyék akaratukat, mivel most az ilyen politika szembehelyezkedne az ország általános hangulatával. Kétségtelenül általános az a kívánság, hogy megegyezzenek a munkássággal, de épp olyan általános annak elutasítása is, hogy a bolsevizmus során többé-kevésbé kompromittált szociáldemokrata vezetők ismét döntő befolyást gyakoroljanak a kormányhatalomra.

Friedrich miniszterelnök kormányában három tárcát át akart engedni a szociáldemokratáknak, de ők részvételüket ahhoz a feltételhez kötötték, hogy József főherceg, mint kormányzó mondjon le hivataláról és a kormány élén ne Friedrich álljon, mivel mindketten monarchista célokat követnek. A szociáldemokraták követelését az antant igen erősen támogatta, de Friedrich hosszú ideig ellen tudott állni, és az erről folytatott tárgyalások nem vezettek sikerre. Sőt, Friedrich nyilvánosan ki merte jelenteni: Magyarország számára pillanatnyilag nem az a legszükségesebb, hogy kormányát az antant elismerje.

Végül az antant a legkedveltebb módszerét alkalmazta Friedrich csökönyösségével szemben: József főherceghez egyfajta ultimátumot intézett. Erre vonatkozó jegyzékében feltűnő az a nézet, hogy a jelenlegi körülmények között a tiszta népakarat még választások útján sem juthatna kifejezésre. Ez önmagában igaz lehet, eddig azonban éppen az antant volt mindig ellenkező véleményen. Nehezen fogható fel az is, hogy egyébként hogyan lehet a népakaratot legalábbis megközelítően megállapítani, és egy kormány, amely néhány olyan politikus tárgyalásai alapján jön létre, akikről gyakran azt sem tudni, hogy egyáltalán áll-e mögöttük párt, hogyan felelne meg a népakaratnak.

De abból, hogy a jegyzék igen erősen a Habsburgok ellen irányul, az embernek az a benyomása támad, nem annyira a kormány összetétele és a miniszterelnök személye, mint inkább a főherceggel való kapcsolatuk a tulajdonképpeni oka annak, amiért az antant a kormánytól megtagadja az elismerést. *A jelek szerint az antant – talán a csehek és a szerbek kifejezett kívánságára – minden körülmények között meg akarja akadályozni a Habsburgok visszatérését,* és nincs kizárva, hogy az itteni szociáldemokratákat csupán eszközként használja fel e cél elérésére.

Igen érdekes a jegyzéknek az az észrevétele is, hogy a Friedrich-kormány, egy idegen katonai hatalom védelme alatt, puccs útján jött létre. Ezt a román cenzúra az itteni publikációkból azonnal törölte. Annak a József főherceghez intézett határozott követelésnek, hogy a kormányzásról mondjon le, mert különben az antant Magyarországgal nem köt békét és gazdaságilag sem fogja támogatni, a főherceg és a miniszterelnök végre engedett, és mindkettő visszalépett. Az új kabinet megalakításáig az eddigi kormány viszi tovább az ügyeket.[1]

Az antant jegyzéke itt nem találkozott nagy egyetértéssel. Mert ha Friedrich miniszterelnöknek sok is az ellensége, különösen az eddigi politikusok között, *kormánya mégis maga mögött tudta a lakosság nagy többségét.* Ebből lényegében szándékosan csak a zsidók voltak kizárva, míg a szociáldemokraták önként utasították el a részvételt. *Éppen ezért vezetik vissza gyakran zsidó befolyásra az antantnak a Friedrich-kormánnyal szembeni éles állásfoglalását.* A kormány lemondásával azonban a politikai helyzet semmiképpen sem tisztázódott. Hiányzik az alkalmas ember, aki személyes tekintélye révén hivatva lenne arra, hogy a kormány élére álljon. Így újra kezdődik az alkudozás a miniszteri állásokról és az egyes pártok versengenek egymással.

Emellett a pártélet is teljesen tisztázatlan még: nemcsak a pártok közötti erőviszonyok, hanem gyakran maguk a pártok is teljesen ismeretlenek. Alapításuk elsősorban nemzeti és keresztény jelszavakkal történik. Ezért a kétségtelenül igen erős keresztényszociális, keresztény-nemzeti, nemzeti demokrata, illetve a régi 48-as és Függetlenségi Párt (Lovászy) határozottan antiszemita tendenciákat képvisel.

De a kisgazdák pártja is mentes a zsidóktól, míg a polgári párt, amely a régi Munkapártból (Tisza) jött létre, a zsidósággal szemben közömbös. Csak a szociáldemokrata és a köztársasági pártban egyenjogúak a zsidók a keresztényekkel. Az ország hangulatából következtetve, a jövendő kormányban nyilván egyetlen zsidó sem kap helyet, kivéve a szociáldemokrata képviseletet. Egyes minisztériumok és más hatóságok hivatalnokai már eleve kifogást emeltek az ellen, hogy zsidó miniszternek rendeljék alá őket. Így a felső bíróságok bírái kijelentették, hogy lemondanak hivatalukról, ha zsidó lenne az igazságügyi miniszter.

Kétséges az is, hogy a tekintetbe vehető pártok egymás között megegyezésre tudnak-e jutni. Egyik párt részvétele valószínűleg kizárja a többiekét, ezért olyan koalíciós kormány, amelyben valamennyi párt részt venne, aligha alakítható meg. *A rendkívül kusza belpolitikai helyzetet nehezíti az antantnak és a románoknak az új kormány alakításába való beavatkozása.* Az elsődleges döntés az antanttábornokok itt tartózkodó bizottságáé, amit azonban a románok nem mindig ismernek el.

Tegnap Heinrich Ferenc nagykereskedő elnökletével már alakult egy új kormány, amelyhez az antant is hozzájárult. Ebben a szociáldemokraták is helyet kaptak – Garami mint külügyminiszter és Peidl mint népjóléti miniszter –, de a kisgazdák és a Lovászy-párt képviselői hiányoznak belőle. A románok a pénzügyminiszteri posztra szánt Hegedűs Lóránt ellen tiltakozást jelentettek be, így Grünn eddigi miniszternek kellett a helyére lépnie. Később Baloghy igazságügy-miniszter ellen is kifogást emeltek, állítólag az amnesztiája miatt, így ezt a tárcát nem tudták betölteni. Végül más minisztériumok esetében is nehézségek adódtak, s Heinrich visszaadta megbízatását az antantmissziónak, mondván, hogy ő nem pártpolitikus és nem tud tárgyalni a pártokkal. Erre az antant Erdélyit, itteni korábbi román követet bízta meg azzal, hogy a pártokkal tárgyalásokat folytasson. Egy államtanács megalakítására is gondolnak, amely kinevezné az új kormányt és amelynek ez bizonyos mértékig felelős lenne.

Akárhogyan is tevődik majd össze az új kormány, nyilván alig lesz képes arra, hogy oly hamar rendet teremtsen abban az általános káoszban, amely itt uralkodik. Az *antiszemita áramlatok* mellett mindenekelőtt a *bolsevista üzelmek* azok, amelyek az országot állandó nyugtalanságban tartják. A munkások tömeges elbocsátása, a „fehér" pénz különösen őket érintő elértéktelenedése és politikai üldözésük egyebek mellett növelik körükben az elégedetlenséget, az elkeseredést és igen érzékennyé teszik őket a *bolsevisták titkos propagandája* iránt. Polgári körökben tiszti és altiszti védelmi osztagok alakításával, megbízható

rendőr- és csendőregységek újjászervezésével és nemzeti védelmi egyesületek teremtésével védekeznek a bolsevizmus visszatérésének veszélye ellen. Vidéken már gyakran észlelni nagy mozgolódásokat, amelyek munkásoktól indultak ki. Amíg azonban a románok az országban vannak, addig nagy belső harcok kitörésétől nem kell tartani. De a román megszállás hosszabb időre majdnem elviselhetetlen terhet jelent a lakosság számára. A helyzet zavarossága és bizonytalansága miatt mind jobban nő a kívánság egy szilárd katonai diktatúra bevezetésére.

A jelentés másolatát a bécsi nagykövetségnek közvetlenül nyújtom be.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 23 722.

Jegyzet

[1] József főherceg, az antant itt ismertetett nyomására 1919. augusztus 23-án mondott le kormányzói tisztéről. Friedrich István lemondására is sor került, de az csak formális volt, mivel a kormány újbóli átszervezése után ő továbbra is miniszterelnök maradt. E jelentés megírásakor még folytak az erre vonatkozó tanácskozások, s azokat az antant valóban erőteljesen befolyásolta. Egyrészt abból a célból, hogy megakadályozza a Habsburgok visszatérését Magyarországra – főleg ezért kellett József főhercegnek mennie –, másrészt pedig annak érdekében, hogy a magyar kormány politikai bázisa a lehető legszélesebb legyen. Míg az előbbi kérdésben lényegében egység volt az antanthatalmak között, az utóbbiban észrevehető nézeteltérések mutatkoztak. A franciák inkább az ő befolyásuk alatti szegedi kormány képviseletét akarták erősíteni (a kormány augusztus 19-én lemondott, így ekkor már hivatalosan nem működött), az angolok viszont a szociáldemokraták és a liberális polgári csoportok bevonását szorgalmazták. Az olaszok ingadozó álláspontot foglaltak el.

Fürstenberg jelentéséből – főleg a most következő részletből – is kiderül azonban, hogy az adott pillanatban nem létezett Magyarországon olyan politikai irányzat és politikus, amely, illetve aki minden tekintetben megfelelt volna az antant feltételeinek. Annak, hogy népszerű legyen ugyan, de ne tartozzék se a monarchia (a Habsburgok), s a Károlyi-kormányzat, még kevésbé a Magyarországi Tanács-

köztársaság ismert és kompromittálódott exponensei közé. Így az antantnak végül is meg kellett elégednie Friedrich István személyével és be kellett érnie kormánya átalakításával, amire augusztus 24. és 27. között került sor. Pedig az antant illetékeseinek feltehetően már ekkor is tudomásuk lehetett Friedrich bizalmas körökben képviselt, élesen antantellenes álláspontjáról. (*Szinai Miklós:* Id. mű, 57. old.)

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. szeptember 2.

A bolsevizmus és a zsidók elleni harc

A jelenlegi rezsim eddig főként abban látta feladatát, hogy tűzzel-vassal kiirtsa a bolsevizmust. Románia ebben segítő kezet nyújt a magyar hatóságoknak. *A román megszállás első napjaiban az utcán mindenütt fiatalok, többnyire diákok és tisztek, román járőrökkel körülvéve gyülekeztek, s hajtóvadászatot rendeztek a bolsevikok kézrekerítésére. Eközben különösen kegyetlenül bántak a zsidókkal is, még ha nem is voltak bolsevikok.* De – legalábbis a fővárosban – fokozatosan abbamaradt ez a kíméletlen üldözés és embertelen uszítás. Viszont a már most rendelkezésre álló és napról napra szaporodó akták anyagából módszeresen kimutatható, kik kompromittálták magukat a bolsevikok hatalma alatt. Még ma is csaknem naponta folynak a letartóztatások és gyakran látni nők és férfiak kisebb-nagyobb csoportjait, akiket magyar rendőrök, de még inkább román katonák kísérnek az utcán.

Miközben a fővárosban a bolsevikok üldözésének leple mögött rejtőző antiszemita mozgalom újabban a keresztények fokozottabb megszervezésében, valamint a zsidóknak a közéletből való általános kiszorításában jelentkezik, addig vidéken az antiszemitizmus egyre erőszakosabb formában nyilvánul meg. *Különösen a Dunántúlon, a Balaton vidékén tapasztalható ez, ahol a korábbi szegedi kormány seregéből létrejött úgynevezett „fehér gárda", a bolsevik üldözés ürügyén, kegyetlen zsidóüldözésbe kezdett, amelynek számos, teljesen ártatlan ember esett áldozatul.* A kommunista uralom alatt sokat szenvedett vidéki lakosság természetesen támogatja ezeket a többnyire önhatalmú akciókat, amelyeket olyan egyének hajtanak végre, akiket a vak bosszúvágy vezérel a

bolsevikok alatt elszenvedett igazságtalanságok miatt. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy a katonai különítmények és a polgári hatóságok nem nézik rossz szemmel a pogromokat és tulajdonképpen a kormány sem tesz komoly lépéseket a vad kilengések megakadályozására, leszámítva azt, hogy olykor egyik-másik miniszter az újságokban semmitmondó szavakkal bírálja az akciókat.

Egyébiránt kétséges, hogy a kormány, még ha akarná is, egyáltalán képes lenne-e mindezt megakadályozni. Kétségtelenül titkon a románok is támogatják a zsidóüldözést, még ha kifelé cáfolják is, hogy részt vesznek benne. A zsidók az üldöztetés ilyen körülményei között teljesen ki vannak szolgáltatva, eltekintve attól, hogy védelmet keresnek és bizonyos mértékig találnak az itteni antant-bizottságnál. A bizottság beavatkozásának köszönhetően a románok és a kormány többször nyilvánosan elítélték a zsidóüldözést és a felelősséget elhárították magukról. Ezek a nyilatkozatok azonban nem voltak hatásosak, mivel azonnal észre lehetett venni, hogy kényszer hatására születtek és az antant máskülönben sem képes érvényt szerezni parancsainak.

A zsidók Budapest zsidó negyedeiben felállították saját gárdáikat, hogy megvédjék magukat a többnyire fiatal aktív antiszemitákat tömörítő szervezet, az „Ébredő Magyarok" fenyegető támadásától. A románok saját biztonságuk érdekében hozott szigorú intézkedései nyomán az utóbbi időben erősen korlátozódott az antiszemiták és zsidók közötti helyi háború. *A zsidók helyzetét még az is megnehezíti, hogy az egyetlen antiszemita kis kormánylapon kívül nem jelennek meg más újságok, ezért lehetetlen a zsidók nyilvános megvédése. Ugyanakkor a zsidókat támogatják a külföldi lapok itteni tudósítói, mivel ők maguk is többnyire zsidók és híreiket is ennek megfelelően adják le.* Egyébiránt az izrealita felekezeti közösség képviselői gyűjtik a zsidókat ért atrocitások adatait, amelyeket megfelelő módon szándékoznak felhasználni.

A zsidókat érő támadások némiképp megmagyarázhatók, ha nem is igazolhatók, azzal az általános felháborodással, amelyet a bolsevik vezetők és hóhérlegényeik, akik többnyire zsidók voltak, rémtetteikkel kiváltottak. Bár e téren sok a túlzás, számos rémtörténetet találnak ki és terjesztenek tendenciózusan, de a *sok ezer ártatlan ember* kegyetlen meggyilkolásának és kivégzésének kétséget kizáróan bizonyított esetei mégis tökéletesen elegendők ahhoz, hogy érthető legyen a véres rémuralom kiváltotta elkeseredettség. Ezért az egész zsidóságot annyiban teszik felelőssé, amennyiben zsidók nélkül e rémuralom bizonyára lehetetlen lett volna. *Nem kell antiszemitának lenni ahhoz, hogy a*

legsúlyosabb vádakkal illessék az itteni zsidóságot, hiszen kétségtelen, hogy dekadens képviselői bomlasztó aknamunkájuk révén elsősorban felelősek az ország szerencsétlenségéért.

A zsidóság jobbik és nagyobbik fele, amely általában vitathatatlan érdemeket szerzett ebben az országban, ezt minden további nélkül be is ismeri, és már csak önmaga igazolása és biztonsága érdekében sem kívánja jobban, hogy minden bűnöst felelősségre vonjanak és megfelelően megbüntessenek. Az önbíráskodás azonban, amelyet az ország néhány részében a „fehér gárda" gyakorol, csakis az országban jelenleg uralkodó anarchisztikus viszonyok között képzelhető el. A politikai és gazdasági összeomlás kibillentette az embereket lelki és morális egyensúlyukból és szabadjára engedte soraikban a vad zabolátlanságot, amely szilárd központi hatalom hiányában megfékezhetetlen.

Jelenleg körülbelül *háromezer embert tartanak fogva,* azzal a gyanúval, hogy elősegítették és támogatták a *bolsevizmust,* illetve hogy a kommunista rezsim alatt valamilyen kihágást vagy bűnt követtek el. *Abban reménykednek az emberek, hogy a legrövidebb időn belül néhány terrorista vezető ellen megkezdődhet a nyilvánosan lefolytatandó nagy kommunista per. A minden bizonnyal igen hosszadalmas bírósági eljárás középpontjában a népbiztosok elleni eljárás áll majd, miközben még egyáltalán nem biztos, hogy az Ausztriában internáltakat egyáltalán kiadják-e.* A bolsevikok elleni perrel összefüggésben biztosan nyilvánosan eljárnak majd sok politikus és újságíró ellen is, akiknek komoly szerepük volt a bolsevizmus talajának előkészítésében. Ha tehát a jelenlegi kormány keresztül tudná vagy akarná vinni szándékait, akkor mindennek tetejébe még hosszú évekig tartó politikai botrány is vár erre az országra.

Több mint kérdéses, hogy a kormány, amelyet ebben a tekintetben a románok is támogatnak, képes lesz-e az általa alkalmazott egyoldalú hatalmi eszközökkel valóban kiirtani a bolsevizmust. Kétségtelenül biztosabb lenne a siker, ha némileg elviselhető életkörülmények megteremtésével csírájában megszüntetnék az elégedetlenséget és a nyugtalanságot. Bár a munkásság Kun uralmának következtében általában kijózanodott a bolsevizmusból, de nagy a munkanélküliség: a szakszervezetek általában alacsonynak tekintett becslése szerint Budapesten jelenleg *110 000 munkanélküli* van, aki csak a megtakarításaiból él. A munkakedv ebből eredő csökkenése, a „fehérterrorrá" fajult politikai üldözés, a pénz rohamos elértéktelenedése, az árak emelkedése és hasonlók miatt érthetően nem talál teljesen terméketlen talajra a titkon aktívan folytatott bolsevik propaganda. Ennek a propagandának bizonyára már nem a kommunista, hanem az *anarchista* bolsevizmus a célja, amelynek az ország kétségtelenül ki lenne szolgáltatva, ha hirtelen magára hagynák. Így ez a sokat szenvedett ország tulajdonképpen a románoknak köszönheti a létét, akik szolgálataikért cserébe kíméletlenül kifosztják és sok évre előre tönkreteszik. Ezekért a rendkívül vigasztalan viszonyokért nem lehet egyoldalúan a kormányt felelőssé tenni, amely teljesen tehetetlen a jelenlegi nyomorral szemben. *A nagyobb felelősség kétségtelenül az antantot terheli, amely – úgy tűnik – egyenesen Magyarország megsemmisítésére törekszik – mindenekelőtt Anglia gyanúsítható ezzel –, hogy* azután tetszése szerint annál könnyebben rendelkezhessen felette.

E jelentés másolatát közvetlenül benyújtom a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 24 731.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. szeptember 17.

Magyarország politikai helyzete

A *Friedrich-kormány* helyzete minden tekintetben tisztázatlan. Úgy tűnik, az antant még nem hozott végleges döntést, a kormányt mindenesetre még nem ismerte el. *A románok azonban mindent megtesznek, hogy aláássák tekintélyét.* A kormány hivatalos lapjában naponta megjelenő számos rendelkezéssel és nyilatkozattal *kísérlik meg lehetetlenné tenni Friedrichet.* Néhány napja ezért a román hadtestparancsnokság a következőt tette közzé: Friedrich úr legutóbbi dunántúli útjára azzal a határozott szándékkal indult, hogy kivizsgálja a fehérterror által elkövetett szörnytetteket. A mellé rendelt két román tisztnek csupán az volt a feladata, hogy őt e tevékenységében ellenőrizze. Néhány napja a kormány lapja rendszeresen megjelenteti a román cenzori hivatal nyilatkozatát, amelynek értelmében minden általa cenzúrázott sajtótermék a románok különleges védelme alatt áll. Ezzel szemmel láthatóan

röplapok és újságok megjelentetésére akarják ösztönözni az ellenzéket.[1] És néhány napja Budapest utcáin valóban megjelennek különböző zuglapok, amelyekben a kormány ellen uszítanak.

A magyar kormánnyal való egyetértés minden gyanújának eloszlatására a románok ráadásul most a zsidók és kommunisták védelmezőinek szerepében tetszelegnek. A hadtestparancsnokság közli a kormány lapjában, hogy a sok bejelentés nyomán vizsgálatot folytatott a börtönökben, ahol a letartóztatott kommunistákat őrzik. A vizsgálat során megállapítást nyert, hogy a foglyok rendkívül rossz bánásmódban részesülnek és sok ártatlan ember szenved emiatt. Felszólították a magyar kormányt, hogy záros határidőn belül szüntesse meg e szörnyű állapotokat és bocsássa el, valamint vonja felelősségre mindazokat a szerveket, amelyek valamilyen formában részt vettek a kegyetlenkedésekben.

Még ha önmagában véve üdvözlendő is, hogy végre véget vetnek a rendőrség kétségtelenül brutális üzelmeinek, de az a tény, hogy éppen a románok tetszeleghetnek a humanitás védelmezőinek szerepében, bizonyítja, milyen siralmas helyzetben van ebben az országban a humanitás. Hiszen főként éppen a románok a bűnösek – másról nem is szólva – a kommunisták és a zsidók kegyetlen és embertelen üldözésében, legalábbis ami a fővárost illeti. Ez az üldözés lehetetlen lett volna az ő hathatós közreműködésük nélkül. A kommunisták és zsidók védelmezőjének szerepe legalább annyira idegen a románoktól, mint az, hogy megpróbálják elhitetni, miszerint ők Budapest lakosságának jótevői. Bár széltében-hosszában terjesztik, hogy állítólag egyszer-kétszer kenyeret és húst osztottak a nélkülöző lakosságnak, de elhallgatják, hogy ugyanakkor elhajtották a marhát az országból, hogy elkobozták a főváros lisztkészletét és a szétosztott rossz, száraz, háborús kenyerükért cserébe egyenesen a pékek kemencéiből rekvirálták a friss kenyeret. Mindenesetre az őket minden felől érő vádak miatt szükségesnek érzik, hogy – amennyire lehetséges – tisztára mossák magukat, hogy aztán annál nyugodtabb lelkiismerettel folytathassák a fosztogatást.

A Friedrichhel szembeni rendkívüli ellenérzésük kétségtelenül politikai okokra vezethető vissza. Friedrich a nemzeti konzervatív irányzat képviselőjének számít, amely elutasítja a Romániával való kapcsolatot. Ugyanakkor az ilyen jellegű kombináció támogatóit a liberális táborban találhatjuk.[2] A miniszterelnököt József főherceg hívének tekintik, jóllehet sok helyütt hangoztatják, hogy a főherceget a katonai párt erőszakolta őrá. Friedrich egy angol herceg uralma alatti monarchia helyreállítására törekedne, akinek Magyarországra kerülését a főherceg egyik lányával kötendő házassága egyengetné.

A lakosság többsége valóban Friedrich mögött áll és talán erre vezethető vissza az a politikai körökben terjesztett hír, mely szerint Troubridge angol admirális, a Duna-bizottság elnöke rábeszélte Franchet D'Espereyt, aki állítólag mielőtt visszatért volna Párizsba, néhány napot Budapesten töltött, hogy javasolja a Friedrich-kormány elismertetését az ötök tanácsának. *Románia kétségtelenül Friedrichben látja terve, a Magyarországgal létrehozandó unió megvalósulásának legfőbb akadályát* és mindent megtesz a Friedrich-kormány megdöntéséért. *Friedrich az általában feltételezettnél nagyobb támogatást kap az antanttól, amely egyértelműen bizonyítja, hogy ez még nem sikerült a románoknak.*[3]

A kormány helyzete az ország belügyeit tekintve sem tisztázott. Az országban kétségbeejtő állapotok uralkodnak. A többnyire olasz importot kivéve *teljes egészében leállt a gazdasági élet,* az ipar nem termel, ezért a legtöbb munkás – körülbelül 200 000 – kenyér nélkül maradt. Az államnak nincs pénze és még saját hivatalnokait sem tudja kifizetni; hitelt úgyszintén nem kap, így pedig télre a kilátások a lehető legelkeserítőbbek. De a kormány, nem teljesen a saját hibájából áll szemben tétlenül és tehetetlenül ezzel a vigasztalan állapottal. Így azután nem csoda, ha az ellenzék egyre erősödik, már csak azért sem, mivel Friedrich, radikálisan nemzeti keresztény politikájával eleve kemény ellenfelekre tett szert, akik az általános elégedetlenséget rendkívül veszélyes módon használják ki ellene. Még Friedrich híveinek körében is gyakran kívánják lemondását, abban a reményben, hogy egy antant által erősen támogatott másik kormány inkább képes lenne véget vetni a nyomornak. A kormányon belül is már többször válság tört ki, amennyiben néhány miniszter, így Heinrich (kereskedelmi), Grünn (pénzügyi) és Baloghy (igazságügyi) lemondott hivataláról. Csáky gróf hosszú habozás után visszautasította a külügyminisztérium neki felajánlott vezetését és helyette Somssich gróf vette át e tisztet. Egyébként a kormányban bekövetkező változások jóformán egyáltalán nem ismeretesek, mivel a románok nem engedélyezik nyilvánosságra hozatalukat. Így tehát teljes zűrzavar uralkodik, amelyben csupán maga Friedrich az egyetlen biztos pont.

A belső politikai viszonyokban rejlik annak oka, hogy Friedrich ilyen előnytelen helyzet ellenére is megállja a helyét miniszterelnökként. Nincsenek olyan személyek és pártok, akik képesek lennének átvenni tőle a hatalmat. A korábbi jó nevű politikusoknak, mint Andrássynak, Apponyinak és Lovászynak, valamint Garaminak és a többi, még sza-

badlábon levő szociáldemokrata vezetőnek olyan tehertételt jelent a múltja, hogy személyes tekintélyükért még saját pártjaik maradványaival is kemény harcot kell vívniuk – feltéve, hogy a teljes összeomlás során sikerült e pártokból valamit megmenteniük –, és Lovászyhoz hasonlóan csak újabb és újabb kompromisszumok árán képesek megállni a helyüket. Az összes ellenzéki polgári párt egyesülése is megvalósíthatatlannak bizonyult az egyes pártokon belüli ellentétes törekvések miatt. Most már megelégednének az együttműködéssel is, ha az hosszú távon egyáltalán lehetséges volna. Ilyen körülmények között érthető, miért nem tudja az ellenzék átvenni a hatalmat a mégiscsak jobban szervezett és a közhangulat által támogatott keresztény tömbtől. A pártok közötti megegyezés jelentené az egyetlen lehetőséget arra, hogy túljuthassanak ezen az állandósult válsághelyzeten. A miniszterelnök és más kormánytagok bizonyos kijelentései, amelyekben elítélik az antiszemitizmust, sőt a patrióta zsidóságot még dicsőítik is, arra utalnak, hogy *Friedrich,* ezt az utat választva, *elő kívánja készíteni a talajt főként a zsidó tőkével való kibékiiléshez, amely nélkül aligha lehet ismét beindítani az összeomlott gazdasági életet.* Természetesen a zsidóságnak is meg kell szabadulnia az élősködőktől, ha gyümölcsöző és zavartalan együttműködést kíván a keresztény lakossággal.

A kormány bizonytalanságából ered, hogy át- és újraalakításának újabb és újabb variációi tűnnek fel a politikai látóhatáron. Komolyabb jelentőségűek *Perényi báró* kísérletei egy új kormány megalakítására. Az ő személye nem jelentene nagyobb akadályt a szociáldemokratákkal való megegyezés tekintetében, ellentétben Friedrich-hel. Egyébiránt Perényi nacionalizmusa nem enyhébb, konzevativizmusa pedig minden bizonnyal erőteljesebb, mint a jelenlegi miniszterelnöké. Állítólag már meglehetősen előrehaladottak voltak az új kormány megalakításáról folytatott tárgyalások, amikor a szociáldemokraták miatt egyelőre váratlanul félbeszakadtak, ugyanis nem voltak hajlandók Garami ismert pénzügyi botrányát, döntés céljából, egy bizottság elé terjesztve kivizsgáltatni.[4] Bármely kormány stabilizálódására csak akkor kerülhet sor, ha a parlamentre támaszkodhatna. Mivel új választásokra különböző okokból aligha kerülhet sor, főként, mivel Románia nem engedélyezi azokat, most *a régi parlament lehetőség szerinti összehívásának gondolata került előtérbe. A parlament fő feladatának az új választójog megteremtését és a még mindig zűrzavaros pénzügyi helyzet rendezését tekintik.* E terv minden egyébnél világosabban bizonyítja, milyen szörnyen ziláltak az itteni állapotok. A helyzet fokozatos tisztázását vagy legalábbis a jelenleg uralkodó politikai törekvésekét talán a sajtótól lehetne várni, amely állítólag jövő héten jelenik meg.

E jelentés másolatát átadom a bécsi nagykövetségnek.

Olvashatatlan aláírás

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 25 366.

Jegyzet

1 Ismereteink szerint szeptember közepén valóban elmélyültek az ellentétek a Friedrich-kormány és a román parancsnokság között. Ennek egyik megnyilvánulása volt, hogy a nemzetközi sajtóban mind nagyobb felháborodással tárgyalt fehérterrorért a románok a magyar kormányt tették felelőssé és fordítva. A Friedrich dunántúli útjára őt kísérő román tisztek ellenőrző szerepére történő utalás is a kormány magatartásának burkolt elítélését szolgálhatta. Szeptember 15-én pedig a román parancsnokság jelentést tett közzé a budapesti börtönökben uralkodó elviselhetetlen állapotokról. Ezt kommentálja a továbbiakban a német diplomáciai irat, meglehetősen csípős hangnemben. Válaszként a román jelentésre a Friedrich-kormány ugyanezen a napon tájékoztatta a budapesti antantmissziókat a románok által végrehajtott kivégzésekről és egyéb kilengésekről. (*Nemes Dezső:* Id. mű, 105–107. old.)

2 A célzás feltehetően Heinrich Ferenc kereskedelemügyi miniszterre és körére vonatkozik. Graziani francia tábornok arról tájékoztatta feletteseit, hogy Heinrich a románok kreatúrája. (*Ormos Mária:* Id. mű, 360. old.)

3 A bekezdésben olvasható érdekes feltételezéseket a rendelkezésünkre álló adatok alapján sem megerősíteni, sem cáfolni nem tudjuk. Kivétel ez alól a Friedrich és a román vezetés közötti ellentét, amelyről több történeti munka is beszámol.

4 Garami visszaemlékezéseiben azt írja erről, hogy Kun Béla 700 angol fontot juttatott el hozzá, amikor ő – a Tanácsköztársaság kikiáltása után – családjával hivatalosan külföldre távozott. A pénzhez azonban nem nyúlt (egyébként is az volt a feltevése, hogy Kun Béla ezzel őt alkalomadtán zsarolni akarja), hanem Svájcban letétbe helyezte. A Tanácsköztársaság bukása után – Magyarországra visszatérve – Lovászy külügyminisztert tájékoztatta a pénzről, s megbeszélte vele annak a magyar külügyminisztériumhoz való visszajuttatását. Fried-

rich azonban hatalmas botrányt kavart az ügyből: azt akarta bizonyítani, hogy Garami voltaképpen „Kun Béla zsoldjában állott". Ám Lovászy Garami mellett nyilatkozott, s ezzel végül is az ügy érdemben lezáródott. (*Garami Ernő:* Forrongó Magyarország. Leipzig–Wien. 1922. 131., 163. és 165. old.)

Bizalmas magánjelentés
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Bécs, 1919. október 9.

Horstmann Követségi Tanácsos Úrnak
mély tisztelettel

Itt Bécsben már lehetőségem nyílt *Magyarország* különböző politikusaival és más kimagasló személyiségeivel beszélgetést folytatnom, így vázlatos jelentést szeretnék tenni, habár számomra, távoli szemlélő számára a Magyarországról alkotott kép egyelőre még nem lehet teljes.

I

A megközelítően 21, részint új párt- és több mint 30 napi- vagy zuglap politikai káoszában csupán néhány sziget alakult ki, amely alapot nyújt a különböző politikai álláspontok kifejtésére.

Az egyik ilyen a *román–olasz–magyar platform.* Állítólag Romániában jelenleg erősen németbarát tendencia mutatkozik. (Bibesco herceg sógorának jelentése). Mindenekelőtt mély csalódás érzékelhető *Franciaország miatt.* Az előbb említett irányzatot mintegy ellensúlyként lehetne használni a második, az *angolbarát tendenciával* szemben, amelyet *Friedrich* nyíltan hangoztat. Ő azonban titokban Romániával paktál, anélkül, hogy egyelőre el akarná kötelezni magát. (Friedrich bizalmi emberének jelentése, akinek megígértem, hogy nem nevezem meg.) *Románia állítólag minden eszközzel arra törekszik, hogy gazdasági szerződéseket kössön Magyarországgal és ehhez kihasználja pillanatnyi gazdasági hatalmi pozícióját.* Ezt a célt szolgálja a gépek és állatok egyenesen szörnyű mértékű rekvirálása a román demarkációs vonalon kívüli, még megszállt területeken.

Végül pedig a harmadik irányzat, az úgynevezett *katolikus unió a csehekkel, horvátokkal, olaszokkal és lengyelekkel.*

A Magyarország külpolitikájáról – amelyben a belső zűrzavar miatt természetesen még semmiféle vonalvezetésről nem volt szó – folytatott minden beszélgetésből egyértelműen érzékelhető *bizonyos sajnálkozás Németországnak Magyarország iránt tanúsított látszólagos egykedvűsége és érdektelensége* miatt. E felfogás nem teljesen indokolatlan, amennyiben tapasztalataim alapján, valamint az itteni bécsi német tudósítók hasonló észrevételei szerint a *nagy berlini napilapok szerkesztőségei igen csekély érdeklődést mutatnak a Magyarországról érkező jelentések iránt.* Így például *Dr. Lederer a Berliner Tagesblatt-tól* arról panaszkodott, hogy magyarországi tudósításai többnyire a papírkosárba kerülnek. Ez személy szerint számomra is *sajnálatosnak tűnik, mivel Magyarország jelentősége, mint a balkáni kérdések csomópontja, még megkisebbített formájában is meg fog maradni.*

Úgy tűnik, mindezt főként Anglia ismerte fel bizonyos mértékig, habár a magyarok Anglia iránt mutatott lelkesedése túlzott reményekre vezethető vissza, amelyeket egy-egy angol személyiség Magyarország iránti szimpátiájáról tanúskodó megnyilvánulása váltott ki. *Friedrich nagyon ügyesen használja fel az angol vonalat saját pozíciójának megszilárdítására.* Miközben propagandacélokból tett nyugat-magyarországi látogatása során, beszédeiben a keresztényszociális többséget a zsidók elleni kirohanásokkal próbálta megnyerni, ugyanakkor *Pesten közeledett a zsidó bankárokhoz.*

A külpolitikánál maradva, a magyarok élénk fantáziája folytán számos kombináció alakul ki. Pletykák terjednek Teck hercegéről, mint magyar királyról, de Gorton tábornok diktatúrájáról is. A Csáky grófnővel folytatott meglehetősen felületes beszélgetésből számomra úgy tűnik, hogy *Angliában kigúnyolják ezeket a magyar elképzeléseket.* Csáky grófnő egyébként itt Cuninghame ezredes titkárnőjeként dolgozik és rövidesen feleségül megy Dillenhez, a Duna-bizottság angol parancsnokához. Mindenesetre mégsem lehet teljesen elvetni azt az elképzelést, hogy a ravasz Albion ráteszi kezét a politikai és gazdasági tekintetben továbbra is értékes Magyarországra.

II

Jobb- és baloldali forrásokból származó egybehangzó információk szerint *a bolsevizmus és a meglehetősen kompromittált szocialista (szociáldemokrata) párt* az országban *teljesen leszerepelt.* Erős a monarchis-

ta reakcióhoz való vonzódás. Úgy tűnik, a *keresztényszocialista pártnak* van a legnagyobb jövője.

A *gazdasági helyzetet* a két szénbánya ellenére is *reménytelennek* kell nevezni. Az állapotokat Friedrich hivatalosan szépíteni próbálja. *Valójában azonban senki sem dolgozik.* A mezőgazdaságot súlyos veszteségek érték a Románia végrehajtotta mértéktelen rekvirálás következtében. A nagyvállalkozók – miként Mikes Ármin gróf, akivel szintén beszéltem – leépítéseket hajtanak végre és lehetőség szerint a magyar határokon túlra helyezik üzemeiket.

III

Igencsak *kívánatosnak* tűnik számomra, hogy *éppen most, a sajtóban uralkodó zűrzavar idején, a magyar lapok tájékoztatása céljából a német sajtószolgálat lépjen fel energikusan Magyarországon.* Magánúton már felvettem a kapcsolatot *Az Est*tel, ahol jelen van Miklós igazgató fivére is. Pallavicini őrgróf lapja is szívesen venné a tájékoztatást. Minderről közelebbit a következő jelentésben.

Természetesen *tisztázni kellene, melyik külpolitikai irányzatot és melyik pártot támogassa majd Németország.* Bizonyos elképzeléseim vannak az I. T. B. számára.[1] Amennyire a helyzet áttekinthető, *Németország szempontjából a keresztényszocialista párt és a román–magyar–olasz vonal jöhetne számításba;* ezeket bizonyos mértékig az *angol befolyás ellensúlyozására* lehetne felhasználni. Ha szabad feltételeznem, semmi kétség nincs afelől, hogy harcolnunk kell a Habsburg vonal minden irányzata ellen.

Aláírás nélkül[2]

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 26 844.

Jegyzet

1 A rövidítés feltehetően az egyik német napilapra utal, amelynek címét azonban nem sikerült megállapítani.
2 A jelentés összeállítója ismeretlen.

A budapesti német főkonzulátus
a Hírszerző Osztálynak
Berlin

Budapest, 1919. október 13.

A román megszállás

Az általam mély tisztelettel csatolt mellékletben a románok bejelentették, hogy kivonulnak a Dunántúlról. Általános az a feltevés, hogy ez a Magyarország teljes területéről való szisztematikus kivonulás kezdetét jelenti, egészen a Tisza vonaláig.[1]

A románok eközben intézkedéseikkel továbbra is rendkívül népszerűtlenné teszik magukat. Így például csakis az angol és amerikai tisztek kétszeri beavatkozásával lehetett megakadályozni, hogy a románok elkobozzák a királyi vár telefonkészülékeit, ahol pedig a kormány, számos antantbizottság és különböző minisztériumok székhelye található...[2]

A múlt éjjel a románok odáig mentek, hogy megkísérelték Friedrich miniszterelnököt elvezetni hivatalából. Indokként azt hozták fel, hogy a miniszterelnök e hónap 11-én, szombaton, beszédet tartott egy gyűlésen, amelynek összehívása és vezetése nem felelt meg a román előírásoknak. A valódi ok azonban beszédének erősen nacionalista tendenciája volt. Mivel Friedrich nem tartózkodott hivatalában, megelégedtek a sajtófőnök és két másik magas rangú kormánytisztviselő őrizetbe vételével, akiket azután az antant közbenjárására még a nap folyamán ismét szabadon engedtek. A román parancsnokság, a vasárnapi gyűléseken is előfordult szabálytalanságok miatt, immár minden gyűlést betiltott.

Hogy a román csapatok kivonása ismét zavargásokhoz vezethet, bizonyítja az az eset, amely a jelenlegi demarkációs vonalon található egyik szénbányában történt. A román csapatok kivonulása után a munkásság követelte, hogy azonnal alakítsák újra a kommunista szervezeteket. Így az igazgatóság kénytelen volt haladéktalanul kérni a románokat, hogy szállják meg újra a bányát.

Másfelől mindenképpen kétségesnek tűnik, meddig képes még a román hadsereg a saját soraiban jelentkező bomlasztással szemben fellépni. Erdélyben állítólag már odáig fajult az erjedési folyamat, hogy napirendre kerültek a függelemsértések is, és a román tisztek már a polgári szervezeteket is felkészítik egy nyílt lázadás esetére. Úgy tűnik,

nem kizárt, hogy először Erdélyben kerül majd sor nyílt harcokra a bolsevizmus által megfertőzött románok és a kifejezetten nacionalista érzelmű magyarok között. Az erdélyi szászok ebben az esetben a magyarok oldalára állnának.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 27 862.

Jegyzet

1 A szóban forgó melléklet nem került elő. A román hadsereg egy hónappal e jelentés után, 1919. november 14. és 16. között vonult ki Budapestről és a Duna–Tisza közéről, 1920. február 24. és március 30. között pedig a Tiszántúlról.

2 A kimaradt mondatok egy meglehetősen érdektelen esetet írnak le egy amerikai és egy román tiszt összekülönbözéséről.

A bécsi német nagykövetség ügyvezetője
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat

Bécs, 1919. október 14.
Érkezett: 1919. október 15. 11 óra 58 perc, délelőtt

Megfejtés

Grünau úrnak. Szigorúan titkos!

Megbízható forrásból hallom, hogy rövid ideje Bécsben magyar politikusok egy csoportja találkozott és arról tanácskozott, hogy D'Annunzio példája nyomán miként lehetne erőszakos puccsal felszabadítani Munkácsot, illetve elősegíteni a szlovákok felkelését és elszakadását.[1] Úgy tűnik, a csoport kapcsolatban van Bethlen Istvánnal. Pénzben állítólag nincs hiány.

Ismeretes, hogy Szlovákiában egy ideje forrongás van.

Az elegendő fegyver és lőszer hiánya miatt eddig még csak kezdeti fokon álló, a realitást nélkülöző terv mindenekelőtt arra irányul, hogy biztosítsa a lengyelek csendes együttműködését.

Bizalmi emberemnek, aki részt vett a megbeszéléseken, a legszigorúbb titoktartást ígértem.

Riepenhausen

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 27 128.

Jegyzet

1 D'Annunzio olasz költő 1919. szeptember 12-én egy olasz nacionalistákból álló kis csapat élén meglepetésszerűen elfoglalta Fiumét, amelyet aztán egészen 1920 decemberéig kezében tartott. Úgy látszik, a példa magyar nacionalista körökben is ragadós volt, amely e körök politikai voluntarizmusára, kalandorságára is fényt vet. A jelentések a továbbiakban nem szólnak sem a résztvevők személyéről, sem a terv sorsáról. Minden bizonnyal azonban a „Kettőskereszt Vérszövetség" nevű titkos szervezet egyik meg nem valósult tervéről volt szó. A szervezet 1919 júliusában Szegeden alakult. A Tanácsköztársaság után fő feladatának szabadcsapatok létesítését tartotta, abból a célból, hogy azok megfelelő időben lázadásokat robbantsanak ki a szomszédos országokban, elsősorban Szlovákiában, ürügyet adva Horthy nemzeti hadseregének a beavatkozásra és a bevonulásra. (*Nemes Dezső:* Id. mű, 155–156. old.)

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. október 21.

Friedrich miniszterelnök

Tegnap felkerestem *Friedrich miniszterelnököt* és hosszú megbeszélést folytattam vele.

Az országot sújtó minden nehézség, tehát a szénhiány, az áremelkedés, a román megszállás és fosztogatás, továbbá saját személyes biztonságának állandó veszélyeztetettsége ellenére, a miniszterelnök *határozottan optimista Magyarország további sorsát illetően.* Meg van győződve arról, hogy *a románok egészen rövid időn belül kivonulnak* és

a *horthysta csapatok elég erősek* az országban a rend és a nyugalom fenntartásához. Ezenkívül komolyan bizakodik abban, hogy hamarosan visszakerülnek a Magyarországtól most elcsatolt korábbi területek. Utalt a *cseh uralom ellen Szlovákiában* már megindult *zavargásokra*, a *Horvátországban* egyre fokozódó *jugoszlávellenes hangulatra* és különösen a *helyzet kiéleződésére Erdélyben*, aminek kapcsán, a román megszálló csapatok teljes lezüllését figyelembe véve, szerinte *teljességgel valószínűtlennek* tűnik a *román uralom hosszú távú fenntartása Erdélyben*.

Nézete szerint az antant nem lesz képes tartósan szembeszállni a Magyarország újraegyesítésére irányuló törekvésekkel, ehhez nincsenek meg a hatalmi eszközei. Minden bizonnyal részben már be is látja, hogy a határok tervezett véglegesítése semmiképpen sem felel meg a tényleges viszonyoknak, éppen ezért nem lesz képes komolyan fellépni a béke, illetve a békekötés feltételeinek későbbi szabotálásával szemben.

A román–magyar unió gondolata teljesen érdektelenné vált; a románok húszmilliárdos kárt okoztak az ország kifosztásával, gyűlöletet ébresztve a lakosság minden rétegében – vélekedik Friedrich.

A miniszterelnök a továbbiakban behatóan érdeklődött a németországi események felől.

Az antanttal folytatott állandó tárgyalások következtében az utóbbi időben szemmel láthatóan megszilárdult a miniszterelnök helyzete. Nemrégiben Sir Maurice Bunsen, volt bécsi angol nagykövet is látogatást tett nála. A Párizzsal való időrabló és körülményes egyeztetés elkerülése végett hivatalos küldetésben most érkezett ide Sir. G. *Clerk* (lásd 251-es távirat),[1] aki teljes meghatalmazást kapott a Legfelső Tanácstól. Beavatkozásához nagy reményeket fűznek az emberek. A magyarokat tapasztalat szerint könnyen meg lehet nyerni bármilyen ügynek, főként, ha az beleillik a terveikbe és *jelenleg Anglia az adu.*

A miniszterelnökség újabban amerikai védelem alatt áll, amelyet Bandholtz amerikai tábornok vett át.

Mégsem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy erős ellenzék áll szemben Friedrichhel, amely azonban inkább a miniszterelnök személye, valamint a kormány egyes intézkedései ellen irányul, mint a kormánynak a *monarchia* visszaállítására irányuló törekvései ellen. A monarchiát ugyanis – és ebben az informátorok mind egyetértenek – *a magyar nép elsöprő többsége Magyarország természetes kormányzati formájának tekinti.*

E jelentés másolatát eljuttatom a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 28 432.

Jegyzet

1 A táviratot nem ismerjük. Sir George Russel Clerk angol diplomatát azzal a megbízatással küldték Párizsból Budapestre, hogy segítse elő Magyarországon egy lehetőleg minden politikai erőt koncentráló kormány mielőbbi megalakítását, hogy ezáltal megteremtődjenek a románok kivonulásához szükséges belpolitikai feltételek.

A bécsi német nagykövetség
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Bécs, 1919. október 22.
Szigorúan bizalmas!

Jelentés a magyar hadseregről és Schnetzer tábornokról

A jelenleg Bécsben tartózkodó magyar hadügyminiszter, Schnetzer tábornok egy megbeszélésen a következőképpen nyilatkozott jövőbeni terveiről és a magyar hadsereg mostani helyzetéről:

„Magyarország már most egy cca. 25 000 fős hadsereggel rendelkezik. Erről a hadseregről az antant egyik képviselője, akinek jelentése *véletlenül* a kezembe került, így vélekedik: »Nagyszerű lovasság, jó gyalogság, de hiányos a felszereltsége, a tüzérségnek pedig nincs elég lövege és lőszere.« Ha sikerül még egy ideig nyersanyagot behozatnom, akkor e hiányosságon is segíthetek; ezenkívül is fogunk külföldön vásárolni, mihelyt Magyarországnak lesz saját pénze, amit mielőbb meg kell oldani.

Kiváló a fegyelem az új hadseregben. Az egységeket a tisztek teljes mértékben kézben tartják, a tisztikar pedig egységes és a régi hadsereg kizárólag legjobb embereiből tevődik össze. Nem tűrök meg *egyetlen zsidót* sem tisztként. A hadsereg állományának feltöltése az antant ellenvéleménye dacára csakis *sorozással* történik. Magyarország esetében más eljárás szóba sem jöhet, hiszen a paraszt nem hajlandó hat vagy még több évig önként távol maradni földjétől, aki pedig önként jelentkezik, az új hadseregben egyelőre használhatatlan.

Az új hadsereget *két feladatra* kell felkészíteni:

1. *A monarchia visszaállítására.* A magyar nép egységesen monarchista érzelmű és mindazok után, amin keresztülment, csakis a monarchiáért fog harcolni. Legkésőbb hat hónapon belül Magyarországnak lesz királya: nem tudom, kire esik majd a választás, csak annyi biztos, hogy Károly császár nem jön szóba.

2. *A régi határok visszaállítására.* Az egész nép egységesen szembeszáll Magyarországnak az antant tervei szerinti megcsonkításával. Ez *Nyugat-Magyarország Német-Ausztriához történő csatolására is vonatkozik,* ahol csak az erőszaknak engednénk, amitől azonban nem tartok. Éppily kevéssé tartok az antanttól. Ha már leszerelte seregeit, egységeit soha többé nem fogja távoli területekért harcba küldeni, ezt jól tükrözi az antant csapatainak jelenlegi állapota. Magyarország blokád alá helyezésének esetleges kísérlete is hatástalan maradna. Magyarország ipara amúgy is évekre tönkrement, ismét agrárnéppé kell válnunk. Azonban már *csak ezért is* kevésbé fog bennünket érinteni, ha kívülről körülzárnak minket.

Hogy a szomszédos országokban milyen a helyzet, arról éppen az én tisztjeim tájékoztatnak, akik nagy számban szóródnak szét minden hadseregben és az én szellememben dolgoznak. Már csak a román hadsereg jó és jelent számunkra veszélyes ellenfelet.

Előttünk, magyarok előtt még nehéz idők állnak. Éheznünk és fáznunk kell majd, de nemzetileg meg fogunk erősödni. Erre építjük reményeinket, mivel a háború megmutatta, hogy csakis az egységes, nemzeti érzületű államok képesek helytállni a nehéz időkben."

Schnetzer tábornok soviniszta. A háború alatt mindvégig azon fáradozott, hogy az Ausztriához fűződő viszony terhére rábírja a német hatóságokat a Magyarországgal való szorosabb együttműködésre. Nézete szerint ugyanis délkeleten Magyarországot illeti meg a vezető szerep, s megjósolta Ausztria hamarosan bekövetkező összeomlását. A tábornok, akit a Magyarország jövőjébe vetett hit vezérel, sokszor tett tanúbizonyságot kitűnő szervezőképességéről, nagy energiával rendelkezik, ügyesen tárgyal és nehéz posztján a legjobb tulajdonságokat mutatja fel. Minden bizonnyal ő a Friedrich-kormány legkiemelkedőbb személyisége. Mindaddig, amíg ő áll a magyar hadügyminisztérium élén, világosan előre látható a magyar hadsereg fejlődésének iránya. Schnetzer tábornok Németországgal szimpatizál, ez azonban nem fogja megakadályozni abban, hogy tárgyaljon az antantállamokkal is, amennyiben tőlük nemzeti terveinek támogatását várhatja.

Kundt őrnagy[1]

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 28 424.

Jegyzet

[1] A jelentést a bécsi német nagykövetség október 25-én küldte meg a Külügyi Hivatalnak. Kundt őrnagy a porosz hadügyminisztérium megbízottja volt Bécsben. (Tekintettel arra, hogy Németországban nem volt birodalmi hadügyminisztérium, ezt a funkciót Poroszország minisztériuma látta el.)

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. október 24.

Magyar remények az annektált területek visszaszerzésére

Az utóbbi időben nacionalista körökben igen szívesen foglalkoznak azzal a gondolattal, hogy Magyarországnak rövidesen sikerül visszaszereznie az elvesztett területeket. E remények egyrészt azon a tényen alapulnak, hogy Horthy tengernagy az el nem foglalt területeken mindent elkövet egy fegyelmezett, megbízható és mély nemzeti érzésű *magyar hadsereg felállításáért,* másrészt azon, hogy – *úgy tűnik* – az admirális munkájához bizonyos mértékű *támogatást kap az angoloktól.* Még ha a túlzott várakozások a magyarok igen könnyen felszítható nemzeti érzelmeiből erednek is, bizonyos jelenségek arra utalnak, hogy azokat *a kormány szisztematikusan táplálja.* Jelenleg mértékadó körökben gyakran hallható az a nézet, miszerint a románok, hadseregük belső szervezetlensége és demoralizálódása miatt, nem lennének képesek hosszabban ellenállni egy jól szervezett és fegyelmezett magyar hadseregnek. Feltételezik, hogy – amennyiben a magyarok akciót indítanának a románok ellen – *az amerikaiak és az angolok* legalábbis *nem gördítenének az útjukba akadályokat,* s ha a magyaroknak sikerülne a románokat visszaszorítaniuk, a kész tényeket új tárgyalási alapként fogadnák el és támogatnának egy magyaroknak kedvezőbb békeszerződést. E feltételezés alapja az, hogy *Anglia* valóban *nem venne*

szívesen egy túlságosan nagy Romániát, és a románok túl gyengék egy magyar támadással szembeni védekezéshez.

Úgy tűnik, mindkét feltevésnek van bizonyos alapja. *Anglia és Románia között jelenleg kétségtelenül feszült a viszony,* ami gyakran megmutatkozott a román megszálló csapatok itteni főparancsnoksága és az itt tartózkodó angol misszió közötti súrlódásokban. Az angoloknak a románokkal kapcsolatos hangulatára igen jellemző annak az *angol katonai bizottságnak a jelentése,* amely nemrégiben tanulmányozás céljából beutazta Nagy-Romániát. Egy angol újságíró szerint, aki csatlakozott a bizottsághoz, a jelentés *rendkívül sötét képet fest a román gazdaságról* és befejezésül hangsúlyozza, hogy az antantnak kötelessége minden eszközzel támogatni a magyar hadsereg felállítását, hogy az hamarosan kiűzhesse a románokat az országból. Románbarát körökben az angolok Románia iránti nyilvánvaló antipátiáját azzal magyarázzák, *hogy az angoloknak nem sikerült érvényesíteniük a román földgáz- és olajlelőhelyek iránti igényeiket.*

Ami a magyar remények másik alapját, *Románia gyengeségét* illeti, az utóbbi időben sokasodnak a mindazonáltal nem mindig megerősített hírek *a román hadsereg folyamatos szétesésétről.* Az általános mozgósítás idején állítólag azt *ígérték a katonáknak,* hogy hat hónapi szolgálat után elengedik őket, *és földet, valamint pénzt kapnak.* Most már egyre *türelmetlenebbek a katonák és a növekvő elégedetlenség a dezertálások nagy számában* is kifejezésre jut. A belügyekben a birodalmi románok az annektált területeken állítólag nagy nehézségekkel találkoznak még a román nemzetiségű lakosság körében is.

Több mint kérdéses azonban, hogy a válságszerű nyugtalanság mindezen és egyéb szimptómái jogosan táplálnak-e reményeket a magyarokban Románia rövidesen bekövetkező összeomlásáról. De még ha sor kerülne is erre az igen valószínűtlen fejleményre, még mindig nagyon jogos a kétség afelől, vajon akkor a magyarok fel tudnak-e mutatni majd annyi erőt, hogy ismét elszakítsák a románoktól a meghódított területeket. Bár a komoly politikusok jelenleg teljesen lehetetlennek tartják *Magyarország Románia elleni katonai akcióját,* de az a könnyelműség, ahogyan a magyarok játszadoznak a gondolattal, valamint *nemzeti túlfűtöttségük, amely önmaguk abszolút indokolatlan túlbecsüléséhez és önámításhoz vezet, mégis komoly összecsapást idézhet elő.* Ez esetben sokkal valószínűbb, hogy a magyarok mindent elveszítenek, semhogy visszaszerezzék az elveszett területek nagyobb részét, amivel oly szívesen ámítják magukat. A közhangulat szítására jellemző az a *Dunántúli Hírlap*ban – egy Győrben megjelenő keresztény lapban – néhány napja

közzétett hír, amely szerint a magyarok máris bevonultak Budára és a román csapatok sarkában vannak. A Duna-hidakat továbbá megszállták volna az angolok, és Pest elfoglalása csupán órák kérdése. A lakosság pedig, a cikk szerint, úszik a boldogságban.

E hangulatért azonban maguk a románok is felelősek, akik az *ország kíméletlen kizsákmányolásával mély keserűséget* okoztak és túlságosan megkönnyítették, hogy a soviniszták felkorbácsolják a románok iránt táplált ősi gyűlöletet. E körök Dél- és különösen Észak-Magyarország mihamarabbi visszahódításával is számolnak. Egybehangzó és megerősített jelentések szerint *Szlovákiában a hangulat igen kedvezőtlen a csehek számára* és a nagy elégedetlenséget csak a cseh bajonettek képesek kordában tartani. A szlovákok törekvései azonban *nem a Magyarországgal történő újraegyesülésre irányulnak, hanem a nemzeti autonómiára.* És egyáltalán, a magyarok, nemzeti öntetszelgésükben nem veszik észre, hogy ma mindenütt elégedetlenség uralkodik, és ennek komoly alapja van, nem utolsósorban éppen Magyarországon.

A románok kezdettől fogva számoltak azzal, hogy a magyaroknak a román győztesek elleni indulata felkorbácsolódik. Mindazonáltal azok az elhárító intézkedések, amelyek segítségével ezt a folyamatot megkísérelték megállítani, gyakorta rendkívül ügyetlenek voltak és még inkább felszították a nemzeti büszkeséget. A románok viszont biztos zálogként tartják kézben a fővárost és bizonyára nem fognak kivonulni onnan anélkül, hogy ne kapnának garanciát arra, miszerint a magyarok lemondanak a román csapatok kiűzését célzó vakmerő terveikről. Másfelől a háborús hangulat, ha bizonyos magyar körök túlfűtött nacionalista képzelgéseit annak nevezhetjük, kétségtelenül csupán a jelenlegi rezsim epitheton ornansa, és ha a kormányban változás következik be, a háborús hangulatot vissza fogja szorítani egy józanabb felfogás.[1]

E jelentés másolatát megküldöm a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 28 461.

Jegyzet

1 Szeretnénk megjegyezni, hogy négy nappal e jelentés megírása után, október 28-án küldte el Horthy szigorúan bizalmas „Emlékirat"-át Friedrich miniszterelnöknek. Ebben a fővezérség vázolta azokat a politikai, diplomáciai és katonai lépéseket, amelyeknek végül is a

királyi Magyarország területeinek visszaszerzésére kellett volna vezetniük. Az „Emlékirat" az ország nagy részét ekkor még megszállva tartó Romániát tekinti fő ellenségnek, s azzal számol, hogy miután Románia nemzetközileg elszigetelődik, belső nehézségei következtében pedig legyengül, a magyar hadsereg sikeres támadást indíthat ellene. A várható időpontot erre 1921 tavaszában jelölte meg. A titkos irat Jugoszlávia esetében a szerb-horvát, Csehszlovákia esetében pedig a cseh és szlovák ellentétekre, illetve azok felszítására, valamint a minden érintett országban megerősödő magyar irredentizmusra építette számításait.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. november 6.

Nyilatkozat a magyar nemzeti hadseregről

A mai újságok közlik Horthy tengernagynak, a magyar nemzeti hadsereg főparancsnokának nyilatkozatát, amelyet az Országos Nemzeti Párt, a Nemzeti Demokrata Párt, a Parasztpárt és a Szociáldemokrata Párt vezetői is aláírtak.[1] A nyilatkozat kijelenti, hogy ha majd a nemzeti hadsereg bevonul Budapestre, nem kerül sor katonai diktatúra bevezetésére, hanem a hadsereg alá fogja rendelni magát az antant „közreműködésével" megalakított kormánynak. A hadsereg a nyilatkozat szerint a polgári jogegyenlőség alapján áll, és amilyen kérlelhetetlenül csírájában fogja eltaposni a bolsevizmust, ugyanúgy meg fogja akadályozni, hogy a hadsereg tagjai a polgári jogegyenlőség ellen izgassanak.

Lényegében tehát a zsidó lakosság megnyugtatásáról van szó, amely attól tartott, hogy a fehér hadsereg bevonulása után nagy pogromokra kerül sor.

Ennél sokkal lényegesebb azonban, hogy most már egész nyíltan beszélnek egy antant által alakítandó kormányról és ennek megfelelően arról, hogy *a fehér hadsereget, kifejezetten monarchista beállítottsága ellenére, immár az ellenzék is magyar nemzeti hadseregként ismeri el.*

Meglehetősen jellemző e nyilatkozat előtörténete. Sir George Clerk meghívta magához Horthy tengernagyot a Friedrich-kormány ellen harcoló pártok vezetőivel együtt, hogy néhány üdvözlő szó után magukra hagyja őket.

A nyilatkozatot ugyancsak aláíró pártvezetők, Lovászy, Szabó, Vázsonyi és Garami e megbeszélés végén reményüket fejezték ki egy koncentrációs kormány megalakításáról.

A sajtó a válság pozitív fordulataként üdvözli a nyilatkozatot.

E jelentés másolatát eljuttatom a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 29 714.

Jegyzet

[1] A hivatalos jegyzőkönyv szerint az aláíró pártok és személyek a következők voltak: Lovászy Márton a Nemzeti Párt, Vázsonyi Vilmos a Nemzeti Demokrata Polgári Párt, Garami Ernő a Magyarországi Szociáldemokrata Párt részéről. A negyedik aláíró Horthy Miklós volt. Az aláírók között ugyan nem szerepel, de a nyilatkozat megemlíti a „nagyatádi Szabó István vezetése alatt álló kisgazdapártot" is. (Iratok az ellenforradalom történetéhez. Az ellenforradalom hatalomra jutása és rémuralma Magyarországon 1919–1921. Szikra, 1953. 253. old.)

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. november 9.

Magyar–lengyel közeledés

A magyar–lengyel közeledésben láthatóan további előrelépés mutatkozik. Ezt az is elősegíti, hogy Lengyelország jelenlegi vezető politikusai és diplomatái közül sokan magyar arisztokratákkal együtt nevelkedtek Bécsben. Ez az új antant Csehszlovákia ellen irányul. Lengyelország feltétlenül egyetértene azzal, ha Magyarország Szlovákiával történő újraegyesítése után közös magyar–lengyel érdekszövetség jönne létre.

Ez a folyamat már odáig jutott, hogy az itteni politikai körök feltűnő

érdeklődést mutatnak a német–lengyel kapcsolatok iránt, mivel attól tartanak, hogy egy éles német–lengyel ellentét súlyosan megterhelné a magyar politikát, amely pedig készséggel igazodna Németországhoz és Lengyelországhoz.

A mi szempontunkból számomra feltétlenül megfontolandónak tűnik e magyar–lengyel közeledés, mivel ennek az egyelőre még inkább személyes kapcsolatokon nyugvó politikai konstellációnak a megszilárdulása azt a veszélyt rejtheti magában, hogy bevonhatják Magyarországot abba a tervbe, amely Németország kelet felé történő elszigetelésére irányul, s amelyet az antant oly kitartóan szorgalmaz. E tervnek megfelelően a Keleti-tengertől a Fekete-tengerig létre kell hozni a Németország és Oroszország közé ékelődő államok rendszerét. Ez az aggodalom számomra annál is inkább jogosnak tűnik, mivel máris befejezett tény, hogy a dunai hajózást Anglia uralja.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 30 140.

A prágai német diplomáciai képviselet
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat

Prága, 1919. november 15. este 10 óra
Érkezett: 1919. november 16. hajnali 5 óra 45 perc

Megfejtés

A miniszterelnök bizalmasan közölte velem, hogy az itteni *angol képviselő* hivatalos megbízásból megkísérelte a cseh kormányt rávenni, egyezzék bele a *monarchia helyreállításába* Magyarországon; e monarchia kevésbé lenne nacionalista, mint egy demokratikus kormány és így kisebb vonzerőt jelentene Szlovákia számára. Az angol javaslat naivul hangzó indoklása itt bosszús bizalmatlanságot ébreszt. A prágai és a bécsi kormány közös veszélynek tekinti a magyar királyi trónt, amelyet valószínűleg ismét egy Habsburg foglalna el, és lázasan tárgyalnak egy közös akcióról. Beneš miniszter Párizsban állítólag az orosz kérdés mellett a magyar ügyet is szóba fogja hozni és figyelmeztetésként

ismételten kifejezésre juttatja a prágai kormány tiltakozását. Ezenkívül a valutahitelek ügyében kötendő egyezmény jóváhagyásán fog fáradozni.

Saenger

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 29 727.

A brünni német konzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Brünn, 1919. november 16.

A politikai helyzet Magyarországon

Egy morvaországi volt magas rangú közigazgatási tisztségviselő, aki hosszabb bécsi tartózkodás után most tért vissza Brünnbe, a magyarországi közéletben ténykedő és ezért jól értesült, befolyásos személyiségekkel folytatott részletes tárgyalások után megerősítve látja azt a benyomását, mely szerint Magyarországon *a monarchia küszöbönálló visszaállítása már nem lehet kétséges.* Éppily kevéssé kétséges, hogy *a magyarországi monarchista mozgalom hajtóereje Anglia.* Ennek oka – nézete szerint – a növekvő francia befolyás Jugoszláviában, Német-Ausztriában és bizonyos fokig Csehszlovákiában is. Ennek következtében Anglia izgatottan törekszik arra, hogy politikai és gazdasági pozícióit megszilárdítsa Magyarországon annak érdekében, hogy kulcsszerepe lehessen a balkáni politikai konstellációban, bárhogyan alakuljon is az, Duna-konföderációval, vagy anélkül.

A trónkövetelő személyéről még nem egységesek a vélemények Magyarországon. A nagy többség valószínűnek tartja *Ottó főherceg, Károly volt császár fiának* megválasztását és angol protektorátus alatti *régensség* megalapítását az ifjú főherceg nagykorúságáig. Néhányan bíznak *József főherceg* megválasztásában is, habár a Habsburg dinasztia mellékágának hatalomra kerülése nem kézenfekvő mindaddig, amíg a régi legitim uralkodóház egyik tagja szóba jöhet, különösen, ha olyan jól illik az angolok terveibe, mint a kiskorú Ottó főherceg. Egy Habsburg magyar királlyá választása csaknem biztos tehát, másrészt viszont az is, hogy személyes kapcsolatukkal, például egy angol hercegnek a

magyar trónra kerülésével Anglia nem fogja magát túlzottan megterhelni.

A magyar monarchia létrehozásának esetén azzal számolnak, hogy *Szlovákia elszakad a csehszlovák államtól és Magyarországhoz csatlakozik.* Hacsak nem biztosítja neki a rég áhított autonómiát a csehszlovák kormány, amely eddig minden lehetőt megtett azért, hogy a szlovákokat elidegenítse magától: különösen fájdalmas módon avatkozott be az ország ügyeibe, főként a szeszfőzés betiltásával és a bankjegyek lebélyegzésével. Figyelembe véve a Habsburgok iránt régóta hangoztatott ellenséges érzületeiket, a csehekről nem feltételezhető, hogy befolyásolná őket a magyar kormányzati forma megváltoztatása. Természetesen a csehszlovák állam, amelynek fennmaradása amúgy is kétséges, Szlovákia elszakadásával olyan kritikus helyzetbe kerülne, hogy minden bizonnyal csak a jelenleg Prágában sem vitatott két alternatíva maradna: vagy teljesítik a szlovákok követeléseit, vagy pedig szorosabb kapcsolatokat keresnek Német-Ausztriához. Csehszlovákia gazdasági tekintetben mértékadó (német) köreiben végső soron egy Duna-konföderáció megvalósulásában hisznek, miközben egyelőre még nyitva marad a kormányforma kérdése.

E jelentés másolatát a prágai képviselet is megkapta.

Olvashatatlan aláírás

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 30 509.

Freihher von Thermann
követségi titkár
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Távirat

Budapest, 1919. november 16. este, 8 óra 50 perc
Beérkezett: 1919. november 17., hajnali 3 óra

A román csapatok kivonulása és a főváros átvétele önkéntes csapatok, valamint a magyar nemzeti hadsereg néhány egysége által minden zavar nélkül lezajlott. A városban teljes a rend. A pogromtól való félelem indokolatlannak bizonyult. Az egész lakosság és a sajtó bizakodva üdvözli az első magyar nemzeti hadsereget.

Thermann

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 29 775.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. november 17.

A románok kivonulása és a magyar nemzeti hadsereg bevonulása

A románok kivonulásáról és a magyar nemzeti hadsereg bevonulásáról leadott távirati jelentésemhez a következőket bátorkodom még hozzáfűzni:

Eddig még nem lehetett teljesen hitelesen megállapítani, *milyen okok* vezettek végül is a románok igen gyors kivonulásához. Az itt uralkodó angolbarát hangulatnak az felel meg, ha a legfőbb érdemet *Sir George Clerknek* tulajdonítjuk, figyelembe véve magyarországi tartózkodása kezdetén tett kijelentését: Remélem ki fogom őket dobni. (I hope I will turn them out.) Tekintettel azonban a román kormánynak a Legfelső Tanács rendeleteivel szemben éppen az utóbbi időben tanúsított nagyfokú engedetlenségére, valamint az itteni román katonai hatóságoknak a szövetségesek nemzetközi missziójával való szembehelyezkedésére, kevéssé valószínű, hogy az antant iránti figyelem lett volna a döntő ok. Hiszen még az is kétségesnek tartható, hogy az elsősorban Csehszlovákiát – Franciaország védencét – fenyegető magyarországi nacionalista hullám láttán *az egész* antant ragaszkodott volna Magyarország kiürítéséhez.

Úgy tudom viszont, hogy állítólag sikerrel járnak azok a törekvések, amelyek *németbarát* tendenciákra hivatkozva kívánják befeketíteni *Csehszlovákiát.*

Egyes feltevések szerint haditechnikai okok vezethettek a románok kivonulásához, de ezt nem tudom megítélni. Ebből a szempontból aligha tartom előnyösnek, hogy egy olyan jó téli állomáshelyet kiürítsenek,

mint Budapest, ahol nagy és modern kaszárnyák, valamint első osztályú szállodák vannak.

E tény figyelembevételével nem vethetem el azt a feltételezést, hogy mégiscsak a megszálló csapatok *erkölcsi állapota,* valamint a romániai helyzet adott kizárólagos lökést Budapest feladásához és a Magyarországról történő kivonuláshoz. Ezt a feltevést még valószínűbbé teszi az az imént érkezett, mindazonáltal egyelőre meg nem erősített hír, mely szerint a nagyváradi román csapatok *leváltották tisztjeiket és katonatanácsot* alakítottak.[1]

Ami *a magyar nemzeti hadsereget* illeti, azt általában Horthy tengernagy *személyes művének* tekintik. Horthy valóban a *legnehezebb körülmények között* teremtette meg a hadsereget: az országot teljesen kimerítette és tönkretette az ötéves háború, a többszöri ellenséges invázió, még inkább a Károlyi-korszak és különösen a kommunista uralom; a fegyverszüneti egyezmény Magyarországot értékes, a lakosság ellátása szempontjából nélkülözhetetlen területektől fosztotta meg, korábbi területe a felére csökkent, a megmaradt országrész nagyobbik felét pedig a legkíméletlenebbül rekviráló ellenség foglalta el. Ilyen körülmények között minden bizonnyal csakis egy rendkívüli energiával és céltudatossággal rendelkező férfinak sikerülhetett a nép teljesen kimerült morális erejét újjáélesztenie, és kierőszakolnia a közös cél elérését, a nemzeti hadsereg megteremtését, amelyért Béccsel korábban oly sokáig sikertelen küzdelem folyt. A még fiatalos tengernagy páratlanul tiszta fejű és akaraterős jellem benyomását kelti. Feltétlenül ő ma a legnépszerűbb férfi Magyarországon, amihez jelentősen hozzájárul egyszerű modora.

A bevonulás alkalmából rendezett ünnepségsorozat záró aktusaként tegnap este az Operaházban gálaestet tartottak. Horthy tengernagy és Friedrich miniszterelnök a nagypáholyban foglalt helyet és ismétlődő viharos üdvrivalgás köszöntötte őket. József főherceg nem volt jelen az előadáson, hogy meghagyja Horthynak a nap dicsőségét és feltehetően azért, hogy ne tegye ki tüntetéseknek magát. Olyan, a magyar történelemről szóló darabokból játszottak egy-egy jelenetet, amelyek a *királyságot* dicsőítik. Ez egyértelműen utal az *egész nemzeti megmozdulás monarchista tendenciájára,* mint ahogyan a bevonuló csapatokat is folyton „Éljen a király" kiáltással fogadták, amelyet a csapatok és a tisztek állandóan és lelkesen megismételtek.

A szövetségesek katonai misszióinak képviselői a még meg nem szüntetett hadiállapotra való tekintettel távol maradtak az ünnepségtől; csupán Troubridge admirális és a Dunahajózási Bizottság tagjai jelentek meg hivatalosan, mivel minden lehetséges módon hangsúlyozni kívánják Budapesthez fűződő szoros kapcsolatukat.

E jelentés másolatát eljuttatom a bécsi nagykövetségnek.

Thermann

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 30 024.

Jegyzet

[1] A történeti kutatások utólagosan bebizonyították, hogy a román csapatokat az antant ekkor már igen határozott fellépése kényszerítette a kivonulásra. Kétségtelenül komoly ellentétek voltak az antanthatalmak között, de a több mint egy éve tartó magyar belpolitikai válság megoldása, a politikai viszonyok normalizálása mindegyik hatalomnak érdeke volt. Enélkül nem lehetett a versailles-i békerendszert végleg tető alá hozni és rendezni a délkelet-európai kis államok egymás közti kapcsolatait.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. november 18.

Tárgyalások a koncentrációs kormányról

A Sir George Clerk által a koncentrációs kormány végérvényes megalakítása céljából kezdeményezett tárgyalások f. hó 17-én, hétfőn, az ő magánlakásán kezdődtek meg. Összesen 26 vezető magyar politikus gyűlt össze, valamennyi politikai párt képviseletében. Friedrich miniszterelnök nem vett részt a megbeszélésen.

Sir George Clerk megnyitotta az ülést, és felolvasta az antant jegyzékét, amely szerint az antant a mihamarabbi békét kívánja Magyarországgal, de csak olyan kormánnyal tárgyalhat, amelyben minden párt képviseletet kap. Kijelentette továbbá, hogy amennyiben most nem jönne létre megegyezés, megszakítja a tárgyalásokat és elutazik. Ezért kérte a jelenlevőket, hogy Magyarország érdekében jussanak megállapodásra. Ezután átadta az elnöklést Apponyi Albert grófnak és távozott az ülésről.

Ötórás tanácskozás és a megegyezés szükségességének minden oldalról való hangsúlyozása ellenére az első ülés eredmény nélkül zárult. Az ellenzéki pártok azt a kormánypárt által nem osztott álláspontot képviselik, hogy az antant jegyzéke a Friedrich-kormány lemondását kívánja. Mindazonáltal a miniszterelnök a tárgyalások befejezése után megtartott éjszakai minisztertanácsi ülésen késznek mutatkozott arra, hogy posztját a minisztertanács és a keresztény tömb rendelkezésére bocsássa. Kormánykörökben feltételezik, hogy az antant azért kívánja Friedrich lemondását, mert a miniszterelnök kompromittálódott, mint József főherceg és a Habsburgok dinasztikus érdekeinek képviselője. Friedrich utódaként Huszár Károly kultuszminisztert említik. A keresztény tömb azonban kitart Friedrich mellett. Közben a minisztertanács kiírta a nemzetgyűlési választásokat. Most arra hajlanak, hogy a kormányról és az államformáról való döntést a *január 3-án összeülő nemzetgyűlésre* bízzák.[1] A válság eddig az időpontig való húzódása azonban az ország nehéz helyzetében, amely a mértéktelen drágaság, a teljes szénhiány, valamint az ipar és a kereskedelem teljes pangása miatt következett be, súlyos megterhelést jelentene.

E jelentés másolatát eljuttatom a bécsi nagykövetségnek.

Thermann

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 30 477.

Jegyzet

1 A nemzetgyűlési választások megtartására csak 1920. január 25-én, a nemzetgyűlés megnyitására pedig február 16-án került sor.

A budapesti német főkonzulátus
a Hírszerző Osztálynak
Berlin

Budapest, 1919. november 25.

A koncentrációs kormány

A legutolsó pillanatban mégis sikerült a *koncentrációs kormány* megalakítása. Az antant legerélyesebb nyomására és Sir George Clerk fenyegetésére volt szükség, miszerint megszakítja a tárgyalásokat, ha a

napok óta véget nem érő üléseken a hetek óta veszekedő 26 vezető politikus, vitatkozó pártember nem egyezik meg.

Az új kormány összetétele a következő:
Miniszterelnök: Huszár Károly (az eddigi kultuszminiszter),
Külügyminiszter: gróf Somssich József (mint eddig)
Hadügyminiszter: Friedrich István (az eddigi miniszterelnök)
Kultuszminiszter: Haller [István]
Belügyminiszter: Benicky [Ödön]
Földművelésügyi miniszter: Rubinek [Gyula]
Kereskedelemügyi miniszter: Heinrich Ferenc
Munkaügyi és népjóléti miniszter: Peyer Károly
A nemzeti kisebbségek minisztere: Dr. Bleyer [Jakab]
Pénzügyminiszter: báró Korányi [Frigyes]
Közlekedésügyi miniszter: Szabó István (Nagyatád)
Tárca nélküli kisgazda miniszter: Szabó István (Sokorópátka)
Igazságügy-miniszter: Dr. Bárczy István.

A kormánynak tagja az ellenzéki pártok négy képviselője is, nevezetesen Peyer, Bárczy és a két Szabó, így tehát az oppozíció legmesszebbmenő kívánságai teljesültek.

Huszár miniszterelnök az új minisztertanács ma délelőtti ülését követően, amelyen valamennyi miniszter letette az esküt, hivatalosan közölte Sir George Clerk antantküldöttel az új kormány tényleges megalakulását. Clerk erre átnyújtott neki egy nyilvánvalóan már készen álló angol jegyzéket, amely szerint az új kabinetet a Legfelső Tanács ideiglenesen elismeri de facto kormányként, s vele tárgyalni fog, amíg a nemzetgyűlés új kormányt be nem iktat. Az antant elismerését a Tanács függővé teszi a választások haladéktalan, pártatlan lebonyolításától, a szabad és titkos, demokratikus elveken nyugvó választójog alapján, a közrend fenntartásától, Magyarország ideiglenes határainak – míg a békekonferencia nem dönt a végleges határokról – tiszteletben tartásától, a teljes polgári és állampolgári szabadságjogok biztosításától, ideértve a sajtó- és gyülekezési szabadságot. Azt is követeli, hogy Magyarország ne lépjen fel „támadóan".

Végül kilátásba helyezték a kormánynak a békekonferenciára való hivatalos meghívását.

Az új kormány létrejötte lényegében azért jelentős, mert immár lehetővé vált az antanttal való békekötés. A közvélemény a béke kilátásait alig indokolható optimizmussal üdvözli, és gyors megkötését a legnagyobb türelmetlenséggel várja. Jól értesült politikai körökben azt remélik, hogy a Magyarországgal való békekötés elhúzódása területi

vonatkozásban könnyítéseket eredményez. Azért remélik ezt, mert legutóbb az erdélyi kérdésben az antant és Románia között élesebbé váltak az ellentétek, továbbá azon nehézségek miatt, amelyekbe a cseh kormány Szlovákiában, a jugoszláv kormány pedig Horvátországban ütközött.

A Legfelső Tanács üléseinek küszöbönálló felfüggesztését figyelembe véve a Párizsba szóló meghívást azonban csak januárra várják.[1] A békeküldöttség vezetőjeként Apponyi Albert gróf megy Párizsba, tagokként Bethlen István grófot és Teleki Pál grófot nevezik meg, végül – mint szokásos – gazdasági és egyéb szakértőket is említenek.

De abban az esetben, ha a Legfelső Tanács semmiféle engedményre nem lenne hajlandó, a magyarok arra fognak törekedni, hogy a leválasztott országrészeket visszanyerjék. Ezt a célt fejezték ki azok a demonstrációk, amelyeket a horthysta hadsereg Budapestre való bevonulása alkalmával Erdély, Szlovákia és más országrészek küldöttségei hajtottak végre. Az irrendenta mozgalomnak ösztönzést adnak azok a művészi fokon kivitelezett plakátok is, amelyek a nép figyelmét az egyes országrészeknek az egységes magyar hazától való elszakítására irányítják. Sőt, a magyarok már szövetségeseket is keresnek háborús bonyodalmak esetére. Lengyelországra számítanak Csehszlovákia ellen, Szerbiára és esetleg Bulgáriára Románia ellen, és azt remélik, hogy Horvátországot Olaszország támogatásával, amelyhez az előbbi hidat kell képezzen, békésen leválasztják Jugoszláviától. El vannak tökélve arra is, hogy Nyugat-Magyarországot nem ürítik ki. A magyar diplomáciának viszont, hogy mindezeket a célokat elérje, mesternek kellene bizonyulnia a nemzetközi méretű szerencsejátékokban.

Belpolitikailag az új kormány nyilván nem változtat lényegesen a keresztény nemzeti tömb befolyása alatt álló eddigi irányvonalon. Az új miniszterelnök nyomatékosan hangsúlyozta a felekezeti béke megóvását. Bár azok az aggodalmak, hogy a horthysta hadsereg bevonulása nagy zsidópogromokkal jár majd, alaptalannak bizonyultak, kétségtelennek látszik, hogy az antiszemita mozgalom még egyáltalán nem csillapult le.

Az új kormány fő feladata belpolitikai téren nyilván a választások megszervezése. Hogy ezek valóban teljesen pártatlanul bonyolódjanak le, egy pártközi bizottságot akarnak felállítani a választások ellenőrzésére és még egy továbbit a sajtócenzúra felügyeletére. Az államforma kérdésében abban egyeztek meg, hogy majd csak a nemzetgyűlés tárgyalja ezt a kérdést és népszavazás hozza meg a végleges döntést.

Általában azt feltételezik, hogy ez a döntés teljes bizonyossággal a monarchia mellett szól.

Ha Magyarország további fejlődése tekintetében bizonyos derűlátás indokoltnak látszik is, mégis nyomatékosan kell utalni arra, hogy a küszöbönálló téli hónapok a kormányt és a népet rendkívül kemény próbára teszik majd: az élelmiszerek és minden létszükségleti cikk mérhetetlen drágulása tovább tart, sőt még fokozódik is, általános a szénhiány és a tüzelőárak a lakosság túlnyomó része számára teljességgel megfizethetetlenek. Budapest egyes kerületeiben hetek óta nincs kenyér. Mivel kivonulásuk során a románok folytatták az ország kíméletlen kifosztását, egyelőre semmiféle javulás nem várható.

Thermann

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 30 874.

Jegyzet

[1] A párizsi békekonferencia tanácsa december 1-jén hallgatta meg Clerk beszámolóját a magyarországi helyzetről és határozatában felszólította a magyar kormányt, hogy békedelegációját küldje el Neuilly-be. Ám a magyar békedelegáció kinevezésére különböző okok miatt csak december 20-án, Párizsba utazására pedig 1920. január 5-én került sor.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. november 30.

Katonai és diplomáciai fogadások Huszár miniszterelnöknél.
A budapesti német képviselet helyzete

Huszár Károly, az új miniszterelnök, közvetlenül hivatalba lépése után fogadta a különféle antant katonai missziókat és viszonozta látogatásukat. Ehhez kapcsolódva azután megkezdődtek az itteni diplomáciai képviselők fogadásai is. Elsőként *Cerutti olasz rendkívüli meghatalmazott* tett látogatást, *akinek olasz követté* való kinevezése a békeszerződés

után *bizonyosra vehető.* Cerutti hosszú megbeszélést folytatott a miniszterelnökkel; ennek gondosan titokban tartott eredményével itt elégedettnek látszanak. *Fiume Horvátország ellenében való cseréjének* kérdése mindkét fél megelégedésére nyilvánvalóan megoldódott. Tisztán felismerhető, hogy az olasz–magyar közeledés, amelyet Romanelli, eddigi olasz katonai meghatalmazott tevékenysége oly eredményesen előkészített, és amelyet egy igen ügyesen és nagy anyagráfordítással űzött propaganda hatékonyan támogat, tovább erősödik.

Az ünnepélyes bemutatkozó látogatás korábban szokásos formái szerint fogadták *Knobloch báró osztrák követet is,* aki követségének magasabb rangú tisztviselőivel jelent meg, és átnyújtotta megbízólevelét. Az ez alkalommal tartott beszédében Knobloch báró a kettős monarchiából született két ország közös érdekeit hangsúlyozta. Ezek az érdekek most, az osztrák–magyar kapcsolatokat oly gyakran elhomályosító kényszer megszűntével, szabadabban nyilvánulhatnak meg. Válaszában a miniszterelnök kifejezésre juttatta Magyarország együttérzését Ausztria nehéz helyzete iránt és utalt arra, hogy Magyarország és Ausztria közös érdekeinek helyes értelmezése olyan baráti egyetértésre vezet majd, amely előfeltétele a szomszédos országok közötti jó kapcsolatoknak. Félre nem érthető *célzás ez arra, hogy ez az előfeltétel addig nem jöhet létre, amíg Ausztria vonakodik a magyar kommunisták kiadatásától.*

Kérem, legyen szabad ez alkalommal utalnom arra, hogy a nemzeti államok diplomáciai képviseleteinek a felállítása nyomatékosan szükségessé teszi az itteni német képviselet újjászervezését. A budapesti német főkonzulátus, amelyet a bécsi nagykövetség gazdasági fiókjának szántak és ennek megfelelően rendeztek be, hosszabb távon nem képes a német érdekeket hatékonyan képviselni ellenségeinek konkurenciájával szemben, akik politikai és katonai misszióik kedvező helyzetét minden tekintetben, különösen gazdasági vonatkozásban, kíméletlenül kihasználják. Ehhez járul az is, hogy a főkonzulátusnak jogilag sincs legitimációja a magyar kormánynál. A Károlyi gróf által kötött fegyverszüneti szerződésben megállapodtak a német képviselet visszavonásáról, és bár ez ténylegesen nem történt meg, a megállapodás a főkonzulátus tevékenységét igen szűk korlátok közé szorította. Az ezután következő magyar szovjetkormány pedig, amelyet Németország nem ismert el, és ezért német képviselet akkreditálása nem is kerülhetett szóba, a főkonzulátust abban a reményben hagyta fennmaradni, hogy a német forradalom rövidesen bolsevizmusba fejlődik át. A tanácskormány bukása óta a német képviseletnek a magyar népköz-

társaságnál való olyan új beiktatása, amely számot vetett volna Magyarországnak a korábbi kettős monarchiából való kiválásával és állami önállóságával, nem történt meg. *Így valójában az itt működő német képviseletnek nincs semmi nemzetközi jogi alapja.*

Ebből, a hosszabb távon a német érdekek sérelme nélkül tarthatatlan helyzetből talán Olaszország analógiájára lehetne kiutat találni. Oly módon, hogy a békeszerződés megkötéséig *fenntartva egy követség formális létesítését, haladéktalanul elkezdődik a jelenlegi képviselet gyakorlati fejlesztése, s az itteni misszió eddigi vezetőjét rendkívüli meghatalmazottként akkreditálják az új magyar kormánynál.*

E jelentés másolatát elküldöm a bécsi nagykövetségnek.

Thermann

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 31 654.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. december 4.

Diplomáciai fogadások Huszár miniszterelnöknél

Tegnap délelőtt Galgan úr, az itteni ukrán követ látogatást tett az új miniszterelnöknél, követsége magasabb rangú tisztviselői kíséretében. A fogadás ünnepélyes bemutatkozó látogatás jellegű volt.

Itteni politikai körökben még nem adták fel a reményt, hogy Magyarország keleti és északkeleti határán, az 1848 óta mélységesen gyűlölt Oroszország helyett, az ártalmatlanabb lengyel és ukrán nemzeti államokat láthatják majd. Ezzel magyarázható az a szerep, amelyet az ukrán követ, aki mögött tulajdonképpen sem ország, sem kormány nem áll, itt játszik. Különösen Ukrajna német–osztrák megszállásának időszaka bizonyította, hogy az áruk és a mezőgazdasági termékek Ukrajnából való elszállítására elsősorban a Dunán vezető út jön tekintetbe. Magyarország ebben a kereskedelmi forgalomban nagy szerepet játszott mint átrakodóhely, és az Ukrajnával való jó kapcsolatok esetén, amelynek ismételt megerősödését szívesen vennék, e forgalom újra-

éledését várják és Budapest számára nagy gazdasági előnyöket remélnek.

E jelentés másolata elmegy a bécsi nagykövetségnek.

Thermann

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 32 411.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. december 10.

Atrocitások a *Népszava* és *Az Est* ellen

Egy antiszemita gyűléshez kapcsolódva, amelyen mások mellett Oláh volt miniszter és Szmrecsányi[1] volt kormánybiztos is igen izgató beszédet tartott, a gyűlés résztvevőinek egy csoportja vasárnap délután behatolt a szociáldemokrata *Népszava* szerkesztőségébe és nyomdájába, és ott nagy pusztítást vitt végbe, főleg a nyomdagépeket zúzták szét. A rendőrség csak a rombolás után avatkozott be. Később már sikerült neki az újabb csoportosulásokat megakadályoznia; este azonban az utcai csőcselék *Az Est* kiadóhivatalába is behatolt és ott szintén nagy pusztítást végzett.

Ezek a kilengések minden bizonnyal igen kedvezőtlenül befolyásolják majd Magyarországon a belpolitikai helyzet alakulását. A szociáldemokraták a kormánynak emlékiratot nyújtottak át, amelyben nemcsak az atrocitások tetteseinek és felbujtóinak szigorú megbüntetését követelik, hanem biztos garanciákat arra is, hogy ilyen események a jövőben nem ismétlődhetnek meg. Különösen Horthy főparancsnok és a kormány közötti viszony végleges szabályozását tartják szükségesnek. Noha a minisztertanács, mint egyébként majdnem az egész sajtó is, a vasárnapi kilengéseket határozottan elítéli, a kormány kifejezetten keresztény tagjai a szociáldemokraták követeléseit túlzottaknak és teljesíthetetleneknek tekintik. Mindenesetre a minisztertanács elhalasztotta a szociáldemokrata követelésekről való döntést, mert először Horthy főparancsnokkal kell megbeszélést folytatnia.

Politikai körökben már *kormányválságról* beszélnek, mivel feltételezik, hogy *a szociáldemokraták kiválnak majd a kabinetből,* ha követeléseiket nem teljesítik feltétel nélkül. *Ebben az esetben a csak nagy nehezen létrejött koalíciós kormány ismét* felbomlana, s ezáltal az antanttal való békekötés előfeltétele is megszűnne. Ha azonban a szociáldemokrata követeléseket teljesítik, fel kell tételezni, hogy Friedrich, a mostani hadügyminiszter, kiválik a kormányból és ellenzékbe szorul. Az országban ismét feléledt antiszemita hangulat mellett nem lenne kizárt, ha Friedrich nagy táborra találna, amely lehetővé tenné, hogy a legszélsőségesebb politikát folytassa. *Nem kérdéses, hogy Friedrich annak az új hangulatnak a kifejezője, amely még a mostani kormányt is célba veszi.* Sokan őt tekintik a vasárnapi kilengések felbujtójának is, mivel az utóbbi időben ismételten bejelentette az úgynevezett „destruktív" sajtó megsemmisítését. Friedrichnek a baloldali sajtóval szembeni ellenséges magatartását főleg arra vezetik vissza, hogy a liberális lapok, a Tisza-per tanúvallomásairól szólva állandóan hangsúlyozzák: maga Friedrich is belekeveredett ebbe az ügybe.[2] A nyugtalan politikai viszonyok miatt *nem látszik valószínűtlennek,* hogy *katonai diktatúra* segítségével kísérlik majd meg a rend fenntartását az országban. Mindenesetre ismét kihirdették a statáriumot.

E jelentés másolatát eljuttatom a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 32 404.

Jegyzet

1 Oláh Dániel, keresztényszocialista politikus a Friedrich-kormányban volt 1919. augusztus 27. és november 24. között tárca nélküli miniszter az ipari munkások érdekeinek képviseletében. Szmrecsányi pedig a Dunántúlon volt kormánybiztos a Tanácsköztársaság bukása után. Az antiszemita párt szóban forgó gyűlése és az azt követő atrocitások december 7-én zajlottak le. Az akció annak a szélsőjobboldali támadássorozatnak volt a része, amely a nemzetgyűlési választások befolyásolása céljából a baloldali-liberális pártok és csoportok megfélemlítésére és Horthy Miklós kormányzóvá választásának előkészítésére irányult.

2 Az ellenforradalom győzelme után a polgári sajtó követelésére új nyomozás kezdődött Tisza István meggyilkolása ügyében. Ennek során felmerült az a gyanú, hogy Friedrich István, aki 1918 októbe-

rében még Károlyi Mihály köréhez tartozott, előzőleg tudott volna a készülő gyilkosságról. Ezt azonban nemcsak a liberális sajtó használta ki Friedrich ellen, aki egyébként a felelősséget Károlyi Mihályra akarta hárítani, hanem jobboldali politikai ellenfelei is, elsősorban a fővezérség, Horthy Miklós és köre.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. december 11.

Látogatás Huszár miniszterelnöknél

Ma tiszteletemet tettem Huszár miniszterelnöknél, és hosszabb megbeszélést folytattam vele. A miniszterelnök keserűen panaszkodott arról, hogy a románok visszavonulásuk során folytatják az ország kifosztását. A román megszállás okozta kárt, amely pedig a korábbi magyar államterületnek csak néhány vármegyéjére esik, szerinte 34 milliárdra becsülik.

Nagy nehézségeket okoztak az ellátás terén a jugoszlávok is azzal, hogy kompenzációs és hasonló természetű árukkal előzetes fizetést követelnek. Emellett a Jugoszláviából érkezett szállítások rendre elmaradtak a kialkudott mennyiségek mögött.

Az ellátás és a szállítás kérdései a miniszterelnöknek szemmel láthatóan komoly gondot okoznak. Kijelentette, hogy csak a legnagyobb erőfeszítéssel lehet Budapestet valamelyest ellátni, ennek során néha elkerülhetetlen, hogy egyes kerületek kenyér nélkül maradjanak. A szállítás válsága még súlyosabb, mivel Magyarország jelenleg csupán 238 mozdonnyal rendelkezik.

A miniszterelnök ezután azt javasolta, hogy azt az összeállítást, amely a bolsevizmusnak Magyarország minden területére, az iparra, a kereskedelemre, a mezőgazdaságra, a sajtóra, az oktatásra, az egyházra stb. gyakorolt hatásáról szól, minden országban intő jelként terjesszék. Az antant képviselői segítséget ígértek ebben neki, és ő feltételezi, hogy Németország is érdeklődik majd egy ilyen – hivatalos forrásból származó – összeállítás iránt.

Közöltem, hogy az ügyről a német kormányt tájékoztatni fogom, és

hogy az ügyre vonatkozó további jelentéstételt a saját feladatomnak tekintem.

A még csak 37 éves miniszterelnök, aki eredetileg népiskolai tanító volt, majd újságírással foglalkozott, az átlagot ugyan alig meghaladó, de a legjobb szándéktól vezérelt ember benyomását keltette. Arról, hogy sikerül-e majd neki azokon a nehézségeken úrrá lenni, amelyek belülről, főleg az éles pártellentéteken keresztül fenyegetik a koncentrációs kormányt, s egyidejűleg továbbfejleszteni és elmélyíteni az elődei által elismerendő ügyességgel alakított kapcsolatokat az antanttal, csak az idő tehet tanúbizonyságot.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 132.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. december 22.

Royalista mozgalom Magyarországon

A magyar royalista párt végrehajtó bizottsága elhatározta, hogy módosítja az alapszabályokat és az alakuló közgyűlésnek elnökség, elnökségi tanács és választmány létesítését javasolta. Egyidejűleg elhatározta a Párizsba küldendő békedelegáció felkérését arra, hogy a béketárgyalásokon Magyarországot ne mint köztársaságot, hanem mint magyar államot képviselje.

Úgy hírlik, *a királypárt* elnökévé *Andrássy Gyula grófot* szemelték ki. Andrássy megválasztása azt jelentené, hogy a *Károly-pártiak* vagyis a legitimisták pártja van *fölényben.* Andrássy ugyanis állítólag határozottan fellépett Károly király érdekében, illetve mivel feltételezik, hogy újbóli beiktatása – különösen az antantnál – áthidalhatatlan nehézségekbe ütközne, fia, Ottó, a volt trónörökös érdekében. Az utóbbi mellé, magyar királlyá való megválasztása esetén régenstanácsot kellene állítani. Andrássy azt reméli, hogy ennek ő is tagja lesz.

A karlisták mellett a jozefinistáknak, akik József főherceg megválasztásáért szállnak síkra, kisebb táboruk van, noha valamennyi

Habsburg közül Magyarországon kétségtelenül József főherceg a legnépszerűbb.[1] De *Józsefnek Német-Ausztriában és azon túl egyáltalán nincs támasza,* így személye aligha lenne alkalmas arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia újjáalakítását, még ha egyelőre csak kicsinyített formában is, ahogyan erre itt és feltehetően a többi utódállamban bizonyos körök törekednek, elősegítse. Ehhez járul, hogy József főhercegnek nincs királyi udvarhoz szükséges magánvagyona, és az ország sincs abban a helyzetben, hogy a szükséges anyagiakat előteremtse. Éppen emiatt kicsi a tábora Albrechtnek, Frigyes főherceg fiának is. Az ő szóba kerülése részben abból ered, hogy némi magyar nevelésben részesült, s így a háború alatt ünnepi alkalmakkor többször képviselhette a királyt Magyarországon. A Habsburgokon kívül *külföldi trónkövetelőket* is emlegetnek. Úgy látszik azonban, hogy a királypártiaknak az a csoportja, amely egy ilyesfajta megoldás érdekében lép fel, *nem rendelkezik jelentős befolyással.* A személyi kérdésekben való döntés a pillanatnyi körülmények között a nemzeti hadsereg kezében van, amelynek *főparancsnoka, Horthy, kétségkívül legitimista.* Kérdéses azonban, hogy az antant, különösen a franciák, akik a magyar ügyekben cseh befolyás alatt állnak, a Habsburgok restaurációjától nem fogják-e megtagadni az elismerést.

E jelentés másolatát elküldöm a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 134.

Jegyzet

1 Három nappal e jelentés megírása után a *Pesti Napló* vezércikkben foglalkozott a királyjelöltekkel, s elsősorban József főherceg jelölését tartotta reálisnak. Ottó megválasztása esetén a régenstanács tagjai a cikk szerint Habsburg József főherceg, Horthy Miklós és gróf Andrássy Gyula lettek volna.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1919. december 30.

Kommunista összeesküvés

Már egy idő óta az a hír jár a városban, hogy meghiúsították egy merényletet, amelyet kommunisták terveztek Horthy, a nemzeti hadsereg főparancsnoka ellen. Néhány nappal később pedig az a hír terjedt el, hogy a kommunisták megkísérelték volna az azóta kivégzett Korvint (Kleint) kiszabadítani a börtönből. Folyó hó 27-én hivatalos közleményt adtak ki, amely szerint a katonai parancsnokság nagy kommunista összeesküvést leplezett le. Az igen fantasztikusnak tetsző tervek szerint az összes minisztériumot, az Operát és a Gellért Szállót, ahol a főparancsnokság szállása van, a levegőbe akarták volna röpíteni, a főparancsnokot magát pedig, igen rejtélyes módon, mérgezett tűvel vagy esetleg revolveres merénylettel tették volna el láb alól. A főparancsnokság a bűnösök túlnyomó részét már letartóztatta, s az összeesküvés valamennyi részletét ismeri, de ezeket a további nyomozásra való tekintettel még nem hozhatta nyilvánosságra. Mindenesetre az összeesküvés szálai egészen Leninig nyúlnak. Néhány újság homályos célzásokat tesz arra, hogy maga Károlyi Mihály gróf is, továbbá a külföldön élő szociáldemokrata vezetők, Böhm, Garami, Buchinger és mások, valamint egy sor olyan politikus keveredett bele az ügybe, aki jelenleg célszerűbbnek tartja, hogy emigrációban éljen.

Ezeket a közléseket a miniszterelnök egyik beszédében, amelyet pártja klubjában tartott, megerősítette. Ennek ellenére a tervezett kommunista puccsról szóló hír a lakosság széles köreiben jogos kételyt támasztott. Gyakran hallani azt a véleményt, hogy ezt vagy egészében kitalálták vagy legalábbis erősen eltúlozták. Befolyásos politikusok is azt hiszik, hogy a kommunista összeesküvést bizonyos személyek agyalták ki, politikai okokból. Az a tény, hogy azt éppen most, közvetlenül a választások előtt leplezték le, és a vizsgálatot a szociáldemokrata pártra is kiterjesztették, valószínűvé teszi, hogy ezáltal magukat a szociáldemokratákat akarják kikapcsolni a választási harcból. Továbbá az, hogy ebben az ügyben kizárólag a katonai hatóságok folytatják a nyomozást, arra enged következtetni: a kommunista puccsot egy katonai diktatúra létrehozására irányuló törekvés indokolta volna. Végül azt a feltevést sem lehet kizárni, hogy a rémhírekkel a kommunista perekben hozott sok halálos ítéletet akarnák, igen látványosan, a külvilág előtt igazolni.[1]

E jelentés másolata elmegy a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 569.

Jegyzet

[1] E feltevéseket azóta lényegében igazolta a történettudomány. Valóban létezett egy kisebb kommunista csoport, amely Szamuely László vezetésével terveket szőtt Korvin Ottó és társai megszöktetésére. Tagjainak letartóztatása után a fővezérség nagyította fel a tervezett akciót általános kommunista összeesküvéssé, amelynek fő célja a Horthy elleni merénylet lett volna. A fővezérség ezzel egyrészt politikai ellenfeleire, elsősorban a szociáldemokratákra akart sújtani, őket is felelőssé téve a kommunista összeesküvésért, másrészt igazolni akarta mind az egy hónappal korábbi kecskeméti kommunistaellenes vérengzéseket, mind pedig a Lenin-fiúk, majd Korvin Ottó, László Jenő és nyolc társuk kivégzését. Az előbbire december 18-án, az utóbbira 29-én került sor.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1920. január 6.

Választási küzdelem Magyarországon

A küszöbönálló béketárgyalások mellett mindenekelőtt a választási előkészületek tartják izgalomban a lakosságot. Szerte az országban már hetek óta nagy választási agitációt folytatnak és az egész ország visszhangzik a képviselőjelöltek napi programbeszédeitől. A legkíméletlenebb erőszakos cselekményektől sem visszariadó agitációt kétségtelenül a keresztény blokk szélsőséges szárnya folytatja, amelynek élén Friedrich hadügyminiszter áll. A majdnem terrorista módszerek rendszeresen a pártok közötti kisebb-nagyobb konfliktusokhoz vezetnek, s állandóan veszélyeztetik a koncentrációt.[1] Csak a baloldali pártok engedékenysége tarthatta fenn eddig ezt a Clerk által az országra kényszerített koalíciót. A keresztény pártok nemcsak nemzetgyűlési többségre törekszenek, hanem arra is, hogy teljesen lehetetlenné tegyék a baloldali politikusok, különösen a zsidó liberalizmus és a szociáldemokrácia képviselőinek a megválasztását. Röviddel ezelőtt a szociáldemokraták is meglehetősen kiterjedt választási agitációba kezdtek, de a türelmetlen keresztény pártokkal szemben, amelyeket – különösen vidéken – gyakran a nemzeti hadsereg is támogat, nem tudnak megerősödni. A kormány, vagy jobban mondva a miniszterelnök, nem azonosítja ugyan magát ezzel az erőszakos politikával, és azon fáradozik, hogy rendeletekkel szavatolja a választások tisztaságát, de túlzottan gyenge és különösen a hadsereggel szemben túl csekély a tekintélye ahhoz, hogy érvényesíthesse akaratát.

Tekintettel a keresztény blokk brutális választási politikájára, szociáldemokrata körökben egyre inkább foglalkoznak azzal a kérdéssel, hogy ilyen körülmények között egyáltalán részt vegyenek-e a választásokon, mivel azok nem fejezhetik ki a nép valódi akaratát. Sokan feltételezik, hogy a szociáldemokraták arra az elhatározásra jutnak majd, hogy elállnak a választásoktól. Ezáltal viszont új politikai helyzet jönne létre, amely nem maradna hatástalan a kezdődő béketárgyalásokra sem, hiszen a Clerk és a magyar pártok között annak idején kötött egyezmény szerint a mostani kormány antant általi elismerésének az volt az előfeltétele, hogy az minden tekintetben biztosítja a nemzetgyűlési választások tisztaságát.

A választások miatti ellentétek a keresztény blokkon belül is kiütköznek. Különösen a Kisgazdapárt törekszik minden eszközzel arra, hogy hivatkozva az ország mezőgazdasági jellegére, abszolút többséget biztosítson magának a választásokon. Igen jellemző erre a törekvésre Rubinek mezőgazdasági miniszter kijelentése, amely szerint egy parasztdiktatúra felelne meg a legjobban az ország társadalmi jellegének. A keresztény blokkban most tárgyalások folynak, amelyek arra irányulnak, hogy a parasztpárt hatalmi igényeit megfékezzék és a keresztény pártok választókerületei között meghatározzák az arányokat.

E belpolitikai nehézségekhez még olyan *technikai természetűek* is járulnak, amelyek gyakran kérdésessé teszik, hogy a választások a megállapított időpontban valóban megtarthatók-e. Így különösen nehézséget okoz a választók összeírása, mivel még az a kérdés sincs eldöntve, hogy a románok és a szerbek által a Legfelső Tanács ígéretei ellenére még mindig megszállva tartott területrészeken lehet-e majd választani, vagy sem. Magyar részről a szóban forgó területeknek a megállapított demarkációs vonalig való kiürítését kérik. A továbbiakban előreláthatóan ez a vonal képezi majd az ország politikai határát. Ám a magyaroknak ezzel a jogos követelésével mind a szerbek, mind

pedig a románok még mindig ellenszegülnek, noha az antant nyomást gyakorol rájuk. Ugyanakkor a magyarok Nyugat-Magyarországnak azon részében is választási előkészületeket tesznek, amelyet Német-Ausztriának kell átengedniök, s még azt is tervezik, hogy a csehek, románok és szerbek által végérvényesen megszállott területekről, az onnan tömegesen elmenekültekkel képviselőket választatnak, akiknek mandátumát a nemzetgyűlésnek majd külön törvényben kellene elismernie.

Ami a választási kilátásokat illeti, azok ma még ugyan nem tekinthetők át, különösen mivel az általános, egyenlő, a nőknek is megítélt választójogot először kell alkalmazni, *de aligha kétséges, hogy a keresztény blokk elsöprő többséggel fog bevonulni a nemzetgyűlésbe.* A blokkon kívül álló pártok előreláthatólag alig rendelkeznek majd említésre méltó képviselettel. A keresztény blokkon belül kétségtelenül *a parasztok és a kisgazdák* fogják a tervezett 165 mandátum többségét elnyerni sőt, még e párt abszolút többségével is lehet számolni a nemzetgyűlésben.[2] Erre való tekintettel vezérük, Rubinek földművelésügyi miniszter, különleges figyelmet érdemel. Korábban az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek [OMGE], a konzervatív nagybirtok érdekképviseletének volt az ügyvezető igazgatója. Ő is *reakciós érzelmeiről* ismert, de ügyes politikával sikerült vezetése alatt egyesítenie a parasztokat és a kisgazdákat. Politikai céljaira, amelyek semmiképpen sem azonosak a kisgazdákéival, eredményesen használja ki őket, mivel például az általuk követelt radikálisabb birtokreformot elutasítja, és egyéb reformok felé sem vonzódik.

Bár a miniszterelnök újévi beszédében ismét nyomatékosan kijelentette, hogy kitart a választások január 25-i megtartása mellett, a belpolitikai viszony és a béketárgyalások még mindig fennálló bizonytalanságai miatt mégsem tekinthető bizonyosnak, hogy azokat ismét nem halasztják-e el. Mindenesetre nem számolhatunk a választások nyugodt lefolyásával, mint ahogy a lezajlott választások sem jelentenék még az itteni viszonyok konszolidálását.

E jelentés másolatát eljuttatom a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 543.

Jegyzet

1 A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP) és az Országos Kisgazda és Földmíves Párt Keresztény Blokk néven választási egységre lépett ugyan egymással, de köztük, valamint a párton belüli csoportok között fennmaradtak, sőt a választási küzdelem hevében egyre élesebbekké váltak az ellentétek.

2 A prognózis alapjában véve helyesnek bizonyult. A választások több részletben zajlottak le. 1920. január 25-én 134 képviselőt választottak meg, s a többség akkor még a KNEP-hez tartozott. A február 13-i pótválasztások eredményeként azonban a Kisgazdapárt került fölénybe, miután pedig – 1920 júniusában – a Tiszántúlon is megtartották a választásokat, ez a fölény jelentősre nőtt, noha nem érte el az abszolút többséget.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1920. január 11.

Franchet d'Esperey tábornok Huszár miniszterelnöknél

A keleti szövetséges hadsereg főparancsnoka, Franchet d'Esperey francia tábornok, néhány nappal ezelőtt, mint már röviden jelentettem, Budapesten tartózkodott és Huszár miniszterelnökkel hosszabb megbeszélést folytatott. A magyar részről kiadott félhivatalos közleményből különösen azt érdemes kiemelni, hogy Franchet d'Esperey kilátásba helyezte Franciaország támogatását Magyarországnak a békekötés utáni időszakra, a lehető leggyorsabb konszolidálódás céljából. Egyidejűleg azonban óvta a magyar népet mindennemű kalandor vállalkozástól, mert az éppen ellentétes irányba vinne. Ha a magyarok eléggé fegyelmezettek lennének és értelmes reálpolitikát folytatnának, a változott viszonyok között is vezető szerepet játszanának Keleten.

Bizonyára nem véletlen egybeesés, hogy Franchet d'Esperey-nek a miniszterelnökkel folytatott megbeszélésére éppen azon a napon került sor, amikor a békedelegáció elutazott Párizsba. Ez megerősíteni látszik azt a politikai körökben erősen elterjedt hírt, hogy a tábornok uta-

zásának tulajdonképpeni célja a magyar katonai készülődések leállítása volt. Jellemző Franchet d'Esperey-nek a magyar nemzeti hadsereghez való viszonyára, hogy mint hírlik, Horthy főparancsnokot semmilyen indokkal nem akarta fogadni.

Franchet d'Esperey egyébként állítólag a miniszterelnök szemére vetette a magyar sajtó magatartását is, azt, hogy az Franciaországgal szemben gyakran igen barátságtalan hangot üt meg. Egyúttal azért, hogy a Magyarországra váró kemény békéért való felelősséget elhárítsa Franciaországról, a tábornok megjegyezte: a magyarok a nemzetiségek elnyomása miatt nyilvánvalóan kedvezőtlen feltételeket fognak kapni. Mivel a miniszterelnök a francia tábornok ellenvetéseit nem tudta megcáfolni, a kemény békéért a felelősséget a Károlyi-féle forradalomra és a bolsevizmusra hárította. Természetesen a miniszterelnök megpróbálta meggyőzni a tábornokot arról, hogy Magyarországon nem uralkodik franciaellenes hangulat. Állításának bizonyítására másnap két *Franciaország iránt barátságos cikket akart közölni a magyar sajtóban, de egyetlen újságot sem talált, amely kész lett volna publikálásukra.* Egyébként az itt tartózkodó franciák is panaszkodnak arról, hogy Magyarországon kevés rokonszenvvel viseltetnek Franciaország iránt.

És valóban, nemcsak a korábban – különösen értelmiségi körökben – erősen érzékelhető rokonszenv szűnt meg majdnem teljesen Franciaország iránt, hanem *gyakran egyenesen ellenséges hangulat keletkezett Franciaországgal szemben* a magyar lakosságban, mivel benne látják az ország szétrombolásának fő okozóját. Örvendetes megállapítani, ahogy a Franciaországgal szembeni ellenszenv növekszik, a *Németország iránti rokonszenv nő,* mivel, különösen befolyásos körökben, a jövőre nézve Németországtól várják a javulást. Ezt a hangulatváltást természetesen a pillanatnyi politikai körülmények is magyarázzák, Magyarország bizonyos mértékig közös sorsa Németországgal, ezért nem szabad azt túlbecsülni, de érdekeink szempontjából mégis figyelemre méltó.

E jelentés másolatát elküldöm a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 1081.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1920. január 25.

Ideiglenes államfő választásáról

A nagyon zavaros pártviszonyok Magyarországon és minden olyan állami tekintély hiánya, amelyen a pártpolitika hullámai megtörhetnének, már korábban is felvetette azt a gondolatot, hogy az államforma végleges eldöntése előtt az állam élére ideiglenes államfőt kellene állítani, aki a pártok fölött állna, és aki a mindenki által elismert központi hatalmat képviselné. Friedrich mostani hadügyminiszter a katonai párttal együtt már a kommunista rendszer bukása után kikiáltotta József főherceget Magyarország kormányzójává. A főhercegnek azonban rövid idő múlva az antant kívánságára le kellett mondania tisztéről. Mivel azonban minden kilátás szerint az új alkotmány állásfoglalása *és a királyság helyreállítása, amiben egyébként már nem lehet kételkedni,* csak hosszabb idő után lesz lehetséges, ismét előtérbe került az a törekvés, hogy *a február 16-án* összeülő nemzetgyűlés egyik első feladatként döntsön az államfő kérdésében. A pártok már meg is nevezték jelöltjeiket erre a méltóságra. Míg a mérsékeltebb elemek Apponyi gróf megválasztásáért lépnek fel, aki a magyar nemzetet a békekonferencián ragyogó ügyességgel képviselte, addig a radikális keresztény párt igen élénk propagandát folytat József főherceg mellett, akit Friedrich hadügyminiszter röviddel ezelőtt tartott választási beszédében az ország e legmagasabb tisztségére a maga jelöltjének nevezett. Friedrich azt a nézetet vallja, hogy az antant József főherceg személye ellen nem emelhetne kifogást, ha a nemzetgyűlés megválasztaná őt. Ezzel nyilvánvalóan a királyi trón felé vezető utat akarja József főherceg számára egyengetni, hiszen ha a főherceg egyszer ideiglenes államfő lett, nem lenne könnyen mellőzhető a királyválasztás során sem.[1]

Bár a pártok általában egységesek az államfői tisztség létesítésének szükségességében, de abban még ellentétek vannak, hogy az államfő egy nádor vagy egy kormányzó méltóságát töltse-e be. Mivel a jövendő nemzetgyűlés nagy többségében kétségtelenül a jogfolytonosság álláspontjára fog helyezkedni, a régi nádori méltóság visszaállítását el kellene kerülni. Az állami törvények szerint a királynak kell erre a jelölteket az országgyűlés elé terjesztenie. A nemzetgyűlés ezért minden való-

színűség szerint egy *kormányzót* fog ideiglenes államfővé választani, amire Magyarország történelmében precedensek is vannak.

E jelentés másolata elmegy a bécsi nagykövetségnek.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 1678.

Jegyzet

1 Érdemes felfigyelnünk arra, hogy e jelentés a nemzetgyűlési választások napján készült, mégsem azokat, hanem az államfő kérdését helyezte központba. Ebből is úgy tűnik, hogy az utóbbinak nagyobb jelentőséget tulajdonított a budapesti főkonzulátus, mint a választási esélyeknek, amelyeket már hetekkel korábban – amint az általunk is közölt egyik iratból kiderül – felmért. Teljesen biztosra vette a jobboldali erők győzelmét, különösen 1920. január 15. után, amikor is a szociáldemokrata párt a hadsereg önkénye elleni tiltakozásként kilépett a kormányból és a választási küzdelemből. Így a baloldali irányzatok álláspontját az államforma – és az államfő – kérdésében is figyelmen kívül hagyhatta.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1920. január 28.

Nyugat-Magyarország kérdése

Somssich gróf magyar külügyminiszter a sajtó egyik képviselőjének a nyugat-magyarországi kérdésről nyilatkozott. Kijelentette, hogy tekintettel az antant ígéretére, amely szerint a magyar békeküldöttség által felhozott valamennyi ellenérvet komolyan meg fogja vizsgálni, a területi kérdések egész komplexuma, így a nyugat-magyarországi kérdés sem dőlt még el. Ezért nem is látja helyénvalónak, hogy erről a kérdésről nyilatkozzék. Az osztrák kancellárnak azt az állítását azonban, hogy a magyarok Nyugat-Magyarország német lakosságát elnyomták, határozottan vissza kell utasítania. *Magyarországnak okvetlenül követelnie kell, hogy szabad népszavazással adjanak a lakosságnak lehetőséget arra, hogy őszinte akaratát kifejezésre juttassa,* s neki nincs kétsége az iránt, hogy Nyugat-Magyarország lakossága régi hazája javára döntene.

Valóban nemigen lehet kétséges, hogy *Nyugat-Magyarország ma az Ausztriához való csatlakozással szemben elutasítóan viselkedik,* mivel Ausztria egyre inkább a kommunista bomlasztás áldozatául esik.

A német politika szempontjából ezt a kérdést különbözőképpen kell megítélni, attól függően, hogy miként áll Ausztria Németországhoz való csatlakozásának lehetősége. Most az a körülmény, hogy láthatóan előkészületben van Nyugat-Magyarország cseh csapatok általi megszállása, létrehozná a tervezett korridort Csehszlovákia és Jugoszlávia között, és lényegesen megkönnyítené Németország elzárását délkelet felé, amelyet az antant oly élénken szorgalmazott.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns.
A. 2109.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1920. február 8.

A Habsburgok elutasítása és Horthy tengernagy kormányzósága

A párizsi nagyköveti konferencia egyértelmű nyilatkozata a Habsburgok magyarországi visszahelyezése ellen itt természetszerűen nagy feltűnést keltett,[1] mivel eddig azt a reményt táplálták, hogy lehetséges lesz József főherceget valamilyen formában a magyar állam élére állítani. Egyébként a legitimisták sem hagytak még fel a Károly király melletti élénk propagandájukkal.

Mivel ezt a két jelöltet most a nagyköveti konferencia nyilatkozata kikapcsolta, teret nyer az az irányzat, amely a nemzeti hadsereg főparancsnokát, *Horthy tengernagyot* akarja *ideiglenes kormányzónak* megtenni. Általános ugyanis az egyetértés abban, hogy a magyar államnak a súlyos helyzetben feltétlenül szüksége van egy legfelsőbb személyi tekintélyre.

Fürstenberg

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 2581.

Jegyzet

1 A nagykövetek tanácsa 1920. február 2-án tiltotta meg határozatilag IV. Károly és általában a Habsburgok visszahelyezését. A határozatot Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia delegátusai közös levélben üdvözölték.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1920. február 21.

Fogadás a miniszterelnöknél.
A nyugat-magyarországi kérdés

A nemzetgyűlés megnyitása alkalmából Huszár miniszterelnök és neje tegnap este a miniszterelnökségen nagy fogadást adott, amelyre meghívták a diplomáciai testületeket, a szövetséges katonai bizottságokat, az egész kormányt, a hatóságok és az itteni társadalmi élet vezető embereit, feleségeikkel együtt.

Abba a ragyogó képbe, amelyet ez a rendezvény a miniszterelnökség fényes termeiben nyújtott, a Kisgazdapárt képviselői, akik népviseletben – magas szárú csizma, feszes posztónadrág, végiggombolt zakó fényes gombokkal – jelentek meg, sajátos színezetet vittek. Az ellenzék nagy számú megjelenésének egyébként, miként képviselői körökből megtudtam, mélyebben fekvő oka volt; kifejezést akartak adni ugyanis annak, hogy a parlamentnek ez a része is bizalommal viseltetik a miniszterelnök tevékenysége iránt. Erre különös indokot szolgáltatott az, hogy a *Népszava* szerkesztőinek meggyilkolását (lásd 24-es jelentés) éppen a fogadás reggelén fedezték fel és természetszerűen ez volt a nap aktualitása.[1]

Emellett az érdeklődés előterében állott a nyugat-magyarországi kérdés. Éppen a nyugat-magyarországi képviselők, akik kivétel nélkül ellenfelei az Ausztriához való csatlakozásnak, és megválasztásukra, mint a közvélemény megnyilvánulására hivatkoznak, jelentek meg teljes számban. Ezek a képviselők egyébként nyomatékos figyelmeztetést publikáltak a csatlakozás ellen, amelyet fordításban mellékletként tisztelettel megküldök.[2] A magyar jegyzék hűvös bécsi fogadtatása természetesen igen lehangolóan hatott; itt túlzott optimizmussal tekintettek erre a békefeltételek megjavítására irányuló kísérletre. Az országhatárok viszonylag csekély módosításánál a magyar ajánlatban azonban sokkal lényegesebb volt az a szándék, hogy elősegítsék az Ausztriával való megegyezést. Miután tudták, hogy Renner kancellár keze a prágai megállapodások miatt meg van kötve, a felhívást egyenesen a legszélesebb nyilvánossághoz intézték, amelytől a hosszú közös múltra emlékeztetve, minden ellentét ellenére bizonyos megértést várnak el azzal a veszéllyel szemben, amelyet a csehek és a délszlávok előrenyomulása idéz elő. *Mert állandóan növekvő elkeseredettséggel figyelik itt Renner politikáját, aki félve a magyarországi monarchista mozgalom Bécsre gyakorolt hatásától, a régi kettős monarchia és Bécs halálos ellenségeivel, a csehekkel és a délszlávokkal szövetkezik és segít bezárni Magyarország körül a szláv gyűrűt.*

Rennert azonban különös élességgel támadják amiatt, mert hirtelen megváltoztatta álláspontját a népszavazás kérdésében. Ismételten arra utalnak, hogy röviddel ezelőtt még az osztrák kancellár is népszavazást követelt Nyugat-Magyarországon és most felismerve, hogy a népszavazás ma az Ausztriához való csatlakozás ellen döntene, hirtelen elsáncolja magát az antant parancsszava és a dicstelen St. Germain-i béke mögé, amely Ausztriát teljesen életképtelen helyzetbe hozta.

Kevésbé vannak tisztában a magyarok Németország álláspontjával ebben a kérdésben. Azt kell azonban feltételeznem, hogy az itteni politikai körök egyre inkább arra a felfogásra hajlanak, miszerint Ausztria a nyugat-magyarországi kérdésben előzőleg Németországgal is megállapodott, és a német kormány egyetértését fejezte ki Ausztria álláspontjával, azt remélve, hogy az Anschluss megvalósítása esetén megszerzi Nyugat-Magyarországot is. Nem tekinthető indokolatlannak az az aggodalom, hogy most, amikor a nyugat-magyarországi kérdés rendkívül heves érzelmeket vált ki, ennek a nézetnek az elterjedése a magyar–német kapcsolatokat igen hátrányosan befolyásolná, és az itteni német képviselet tevékenységét a még meglévő nagyon jelentős német anyagi érdekek képviseletében akadályozná. *Amennyiben ez nem helytálló, úgy egy hivatalos vagy félhivatalos nyilatkozat, amely bizonyítaná Németországnak a nyugat-magyarországi kérdésben teljesen semleges álláspontját igen megnyugtatóan hatna, és a magyar–német kapcsolatok szempontjából a legnagyobb mértékben kívánatos lenne.*[3]

Thermann

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 3373.

Jegyzet

1 Somogyi Bélát és Bacsó Bélát 1920. február 17-én gyilkolták meg a különítményesek, egy nappal a nemzetgyűlés megnyitása után. Huszár Károly miniszterelnök a megnyitás alkalmából beszédet mondott a nemzetgyűlésben, s élesen támadta nemcsak a kommunizmust, hanem a szociáldemokráciát és a szakszervezeti mozgalmat is. Így a részvétel a szóban forgó fogadáson valóban politikai színezetet kaphatott, egyetértést fejezett ki a miniszterelnök munkásmozgalommal kapcsolatos álláspontjával.

A gyilkosságról szóló főkonzulátusi jelentés nem került elő.

2 Ez a melléklet sincs birtokunkban. A magyar és az osztrák kormány között ezekben a napokban jegyzékváltásra került sor a burgenlandi kérdésben. Azt a magyar követelést, hogy Burgenland sorsát népszavazással döntsék el, az osztrákok óvatos formában ugyan, de elutasították. Kijelentették, hogy Burgenland esetében csak az átadás módjáról lehet beszélni, nem pedig annak hovatartozásáról. Vö: A bécsi német nagykövetség 1920. február 24-i jelentése a Külügyi Hivatalnak. P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Innere Zustände Ungarns. A. 3218.

3 A margón található kérdőjel arra enged következtetni, hogy Berlinben legalábbis kérdésesnek tartották volna egy ilyen nyilatkozat megtételét.

A budapesti német főkonzulátus
a Külügyi Hivatalnak
Berlin

Budapest, 1920. március 3.

Horthy kormányzóvá választása

E hónap első napján a nemzetgyűlés megválasztotta az ideiglenes államfőt. A titkos szavazás eredményeként 141 leadott szavazatból 131 Horthyra és 7 szavazat Apponyi grófra esett, 3 szavazat pedig más jelöltekre. Miután az elnök bejelentette Horthy, a nemzeti hadsereg

főparancsnoka megválasztását, a nemzetgyűlésből deputációt küldtek az új kormányzó meghívására. De csak rendkívül hosszú szünet után lehetett ismét megnyitni az ülést, amelyen Horthy letette az esküt a nemzetgyűlés előtt. Az eskü szövegének főleg az a passzusa érdemel figyelmet, amely szerint a kormányzó kötelezi magát arra, hogy jogait a nemzetgyűléssel egyetértésben, felelős kormány útján gyakorolja.

Az eskütétel után elénekelték a nemzeti himnuszt, majd Horthy, meghajolva a nemzetgyűlés előtt, távozott az ülésteremből. Az ülés újabb megszakítása után a miniszterelnök törvényjavaslatot terjesztett elő a kormányzó megválasztásának becikkelyezéséről, amelyben kiemelték Horthynak az ország szolgálatában való érdemeit, és hivatali működése idejére évi három millió korona tiszteletdíjat szavaztak meg neki.

A választás nyugodt és ünnepélyes formában zajlott le, de szemmel láthatóan hiányzott az ilyen alkalmakkor itt szokásos nagy lelkesedés. Mint később kiderült, az utolsó pillanatokban az eskütétel is komoly nehézségekbe ütközött. Horthy ugyanis kijelentette az őt meghívó küldöttségnek, hogy hatalmi jogkörének korlátozása miatt még nem döntött, vajon elfogadhatja-e a tisztséget. Mindenesetre már most azt a *feltételt* kell támasztania, hogy kapja meg a hadsereg *fölötti teljes rendelkezési jogot, valamint a feltétlen jogot a nemzetgyűlés feloszlatására,* különben tevékenysége eredményességét nem szavatolhatná. Tekintettel ezekre az okokra, arra kényszerül, hogy ötnapos gondolkodási időt kérjen. A küldöttség utalt azokra a súlyos következményekre, amelyekkel Horthy tartózkodó magatartása járhatna, tekintettel a megtörtént választásra és az összeült nemzetgyűlésre, s rá akarta őt bírni megválasztása azonnali elfogadására. De csak miután a kormány és a keresztény pártok vezérei ünnepélyesen megígérték neki jogkörének kibővítését, jelent meg Horthy a nemzetgyűlés előtt és tette le az esküt. A vonatkozó törvényjavaslat előkészítését azonnal el is kezdték, és az az eljövendő kormány első előterjesztéseként kerül majd a nemzetgyűlés elé. Semmi kétség afelől, hogy a törvényt a nemzetgyűlés minden további nélkül megszavazza.

Egy másik incidens is, amely a kormányzó megválasztása során játszódott le, és jellemző fényt vet az itteni viszonyokra, izgalomban tartja az itteni politikai köröket. A karhatalom kordona körülvette a parlament épületét, és még a képviselőket is, akik pedig igazolták magukat, közöttük Korányi báró pénzügyminisztert, megakadályozták abban, hogy területére belépjenek. Ennek során a szolgálatban levő parancsnok kijelentette, hogy az ő akarata ellenére még a magyar minisz-

terelnök sem juthat be a nemzetgyűlésbe. Az elnök a nemzetgyűlésnek tájékoztatást adott erről az esetről, és az egész Ház viharos helyeslése mellett követelte azoknak a tiszteknek a megbüntetését, akik állítólag saját szakállukra határozták el a zárlatot, és a képviselőház folyosóit is tisztekkel és fegyveres legénységgel szállták meg. A képviselők mentelmi joga megsértésének tárgyában a vizsgálat már folyamatban van. A tisztek ezekkel az intézkedésekkel kétségkívül nyomást akartak gyakorolni a nemzetgyűlésre és Horthy mellőzését minden eszközzel meg akarták akadályozni.

Az incidensről tartott tanácskozással kapcsolatban a nemzetgyűlés zárt ülést tartott, amelyen Huszár miniszterelnök az eljövendő kormány egyik első feladatául a karhatalom különféle osztagainak a feloszlatását jelölte meg, mivel csakis ebben az esetben lehet egyesek önkényes akcióinak, amelyek az utóbbi időben mind nagyobb és veszedelmesebb méreteket öltenek, véget vetni és a jogrendet helyreállítani. Továbbá bizonyos képviselőknek, közöttük mindenekelőtt Andrássy Gyula grófnak szemrehányást tett, hogy a kormányzói jogkör kiterjesztésének szükséges voltát túl erősen hangsúlyozta, s ezzel előidézte azt a kínos szituációt, hogy a kormányzó a megejtett választás után vonakodott elfogadni hivatalát. Andrássy viszont tiltakozott az ellen, hogy ő bíztatta volna fel Horthyt a fent említett magatartásra. Ő ugyan annak a törvényjavaslatnak a tárgyalása során, amely a kormányzó jogkörét megállapítja, igen határozottan lépett fel a hatalmi illetékesség kiterjesztése mellett, a törvényjavaslatnak a nemzetgyűlés általi elfogadása után azonban minden további akcióval felhagyott. A nemzetgyűlésben általánosan kifejezésre juttatták azt a meggyőződést, hogy azon katonai szervezetek üzelmeinek, amelyek élén felelőtlen tisztek állnak, minden körülmények között véget kell vetni, ha nem akarják az országot kiszolgáltatni az anarchiának.

A választás után a kormány azonnal benyújtotta lemondását a kormányzónál, aki azonban megbízta azt az ügyek ideiglenes továbbvitelével. Az új parlamentáris kormány megalakítása, minden valószínűség szerint nem fog nehézségek nélkül végbemenni, mivel a két keresztény párt, amelyek közül, mint ismeretes, egyiknek sincs többsége, az eljövendő kormányban lehetőség szerint biztosítani akarja befolyását, s mindenekelőtt mindkettő arra tart igényt, hogy a miniszterelnököt az ő köréből nevezzék ki. Huszár miniszterelnök, mint mondják, tekintettel a bonyolult pártviszonyokra és különösen a katonaság és a kormány között egyre érezhetőbben megnyilvánuló ellentétekre, egy esetleges újabb megbízatást a kormányalakításra nem fogadhatna el. Bizonyos politikai körökben ezért az a terv merült fel, hogy pártokon kívül álló politikust nevezzenek ki miniszterelnöknek. Ez a terv azonban a keresztény pártok ellenállásán meg fog hiúsulni. A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja jelöltjeként Hallert, a jelenlegi vallás- és közoktatásügyi minisztert, a kisgazdák jelöltjeként pedig Rubinek jelenlegi földművelésügyi minisztert emlegetik. Újabban megfigyelhető egy olyan törekvés is, hogy a két keresztény párt mérsékelt elemeiből egységes kormánypártot hozzanak létre.[1] Magyarország belpolitikai helyzetét általában nem ítélik meg túl derűlátóan, és sokan vallják azt az aggodalmat, hogy a belpolitikai viszonyok nyugodt fejlődése még nincs biztosítva, ezért új meglepetésekkel lehet még számolni.

P. A. des A. A. Bonn, Österreich 92. Inner Zustände Ungarns.
A. 3706.

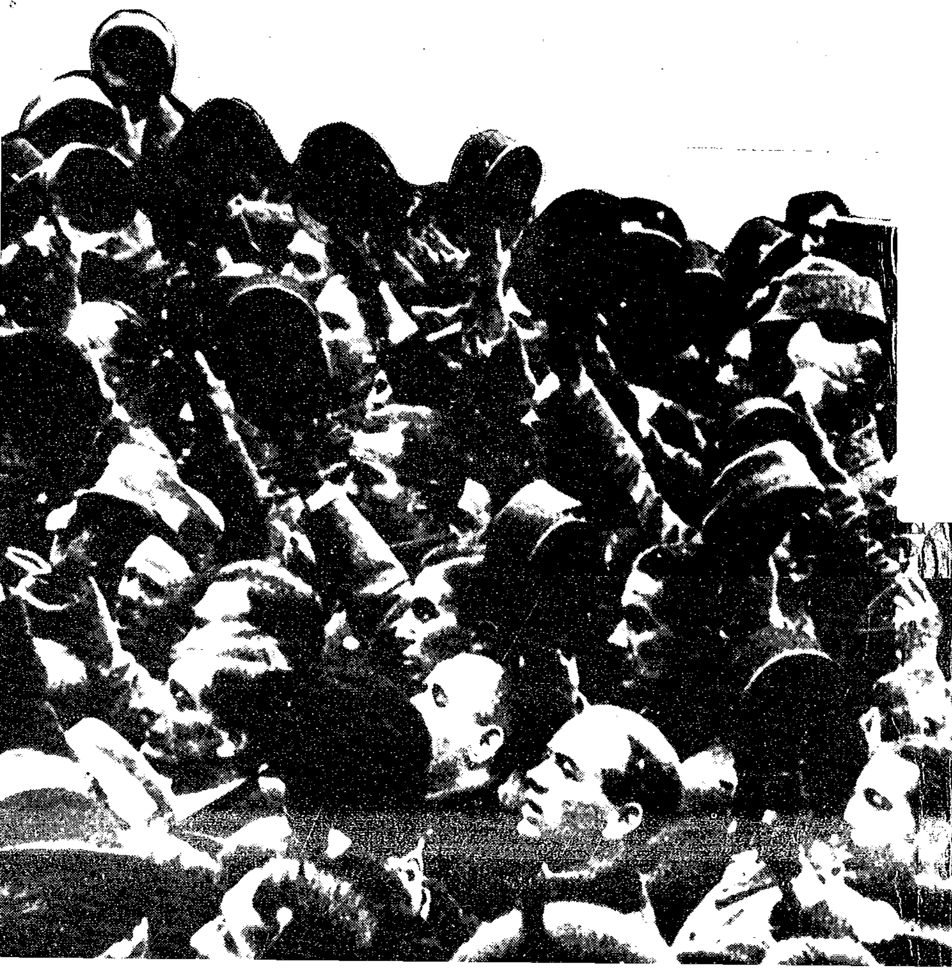
Jegyzet

1 Az új kormány megalakítását valóban nagy vita, két héten át húzódó tárgyalássorozat előzte meg. A miniszterelnök-jelöltek között a KNEP részéről Huszár Károly és Haller István, a Kisgazdapárt részéről Rubinek Gyula szerepelt. Pártonkívüli politikusként Apponyi Albert és Andrássy Gyula jött szóba. Végül is Horthy Miklós – 1920. március 15-én – Simonyi-Semadam Sándort, a KNEP egyik vezető politikusát nevezte ki az új kormány élére. A tárcákon a KNEP és a Kisgazdapárt osztozott.

Tartalom

60,– Ft

KOSSUTH

A budapesti ném

A budapesti német főkonzulátus jelenti...

Wien, den 31. Oktober 1918, 1 Uhr 20 Min. nachm.,

Ankunft: 2 " 5 " "

Der K. Botschafter an Auswärtiges Amt.

2. Auch für Nachrichtenabteilung

In Ungarn scheint Revolution in vollem

...ange. Regierungsgewalt in Händen Nationa...

...nd dessen Ministerpräsident Karolyi. Hi...

